

ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 339.92:339.56(478+4EU)(043)

BRAGOI DIANA

**IMPACTUL ACORDULUI DE ASOCIERE
REPUBLICA MOLDOVA – UNIUNEA EUROPEANĂ
ASUPRA COMERȚULUI EXTERIOR**

521.02. Economie mondială; Relații economice internaționale

Teză de doctor în științe economice

Conducător științific:

CHISTRUGA Boris,
dr. hab. în șt. econom.,
prof. univ.

Autor:

BRAGOI Diana

CHIȘINĂU, 2025

© Bragoi Diana, 2025

CUPRINS

ADNOTARE.....	4
ANNOTATION	6
АННОТАЦИЯ	7
LISTA TABELELOR	8
LISTA FIGURILOR.....	10
LISTA ABREVIERILOR.....	13
INTRODUCERE	14
1. CADRUL CONCEPTUAL ȘI METODOLOGIC PRIVIND COMERȚUL INTERNAȚIONAL, COMPETITIVITATEA ȘI INTEGRAREA	26
1.1.Aspecte teoretice ale comerțului internațional.....	26
1.2. Integrarea și provocările globalizării la etapa contemporană	38
1.3. Interdependența comerțului internațional cu procesul integrării economice regionale și competitivitatea exporturilor	52
Concluzii la Capitolul 1	70
2. CREȘTEREA COMPETITIVITĂȚII COMERȚULUI EXTERIOR CA REZULTAT AL IMPLEMENTĂRII ACORDULUI DE ASOCIERE REPUBLICA MOLDOVA - UNIUNEA EUROPEANĂ	72
2.1. Politica europeană de extindere și comerțul exterior al economiilor țărilor mici în cadrul etapei inițiale a integrării.	72
2.2. Creșterea economică și competitivitatea exporturilor Republicii Moldova prin prisma Acordului de Asociere.....	85
2.3. Analiza și evaluarea factorilor determinanți ai competitivității Republicii Moldova în baza sondajului „Competitivitatea IMM pe diverse sectoare”.....	98
Concluzii la capitolul 2	116
3. ZONA DE LIBER-SCHIMB APROFUNDAT ȘI CUPRINZĂTOR ȘI DIVERSIFICAREA STRUCTURII COMERȚULUI EXTERIOR AL REPUBLICII MOLDOVA.....	118
3.1. Trăsături și tendințe ale dinamicii și volumului comerțului exterior al Republicii Moldova în perioada anilor 2014-2023 (mln \$ SUA).....	125
3.2. Eficiența comerțului exterior. Gradul de concentrare și diversificare a exporturilor Republicii Moldova.....	141
3.3. Zona de Liber-Schimb Aprofundat și Cuprinzător – parte a Acordului de asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană	148
Concluzii la capitolul 3	162
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	165
BIBLIOGRAFIE	169
ANEXE	188

ANEXA 1.	Dinamica PIB-lui anual la nivel mondial în perioada anilor 1961-2022	188
ANEXA 2.	Indicele creșterii incluzive pe regiuni în anul 2021	188
ANEXA 3.	Indicele creșterii incluzive pe regiuni în perioada 2011- 2022	189
ANEXA 4.	Dezvoltare comerțului exterior al Republicii Moldova pe grupe de produse conform Clasificării Standard de Comerț Internațional (CSCI) pentru perioada 2013-2022	190
ANEXA 5.	Evoluția volumului fizic la mărfurile exportate si importate către Uniunea Europeană conform Nomenclaturii Combinată a Mărfurilor (NCM) în perioada 2015-2022	195
ANEXA 6.	Fluxul și balanța comercială a Republicii Moldova în perioada 2012-2022 .	197
ANEXA 7.	Indicele global al competitivității pentru Republica Moldova	198
ANEXA 8.	Act de implementare a rezultatelor cercetării de către Comisia Parlamentară Economie, Buget și Finanțe	200
ANEXA 9.	Act de implementare a rezultatelor cercetării de către Camera de Comerț și Industrie din Republica Moldova	201
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII		202
CURRICULUM VITAE		203

ADNOTARE

la teza pentru obținerea gradului științific de doctor în științe economice
„Impactul Acordului de Asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană asupra comerțului
exterior”, Bragoi Diana, specialitatea: 521.02 – Economie mondială;
Relații economice internaționale, Chișinău, 2025

Structura tezei de doctor: introducere, 3 capitole de bază, concluzii generale și recomandări, bibliografie, compusă din 190 de surse, 66 de figuri, 22 tabele și 9 anexe. Cercetările efectuate au fost reflectate în 10 publicații științifice.

Cuvinte-cheie: globalizare, politica economică, flux comercial, export, import, liberalizare comercială, competitivitate națională, competitivitatea exporturilor, creștere economică, integrarea europeană, acorduri comerciale, zona de comerț liber.

Scopul lucrării: identificarea și propunerea măsurilor necesare de a fi implementate în economia Republicii Moldova pentru a asigura creșterea eficienței comerțului exterior, bazându-ne pe analiza factorilor determinanți ai competitivității naționale în contextul alinierii la exigențele Acordului de Asociere a Republicii Moldova-Uniunea Europeană.

Obiectivele cercetării: analiza aspectului teoretic privind evoluția comerțului exterior care oferă perspective valoroase asupra factorilor, mecanismelor și implicațiilor comerțului internațional; analiza evoluției comerțului exterior al Republicii Moldova și identificarea modificărilor structurale ale exporturilor și importurilor, pe grupe de produse și țări; reziliența exporturilor și importurilor la impactul crizei economice mondiale, prin analiza factorilor; analiza nivelului de competitivitate economică a Republicii Moldova la nivel internațional și cel național; analiza decalajelor între exporturile și importurile Republicii Moldova și cele ale țărilor dezvoltate, ca urmare a implementării Acordului de Asociere la Uniunea Europeană; analiza legăturii dintre PIB, exporturi, importuri și creșterea economică care implică înțelegerea modului în care aceste variabile interacționează și se influențează reciproc în cadrul unei economii; evaluarea eficienței și competitivității exporturilor Republicii Moldova; comparații relevante între perioadele de postaderare vs. preaderare la Acordul de Asociere și între țări.

Noutatea și originalitatea științifică: amplificarea conceptelor de competitivitate a exporturilor; a fost propus un concept nou, bazat pe o abordare complexă a trinomului „Integrare (Acord de Asociere) – Competitivitate – Comerț Exterior”; a fost recomandată o nouă abordare a raportului efect-efort între creșterea exporturilor Republicii Moldova și competitivitatea produselor autohtone pe piețele mondiale, în primul rând europene, care rezidă în reflectarea modului prin care diverși factori influențează creșterea exporturilor și competitivitatea; s-a propus un model econometric prin intermediul căruia au fost analizate trăsăturile și tendințele dinamicii și volumului comerțului exterior al Republicii Moldova pentru o perioadă medie și lungă de timp; s-a argumentat creșterea competitivității economiei Republicii Moldova ca rezultat al implementării Acordului de Asociere; s-a argumentat necesitatea diversificării structurii exporturilor autohtone în baza identificării direcțiilor prioritare de dezvoltare a economiei naționale și concentrării în sectoarele economice respective atât a investițiilor străine directe, cât și a celor naționale.

Problema științifică importantă soluționată: identificarea și analiza conceptelor de competitivitate a exporturilor, împreună cu identificarea domeniilor/necesităților în care statul poate interveni pentru a îmbunătăți politica comercială și sporirea competitivității exporturilor, reprezintă un proces esențial în dezvoltarea economică; stabilirea și analiza factorilor determinanți ce influențează negativ competitivitatea exporturilor pe piețele Uniunii Europene în vederea elaborării unor măsuri pentru îmbunătățirea acestora; enunțarea abordării metodologice de apreciere a rezultatelor politicii în domeniul promovării exporturilor pentru a impulsiona eficacitatea acesteia.

Valoarea teoretică și aplicativă a cercetării este reflectată prin prisma dezvoltării conceptului de competitivitate a exporturilor cu o aplicabilitate practică în impulsionarea creșterii economice și fundamentarea metodologiei de evaluare a competitivității exporturilor și a competitivității naționale. Metodologia aplicată pentru evaluarea competitivității exporturilor către Uniunea Europeană poate fi utilizată de către autoritățile administrative centrale la stabilirea politicii comerciale; analiza trinomului „Integrare (Acorduri de Asociere) – Competitivitate – Comerț Exterior” în procesul de evaluare a documentelor de politici publice permite determinarea eficienței și eficacității politicii implementate.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele obținute în cadrul cercetării au fost aprobate și implementate de către Comisia parlamentară economie, buget și finanțe și Camera de Comerț și Industrie al Republicii Moldova, fapt confirmat prin certificate de implementare.

ANNOTATION

to the thesis for the scientific degree of Doctor of Economic Sciences
"The impact of the Republic of Moldova-European Union Association Agreement on
foreign trade",
Bragoi Diana, specialty: 521.02 - World Economy; International Economic Relations,
Chisinau, 2025

Structure of the PhD thesis: introduction, 3 basic chapters, general conclusions and recommendations, bibliography, consisting of 190 sources, 66 figures, 22 tables and 9 appendices. The research carried out was reflected in 10 scientific publications.

Keywords: globalization, economic policy, trade flow, export, import, trade liberalization, national competitiveness, export competitiveness, economic growth, european integration, trade agreements, free trade area.

Aim of the paper: to identify solutions for improving export competitiveness in the Republic of Moldova as a result of the implementation of the Association Agreement.

Research objectives: identifying and proposing the necessary measures to be implemented in the economy of the Republic of Moldova that would ensure the increase in the efficiency of foreign trade based on the analysis of the determining factors of national competitiveness in the context of alignment with the requirements of the Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union.

Scientific novelty and originality: the amplification of export competitiveness concepts; a new concept based on a complex approach to the trinomial "Integration (Association Agreement) - Competitiveness - Foreign Trade" has been proposed; a new approach to the analysis of the effect-effort relationship between Republic of Moldova and the competitiveness of domestic products on world markets, primarily European, which consists in reflecting how various factors influence export growth and competitiveness; an econometric model was proposed through which the features and trends of the dynamics and volume of foreign trade of the Republic of Moldova were analyzed for a medium and long period of time; the growth of competitiveness of the economy of the R. Moldova's competitiveness as a result of the implementation of the Association Agreement; the need to diversify the structure of domestic exports based on the identification of priority directions of development of the national economy and the concentration of both foreign direct and domestic investments in the respective economic sectors was argued.

Important scientific problem solved: the identification and analysis of export competitiveness concepts, together with the identification of areas/needs in which the state can intervene to improve trade policy and increase export competitiveness is an essential process in economic development; establishing and analyzing the determining factors that negatively influence the competitiveness of exports on the European Union markets in order to develop measures to improve them; enunciation of the methodological approach for assessing the results of the policy in the field of export promotion in order to boost its effectiveness.

The theoretical and applied value of the research is reflected through the lens of the development of the concept of export competitiveness which has a practical applicability in boosting economic growth and substantiating the methodology for evaluating export competitiveness and national competitiveness. The methodology applied to evaluate the competitiveness of exports to the European Union can be used by the central administrative authorities when establishing commercial policy; the analysis of the trinomial "Integration (Association Agreements) - Competitiveness - Foreign Trade" in the evaluation process of public policy documents allows determining the efficiency and effectiveness of the implemented policy.

Implementation of scientific results. The research results have been approved and implemented by the Parliamentary Committee on Economy, Budget and Finance and the Chamber of Commerce and Industry of the Republic of Moldova, confirmed by implementation certificates.

АННОТАЦИЯ

**к диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук
"Влияние Соглашения об ассоциации между Республикой Молдова и Европейским
Союзом на внешнюю торговлю",**

**Брагой Диана, специальность: 521.02 - Мировая экономика; международные
экономические отношения, Кишинев, 2025 г.**

Структура кандидатской диссертации: введение, 3 основные главы, общие выводы и рекомендации, библиография, состоящая из 190 источников, 66 рисунков, 22 таблицы и 9 приложений. Проведенное исследование нашло отражение в 10 научных публикациях.

Ключевые слова: глобализация, экономическая политика, торговые потоки, экспорт, импорт, либерализация торговли, национальная конкурентоспособность, конкурентоспособность экспорта, экономический рост, европейская интеграция, торговые соглашения, зона свободной торговли.

Цель работы: определить решения по повышению конкурентоспособности экспорта в Республике Молдова в результате внедрения Соглашения об Ассоциации.

Цели исследования: определение и предложение необходимых мер, которые необходимо реализовать в экономике Республики Молдова, которые обеспечат повышение эффективности внешней торговли на основе анализа определяющих факторов национальной конкурентоспособности в контексте соответствия требованиям Ассоциации Соглашение между Республикой Молдова и Европейским Союзом.

Научная новизна и оригинальность: развитие концепций конкурентоспособности экспорта; предложена новая концепция, основанная на комплексном подходе к триному "Интеграция (Соглашения об ассоциации) - Конкурентоспособность - Внешняя торговля"; предложен новый подход к анализу взаимосвязи эффекта и усилий между Республики Молдова и конкурентоспособности отечественной продукции на мировых рынках, прежде всего европейских, который заключается в отражении влияния различных факторов на рост экспорта и конкурентоспособность; предложена эконометрическая модель, с помощью которой проанализированы особенности и тенденции динамики и объема внешней торговли Республики Молдова на средне- и долгосрочном периоде; исследован рост конкурентоспособности экономики Р. Молдова в результате реализации Соглашения об ассоциации; аргументирована необходимость диверсификации структуры отечественного экспорта на основе определения приоритетных направлений развития национальной экономики и концентрации как прямых иностранных, так и внутренних инвестиций в соответствующих секторах экономики.

Решение важной научной задачи: выявление и анализ концепций конкурентоспособности экспорта, а также определение областей/потребностей, в которые государство может вмешаться для улучшения торговой политики и повышения конкурентоспособности экспорта, является важным процессом экономического развития; установление и анализ определяющих факторов, отрицательно влияющих на конкурентоспособность экспорта на рынках Европейского Союза, с целью разработки мер по их улучшению; формулирование методического подхода к оценке результатов политики в области продвижения экспорта с целью повышения ее эффективности.

Теоретическая и прикладная ценность исследования отражена через призму разработки концепции конкурентоспособности экспорта, имеющей практическое применение в целях стимулирования экономического роста и обоснования методологии оценки конкурентоспособности экспорта и национальной конкурентоспособности. Методика, применяемая для оценки конкурентоспособности экспорта в Европейский Союз, может использоваться центральными административными органами при разработке торговой политики; анализ тринума «Интеграция (Соглашения об ассоциации) – Конкурентоспособность – Внешняя торговля» в процессе оценки документов государственной политики позволяет определить эффективность и результативность реализуемой политики.

Внедрение научных результатов. Результаты, полученные в ходе исследования, были одобрены и внедрены Парламентским комитетом по экономике, бюджету и финансам и Торгово-промышленной палатой Республики Молдова, что подтверждено актами о внедрении.

LISTA TABELELOR

Tabelul 1.1. Riscurile globale clasificate în funcție de importanța acestuia pe termen de 2 și 10 ani	51
Tabelul 1.2. Pozițiile unor țări conform Indicelui Competitivității Globale (ICG)	62
Tabelul 1.3. Acorduri comerciale ale Uniunii Europene	65
Tabelul 2.1. Gradul de tehnologizare a produselor la exportul din Republica Moldova, în comparație cu unele state membre ale UE și unele state membre CSI	93
Tabelul 2.2. Exportul Republicii Moldova structurat pe trimestre și principalele țări-partenere în ordine descrescătoare în anul 2022	96
Tabelul 2.3. Top 10 tipuri de mărfuri exportate în Republica Moldova, în perioada 2021-2024	97
Tabelul 2.4. Pilonii competitivității globale al Republicii Moldova în context regional în anul 2022.....	100
Tabelul 3.1. Valoarea PIB-ului per capita după paritatea de cumpărare în anii 2016-2023 (dolari SUA).....	120
Tabelul 3.2. Raportul dintre PIB-ul pe cap de locuitor după paritatea de cumpărare a valutei naționale în diverse state față de media UE în anii 1992-2023 (dolari SUA).....	122
Tabelul 3.3. Analiza evoluției comerțului exterior al Republicii Moldova în perioada anilor 2014-2023.....	124
Tabelul 3.4. Analiza evoluției a comerțului intracomunitar al Republicii Moldova în perioada anilor 2014-2023	125
Tabelul 3.5. Analiza evoluției a comerțului extracomunitar al Republicii Moldova în perioada anilor 2014-2023	126
Tabelul 3.6 Exportul de bunuri, conform Clasificării Standard de Comerț Internațional (CSCI) pe piețele țărilor UE, în perioada anilor 2015-2023.....	128
Tabelul 3.7. Evoluția gradului de acoperire a importurilor cu exporturi în Republica Moldova, în perioada 2004-2023	129
Tabelul 3.8. Evoluția PIB al Republicii Moldova și a exporturilor pe piața UE, în perioada anilor 1997-2024.....	132
Tabelul 3.9. Analiza corelației dintre PIB-ul Republicii Moldova și exportul UE în perioada anilor 1997-2024.....	133
Tabelul 3.10. Rezultatele modelului log-log(aplicația EViews)	135
Tabelul 3.11. Rezultatele modelului log-log(aplicația EViews) fără erori de autocorelare	136

Tabelul 3.12. Evoluția exporturilor Republicii Moldova pe grupe de produse în perioada 2018-2023	142
Tabelul 3.13. Indicii Herfindahl-Hirschman de concentrare a exportului pe țări partenere, în Republica Moldova și unele state.....	143
Tabelul 3.14. Analiza indicelui avantajului comparativ relevant pentru Republica Moldova în perioada 2016-2023	145
Tabelul 3.15. Evaluarea implementării capitolelor Acordului de Asociere și a Zonei de liber-schimb aprofundată și cuprinzătoare UE- Republica Moldova.....	153

LISTA FIGURILOR

Figura 1.1. Determinanții avantajelor competitive naționale	35
Figura 1.2. Diagrama celor cinci forțe a lui Porter.....	36
Figura 1.3. Evoluția volumului comerțului mondial de mărfuri și creșterea PIB-ului în perioada anilor 2015-2024.....	39
Figura 1.4. Evoluția PIB la nivel global după impactul COVID-19 în perioada anilor 2019-2024 (%).....	47
Figura 1.5. Factorii care influențează mediul economic competitiv	59
Figura 1.6. Ponderea valorică a principalelor exporturi agroalimentare ale UE-27 către Japonia în anul 2023.....	67
Figura 1.7. Exporturile UE-27 către Canada pe grupe de produse în anul 2024	69
Figura 2.1. Acorduri de Asociere Uniunea Europeană cu țările terțe.....	74
Figura 2.2. Evoluția PIB în Grecia pentru perioada 1960-2023	75
Figura 2.3. Evoluția PIB per capita a Greciei pentru perioada 1960-2023	76
Figura 2.4. Evoluția exportului, importului și a balanței comerciale în Grecia pentru perioada 1960-2023 (\$ SUA)	77
Figura 2.5. Evoluția gradului de acoperire a importurilor prin exporturi în Grecia pentru perioada 1960-2023	77
Figura 2.6. Evoluția PIB-lui Georgiei pentru perioada 2014-2023	78
Figura 2.7. Evoluția PIB per capita a Georgiei pentru perioada 2014-2023	79
Figura 2.8. Evoluția exportului, importului și a balanței comerciale în Georgia pentru perioada 2014-2023 (\$ SUA)	79
Figura 2.9. Evoluția gradului de acoperire a importurilor prin exporturi în Georgia pentru perioada 2014-2023	80
Figura 2.10. Evoluția PIB în Chile pentru perioada 2001-2023	81
Figura 2.11. Evoluția PIB per capita în Chile pentru perioada 2001-2023	81
Figura 2.12. Evoluția exportului, importului și a balanței comerciale în Chile pentru perioada 2001-2023 (\$ SUA)	82
Figura 2.13. Evoluția gradului de acoperire a importurilor prin exporturi în Chile pentru perioada 2001-2023	82
Figura 2.14. Stocul investițiilor directe către Republica Moldova, capital propriu, pe zone geografice (mil. USD).....	95
Figura 2.15. Ponderea produselor exportate de către Republica Moldova pe parcursul anului 2023 (%)	97
Figura 2.16. Evoluția poziției Republicii Moldova în raportul competitivității globale în perioada 2011 – 2023, comparativ cu alte state	99
Figura 2.17. Indicele Competitivității Globale al Republicii Moldova în anii 2015-2019	100

Figura 2.18. Poligonul competitivității globale al Republicii Moldova în context regional în anul 2022	101
Figura 2.19. Structura eșantionului după numărul de angajați în întreprinderi.....	103
Figura 2.20. Structura eșantionului după domeniile principale de activitate	103
Figura 2.21. Structura eșantionului după forma de proprietate	104
Figura 2.22. Riscurile globale care vor afecta derularea afacerilor în Republica Moldova în următorii 10 ani	104
Figura 2.23. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Infrastructura”	105
Figura 2.24. Evoluția indicatorului „Infrastructura” în perioada 2010-2022	105
Figura 2.25. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Tehnologii”	106
Figura 2.26. Evoluția indicatorului „Tehnologii” în perioada 2010-2022	107
Figura 2.27. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Mediul financiar”	107
Figura 2.28. Evoluția indicatorului „Mediul financiar” în perioada 2010-2022	108
Figura 2.29. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Comerț exterior și investiții”	108
Figura 2.30. Evoluția indicatorului „Comerț exterior și investiții” în perioada 2010-2022	109
Figura 2.31. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Afacerile și inovarea”	109
Figura 2.32. Evoluția indicatorului „Afacerile și inovarea” în perioada 2010-2022	110
Figura 2.33. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Securitate”	111
Figura 2.34. Evoluția indicatorului „Securitate” în perioada 2010-2022	111
Figura 2.35. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Guvernanță”	112
Figura 2.36. Evoluția indicatorului „Guvernanță” în perioada 2010-2022	112
Figura 2.37. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Educație și capitalul uman”	113
Figura 2.38. Evoluția indicatorului „Educație și capitalul uman” în perioada 2010-2022	114
Figura 3.1. Dinamica PIB-ului la nivel mondial, pe grupe de țări și Republica Moldova (dolari SUA).....	119
Figura 3.2. Valoarea PIB-ului per capita după paritatea de cumpărare în anii 2016-2023 (dolari SUA).....	120
Figura 3.3. Repartizarea statelor după mărimea PIB-ului per locuitor la paritatea puterii de cumpărare în 2023 (dolari SUA)	121
Figura 3.4. Dinamica raportului dintre PIB-ul per capita după paritatea de cumpărare a valutei naționale în diverse state față de media UE în anii 1992-2023 (dolari SUA).....	123
Figura 3.5. Evoluția comerțului exterior al Republicii Moldova, în perioada anilor 2014-2023 (mln \$ SUA).....	125
Figura 3.6. Evoluția comerțului intracomunitar al Republicii Moldova, în perioada anilor 2014-2023 (mln \$ SUA)	126
Figura 3.7. Evoluția comerțului extracomunitar al Republicii Moldova, în perioada anilor 2014-2023 (mln \$ SUA).....	127

Figura 3.8. Comerțul exterior al Republicii Moldova cu țările UE, în perioada anilor 2014-2023 ..	130
Figura 3.9. Comerțul exterior al Republicii Moldova cu țările CSI, în perioada anilor 2014-2023..	131
Figura 3.10. Legătura dintre PIB-ul Republicii Moldova și exporturile pe piața UE în perioada 1997-2024	133
Figura 3.11. Comparăția dintre valorile efective, cele estimate și reziduurile modelului econometric privind PIB-ul real al Republicii Moldova în perioada 1998-2024.....	137
Figura 3.12 Dinamica ponderii diferitor grupe de produse în totalul exporturilor al Republicii Moldova în perioada anilor 2018-2023 (%).....	143
Figura 3.13. Evoluția PIB al Republicii Moldova înainte și după implementarea ZLSAC în perioada anilor 1995-2023 (mlrd \$ SUA).....	149
Figura 3.14. Principalele țări pentru exporturile moldovenești în 2023, procent din totalul exporturilor	150
Figura 3.15. Principalele țări pentru exporturile moldovenești în 2014, procent din totalul exporturilor	151
Figura 3.16. Principalele țări importatoare în Republica Moldova în 2014, procent din totalul importurilor	151
Figura 3.17. Principalele țări importatoare în Republica Moldova în 2023,.....	152
Figura 3.18. Evoluția exporturilor Republicii Moldova pe principalele grupe de țări, pentru 2005-2023	155
Figura 3.19. Exporturile de produse agroalimentare si industriale în UE în perioada 2020-2024 (%)	156
Figura 3.20. Importurile de produse agroalimentare din țările UE, pe grupe de mărfuri (milioane USD).....	157
Figura 3.21 Evoluția importurilor totale din UE, CSI și alte state (milioane USD)	158

LISTA ABREVIERILOR

- AI** – Inteligența Artificială
- AA** – Acord de Asociere
- AELS** – Asociația Economică a Liberului Schimb
- RCA / ACR** – Avantaj Comparativ Relevat (eng. Revealed Comparative Advantage)
- BNM** – Banca Națională a Moldovei
- BNS** – Biroul Național de Statistică
- CAEN** – Clasificarea Activităților din Economia Națională
- CAER** – Consiliul Economic de Ajutor Reciproc
- CDI** – Cercetare, Dezvoltare și Inovare
- CEE** – Comisia Economică Europeană
- ECE** – țările Europei Centrale și de Est
- EUROSTAT** – Oficiul de Statistică al Uniunii Europene
- FMI** – Fondul Monetar Internațional
- HHI** – Indicele Herfindahl-Hirschman
- LFI** – Indicele Lafay
- IMM** – Întreprinderi Mici și Mijlocii
- ISD** – Investiții străine directe
- LDC** – Țări cel mai puțin dezvoltate (eng. Least Developed Countries)
- MAEIE** – Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene
- NC** – Nomenclatorul Combinat
- OCDE** – Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare
- OMC / WTO** – Organizația Mondială a Comerțului (eng. World Trade Organization)
- ONU** – Organizația Națiunilor Unite
- PIB** – Produsul Intern Brut
- PIB/loc.** – Produsul Intern Brut pe cap de locuitor
- PPE** – Programul de Promovare a Exporturilor
- SITC** – Clasificarea Standard de Comerț Internațional
- SNC** – Strategia Națională de Competitivitate
- UE / EU** – Uniunea Europeană (eng. European Union)
- UNCTAD** – Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare
- WEF** – Forumul Economic Mondial

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei de cercetare. Globalizarea și comerțul internațional au devenit două teme centrale în politica contemporană. Acestea au un impact puternic asupra economiei mondiale și sunt influențate de deciziile politice luate la nivel național și internațional.

În ultimii ani, se observă o creștere a protecționismului și a naționalismului economic, care a avut un impact negativ asupra comerțului internațional. Actualmente, unele națiuni au introdus tarife și restricții comerciale pentru a proteja industria locală, totuși aceste politici au dus la o scădere a comerțului internațional și la o creștere a prețurilor pentru consumatori.

În același timp, globalizarea și comerțul internațional au adus beneficii semnificative economiilor naționale. Acestea au permis companiilor să își extindă afacerile în străinătate, să acceseze noi piețe și să beneficieze de resurse și forță de muncă mai ieftine. În plus, comerțul internațional a dus la o mai mare diversitate de produse și servicii disponibile pentru consumatori.

La rândul lor, politicile guvernamentale pot avea un impact semnificativ asupra globalizării și comerțului internațional. De exemplu, grație acordurilor comerciale internaționale pot fi reduse barierele comerciale, încurajând investițiile străine directe, în timp ce politicile protecționiste conduc spre restricționarea accesului companiilor străine la piețele naționale.

Politica joacă un rol esențial în determinarea impactului globalizării și comerțului internațional asupra economiei. Deciziile luate de guverne au un impact semnificativ asupra afacerilor și consumatorilor. În condițiile unor preocupări legate de protecționism și naționalism economic, este important ca politica să fie echilibrată pentru a maximiza beneficiile globalizării și comerțului internațional.

Globalizarea, în decursul mai multor decenii, a fost o forță motrice în economia mondială, facilitând creșterea comerțului internațional, a investițiilor și a schimbului de informații. Cu toate acestea, recente crize globale au avut un impact semnificativ asupra creșterii economice, ridicând semne de întrebare cu privire la sustenabilitatea globalizării.

Procesul de globalizare a evidențiat ritmuri rapide de dezvoltare a economiilor țărilor lumii, care se bazează, preponderent, pe revoluția tehnico-științifică, fiind rezultatul realității în care sistemul economic de piață s-a dezvoltat rapid în baza diviziunii internaționale a muncii și s-a extins cuprinzând, în prezent, ramurile și subramurile diferitor țări [11].

Pandemia de COVID-19 a provocat perturbări pe scară largă în lanțurile globale de aprovizionare, a redus cererea de bunuri și servicii și a dus la o scădere bruscă a activității economice. Recesiunea care a rezultat a afectat atât țările dezvoltate, cât și țările în curs de

dezvoltare, multe dintre acestea confruntându-se cu niveluri ridicate de șomaj și cheltuieli reduse ale consumatorilor.

Criza pandemică a evidențiat, de asemenea, vulnerabilitățile interdependenței economice globale, țările ce depind în mare măsură de bunurile și serviciile importate, care se confruntă cu provocări semnificative în menținerea lanțurilor de aprovizionare și în asigurarea disponibilității bunurilor esențiale. Acest lucru a condus la solicitări pentru o mai mare autosuficiență regională și o reevaluare a beneficiilor și riscurilor globalizării.

Pe lângă pandemia COVID-19, multe alte crize globale, inclusiv schimbările climatice și tensiunile geopolitice, au avut și un impact nefast asupra creșterii economice. Frecvența și severitatea tot mai mare a dezastrelor naturale au perturbat lanțurile de aprovizionare și au cauzat pierderi economice semnificative, în timp ce tensiunile geopolitice au dus la controverse comerciale și la reducerea fluxurilor de investiții.

În ciuda acestor provocări, globalizarea rămâne o forță puternică pentru creșterea și dezvoltarea economică. Procesul de globalizare a permis milioane de oameni să scape de sărăcie, a facilitat transferul de tehnologie și cunoștințe și a creat noi oportunități pentru comerț și investiții. Cu toate acestea, indiscutabil, globalizarea trebuie gestionată cu multă precauție și atenție pentru a se asigura că beneficiile sale sunt distribuite în mod echitabil și că riscurile sale sunt atenuate.

Considerăm că, procesul de globalizare economică aduce societății atât oportunități de dezvoltare, cât și provocări, pericole, ce periclitează stabilitatea națională, regională sau internațională, acutizând situația socială și economică la nivel mondial. Astfel, totalitatea proceselor de dezvoltare globală, în cadrul cărora structurile producției naționale și valutar-financiare devin interdependente, se accelerează în urma creșterii numărului de tranzacții externe încheiate și realizate. Globalizarea în sine nu poate aduce o nouă ordine economică internațională corectă și rezonabilă, iar unele țări în curs de dezvoltare, care nu sunt în măsură să se bucure de beneficiile acestui proces, eschivându-se de la înfruntarea condițiilor neprielnice ale acestuia, se pot confrunta cu pericolul de a se pomeni în afara acestui sistem [11].

Impactul crizelor globale asupra creșterii economice evidențiază necesitatea unei forme de globalizare mai durabile și mai rezistente. Acest lucru va necesita o cooperare sporită între țări, un accent pe autosuficiența regională și un angajament de a aborda provocările globale, printre care schimbările climatice și inegalitatea. Lucrând împreună, putem construi o economie globală mai incluzivă și mai prosperă, care să fie în beneficiul tuturor.

Prin prisma dezvoltării istorice, comerțul exterior este unul din elementele-cheie cele mai vechi al integrării economice internaționale. Impactul economic al comerțului exterior a crescut considerabil, fluxurile comerciale, în ultimele decenii, numărându-se printre cele mai dinamice

elementele ale dezvoltării economiei mondiale, nu numai la nivel cantitativ, ci și structural. Dezvoltarea economică pe coordonate durabile presupune satisfacerea unor cerințe a căror încadrare în principiile eficienței este absolut necesară. Evident, pentru a contribui la creșterea economică se cere a fi eficient și comerțul exterior, atât la nivel microeconomic, cât și macroeconomic.

Procesul de integrare, dar și Acordurile de Asociere de rigoare, indiscutabil, au impact asupra economiilor, fluxurilor comerciale, modelelor de investiții și dezvoltării socioeconomice ale țărilor participante. De menționat că acordurile comerciale internaționale sunt în continuă evoluție, altfel spus, noile acorduri fiind negociate, iar și acordurile existente – actualizate sau modificate. Evoluția dezvoltării integrării prin prisma diverselor acorduri comerciale este esențială pentru a contribui la ascensiunea dezvoltării comerțului global și cooperarea economică.

Odată cu semnarea de către Republica Moldova a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană au fost impulsionate relațiile de dezvoltare economică prin promovarea facilitării comerțului, promovarea investițiilor, alinierea politicilor, accesul la finanțare și asistență, diversificarea pieței, colaborarea sporită și stabilitatea politică. Respectivul evoluții au pus bazele pentru o creștere economică durabilă, modernizare și integrare europeană a Republicii Moldova.

Totodată, semnarea Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, în anul 2014, a deschis o nouă etapă strategică de impulsione a dezvoltării economice a Republicii Moldova, dat fiind faptul că Republica Moldova a trecut de la relații de cooperare cu Uniunea Europeană la etapa de integrare în această structură integraționistă. Având în vedere, că prezentul statut de candidat al Republicii Moldova reprezintă o continuare logică a Acordului de Asociere, este importantă analiza și evaluarea impactului acestuia asupra dezvoltării economice a Republicii Moldova, precum și avantajele și dezavantajele obținute de Uniunea Europeană ca urmare a Acordului în cauză.

Gradul de studiere a temei de cercetare. Cercetările științifice în domeniul comerțului exterior, realizat de mai mulți specialiști la nivel internațional, lasă suficient spațiu pentru studierea problematicii abordate în prezentul demers științific, inclusiv factorii determinanți ai maximizării exporturilor.

Precizăm că bazele teoriilor clasice ale comerțului internațional au fost elaborate de către savanți notorii precum Adam Smith, David Ricardo, Eli Heckscher, Bertil Ohlin.

Aspectele teoretice și practice privind analiza și impulsione a comerțului exterior au fost reflectate în lucrările mai multor savanți de talie internațională: Alakbarov E., Balassa B. [55, 56], Bauer P. [62], Feenstra R. C., Hauser C., Irvin D. A., Melitz M., Kavoussi R.M., Krugman P., Krueger A. O., Rodrik D., Schmidt P., Saggi K. [145], Wilkinson I.F., Werner A., etc. Cercetătorul, profesorul universitar, dr. Anghel M. în lucrarea sa „Analysis of the influence international trade on

economic growth in the European Union” a etalat minuțios elementele esențiale privind influența factorilor asupra dezvoltării economice prin impulsionearea exporturilor [48].

Savanții în domeniu au relevat aspecte valoroase asupra relației dintre exporturi și creșterea economică, distingând mecanismele prin care exporturile stimulează productivitatea, inovația, investițiile și dinamismul economic general. Cercetările renumiților savanți servesc drept sursă de informare pentru factorii de decizie politică, practicienii și cadrele științifico-didactice universitare care încearcă să înțeleagă factorii determinanți ai dezvoltării economice și să conceapă politici eficiente pentru a promova creșterea durabilă prin exporturi.

În globo, tema prezentului demers științific, din perspectiva actualității și relevanței, inclusiv, dimensiunea, competitivitatea exporturilor, dezvoltarea competitivității exporturilor la nivel național și internațional, în stricto, sunt sumar abordate în literatura de specialitate din Republica Moldova. Totuși, de o atenție deosebită se bucură subiectele privind performanța exporturilor, implicațiile acordurilor preferențiale de comerț în procesul evoluției comerțului exterior al Republicii Moldova, creșterii bunăstării prin prisma competitivității, dezvoltate în studiile savanților autohtoni printre care amintim: Belostecinic G. [63], Chistruga B. [13], Crudu R. [70], Fala V. [158], Jitaru D. [113], Lupușor A. [83], Roșca P. [21], Stratan A. [158], Șișcan Z. [54], Prohnițchi V. [83], precum și a altor cercetători în domeniu. De asemenea, precizăm că mai multe proiecte de cercetare în domeniul evaluării competitivității comerciale la nivel național au fost realizate de către cercetătorii din cadrul Academiei de Studii Economice din Moldova.

Scopul cercetării rezidă în identificarea și propunerea măsurilor necesare de a fi implementate în economia Republicii Moldova, care să asigure creșterea eficienței comerțului exterior, prin prisma analizei factorilor determinanți ai competitivității naționale în contextul alinierii la exigențele Acordului de Asociere a Republicii Moldova-Uniunea Europeană.

În cercetarea noastră, am abordat contextul general cu unul distinct, axat pe dezvoltarea economică a Republicii Moldova, în anii până la semnarea și în perioada de implementare a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, considerând ca fiind absolut pertinente pentru analiza schimburilor comerciale ale Republicii Moldova. Direcția de cercetare a fost axată pe etapele de pre- și post- aderare la Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană, constrânsă de criza economică mondială de la sfârșitul anului 2008, și a fost orientată spre remarcarea impactului atât asupra competitivității și eficacității comerțului exterior la exporturi ale Republicii Moldova, cât și asupra decalajelor față de principalele state membre partenere.

Atingerea scopului cercetării a fost determinată de **principalele obiective** trasate, care vizează evaluarea eficienței comerțului exterior al Republicii Moldova, identificarea celor mai semnificativi

factori care pot contribui la creșterea competitivității exporturilor la nivel macroeconomic. În acest scop, au fost luate în considerare:

- analiza aspectului teoretic privind evoluția comerțului exterior care oferă perspective valoroase asupra factorilor, mecanismelor și implicațiilor comerțului internațional, informând factorii de decizie, practicienii și cercetătorii despre complexitatea dinamicii comerțului și factorii ce modelează economia globală.

- studiul evoluției comerțului exterior al Republicii Moldova și identificarea modificărilor structurale ale exporturilor și importurilor, pe grupe de produse și țări, care reflectă tendințele în volumul total și valoarea exporturilor și importurilor Republicii Moldova în perioada selectată;

- reziliența exporturilor și importurilor la impactul crizei economice mondiale, prin analiza factorilor, precum structura exporturilor, diversificarea pieței și competitivitatea produselor moldovenești pe piețele globale;

- analiza nivelului de competitivitate economică a Republicii Moldova la nivel internațional și cel național, care presupune evaluarea diversilor indicatori și factori ce contribuie la capacitatea acestuia de a concura eficient în economia globală;

- studiul comparativ al decalajelor între exporturile și importurile Republicii Moldova și cele ale țărilor dezvoltate, ca urmare a implementării Acordului de Asociere la Uniunea Europeană, care presupune evaluarea schimbărilor în modelele comerciale, accesul pe piață și competitivitatea. Prin efectuarea unei analize cuprinzătoare a decalajelor dintre exporturile și importurile Republicii Moldova cu țările dezvoltate urmare a implementării Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, factorii de decizie politică. Drept urmare, se pot stabili perspective asupra provocărilor și oportunităților pentru integrarea comercială a Republicii Moldova, elaborându-se strategii bazate pe dovezi pentru a îmbunătăți relațiile comerciale și cooperarea economică cu partenerii din țările dezvoltate;

- analiza legăturii dintre PIB, exporturi, importuri și creșterea economică care reclamă înțelegerea modului în care aceste variabile interacționează și se influențează reciproc în cadrul unei economii. Am stabilit indicatori relevanți realizând o analiză exhaustivă a interdependenței dintre PIB, exporturi, importuri și creșterea economică, factorii de decizie, am stabilit indicatori relevanți privind dinamica comerțului internațional și a impactului acestuia asupra dezvoltării economice, oferind o bază pentru o politică bazată pe dovezi;

- evaluarea eficienței și competitivității exporturilor Republicii Moldova, care presupune estimarea diversilor factori ce influențează capacitatea țării de a concura pe piețele internaționale și de a maximiza beneficiile din activitățile sale de export;

- studiu comparativ între perioadele de preaderare vs. postaderare la Acordul de Asociere și între țări, prin evaluarea impactului asupra sectoarelor care au beneficiat de acces crescut pe piață și asupra celor care s-au confruntat cu o concurență acerbă.

Ipotezele de cercetare sunt:

a) Comerțul internațional fiind unul din factorii principali ai creșterii economice și dezvoltării durabile a fost, de-a lungul timpului, unul dintre cele mai dezbătute domenii ale economiei mondiale; ipoteza asigurării creșterii economice prin comerț a devenit mottoul mai multor decenii de dezvoltare ale Organizației Națiunilor Unite (începând din a doua jumătate a secolului XX) și a Organizației Mondiale a Comerțului;

b) integrarea economiilor naționale într-un sistem economic global a reprezentat una dintre cele mai importante evoluții ale secolului trecut - exporturile mondiale sunt în prezent de peste 5000 de ori mai mari decât la începutul secolului XX, aproximativ un sfert din producția globală fiind exportată. Înțelegerea rolului comerțului, ca factor major al deschiderii internaționale și creșterii economice, este de o importanță relevantă, or, comerțul generează câștiguri, dar are și influențe notabile asupra distribuției acestora;

c) lanțurile de producție devin din ce în ce mai complexe și mai globale, tranzacțiile comerciale incluzând atât bunuri tangibile cât și intangibile. De menționat, importanța poziționării în cadrul lanțului de producție, avantajate fiind acele țări care reușesc pe segmentele unde valoarea adăugată este cea mai mare;

d) competitivitatea economică este esențială pentru stimularea creșterii durabile, atragerea investițiilor, extinderea comerțului, încurajarea inovației, creșterea rezilienței, îmbunătățirea standardelor de viață și reducerea sărăciei și a inegalității. Țările care acordă prioritate competitivității prin politici complexe, investiții în infrastructură și capital uman, reforme pentru a îmbunătăți mediul de afaceri sunt mai bine poziționate pentru a obține succesul economic și prosperitatea pe termen lung.

Problema științifică soluționată constă în identificarea și fundamentarea teoretico-metodologică a relației de interdependență dintre integrarea economică (prin Acordul de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană), competitivitatea produselor autohtone și dinamica comerțului exterior, în contextul unei economii emergente, în vederea elaborării unui cadru conceptual coerent și a unui model econometric capabil să explice impactul implementării acordurilor de liber schimb asupra structurii și performanței exporturilor.

Metodologia cercetării științifice. Atingerea obiectivelor stabilite a fost posibilă prin metode teoretice și aplicative variate, îmbinând cercetare cantitativă și calitativă, statistică descriptivă ,

modele econometrice, analiză structurală, comparații internaționale etc. pentru argumentarea aspectelor legate de eficiența comerțului internațional.

Apriori, a fost realizată analiza documentelor de politici, acordurilor comerciale, legislației și cadrului normativ-reglator privind acordul de Asociere care facilitează evaluarea implicațiilor asupra comerțului exterior, a posteriori, s-a efectuat o analiză sistemică a literaturii de specialitate, o sintetiză a cercetărilor, studiilor și publicațiilor ce reflectă subiecte privind impactul Acordului de Asociere asupra comerțului exterior.

Au fost folosite metode cantitative la analiza datelor pentru a măsura impactul Acordului de Asociere asupra comerțului exterior cantitativ. Respectivul studiu cantitativ a inclus metode statistice pentru a evalua schimbările în fluxurile comerciale, modelele comerciale, intensitatea comerțului, cotele de piață și competitivitatea comercială înainte și după punerea în aplicare a acordului.

La fel, s-a făcut analiza datelor comerciale, inclusiv statisticile de import și export, balanța comercială și compoziția comerțului, care oferă perspective asupra evoluției relațiilor comerciale ale Republicii Moldova cu Uniunea Europeană în urma Acordului de Asociere.

Autoarea în lucrare a utilizat metoda deductivă prin care i-a permis aplicarea conceptelor generale și teoriilor fundamentale privind comerțul internațional, integrare economică și competitivitatea. Astfel, metoda deductivă ne-a permis construirea cadrului conceptual al trinomului: integrare, competitivitate, comerț exterior, cât și explicarea mecanismelor teoretice prin care integrarea pe piața UE poate duce la creșterea competitivității și la restructurarea exporturilor.

Totodată, este de menționat faptul că, autoarea a utilizat pe larg în lucrare și metoda inductivă prin care a reliefat concluzii generale plecând de la analiza datelor statistice concrete privind evoluția comerțului exterior al Republicii Moldova în perioada post-semnării și implementării Acordului de Asociere. Pe baza analizei dinamicii exporturilor și importurilor; modificării structurii comerțului exterior (pe produse și pe parteneri); creșterii ponderii UE în totalul exporturilor; corelației între PIB și exporturile către UE (prin modelul econometric) s-au indus tendințe generale privind impactul pozitiv al Acordului asupra comerțului, susținând validitatea ipotezelor formulate deductiv.

Suportul informațional și statistic. La elaborarea prezentei teze s-a realizat review-ul a peste 190 de surse bibliografice la tema cercetată, inclusiv lucrări științifice elaborate de cercetători naționali și internaționali, de asemenea, au fost valorificate cercetările personale ale studentei-doctorandă.

Pentru realizarea cercetării au fost folosite în mare parte, datele statistice la nivel național, oferite de: Biroul Național de Statistică, Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării, Agenția

pentru investiții, Biroul Vamal; dar și surse de date statistice internaționale, printre care: OMC, EUROSTAT, OECD, UNCTAD, Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială, Forumul Economic Mondial ș.a.; literatura științifică în domeniu; mai multe rapoarte și studii ale societății civile, cum ar fi: Expert Grup; documentele de politici naționale și străine, actele normative etc.

Noutatea științifică a tezei rezidă în următoarele:

1. Propunerea unui nou concept bazat pe o abordare complexă a trinomului „Integrare (Acord de Asociere) – Competitivitate – Comerț Exterior”, care etalează relația cauzală și interdependența acestora, stimulând creșterea economică a Republicii Moldova.

2. Abordarea într-o nouă viziune a relației efect-efort între creșterea exporturilor Republicii Moldova și competitivitatea produselor autohtone pe piețele mondiale, în primul rând europene, care constă în reflectarea modului prin care diverși factori influențează creșterea exporturilor și competitivitatea.

3. Elaborarea unui model econometric prin intermediul căruia au fost analizate trăsăturile și tendințele dinamicii și volumului comerțului exterior al Republicii Moldova pentru o perioadă medie și lungă de timp.

4. Argumentarea procesului de creștere a competitivității economiei Republicii Moldova ca rezultat al implementării Acordului de Asociere.

5. Argumentarea nevoii de a diversifica structura exporturilor autohtone, în baza identificării direcțiilor prioritare de dezvoltare a economiei naționale și a concentrării eforturilor în sectoarele economice respective a investițiilor străine directe cât și a celor naționale.

Problema științifică soluționată în lucrare prin stabilirea mai multor instrumente teoretico-metodologice și aplicative prin care Acordul de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană înrăurește competitivitatea economică și dinamica comerțului exterior al țării în contextul unei integrări economice aprofundate, cu scopul de a precepta politici și modele de optimizare a structurii exporturilor și de consolidare a poziției Republicii Moldova pe piețele internaționale.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a cercetării rezidă în:

- evaluarea impactului Acordului de Asociere ce oferă factorilor de decizie politică informații valoroase asupra eficienței acordurilor comerciale în promovarea dezvoltării și integrării economice. Înțelegerea impactului acordului poate înrăuri viitoarele decizii politice politică și ajustări pentru a maximiza beneficiile și a aborda provocările.

- analiza impactului acordului asupra comerțului exterior facilitează înțelegerea rolului acestuia în stimularea creșterii economice, extinderea exporturilor și sporirea accesului pe piață pentru afacerile din Republica Moldova. Aceste cunoștințe pot ghida eforturile de îmbunătățire a

competitivității, diversificarea exporturilor și atragerea investițiilor, încurajând astfel dezvoltarea economică durabilă.

- Acordul de Asociere reprezintă o etapă semnificativă în relațiile comerciale ale Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, cel mai mare partener comercial al acesteia. Investigarea efectelor acordului asupra fluxurilor comerciale, modelelor și preferințelor etalează evoluția dinamicii comerciale dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, precum și implicațiile potențiale pentru alți parteneri comerciali.

- cercetarea impactului acordului asupra comerțului exterior poate facilita identificarea barierelor și oportunităților pentru exportatorii moldoveni de a accesa piețele de desfacere din Uniunea Europeană. Înțelegerea modificărilor tarifelor, cerințelor de reglementare și a condițiilor de piață conduc la identificarea strategiilor de îmbunătățire a competitivității, precum și la respectarea standardelor și exploatarea oportunităților de pe piață.

- rezultatele cercetării pot influența recomandările formulate cu referire la politici, astfel încât să maximizeze beneficiile Acordului de Asociere pentru Republica Moldova. Recomandările țin de intervenții direcționate spre soluționarea provocărilor legate de comerț, pentru a sprijini industriile orientate spre export, a consolida capacitatea instituțională și a stimula creșterea incluziunii.

- rezultatele cercetării pot eficientiza dezbaterile academice, teoriile și metodologiile, promovând înțelegerea dinamicii complexe a acordurilor comerciale și a implicațiilor acestora pentru țări și regiuni.

- analiza impactului Acordului de Asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană asupra comerțului exterior care este relevantă pentru factorii de decizie, cercetători, întreprinderi și alte părți interesate să înțeleagă consecințele economice, sociale și politice ale Acordului. Analizând modelele comerciale, dinamica pieței și rezultatele politicilor, cercetarea contribuie la luarea asumată a deciziilor, la formularea eficientă a politicilor și la dezvoltarea durabilă în Republica Moldova și în întreaga regiune.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetărilor efectuate de către autor au fost publicate în cele 10 lucrări științifice, dintre care, articole în reviste și culegeri de lucrări ale conferințelor naționale și internaționale, în mai multe rapoarte de cercetare, elaborate în cadrul mai multor proiecte de cercetare la nivel național.

Implementarea rezultatelor. Rezultatele cercetărilor, elaborate de către doctorandă, au fost implementate de către autoritățile publice centrale în procesul de gestionare și expertizare a diferitor documente de politici, fapt confirmat prin certificatele de implementare anexate la prezentul demers științific.

Lucrarea de față este structurată în 3 capitole, concluzii și recomandări, care relevă elementele de bază în determinarea și analiza caracteristicilor competitivității economice, fluxurilor comerciale bazate pe export în contextul perioadei de semnare a Acordului de Asociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, cu accent pe comparații între perioadele de preaderare și postaderare, dar și între țări, pentru majoritatea indicatorilor statistici utilizați. Evoluția, structura și factorii determinanți ai competitivității comerțului exterior al Republicii Moldova, impactul relației efect-efort între creșterea exporturilor Republicii Moldova și competitivitatea produselor autohtone pe piețele mondiale, cu accent pe statele europene, influența eficienței sau ineficienței fluxurilor comerciale asupra dezvoltării economice durabile a țării sunt doar câteva elemente urmărite în cadrul acestei lucrări.

Primul capitol, intitulat *Abordări conceptuale și teorii privind integrarea, competitivitatea și comerțul exterior*, este structurat în 3 subcapitole și are drept scop prezentarea analitică a celor mai importante abordări teoretice și curente de gândire privind comerțul internațional, axate cu precădere pe tematica de cercetare a eficienței economice. Importanța teoriei și a modelelor economice ale comerțului exterior este deosebită, în special în contextul în care economiile lumii sunt din ce în ce mai interdependente și interconectate, prin schimburi de bunuri fizice, de servicii, prin fluxuri financiare și de know-how, sub impactul inevitabil al proceselor de integrare.

În general, aspectele teoretice și metodologice ale comerțului exterior cuprind o gamă diversă de concepte, modele și instrumente utilizate pentru a analiza și înțelege dinamica complexă a comerțului internațional și implicațiile sale asupra creșterii economice, dezvoltării și bunăstării. Integrarea perspectivelor teoretice cu analiza empirică și relevanța politicii este esențială pentru progresul înțelegerii noastre despre comerțul exterior și pentru informarea deciziilor politice bazate pe dovezi.

Capitolul doi, intitulat *Creșterea competitivității comerțului exterior ca rezultat al implementării Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană*, este structurat în 3 subcapitole unde se remarcă influența asupra competitivității prin calitatea, fiabilitatea și standardele la bunurile și serviciile prestate.

Astfel, clasamentul Republicii Moldova în Indicele Competitivității Globale (GCI) a variat de-a lungul anilor, reflectând schimbări în performanța economică a țării, mediul de politici și reformele structurale. Cu toate acestea, Republica Moldova s-a confruntat, în general, cu provocări legate de guvernare, corupție, deficiențe de infrastructură, calitate instituțională slabă, acces limitat la finanțare, capacitate scăzută de inovare și constrângeri de capital uman.

În baza unui sondaj realizat la 147 de întreprinderi mici și mijlocii s-au stabilit mai mulți factori determinanți care denotă îmbunătățirea competitivității economice a Moldovei grație unui mix de reforme de politici, investiții și inițiative de consolidare a capacităților.

Dacă facem o investigație referitor la dezvoltarea comerțului exterior, se constată faptul că, la moment, Republica Moldova mai are rezerve în ceea ce privește recunoașterea unilaterală a certificatelor și standardelor Uniunii Europene, simplificarea procesului de recunoaștere oficială și certificare prin implementarea procedurilor simplificate de vămuire, reducerea procedurilor, a numărului de acte și a timpului necesar pentru obținerea actelor pentru export. Un impact indirect negativ asupra evoluției exporturilor de produse agroalimentare l-au avut și tensiunile regionale, care au rezultat în sancțiuni economice și restricții comerciale aplicate reciproc de Uniunea Europeană și Federația Rusă. Dar, chiar și în aceste condiții, exporturile produselor date către Uniunea Europeană au înregistrat o majorare în termeni valorici de circa 25% în perioada de referință, reușind să compenseze într-o anumită măsură pierderea piețelor tradiționale din Est. Gradul de integrare economică a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană ar fi fost și mai înalt dacă Republica Moldova ar fi dispus de un sector de transporturi mai dezvoltat. Capacitatea instituțională a organelor de reglementare în sectorul transporturilor trebuie să fie consolidată pentru a îndepărta lacunele în relațiile dintre instituțiile omoloage moldovenești și europene.

Capitolul trei, intitulat *Zona de Liber-Schimb Aprofundat și Cuprinzător și diversificarea structurii comerțului exterior al Republicii Moldova*, este structurat în 3 subcapitole unde s-a analizat structura comercială a Republicii Moldova pe grupe de produse.

Republica Moldova a demarat schimbări semnificative în comerțul exterior, în perioada anilor 2014-2024, în special prin implementarea Acordului de Asociere și Zonei de Comerț Liber Aprofundat și Cuprinzător (DCFTA) cu Uniunea Europeană. Această inițiativă a avut un impact semnificativ asupra structurii comerțului exterior al Republicii Moldova și a facilitat accesul la piața europeană. Astfel, de la punerea în aplicare a DCFTA, cantitatea bunurilor exportate pe piețele Uniunii Europene s-a dublat, ceea ce a jucat un rol semnificativ în dezvoltarea economică a Republicii Moldova. În categoria celor mai exportate bunuri au fost incluse: produse alimentare și băuturi, produse cerealiere, uleiuri, fructe și legume, aparate-electrice și piese de mobilier.

Astfel, autoarea în baza datelor statistice disponibile de la BNS a elaborat mai multe modele econometrice pe perioada 1997-2024 și pe perioada 2014 -2024 demonstrând în baza modelului log-log dintre PIB-ul Republicii Moldova și exporturile pe piața UE, că coeficientul de elasticitate se apropie de a fi izoelastic.

Totodată, autoarea a efectuat o prognoză prin care a estimat o de creștere a exporturilor Republicii Moldova către UE, iar modelul econometric elaborat ne oferă o creștere asemănătoare, ceea ce demonstrează o corelație strânsă între aceste variabile analizate.

Astfel, considerăm că, rezultatele obținute demonstrează că exporturile către UE reprezintă un element esențial al creșterii economice, modelul econometric permite estimări robuste și metodologia aplicată este reproductibilă și utilă pentru adaptarea de politici economice.

La capitolul **Concluzii generale și recomandări** este descrisă o analiză a principalelor rezultate obținute de către autoare și nivelul de relevanță a acestora pentru economia Republicii Moldova. Totodată, sunt înaintate unele propuneri de aprofundare a cercetărilor în domeniul dat.

1. CADRUL CONCEPTUAL ȘI METODOLOGIC PRIVIND COMERȚUL INTERNAȚIONAL, COMPETITIVITATEA ȘI INTEGRAREA

1.1. Aspecte teoretice ale comerțului internațional

Comerțul internațional este unul din factorii de bază care contribuie la dezvoltarea economică a fiecărui stat la nivel global și este un element-cheie ce facilitează creșterea economică indiferent de nivelul de dezvoltare a fiecărui stat, fie stat în curs de dezvoltare sau un stat cu economie dezvoltată. Această diferențiere este condiționată de deținerea de resurse naturale, condițiile climaterice, costul de producție, nivelul de tehnologizare etc. care acționează direct asupra creșterii nivelului de dezvoltare comercială.

Însăși comerțul s-a dezvoltat din cele mai vechi timpuri, când era realizată prin trocul de bunuri și servicii.

Teoriile predoinare ale comerțului internațional. Până după Evul Mediu, filosofii și savanții nu s-au preocupat de studiul în ansamblu al comerțului internațional, astfel că teoriile timpurii în domeniu sunt integrate cu elemente etice și politice. Prin urmare, cele mai importante idei din perioada Greciei antice cu privire la comerțul internațional se regăsesc în lucrările lui Platon, Xenofon și Aristotel. Grecii din vremurile timpurii au discutat despre însăși efectul diviziunii muncii și al schimburilor benevole de bunuri ce aduc beneficii tuturor părților implicate în tranzacții. Platon reflectă în lucrarea „*The Republic*” (1930) [133] despre imposibilitatea practică a autosuficienței unei cetăți, deoarece diviziunea muncii duce la producerea unei cantități mai mari de bunuri decât în autarhie și la specializarea oamenilor în raport cu aptitudinile acestora și cu resursele lor disponibile. Xenofon, preluând ideea lui Platon, dezvoltă în „*Memorabilia and Oeconomicus*” (1918) [179] avantajele arbitrajului de preț, realizat de către comercianții ce tindeau să obțină un profit și avantajul unei piețe mai largi de desfacere, despre avantajele comerțului internațional.

Cu toate acestea, grecii nu erau pentru dezvoltarea relațiilor comerciale internaționale, deoarece considerau că legăturile cu străinii pot duce la distrugerea moralității în societate. Aristotel în „*Politica*” (1932) [52] optează pentru un grad cât mai mare de autosuficiență economică, care să limiteze comerțul și interacțiunea nedorită cu străinii. Astfel, în viziunea grecilor, era de datoria fiecărui om să decidă care exporturi și care importuri sunt absolut necesare și să asigure corectitudinea acestor schimburi prin tratate comerciale.

Odată cu apariția statelor-națiuni, s-a pus un accent sporit pe dezvoltarea relațiilor comerciale interstatale. Monarhiile europene au susținut pe deplin politicile protecționiste în secolele XVII-XVIII cu scopul de a crește economiile proprii în defavoarea altor națiuni.

Astfel, mercantilismul a apărut ca o mișcare profund naționalistă în secolele XVI și XVII prin lucrările lui Thomas Mun (1664) și Gerard de Malynes (1622). Preocuparea de bază a mercantiliștilor viza bunăstarea națiunii, care în viziunea lor, se putea obține doar prin reducerea bunăstării altor națiuni. Politica mercantilistă era reflectată prin încurajarea exporturilor care aduceau o abundență de aur în țară și descurajarea importurilor care produceau fluxuri.

Din perspectivă diacronică, mercantilismul a parcurs două etape, cunoscând anumite particularități naționale:

I. *Mercantilismul timpuriu sau sistemul monetar*, care a pus accent pe creșterea rezervei de metale prețioase și pe o politică economică externă protecționistă dură și rigidă, acceptând chiar furtul din bogăția altor țări.

II. *Mercantilismul dezvoltat sau sistemul balanței comerciale*, ce a permis circulația mărfurilor și a masei monetare în ambele direcții (din și înspre țara respectivă), cu condiția ca soldul comerțului exterior să fie activ, adică exportul să fie mai mare decât importul [42, p.35].

În practică, mercantilismul se dorea să fie o atitudine economică sănătoasă. Sectoarele productive orientate spre export acceptau această teorie, deoarece le permitea să solicite măsuri de stimulare a exporturilor. Producătorii pentru piața internă aveau posibilitatea de a solicita adoptarea și aplicarea unor politici comerciale protecționiste la produsele importate. Cetățenii și firmele, însă, suportau efectele negative ale practicilor mercantiliste, deoarece:

- plăteau impozite mai mari, pentru a susține subvențiile bugetare acordate producătorilor;
- produsele erau mai scumpe și necorespunzătoare calitativ, ca efect al restricțiilor aplicate la import;
- producătorii protejați erau lipsiți de interesul de a minimiza costurile, produsele fiind necompetitive pe piața externă;
- nomenclatorul de produse era mic, consumatorii fiind dezavantajați.

În perioada de referință se constată că este încurajată implicarea statului în economie. Astfel, mercantilismul a participat la formarea și dezvoltarea piețelor naționale, la adâncirea diviziunii sociale a muncii, la transformarea economiei naturale în economie de schimb, la susținerea progresului tehnic și economic. Însă, pornind de la ideea eronată cu privire la identificarea banilor cu bogăția, mercantilismul a creat un decalaj foarte mare dintre săraci și bogați, din cauza creșterii prețurilor, ca urmare a susținerii exagerate a exporturilor. Limitele mai evidente ale gândirii economice mercantiliste constau în exagerarea rolului banilor, în cercetarea cu precădere a sferei circulației mărfurilor, ignorând rolul esențial al producției și folosindu-se cu precădere de metoda descriptivă, în iluzia lor că profitul cel mai mare ar fi creat în comerț [42, p.36].

Însăși protecționismul se regăsește și acum în multe state, constatându-se o politică de protecție a economiei naționale de concurența din exterior prin impunerea anumitor taxe, subvenții, restricții etc., cu toate că majoritatea statelor promovează o liberalizare a comerțului.

Politica protecționistă se referă la aplicabilitatea politicilor guvernamentale care restricționează comerțul internațional pentru a dezvolta industriile locale și produsele autohtone. Scopul de bază al aplicării acestei politici este atât de a îmbunătăți economia la nivel național, cât și pentru a pune un accent mai mare pe calitate și diversificarea de produse.

Uniunea Europeană fiind una dintre cele mai mari piețe de desfacere este deseori acuzată că are bariere mari și protejează proprii producători. Astfel, fiind un bloc comercial major, acesta sprijină protecționismul indirect de la nivel național la nivel supranațional. Tipul specific de protecționism susținut la nivelul UE, de asemenea, este un mecanism de politică externă pentru integrarea politică și economică, deoarece țările vecine cu UE s-ar simți tentate nu numai să poată participa la procesele decizionale propriu-zise la nivelul instituțiilor UE, ci și să poată intra pe o piață unică, mult mai liberă pentru cei care fac parte din Uniunea Economică (chiar dacă uneori nu participă la luarea deciziilor, cum ar fi cazul Norvegiei).

Astfel, teoria mercantilistă a comerțului exterior a fost proeminentă în perioada modernă timpurie, în special în secolele XVI-XVIII. Mercantilismul, în perioada respectivă, se distinge ca o doctrină economică dominantă în Europa și a influențat puternic politicile legate de comerț, colonialism și artă de stat. Mercantiliștii credeau că bogăția și puterea unei țări ar putea fi crescute prin maximizarea exporturilor și minimizarea importurilor. Ei au pledat pentru politici care promovau producția internă pentru export și impun restricții la importuri prin tarife, cote și bariere comerciale.

În timp ce mercantilismul ca teorie economică formală a fost în mare măsură discreditat, unele elemente ale gândirii mercantiliste continuă să influențeze dezbaterile contemporane privind politica comercială, strategia industrială și naționalismul economic. Cu toate acestea, economia modernă favorizează, în general, comerțul liber, avantajul comparativ și cooperarea internațională ca bază pentru promovarea prosperității și dezvoltării economice.

Teoria clasică a comerțului internațional. Teoria clasică a comerțului exterior, cunoscută și sub numele de liberalism clasic sau teoria avantajului comparat, a apărut la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea și rămâne influentă în economie și astăzi. Teoria clasică a comerțului exterior este asociată cu economiști precum: Adam Smith, David Ricardo și John Stuart Mill.

Astfel, analizând evoluția și dezvoltarea comerțului internațional actual, nu putem să nu menționăm lucrările lui **Adam Smith** „Wealth of Nations” („Avuția națiunilor”) (1776) și a lui **David Ricardo** „Principles of Economics” („Principiile economice”) (1817), care au pus bazele

școlii clasice britanice. Aceasta s-a dezvoltat ca o reacție la teoriile economice anterioare și o critică împotriva mercantilismului. În aceste două lucrări au fost reflectate principiile și teoriile dezvoltării comerțului internațional liber. Adam Smith a menționat faptul că, odată ce resursele sunt rare, iar nevoile umane sunt nelimitate, fiecare țară trebuie să se specializeze pe producția acelor bunuri, care pot fi produse cu un cost mai mic, și care, la rândul lor, vor fi schimbate cu alte bunuri, în producerea cărora alte state dețin avantajul absolut [120].

Adam Smith a demonstrat și a explicat prin realizările sale:

- modul în care funcționează piețele prin determinarea prețului;
- cum funcționează creșterea economică;
- ce politici accelerează creșterea economică;
- modul în care economia internă interacționează cu ceilalți prin dezvoltarea comerțului internațional;
- care este rolul potrivit pentru stat în economie etc.

Astfel, ipotezele lui Adam Smith sunt relevante și acum pentru multe state, după cum urmează:

- oamenii își maximizează propriul interes (raționalitate)
- există piețe competitive (libera circulație a factorilor de producție, fără obstacole guvernamentale în acest sens).

Ideile lui Smith au fost dezvoltate de **David Ricardo** (1817) [139], care a dezvoltat principiul avantajului comparativ, adică țările se pot specializa pe ceea ce pot produce cu un cost relativ mic.

Ideile lui Ricardo cu privire la comerțul exterior și la schimburile economice internaționale au dominat gândirea economică de-a lungul timpului. El a utilizat noțiunile de cost comparativ, valoare relativă, preț relativ și avantaj relativ pentru a pune baza unei noi teorii a comerțului internațional denumită teoria costului comparativ sau a avantajului relativ [38, p.15]. Potrivit acestuia, *o țară trebuie să producă și să exporte acele bunuri sau servicii la care este relativ mai productivă decât alte țări și să importe mărfurile la care alte țări sunt relativ mai productive* [30, p.74].

În acest context, ideea avantajului relativ este o extindere a *conceptului de cost de oportunitate***. Dacă *teoria avantajului absolut* se concentra pe diferențele absolute înregistrate de productivitățile naționale, *teoria avantajului relativ* se concentrează pe diferențele relative de productivitate. Având în vedere că, cele două teorii se aseamănă, diferența constă în faptul că *teoria avantajului relativ* se bazează pe calcule concrete – cost de oportunitate, ceea ce Adam Smith nu a calculat.

** Costul de oportunitate este valoarea pe care o conferim obținerii unui bun. Atunci când avem mai multe variante trebuie să o alegem pe cea care are cel mai scăzut cost de oportunitate, pentru a fi profitabilă.

În opinia lui Ricardo, costul comparativ, este cantitatea de muncă încorporată în produsul analizat, cuantificată însă, nu direct, ci cu ajutorul cantității de muncă încorporată în produsul care este folosită ca mijloc de măsurare. De fapt, criteriul de bază al dezvoltării diviziunii internaționale a muncii este nivelul productivității muncii. Statele lumii trebuie să se specializeze pe anumite domenii de activitate tocmai din cauza faptului că productivitatea relativă diferă de la un stat la altul sau de la un produs la altul. Conform teoriei dezvoltate de David Ricardo, toate statele lumii, indiferent de nivelul dezvoltării lor, se pot specializa într-un anumit domeniu pentru a produce și exporta mărfuri pe care le fabrică cu cheltuieli (costuri) relativ mai mici și va importa mărfurile pe care le produce cu cheltuieli relativ mai mari [31, p.60].

Odată cu **John Stuart Mill** (1909) și teoria valorilor internaționale, reflectată în lucrarea sa „Principles of Political Economy” accentul teoriei comerțului internațional s-a redirecționat către determinarea raportului de schimb, care încearcă să determine ce beneficii din comerțului internațional revine fiecărei țări separat. Acest raport de schimb este determinat de densitatea cererii reciproce de bunuri din țările participante în comerțul internațional. John Stuart Mill prin teoria valorilor internaționale, a separat principiile ce erau aplicabile comerțului intern de principiile pertinente comerțului internațional.

Jean-Baptiste Say (1803) a fost acel care a pus baza școlii liberale franceze și s-a declarat de la bun început un oponent al sistemului economic dezvoltat de Ricardo și Mill. Astfel, Say și-a exprimat opinia împotriva teoriei valorii în muncă și diviziunii clasice, fiind considerate de el drept teorii eronate. În plusvaloarea teoriei comerțului internațional, economistul francez a pus accentul pe analiza microeconomică, reflectând care este rolul activității antreprenoriale în comerțul internațional și care este beneficiul pentru fiecare, în particular, și pentru societate, în general.

Cu toate acestea, ideile economiștilor francezi nu au avut sorți de izbândă pentru a influența ideile școlii clasice britanice. Echilibrul general și dihotomia clasică au fost mai târziu incluse și dezvoltate în cadrul teoriilor economice neoclasiche. Comerțul internațional a devenit un subiect de analiză pur macroeconomică și efectele acestuia au fost analizate la nivelul agregatelor economice.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, teoria valorii în muncă a fost în totalitate înlocuită de teoria valorii subiective prin lucrările lui **Carl Menger** (1871), **William Stanley Jevons** (1871) și **Léon Walras** (1874). Astfel, C. Menger a demonstrat că bunurile își obțin valoarea nu datorită cantității de muncă utilizate la producerea acestui bun, dar grație nivelului de capacitate pentru a satisface necesitățile oamenilor. Pentru a ajunge la perspective înalte în economie, Menger a utilizat așa-numita *teorie subiectivă a valorii*, care arată că ambele părți implicate în procesul schimburilor de bunuri, au de câștigat, indiferent de tipul bunului. Cercetătorul a observat că implicarea intermediarilor în schimbul de bunuri este una foarte benefică, atât pentru cei care cumpără, cât și

pentru cei care vând. În opinia lui Menger, intermediarii facilitează procesul, iar ~~și~~ dacă nu ar fi intermediarii, fie procesul nu s-ar fi realizat, fie s-ar fi suportate niște costuri mai mari pentru tranzacțiile respective.

William Stanley Jevons a dezvoltat *teoria valorii utilității marginale*, care a scos în evidență că utilitatea sau valoarea pentru un consumator a unei unități suplimentare a unui produs (cel puțin dincolo de o anumită cantitate critică) este invers determinată de numărul de unități din acel produs pe care le deține deja [122].

Léon Walras este autorul teoriei moderne a echilibrului economic general. În viziunea savantului, existența unei oferte în exces pe o piață trebuie să fie echilibrată cu cererea în exces pe o altă piață, astfel încât ambii factori să fie echilibrați.

Potrivit legii lui Walras orice supraofertă de cerere în exces pentru un singur bun, există un exces de ofertă în raport cu cererea pentru cel puțin un alt bun, care este starea de echilibru a pieței.

Totodată, putem menționa faptul că legea lui Walras se bazează pe teoria echilibrului care afirmă că toate piețele trebuie „curățate” de orice exces de ofertă și cerere pentru a fi în echilibru, iar teoria economică keynesiană este în contrast cu legea lui Walras, afirmând că o piață poate fi în dezechilibru fără ca o altă piață să fie dezechilibrată.

Studiile ample arată că legea lui Walras funcționează pe principiul mâinii invizibile; acolo unde există cerere în exces, mâna invizibilă va crește prețurile, iar acolo unde există o ofertă în exces, mâna invizibilă va scădea prețurile până la atingerea echilibrului [42].

Economiștii clasici au pledat în general pentru comerțul liber, argumentând că intervenția guvernului în comerț, cum ar fi tarifele, cotele și subvențiile, ar putea distorsiona avantajul comparativ, ar putea reduce eficiența, respectiv, ar putea dăuna consumatorilor. Ei credeau că permiterea piețelor să funcționeze liber ar duce la o alocare optimă a resurselor, la eficiență economică și la maximizarea bunăstării.

Savanții sus-menționați au recunoscut că distribuția venitului și a ocupării forței de muncă în interiorul țărilor pot fi afectate de comerț, deoarece resursele se schimbă între industrii ca răspuns la schimbările avantajului comparativ. Ei au susținut că mobilitatea factorilor, cum ar fi mobilitatea forței de muncă și mobilitatea capitalului, ar putea ajuta la facilitarea ajustării la modelele schimbătoare ale comerțului și la atenuarea efectelor distribuționale negative.

Teoria clasică a comerțului exterior a pus bazele teoriei comerciale moderne și rămâne relevantă în economia contemporană. Deși a fost rafinat și extins de teorii ulterioare, modelul Heckscher-Ohlin, principiile avantajului comparativ, câștigurile din comerț și beneficiile comerțului liber, continuă să informeze discuțiile privind politica comercială internațională, competitivitatea și dezvoltare economică.

Teoriile moderne și contemporane ale comerțului internațional. Teoriile moderne și contemporane ale comerțului internațional se bazează pe extinderea perspectivelor teoriei comerciale clasice, abordând, în același timp, noile realități și provocări economice.

Ideile clasice au fost asimilate în economia neoclasică prin crearea de modele ale comerțului internațional, care să prezică viitoarele fluxuri comerciale dintre state și posibilele creșteri ale bunăstării unei națiuni.

Astfel, **Paul Samuelson** a dezvoltat economia modernă, punând bazele sintezei dintre economia neoclasică și sistemul teoretic al lui **John Maynard Keynes**, aplicând ulterior aceste noi principii în comerțul internațional. Una din contribuțiile sale este *teorema Balassa-Samuelson* (1964) [56, p.587] și *efectul Stolper-Samuelson* (1941) [156, p.61]. Teorema Balassa-Samuelson se referă la paritatea puterii de cumpărare, care este influențată de productivitatea relativă dintre sectoarele ce produc bunuri pentru tranzacții la nivel internațional (*tradeable goods*) și cele care nu pot fi tranzacționate la nivel internațional (*non-tradeable goods*). La rândul său, efectul Stolper-Samuelson are în vedere relația dintre prețurile relative ale bunurilor finite și prețurile relative ale factorilor de producție, în funcție de intensitatea cu care aceștia din urmă participă la procesul de producție. Ambele efecte stimulează productivitatea anumitor sectoare economice în dependență de efectele care le produc asupra puterii de cumpărare sau a raportului de schimb.

Deși **Samuelson** era adeptul implicării statului pentru stabilitatea economică per ansamblu, el mereu era rezervat în ceea ce ține de sfera microeconomică, susținând liberul schimb, concurența și inițiativa privată în agricultură. Economistul suedez **Bertil Ohlin** a susținut că comerțul internațional ar tinde să echilibreze prețurile factorilor de producție. Ca de exemplu, comerțul dintre India și Statele Unite, reduce diferențele salariale dintre cele două țări. Samuelson, folosind instrumente matematice, a arătat condițiile în care diferențele pot fi aduse la zero. Teorema pe care a demonstrat-o se numește *teorema de egalizare a prețului factorului* [42].

Paul Krugman, fiind discipolul cercetătorului Samuelson a dezvoltat la începutul anilor '80 nouă teorie a comerțului internațional. Modelul lui Krugman (1979) arată că, fiind dată preferința consumatorilor pentru diversitate și eficiența crescută a producției, atunci când sunt prezentate economiile de scară, țările se vor specializa treptat în producția unui număr restrâns de branduri, în locul producției de bunuri diferite. Astfel, Krugman a observat că modelele comerciale din lumea reală sunt cu abateri tot mai mari de la modelele tradiționale – în special faptul că, de la al Doilea Război Mondial, comerțul internațional avea loc, din ce în ce mai mult, între țări similare cu comparații analoge, avantaje de a schimba produse similar. De exemplu, SUA și Germania au făcut schimburi bilaterale de automobile, produse farmaceutice, echipamente medicale și utilaje industriale de zeci de ani. În context, Krugman a determinat factorii critici ce caracterizează

modelul comerțului internațional, prin faptul că, de fapt, consumatorii preferă diversitatea mărcii și că producția favorizează economiile de scară, adică avantajele de cost pe care întreprinderile le obțin prin extinderea la o producție eficientă, cu randament ridicat.

Pentru a aprofunda cercetarea teoretică a comerțului internațional, este de menționat modelul Heckscher-Ohlin, care reflectă realizarea comercială fără costuri de transport sau bariere comerciale, adică implică prețuri identice ale mărfurilor în fiecare țară cu comerț liber [117].

Analizând mai multe aspecte economice privind dezvoltarea economică a diferitor țări, economiștii suedezi Eli Heckscher și Bertin Ohlin s-au bazat pe faptul că, dotarea cu factori de producție (tipul de resursă) variază de la o țară la alta, respectiv, bunurile diferă în funcție de tipul de factori de producție utilizați pentru realizarea lor și de proporția în care se combină aceștia. De exemplu, unele țări dispun de terenuri fertile, altele au rezerve mari de petrol sau de minereuri, unele țări dispun de forță de muncă numeroasă, calificată și ieftină, în timp ce altele dețin capital și infrastructură cu productivitate înaltă. Astfel, modelul Heckscher-Ohlin este explicată prin faptul că ***o țară va avea un avantaj comparativ în cazul acelor produse care folosesc mai intensiv factori de producție mai abundenți***. Unele țări au avantaje comparative în producția de cereale, deoarece dispun de mari suprafețe de teren fertil, țările membre OPEC se bucură de avantaje comparative în producția de petrol și produse petroliere întrucât dețin rezerve mari de țiței brut, iar țările asiatice sunt mai avantajate în producția de suveniruri, jucării și produse textile grație forței de muncă numeroase și ieftine.

Modelul Heckscher-Ohlin a fost extins de trei teoreme importante: ***teorema egalizării prețurilor factorilor, teorema Stolper-Samuelson și teorema Rybczynski***.

Teorema egalizării prețurilor factorilor afirmă că liberul schimb va egaliza factorii de producție dintre țări. Astfel, fiind realizat comerțul liber între două țări, producția bunului în care o țară are avantaj comparativ crește, atunci cererea pentru factorul abundent și, implicit, prețul său vor crește. Această teoremă ne orientează spre faptul că, odată ce există comerț liber nu este nevoie de investiții străine. Astfel, putem înțelege investițiile străine ca pe un transfer internațional de factori de producție, cum ar fi tehnologia, capitalul și munca. Teorema este actuală pentru multe state care caracterizează liberalizarea comercială prin influența diferențelor de venituri dintre țări. Astfel, odată cu formarea unui bloc comercial, țara cu venituri mai mici va beneficia mai mult decât țara cu venituri mai mari și statele mai puțin dezvoltate practică o politică a deschiderii comerciale, pentru a-și crește veniturile.

Într-adevăr, modelele economice folosite pentru a evalua impactul comerțului neglijează în mod obișnuit influențele care implică transferul de tehnologie și forțele PRO-competitive, cum ar fi extinderea soiurilor de produse. Acest lucru se datorează faptului că aceste influențe sunt dificil de

modelat, iar rezultatele care le încorporează sunt supuse unei mai mari incertitudini. Totuși, acolo unde s-a făcut acest lucru, cercetătorii au ajuns la concluzia că beneficiile reformelor comerciale - cum ar fi reducerea tarifelor și a altor bariere netarifare în calea comerțului - sunt mult mai mari decât sugerează modelele convenționale.

Cu toate acestea, **teorema Stolper-Samuelson** leagă comerțul internațional de distribuirea internă a veniturilor. Astfel, comerțul liber favorizează factorul abundent și dezavantajează factorul rar din cauza prețului prea mare și participarea unei concurențe la nivel internațional. Această teoremă studiază relația dintre prețurile relative ale mărfurilor de producție, adică mărfurile care sunt exportate, și remunerațiile relative ale factorilor, adică rentabilitatea obținută. Cu alte cuvinte, studiază relația dintre salariile reale și rentabilitatea reală a capitalului. Ideea propusă de Samuelson și Stolper este că, după modelul lor, importurile de bunuri și servicii din țările care au forță de muncă mai ieftină afectează negativ salariile lucrătorilor din țările mai bogate.

La rândul său, **Teorema Rybczynski** susține că, la prețuri constante, creșterea cantității unui factor va duce la o creștere mai mare a producției intensive în acel factor și la reducerea producției intensive în celălalt factor. Această teoremă este utilă pentru a explica modelul de dezvoltare economică a Japoniei și Coreei. Aceste țări au înregistrat rate de economisire și investiții ridicate și au produs cu preponderență bunuri intensive în capital. Sectoarele intensive în forță de muncă au fost sufocate de sectoarele intensive în capital, aflate în plină expansiune.

Dacă e să analizăm natura concurenței și a surselor de competitivitate, acestea diferă foarte mult de la o țară la alta și de la un sector la altul, fiind necesar de individualizat capacitatea companiilor de a concura în anumite segmente pe piața de desfacere utilizând strategii diferite. În condițiile în care, astăzi, suntem într-un mediu de afaceri tot mai imprevizibil, este foarte necesar de a determina niște pași care să aducă plusvaloare în alte locații decât cele tradiționale. Însăși internaționalizarea concurenței nu neagă rolul statului autohton în administrarea avantajelor competitive, ci vine cu ideea că aceasta trebuie remodelată, schimbată. Locul cel mai avantajos pentru o companie este determinată de strategia care este adoptată, diversificarea de bunuri planificate pentru a fi produse și lansate spre comercializare, dezvoltarea tehnologiilor avansate și stocul de active nemateriale determinate de inovație și creativitate. Așa cum preciza și Shumpeter „concurența are un caracter deosebit de dinamic”[153]. Însăși natura concurenței din punct de vedere economic nu se axează pe starea de echilibru, ci pe o permanentă transformare, procesele de inovare fiind practic nelimitate.

Modelul gravitațional, utilizat pe scară largă în analiza empirică a comerțului, sugerează că fluxurile comerciale bilaterale dintre țări sunt legate pozitiv de dimensiunea lor economică prin

PIB și legate negativ de distanța dintre ele. Ea surprinde ideea că economiile mai mari tind să comercializeze mai mult între ele și că distanța acționează ca o barieră în calea comerțului.

Este deja un adevăr evident, faptul că economiile mari, avântul tehnologic și diversificarea produselor creează condiții favorabile pentru schimburile comerciale. Însă, capacitatea de asumare a acestor avantaje este nu cauza, ci efectul. Permanent s-a căutat explicație de ce o națiune obține succese competiționale mai mari în anumite sectoare. Iar răspunsul la această dilemă a fost găsit de M. Porter, reflectat în patru axe ce definesc climatul, în care anumite companii concurează și își creează avantaje competitive, prezentat în figura 1.1 sub forma celebrului său *diamant al competitivității*.

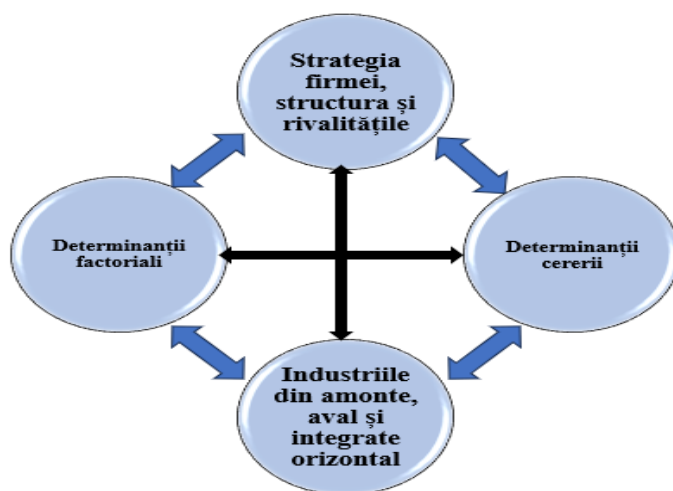

Figura 1.1. Determinanții avantajelor competitive naționale

Sursa: Porter, M. (1990), The Competitive Advantage of Nations [135, p.72]

Diagrama celor cinci forțe a lui Porter este o metodă analitică utilizată pentru a evalua atractivitatea unei industrii și a identifica factorii critici care pot influența succesul unei afaceri în respectiva industrie. Această metodă a fost dezvoltată de Michael Porter, un economist și profesor la Harvard Business School, și este utilizată pe scară largă în strategia de afaceri și managementul strategic. Diagrama celor cinci forțe oferă o structură analitică care ajută la înțelegerea competitivității unei industrii și la formularea strategiilor corespunzătoare.

Astfel, prin analizarea fiecărei forțe - puterea furnizorilor, puterea cumpărătorilor, amenințarea de intrare a noilor competitori, și amenințarea noilor intrați avem posibilitatea de a determina care sunt factorii critici ce afectează competitivitatea pe o anumită piață (figura 1.2) [135, p.72].

De exemplu, în cazul în care puterea de negociere a furnizorilor este mare, o companie ar putea explora diverse surse de aprovizionare sau ar putea negocia mai eficient condițiile contractuale pentru a reduce costurile. Dacă amenințarea de intrare a noilor competitori este ridicată, ar putea fi necesar să se consolideze barierele de intrare prin inovație, brand puternic sau economii de scară.

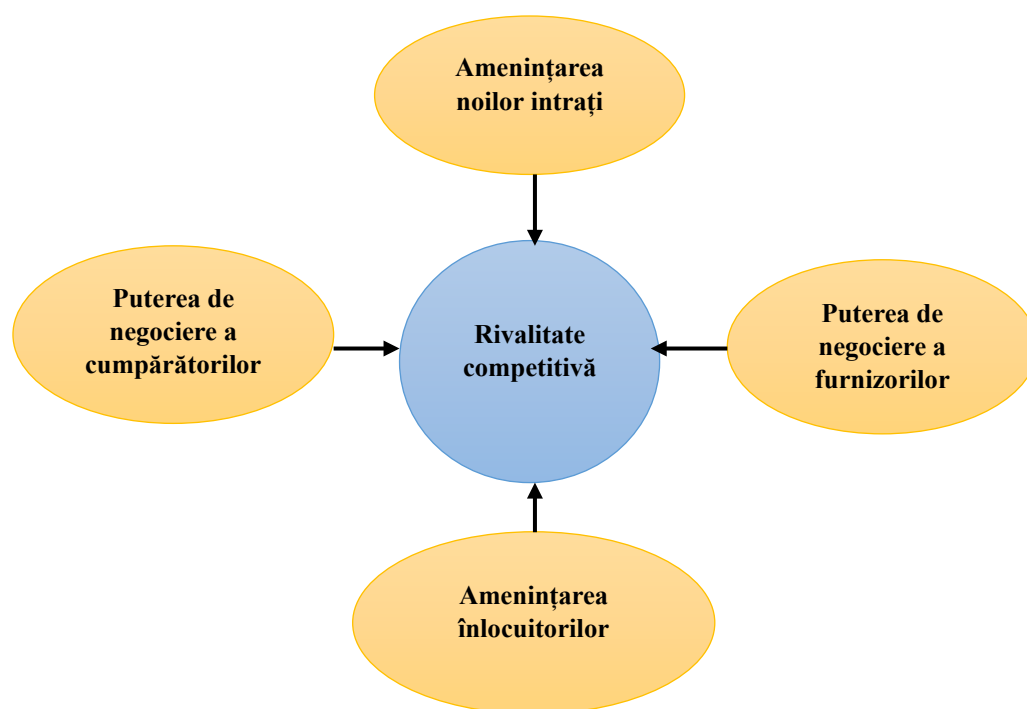

Figura 1.2. Diagrama celor cinci forțe a lui Porter

Sursa: Max Zapf (2011). Michael Porter's Competitive Advantage Theory: Focus Strategy for SMEs [181]

În general, teoriile moderne și contemporane ale comerțului internațional oferă un cadru bogat pentru înțelegerea dinamicii complexe a comerțului global și a implicațiilor sale pentru dezvoltarea economică, creștere și bunăstare. Aceste teorii continuă să evolueze ca răspuns la schimbările din tehnologie, competitivitate și integrare economică, modelând dezbateri și discuții politice privind comerțul în secolul XXI.

Astfel, este de menționat că competitivitatea Uniunii Europene se referă la capacitatea ei în ansamblu, sau a statelor membre în mod individual, de a produce bunuri și servicii care să răspundă cerințelor piețelor internaționale, menținând sau crescând, în același timp, standardele de trai. Competitivitatea internațională depinde de factori precum productivitatea, inovația, competențele, infrastructura, mediul de reglementare și stabilitatea macroeconomică.

De menționat, comerțul internațional este unul dintre motoarele și manifestările-cheie ale globalizării, iar cele două sunt profund legate între ele. Astfel, globalizarea a dus la o creștere semnificativă a fluxurilor comerciale internaționale prin eliminarea barierelor în calea comerțului, cum ar fi tarifele, cotele și restricțiile de reglementare. Pe măsură ce țările își deschid economiile către piețele globale, volumele comerțului au crescut, ceea ce duce la o mai mare interconectare și integrare a economiilor naționale. Globalizarea a fost însoțită de eforturi de liberalizare a comerțului menite să reducă barierele în calea comerțului și să promoveze libera circulație a mărfurilor și serviciilor dincolo de frontiere. Acordurile comerciale, cum ar fi: acordurile comerciale regionale și

acordurile multilaterale precum Organizația Mondială a Comerțului (OMC), au jucat un rol crucial în promovarea unui sistem comercial internațional deschis și bazat pe reguli.

În general, comerțul internațional și globalizarea sunt procese profund interconectate care au remodelat economia, societățile și culturile globale. În timp ce globalizarea a accelerat comerțul internațional și a facilitat integrarea economică, ea a prezentat, de asemenea, provocări și oportunități care necesită un management atent și răspunsuri politice pentru a asigura o dezvoltare incluzivă și durabilă pentru toți.

La rândul său, este de menționat faptul că Uniunea Europeană (UE) se bucură de mai multe avantaje-cheie care contribuie la competitivitatea sa în economia globală.

Unul dintre cele mai semnificative avantaje ale UE este piața sa unică, care permite libera circulație a mărfurilor, serviciilor, capitalului și persoanelor între statele membre. Acest lucru creează o piață mare și integrată de peste 450 de milioane de consumatori, oferind economii de scară, concurență sporită și o gamă mai largă de oportunități pentru afaceri.

UE este unul dintre cele mai mari blocuri comerciale din lume și un jucător major în comerțul internațional. Dimensiunea și puterea sa economică îi conferă o putere semnificativă de negociere în tratatele comerciale și îi permit să dezbată acorduri comerciale favorabile cu alte țări și regiuni.

Aceste avantaje contribuie la competitivitatea UE pe scena globală, permițându-i să atragă investiții, să promoveze inovarea și să susțină creșterea economică și prosperitatea cetățenilor săi.

Etapile integrării se referă, în mod obișnuit, la procesul prin care țările sau regiunile își aprofundează treptat cooperarea și coordonarea în diferite domenii, conducând la o mai mare integrare economică, politică și socială. În timp ce diferiți savanți și teoreticieni pot delimita aceste etape în mod diferit, există pași sau faze recunoscute, de regulă, în procesul de integrare.

Trecerea de la o etapă la alta a integrării determină impulsivitatea exporturilor și creșterea competitivității produselor exportate. Astfel, aceasta este unul din instrumentele Acordului de Asociere.

În economia mondială procesul integrării se realizează la nivel regional, iar UE este cea forță care implică fluxul tot mai mare de bunuri și servicii peste granițele naționale. Integrarea comercială facilitează specializarea, economiile de scară și eficiența sporită în producție, ceea ce duce la niveluri mai ridicate de creștere economică și prosperitate.

1.2. Integrarea și provocările globalizării la etapa contemporană

Procesul de globalizare include creșterea interdependenței și conexiunea țărilor la nivel mondial prin prisma activităților economice. Globalizarea și integrarea economică prezintă un melanj complex de oportunități și provocări. Chiar dacă acestea au condus la o creștere economică semnificativă și la reducerea sărăciei în unele zone, ele au contribuit, de asemenea, la intensificarea inegalității și la concentrarea bogăției.

Una dintre definițiile larg răspândite ale globalizării este considerată o forță ireversibilă, care este impusă lumii de către unele țări și instituții prin care un flux din ce în ce mai liber de idei, oameni, bunuri, servicii și capital duce la integrarea economiilor și societăți (FMI, 2002). Aspectul economic al fenomenului se referă la interdependența tot mai intensă a economiilor mondiale ca urmare a amplitudinii comerțului transfrontalier cu mărfuri și servicii, a fluxului de capital internațional și a răspândirii largi și rapide a tehnologiilor. Ea reflectă expansiunea continuă și integrarea reciprocă a frontierelor pieței și este o tendință ireversibilă pentru dezvoltarea economică în întreaga lume la începutul mileniului [152].

Globalizarea este un proces de interacțiune și integrare a populației, a întreprinderilor și guvernelor diferitor țări, fiind determinat de extinderea relațiilor comerciale și investiționale internaționale prin intermediul revoluției tehnico-științifice. Acest proces are efecte directe asupra mediului, culturii, sistemelor politice, dezvoltării economice și prosperității tuturor statelor [11].

Ca rezultat inevitabil al acestui proces, fluxurile comerciale la nivel global au beneficiat substanțial de pe urma acestui proces.

În baza datelor statistice al OMC, volumul comerțului mondial de mărfuri a fost reflectată prin media exporturilor și importurilor, care a crescut cu 3,7% în 2024 față de anul precedent, iar în 2021 a crescut cu 9,4% la nivel global, după revenirea economiei în urma pandemiei de COVID-19.

În perioada 2022-2024, fiind o perioadă de stabilizare postpandemică s-a înregistrat o creștere a comerțului mondial și a PIB-ului global care s-a stabilizat la un nivel moderat, dar constant. Astfel, anul 2024 arată o ușoară tendință de accelerare a volumului comerțului mondial față de 2023, de la 3,9% în 2023 la 4,2% în 2024, sugerând o revigorare modestă a economiei mondiale (figura 1.3).

Tensiunile geopolitice rămân o preocupare de bază la nivel mondial, pentru a nu permite fragmentarea comerțului mondial. Perspectiva rămâne una incertă influențată de riscuri negative, inclusiv tensiuni geopolitice, alimente și insecuritate energetică, risc crescut de financiar instabilitate și niveluri ridicate ale datoriei externe.

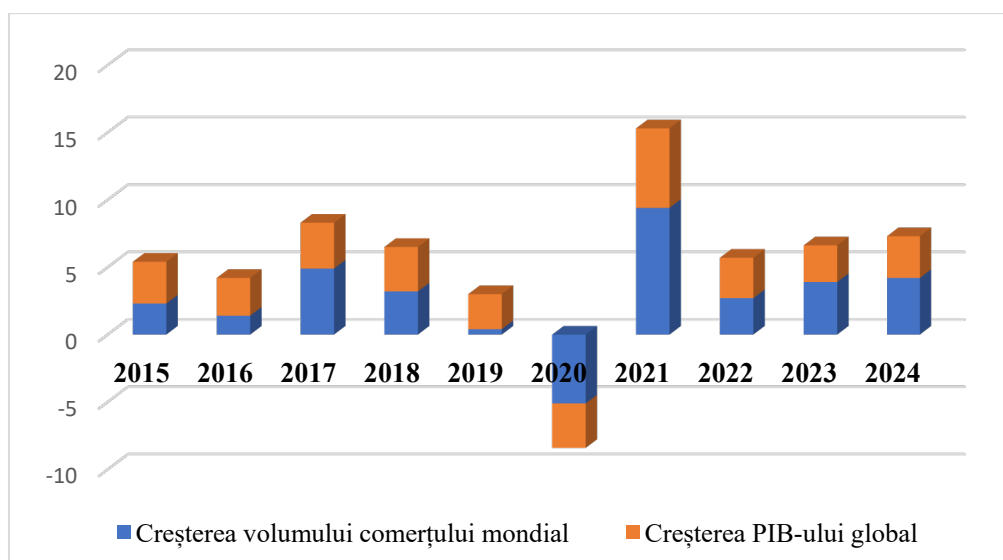

Figura 1.3. Evoluția volumului comerțului mondial de mărfuri și creșterea PIB-ului în perioada anilor 2015-2024

Sursa: elaborată de autor în baza datelor [168]

Relevăm că procesul de globalizare duce spre dezvoltare și creștere economică. Strategiile de dezvoltare a fiecărui stat sunt astfel stabilite, încât să beneficieze pe deplin de procesul de globalizare privind alinierea la cerințe stabilite, care duce la o mai bună integrare în economia mondială. Acest proces presupune și anumite riscuri, cum ar fi: risc generat de noile surse de instabilitate a fluxurilor comerciale îndeosebi, a finanțelor; riscul ca țările nepregătite pentru cerințele colosale ale competitivității din lumea actuală să fie excluse din proces; și riscul unei intensificări a eterogenității structurale existente între sectoarele și regiunile sociale din țările ale căror legături cu economia mondială sunt segmentate.

O formă superioară a internaționalizării și globalizării este integrarea, nu doar legătură între corporații transnaționale, dar și între țări. Factorii structurali care au stagnat economia mondială sunt schimbările demografice, scăderea creșterii productivității și inegalitatea veniturilor care au contribuit la scăderea ratelor de creștere în multe economii avansate. Precizăm că tensiunile comerciale în creștere și maximizarea măsurilor protecționiste au atenuat fluxurile comerciale și investiționale globale. Toate neînțelegerile și litigiile comerciale dintre marile economii, cum ar fi Statele Unite și China, au dus la majorări imense ale tarifelor, întreruperi ale lanțului de aprovizionare și creșterea incertitudinii, împovărând încrederea afacerilor și deciziile de investiții. Pandemia COVID-19 a avut un impact profund asupra economiei globale, provocând perturbări pe scară largă în lanțurile de aprovizionare, comerț, călătorii și activități economice. Măsurile de izolare, cerințele de distanțare socială și restricțiile asupra mobilității au dus la recesiuni în multe țări, pierderi de locuri de muncă pe scară largă și descreșteri economice semnificative.

În baza datelor publicate de World Economic Outlook din octombrie 2021, elaborat de Fondul Monetar Internațional (FMI), creșterea economică globală a scăzut la o rată anuală de aproximativ -3,2% în 2020, cu o recuperare de 5,9% proiectată pentru 2021 și 4,9% pentru 2022 [176, p.6]. FMI a subliniat faptul, că economiile avansate s-au confruntat cu provocări economice continue în 2022, ca rezultat al penuriei de aprovizionare și că înseși perspectivele pentru economiile în curs de dezvoltare s-au înrăutățit considerabil, din cauza disparităților în accesul la vaccinuri și a diferențelor în sprijinul politicii economice.

Începând cu criza financiară, care a avut loc la sfârșitul anului 2008 începutul anului 2009, creșterea PIB-lui global a înregistrat fluctuații mari care au dus la stagnarea procesului de globalizare, integrare, insecuritatea globală și riscuri. Au apărut riscuri în economiile naționale, îndeosebi pentru economiile mici, care pot deturna procesul liberului schimb comercial.

Eforturile pentru promovarea cooperării multilaterale, soluționarea disputelor comerciale, consolidarea cadrelor de guvernanță globală, investițiile în infrastructură și inovare, abordarea sustenabilității datoriilor și trecerea către modele de creștere durabile și favorabile incluziunii sunt esențiale pentru depășirea stagnării și pentru stimularea redresării economice puternice și rezistente.

Trebuie de menționat faptul, că integrarea economică expune țările atât la oportunități, cât și la vulnerabilități. Ea poate supune țările la riscuri de piață, cum ar fi volatilitatea prețurilor mărfurilor, fluctuațiile cursului de schimb și schimbările cererii globale.

Astfel, aprofundarea integrării economice poate duce la o creștere a dependenței de partenerii comerciali, în special, în cazul relațiilor comerciale asimetrice, în care o țară se bazează în mare măsură pe alta pentru importuri sau exporturi. Riscurile de dependență apar atunci când întreruperile relațiilor comerciale sau modificările politicilor principalilor parteneri comerciali pot avea efecte negative semnificative asupra industriilor interne și a stabilității economice.

Pentru termenul de integrare economică se folosesc mai multe formulări, cum ar fi: integrare economică regională, acorduri comerciale preferențiale, acorduri comerciale regionale, blocuri comerciale etc. Deși acești termeni nu sunt sinonimi, ei sunt utilizați în literatura economică pentru a se referi la conceptul de integrare economică.

Termenul de integrare economică este definit atât ca un proces, cât și ca o stare. Astfel, integrarea economică este un proces care constă în măsuri politice și economice care conduc la eliminarea tuturor discriminărilor (în special a barierelor comerciale) între diferite economii. La rândul său, statul se referă la etapa în care se desfășoară în prezent acest proces.

Literatura de specialitate menționează faptul că procesul de integrare economică are mai multe efecte asupra dezvoltării economice a fiecărui stat, iar începând cu anul 1990 a avut loc o transformare a integrării economice la nivel global.

Precizăm că în viziunea mai multor cercetători din domeniu diversificarea proceselor de integrare economică între țările în curs de dezvoltare etalează însuși specificul acțiunilor și avantajelor acestora. Astfel, nivelul de dezvoltare al fiecărui stat este considerat unul din principalii factori care influențează asupra procesului de integrare economică, iar însuși integrarea economică regională propriu-zisă este un instrument eficient pentru integrarea economiilor naționale în economia globală.

Analiza mai multor surse bibliografice cu referire la integrarea economică etalează două abordări distincte, care sunt reflectate prin procesul de aplicabilitate comun și procesul de deosebire, în funcție de nivelul de dezvoltare a economiilor lumii. Jacob Viner (1937) în lucrarea „Studies in the Theory of International Trade” a descris componentele fundamentale ale bunăstării statelor ca rezultat al integrării economice, care reprezintă nivelul superior de dezvoltare comercială.

Totodată, în opinia noastră, doar o analiză sumară a economiei fiecărui stat după nivelul de dezvoltare nu poate reflecta procesul de integrare economică, pentru țările în curs de dezvoltare din motivul rigidității economice structurale. Integrarea economică însăși nu poate fi realizată fără cooperare economică, politică și instituțională. Integrarea economică necesită atât acțiuni ireversibile, cât și reversibile, instituții interguvernamentale și supranaționale, decizii și acțiuni comune individuale și globale. Așadar, procesul de integrare economică presupune liberalizarea schimburilor comerciale între parteneri pentru a îmbunătăți eficiența globală și pentru a dezvolta economiile țărilor partenere. Pentru obținerea unor avantaje competitive, orice integrare economică are nevoie de un transfer total sau parțial de suveranitate (drepturile exclusive ale statelor-națiuni) către o instituție comunitară, o entitate politică economică mai largă. În această ordine de idei, precizăm că succesul Uniunii Europene este determinat de menținerea unui echilibru între procesul de cooperare și procesul de integrare.

În ceea ce privește însuși procesul de funcționare a economiilor, există două concepții opuse ale integrării economice: integrarea economică prin intermediul piețelor de desfacere și integrarea economică prin productivitate. Prima are loc între țările cu economii de piață, cum ar fi, cazul inițiativelor din Africa, din Asia, din Europa de Vest și din America (de Nord și de Sud). Cea de-a doua, cunoscută și sub numele de integrare prin productivitate, vizează țările cu economii planificate la nivel central și se bazează, în principal, pe ideologia comunistă. Amintim în context cazul Consiliului de asistență economică reciprocă (COMECON), creat în 1949 cu scopul de a coordona dezvoltarea economică a statelor est-europene ce aparțineau blocului sovietic. Contrar opiniilor unor cercetători, inițiativele de integrare economică între țările în curs de dezvoltare nu diferă de cele dintre țările dezvoltate. De cele mai multe ori, inițiativele de integrare economică, dacă nu sunt rămășițe coloniale, sunt transpoziții ale modelelor occidentale, cu excepția remarcabilă a ASEAN din 1967 până în 1992.

Integrarea economică, ca politică economică, are repercusiuni sociale importante pentru populațiile din țările partenere. În plus, ea participă la construirea de noi norme sociale.

Subliniem că efectele sociale care apar în urma proceselor de integrare economică sunt o multitudine, acestea pot fi directe sau indirecte. Integrarea economică, regională sau nu, are o abordare funcționalistă sau structurală, deoarece presupune liberalizarea reciprocă a comerțului țărilor partenere, ceea ce duce la o restructurare a activităților economice din fiecare țară. De aici, orice integrare economică, cel puțin pe termen scurt, provoacă efecte de pierdere de locuri de muncă și de venituri pentru anumite sectoare ale economiilor din țările partenere. În plus, din cauza efectelor sale potențiale de concentrare a activităților economice în mai puține locuri, orice integrare economică poate crea inegalități în distribuția veniturilor între țările partenere și chiar în interiorul fiecărei națiuni.

Efectele sociale indirecte ale integrării economice sunt rezultatul dominației ideologiei liberale asupra intervenției statului cu scopul intervenției statului pentru a gestiona economia în dependență de obiectivele stabilite. Procesul de integrare economică este, în primul rând, un proces de liberalizare a comerțului. Cu alte cuvinte, este un angajament de reducere, un eveniment de eliminare a tuturor barierelor din calea schimburilor comerciale reciproce dintre țările partenere.

În temeiul cercetărilor noastre, conchidem că un mediu social favorabil este unul constituit din componentele de bază ale oricărui proces de integrare economică de succes, așa cum o demonstrează succesele promotorilor ASEAN sau ale Uniunii Europene. Principalul obiectiv al ASEAN în perioadă anilor 1967-1990 a fost impulsionarea creșterii economice, a progresului și a dezvoltării sociale prin promovarea păcii și a stabilității regionale. Din această perspectivă, la nivel politic și social, primul succes al ASEAN a fost crearea unei comunități și a unui spirit regional. Al doilea succes al acesteia a fost acela de a fi putut funcționa independent de restul lumii, beneficiind, în același timp, de sprijinul financiar al Statelor Unite.

De remarcat că ansamblul formelor de integrare economică, precum: *zona preferențială* (între două sau mai multe țări, prin care taxele vamale sunt eliminate unilateral pentru anumite produse, parțial sau total), *zona de liber-schimb* (toate barierele comerciale dintre statele membre sunt eliminate și nu există o politică comercială comună față de țările terțe), *uniunea vamală* (extinde zona de liber-schimb pentru a include un tarif vamal comun față de țările terțe - tarif extern comun), *piața comună* (extinde uniunea vamală pentru a include mobilitatea completă a factorilor de producție) și *uniunea economică* (armonizarea completă a politicii de bunăstare și a politicii monetare, fiscale și industriale) caracterizează dezvoltarea economică a fiecărui stat.

Totodată, precizăm în context că cercetătorul Tinbergen a inventat termenii de integrare negativă și pozitivă. Prin *integrare negativă* se înțelege eliminarea sau reducerea elementelor

discriminatorii, de exemplu, punerea în aplicare a măsurilor de liberalizare a comerțului. *Integrarea pozitivă* are loc atunci când se modifică sau se creează instrumente și instituții menite să influențeze funcționarea pieței în zona de integrare și să servească la urmărirea unor obiective politice ulterioare.

Toate efectele economice ale integrării regionale sunt atât statice, cât și dinamice. Astfel, rezultatele obținute în urma realocării resurselor legate de integrare, atunci când stocurile de factori și tehnologia de producție rămân constante, sunt statice, iar dacă posibilitățile de producție se modifică, acestea sunt efecte dinamice ale integrării.

Principalele avantaje ale integrării economice internaționale pentru o economie sunt:

- creșterea concurenței reale și potențiale;
- creșterea producției datorită specializării internaționale;
- creșterea producției datorită unei mai bune utilizări a economiilor de scară;
- îmbunătățirea condițiilor comerciale cu țările terțe;
- scăderea prețurilor și creșterea posibilităților de alegere a produselor datorită liberei circulații a mărfurilor;
- o poziție de negociere mai bună în economia mondială.

Este de menționat faptul că noțiunea de globalizare, pentru prima dată, a fost folosită de Theodore Levitt, în lucrarea sa „The Globalization of Markets” [140, p.50]. Astfel, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, termenul de globalizare era reflectat prin progresele tehnologice propriu-zise care au impulsivat tranzacțiile internaționale. Una din definițiile noțiunii de globalizare, cu care rezonăm, a fost propusă de Roland Robertson în lucrarea „Globalisation”. Savantul susține că „Globalizarea este un proces complex de multiplicare a legăturilor și interconexiunilor dintre statele ce alcătuiesc sistemul mondial” [141, p.38].

În opinia noastră, globalizarea economică, în prezent, nu este un fenomen nou, ci unul care s-a dezvoltat etapizat, până la momentul în care nu a mai fost posibil de a fi explicat prin metodele clasice și neoclasiche. Aprofundarea relațiilor dintre noii actori ai economiei mondiale a ajuns la un apogeu, astfel încât întregul sistem economic conceptual a fost necesar de a fi revăzut și restructurat, pentru a reflecta în extenso situația existentă în dezvoltarea relațiilor economice internaționale.

Analogic cu situația anilor 70, când în trend erau termenii postmodernism și postindustrializare, așa în anii 1990, conceptul de globalizare a devenit unul fundamental, care ne-a dat posibilitatea să înțelegem mai bine puntea de tranziție a omenirii spre mileniul trei.

Dat fiind faptul că problemele nesoluționate nu-și pot găsi rezolvare prin nicio formă de ordine globală bazată pe principiul dificultății, globalizarea trebuie să vină cu un alt principiu de ordonare a lumii. Acest principiu trebuie să reflecte o posibilitate deosebită de alocare a resurselor la nivel

mondial și de gestionare a puterilor, cu scopul de a crea o ordine politică și economică la nivel internațional.

În opinia noastră, cercetările științifice asupra globalizării nu trebuie să excludă însăși esența globalizării, care necesită a fi asigurate de scopurile sociale ale unei economii performante. Aceasta presupune adoptarea unei politici globale care include o nouă interdependență dintre economie, societate, instituții și gestionarea puterilor la nivel global.

Crearea societății globale mai presupune o reformare a instituțiilor ce sunt specifice globalizării, cum ar fi Fondul Monetar Internațional (FMI), Banca Mondială (BM) împreună cu instituțiile ce compun grupul BM, Organizația Mondială a Comerțului (OMC), Organizația Națiunilor Unite (ONU) etc. Aceste instituții trebuie să sprijine procesul de globalizare și să nu fie în favoarea unor fundamentalisme ale pieței, a unor aspecte ideologice, privind aplicarea economiilor strategice.

Un motor al globalizării este inovația tehnologică care cuprinde sfera tehnologiilor de informare și comunicare. Evoluțiile avansate în planul dezvoltării tehnologice din domeniul informațional și al comunicațiilor din ultimul timp au contribuit la globalizarea dezvoltării economice internaționale. Prin însăși natura acestora, noile tehnologii din domeniul comunicațiilor au o dimensiune globală, ceea ce înseamnă că depășesc limitele granițelor naționale. Rapiditatea de dezvoltare a mijloacelor de transmitere a informațiilor, precum și maximizarea siguranței în exploatarea sub impactul noilor tehnologii duc la creșterea vizibilității transfrontaliere a acțiunilor la nivel național. Toate evenimentele și problemele nu mai pot fi menținute în limitele granițelor unei țări sau regiuni, adică dacă ele au o importanță majoră, ele se transformă în evenimente și probleme globale. Astfel, de exemplu, dezastrul nuclear de la Cernobîl a devenit o problemă globală, la fel cum distrugerea pădurilor din America Latină constituie o problemă globală sau deteriorarea mediului înconjurător a devenit o problemă globală.

Globalizarea, prin intermediul lanțurilor sale globale de aprovizionare, a sporit productivitatea, a promovat propagarea tehnologiilor, a redus costurile și prețurile, a crescut eficiența și prosperitatea. În opinia noastră, astăzi se pune accentul pe securitate, independență, suveranitate și compatibilitatea ideologică a sistemelor comerciale bazate pe putere. Eficiența, pe de altă parte, trece pe un loc secundar în transformarea actuală a sistemului comercial global și realinierea politicii economice.

În urma analizelor realizate am constatat că piețele mondiale au crescut rapid fără dezvoltarea paralelă a instituțiilor economice și sociale necesare pentru funcționarea lor bună și echitabilă. În același timp, există îngrijorări cu privire la inechitatea regulilor esențiale comerciale și financiare

internaționale și impactul lor asimetric asupra țărilor bogate și sărace. Aceasta nu se datorează întru totul procesului de globalizare, dar, mai curând, lacunelor existente în cadrul legal.

Globalizarea înseamnă, de asemenea, că țările concurează între ele. Unii fac publicitate investițiilor și creează o atmosferă prietenoasă pentru potențialii investitori, cum ar fi, reducerea birocrăției, scutiri fiscale și alte stimulente. Țările cu industrii orientate spre export concurează între ele pentru succesul exporturilor și locații care promit profituri și sunt situate în economii în expansiune.

Apare întrebarea: poate procesul de integrare internațională să contribuie la marginalizarea economică a unor țări? Este necesar să menționăm că un mod prin care integrarea a afectat țările neintegrate este creșterea riscului unui război civil. Drept exemplu, pot servi unele țări din Balcani. Dependența exporturilor de un conflict civil este un factor de risc puternic, probabil, deoarece acestea promovează surse de finanțare accesibile pentru grupările criminale.

Pe de altă parte, efectul negativ care a afectat țările mai puțin integrate se datorează dezvoltării pieței mondiale a capitalurilor. Majoritatea țărilor marginalizate (ne referim, în primul rând, la republicile exsovietice) s-au integrat pe piețele de capital internațional nu prin intermediul atragerii fluxurilor de capital, ci prin retrageri de capital. Retragerile de capital au fost facilitate de diferențele cursului de schimb, riscurile ridicate și competitivitatea joasă a produselor autohtone, proces facilitat de dezvoltarea sistemului bancar internațional și a companiilor offshore.

Reglementările privind retragerea capitalului din țările cu venit mare au fost înlăturate cu succes. De exemplu, Marea Britanie și le-a scos în 1979. Guvernele din țările în curs de dezvoltare au adoptat și ele strategii ceva mai puțin ostile în raport cu investitorii. Parțial, ca rezultat al schimbărilor de politică, dar și din cauza „șocului” petrolier din anii 70, cantități semnificative de capital privat au început să fie alocate în țările în curs de dezvoltare.

Fluxurile de capital în țările în curs de dezvoltare au ajuns de la mai puțin de 28 miliarde dolari în 1970, la aproximativ 306 miliarde dolari în 1997. În timp, s-a produs o schimbare semnificativă a compoziției acestor fluxuri: fluxurile oficiale de ajutorare s-au înjumătățit, în timp ce fluxurile de capital privat au devenit sursa majoră de capital pentru un număr de economii aflate în curs de dezvoltare. S-a schimbat radical și compoziția fluxurilor de capital privat. Fuziunile și achizițiile erau cele mai importante surse de îmbunătățire a acestora, în special cele rezultate din privatizarea companiilor publice. Aceste fluxuri au înregistrat o creștere netă de la 0,01 miliarde dolari în 1970 la 103 miliarde dolari în 1996, în termeni reali. Noile fonduri internaționale de capital și cele pensionare au contribuit la canalizarea fluxurilor bănești direct către țările în dezvoltare.

Al treilea val al globalizării a început în anii 1990 și continuă până în zilele noastre. În majoritatea anilor, începând cu 1990, creșterea PIB-ului global a fost relativ consistentă, oscilând între 2-5% anual. Excepție fac recesiunile din 2009 și 2020, pandemia Covid-19, invazia Ucrainei

de către Rusia în 2022, consecințele căreia se resimt deja în modul cel mai catastrofal, dar care urmează a fi încă estimate. Viitorul rămâne incert, totuși estimările actuale sugerează revenirea creșterii anuale la cifre constante de aproximativ 3% în 2028 [163].

Totodată, acestui val îi revine extinderea impresionantă a procesului de integrare economică regională, creșterea tehnologiilor digitale și importanța tot mai mare a serviciilor în economia globală. Țările în curs de dezvoltare au avut posibilitate să participe într-o măsură mai mare la acest val, deoarece au profitat de noile tehnologii și lanțurile globale de aprovizionare pentru a deveni mai integrate în economia globală. Desigur, caracteristica definitorie a acestui val al globalizării este procesul de integrare, care, alături de celelalte procese de bază ale funcționării sistemului economic mondial, au asigurat trecerea la o fază nouă a creșterii productivității. La etapa actuală, integrarea s-a manifestat ca un proces regional, dar cu perspective clare de a se extinde la nivel global, atrăgând în acest proces un număr tot mai mare de țări. Multe țări în curs de dezvoltare încă se confruntă cu provocări semnificative în ceea ce privește infrastructura, educația și guvernanta, care le limitează capacitatea de a participa pe deplin la acest val.

Valul trei al globalizării a evidențiat, în prim plan, integrarea și emergența ca procese benefice pentru asigurarea creșterii bunăstării în plan mondial, dar și instabilitatea, insecuritatea ca ceva impropriu dezvoltării durabile pe glob. Acestea din urmă, fiind un rezultat al unui atac fără precedent al politicului asupra economicului, reclamă o nouă abordare în ce privește globalizarea ca proces, dar și în raport cu asigurarea Ordinii Economice Mondiale. În general, astăzi ne aflăm la etapa reconfigurării setului de interdependențe, care constituie esența sistemului economic mondial. Suntem la etapa schimbării cardinale a setului de valori ce stau la temelia dezvoltării societății.

Globalizarea este o caracteristică definitorie a erei moderne, lumea devenind din ce în ce mai interconectată și interdependentă. Acest lucru, cum s-a menționat supra, a adus numeroase beneficii, cum ar fi: creșterea comerțului, investițiile și inovarea tehnologică, totodată însă a expuse economiile țărilor lumii la **noi riscuri și vulnerabilități**. Unul din aceste riscuri este impactul crizelor globale asupra creșterii economice.

Crizele globale pot lua multe forme, de la crize financiare – la pandemii, iar efectele lor pot fi resimțite în întreg sistemul economiei mondiale. În ultimii ani, lumea a trecut prin mai multe crize globale, inclusiv criza financiară din 2008, focarul de Ebola din 2014 și pandemia COVID-19 în anii 2020-2021. Aceste crize au avut efecte de amploare asupra economiei mondiale, iar impactul lor asupra creșterii economice a fost devastator.

În anul 2020, Produsul Intern Brut global a înregistrat o scădere cu 3,4%, în timp ce prognoza a fost inițial de creștere a PIB-ului de 2,9%. În contextul în care statele lumii au intervenit pentru o redresare economică rapidă, PIB-ul în 2021 a crescut cu 5,8% (vezi figura 1.4).

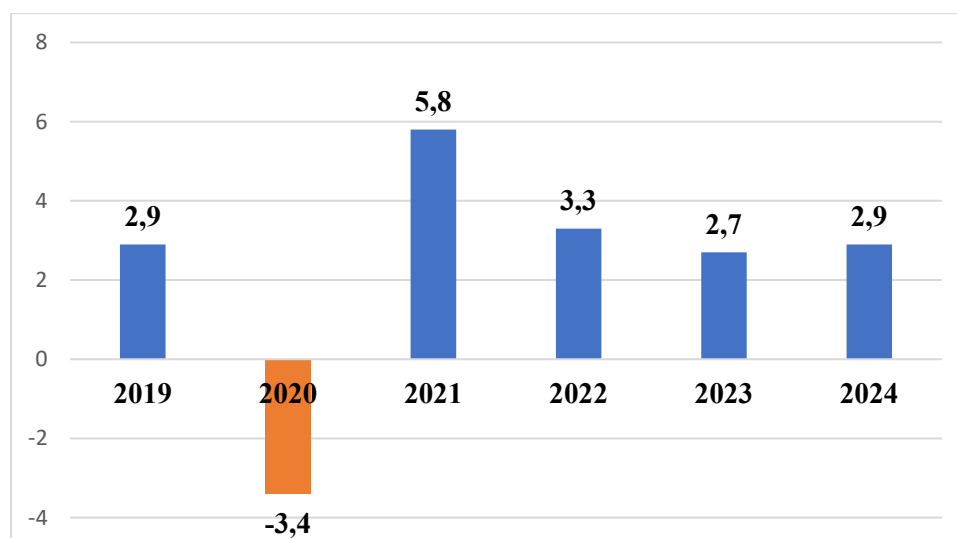

Figura 1.4. Evoluția PIB la nivel global după impactul COVID-19 în perioada anilor 2019-2024 (%)

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor <https://www.statista.com/statistics/1102888/covid-19-forecasted-global-real-gdp-growth/> [89]

Criza financiară din 2008, de exemplu, a dus la o recesiune globală care a durat câțiva ani. Respectiva criză a fost declanșată de o prăbușire a pieței imobiliare din Statele Unite, care a avut efecte de amploare asupra sistemului financiar global. A provocat o scădere a creșterii economice în întreaga lume, multe țări înregistrând rate de creștere negative, niveluri ridicate ale șomajului și o scădere a cheltuielilor consumatorilor, ceea ce a diminuat și mai mult creșterea economică.

În mod similar, focarul de Ebola din 2014 a avut consecințe economice semnificative pentru țările din Africa de Vest. Focarul a dus la închiderea granițelor și la o diminuare a comerțului și investițiilor în regiune. A fost afectată semnificativ, și industria turismului, deoarece mulți turiști și-au anulat călătoriile preconizate pentru această zonă. Focarul a dus la o scădere a creșterii economice în țările afectate și a avut efecte de amploare asupra economiei globale. Consecințele se resimt și în prezent prin obstacolele cu care se confruntă țările ECOWAS, Mali, Burkina-Faso, Nigeria mai recent.

Astfel, în baza datelor furnizate de Banca Mondială, în anul 2014 s-a înregistrat o scădere a PIB-lui în Liberia de aproximativ 3,4%, Guineea - 2,1% și, respectiv, Sierra Leone - 3,3%. Aceste pierderi cumulativ s-au ridicat la aproximativ 1,6 miliarde de dolari [145].

O altă situație în care crizele globale pot afecta creșterea economică este prin perturbarea lanțurilor globale de valori. În acest sens, Pandemia COVID-19, poate cea mai importantă criză globală din ultima vreme, reprezintă un exemplu nespus de pertinent. Această criză a dus la blocări pe scară largă și restricții de călătorie în întreaga lume, a provocat întreruperi ale lanțurilor de aprovizionare și scăderi drastice a comerțului și a investițiilor, diminuând considerabil creșterea

economică, deoarece fabricile s-au închis și rețelele de transport au fost întrerupte. Multe industrii se bazează pe rețele complexe de furnizori și distribuitori, iar întreruperile oricărei părți a lanțului pot avea efecte negative (replii) în întregul sistem. Pandemia COVID-19 a avut efecte negative de amploare asupra tuturor aspectelor economiei globale, iar impactul ei asupra creșterii economice se va resimți încă o perioadă lungă de timp. În acest context, Biroul de Analiză Economică (BEA) din SUA a raportat că 10% din vânzările globale ale filialelor străine, deținute majoritar de companiile-mamă din S.U.A., sunt expediate înapoi către compania-mamă din S.U.A. În schimb, 60% din astfel de vânzări au loc în țara străină în care se află afiliatul și alte 30% sunt expediate în alte țări străine aflate în imediata apropiere. Pentru China, aproximativ 6% din vânzările filialelor străine ale companiilor-mamă din SUA sunt expediate către țara-mamă din SUA, în timp ce 82% sunt vândute în China și alte 12% sunt livrate către alte țări străine [145].

La fel de devastator pentru economia mondială sunt războaiele între țările lumii, atât cele comerciale (USA – China), cât și intervențiile militare, care, în final perturbă rezultatele și eforturile omenirii de a asigura o creștere a bunăstării la nivel global. În special, menționez **intervenția Rusiei în Ucraina**, care a avut și continuă să aibă un impact negativ semnificativ asupra sistemului economiei globale, ordinii economice mondiale.

Însăși procesul de integrare europeană a intensificat problema competitivității economiilor statelor lumii prin faptul că s-au redus măsurile de protecție și prin liberalizarea comercială regională. Integrarea europeană este, de fapt, un instrument privind susținerea creșterii treptate a competitivității unei economii mici deschise în tranziție.

Competitivitatea se referă la capacitatea unei țări, regiuni, industrie sau firme de a produce bunuri și servicii care să răspundă cerințelor piețelor interne și internaționale, menținând sau îmbunătățind în același timp productivitatea, eficiența și calitatea față de concurenți.

Productivitatea este un determinant fundamental al competitivității, reprezentând însăși eficiența cu care intrările (cum ar fi forța de muncă, capitalul și tehnologia) sunt convertite în ieșiri (bunuri și servicii). O productivitate mai mare permite companiilor să realizeze mai multă producție cu același nivel de forță de muncă, capital și tehnologii sau aceeași producție cu mai puține intrări, permițându-le să scadă costurile, să crească producția și competitivitatea.

Factorul inovativ, la fel, are un rol esențial în creșterea competitivității prin stimularea creșterii productivității, promovarea progreselor tehnologice, permițând astfel companiilor să dezvolte noi produse, procese și modele de afaceri. Remarcăm că investițiile în cercetare și dezvoltare (R&D), adoptarea tehnologiei și dezvoltarea capitalului uman sunt indispensabile pentru menținerea competitivității pe piețele dinamice și care sunt permanent în evoluție.

Competitivitatea mai este influențată de calitatea, fiabilitatea, respectarea standardelor la bunurile produse și serviciile prestate. Realizarea sau depășirea așteptărilor clienților privind calitatea, siguranța și performanța produsului este esențială pentru construirea reputației mărcii, câștigarea cotei de piață și susținerea competitivității tot mai acerbă pe piețele de desfacere.

Competitivitatea comercială se referă la capacitatea unei țări de a concura pe piețele internaționale și de a-și extinde cota în comerțul global. Factorii care influențează competitivitatea comercială includ politicile comerciale, tarifele, barierele netarifare, ratele de schimb, logistica, infrastructura, măsurile de facilitare a comerțului și condițiile de acces pe piață. Îmbunătățirea propriu-zisă a competitivității comerciale reclamă creșterea capacității de export, diversificarea piețelor de export, dar și dexteritate de a face față provocărilor, barierelor legate de comerț.

Competitivitatea este un concept dinamic multiple fațete care necesită o abordare holistică care să cuprindă productivitatea, inovația, calitatea, eficiența costurilor, capacitatea comercială, capitalul uman, mediul de afaceri și durabilitatea. Astfel, grație valorificării multidimensionale a competitivității, țările, regiunile, industriile și companiile își pot maximiza capacitatea de a prospera și de a avea succes pe piețele competitive și de a contribui la creșterea și dezvoltarea economică durabilă.

Competitivitatea unei economii este elementul de bază al creșterii și prosperității. Totodată, schimbările geopolitice, pe alocuri chiar fulminante, care se atestă tot mai frecvent în ultima perioadă, precum agresiunea rusă împotriva Ucrainei sau relația tensionată dintre unele economii occidentale și China, ne pun în fața unei întrebări-problemă *cum poate fi consolidată autonomia strategică fără a restrânge deschiderea comerțului exterior*.

Competitivitatea arată capacitatea unei țări de a asigura venitul disponibil al cetățenilor săi și, prin urmare, un nivel de trai ridicat, prin adaptarea și reînnoirea continuă a structurii și instituțiilor sale economice. Deoarece nivelul de trai este adesea echivalat cu venitul disponibil, iar acesta, la rândul său, este determinat de însăși creșterea PIB-ului pe cap de locuitor, rezultă că acesta este scopul de bază ce derivă din măsurile corespunzătoare de politică economică și structurală.

Dezvoltarea diversificată a veniturilor între variagrupuri de populație, regiuni și țări se datorează în primul rând diferitor schimbări tehnologice și a fost intensificată de globalizare. Astfel, noile tehnologii informaționale au crescut productivitatea lucrătorilor calificați în raport cu muncitorii necalificați [46].

Principalii indicatori comuni ai competitivității unei economii din perspectiva macroeconomică, cum ar fi, venitul pe cap de locuitor și nivelul de ocupare a forței de muncă, a arătat că economia europeană a rămas în urma dezvoltării economiei americane. Spre deosebire de ultimii patruzeci de ani, în care Europa și Japonia s-au revanșat, decalajul, de fapt, s-a accentuat și

mai mult în anii 1990. A priori, decalajul tot mai intens nu ține de capacitatea superioară a economiei americane de a crea locuri de muncă, ci mai curând/degrabă, de schimbarea care a fost reflectată prin faptul că industria americană a fost capabilă să crească mai mult productivitatea muncii decât concurenții săi din Europa și Japonia: pe de o parte, economia americană investește mai mult în înlocuirea forței de muncă cu capitalul. Ceea ce a fost mai important, însă, s-a manifestat prin creșterea productivității totale a factorilor, care măsoară îmbunătățirea eficienței în utilizarea tuturor factorilor de producție, accelerată în Statele Unite spre deosebire de Europa și Japonia. Mai mulți factori sunt responsabili pentru acest lucru. În acest sens, conducerea economiei americane joacă un rol fundamental în aplicarea tehnologiei informației și comunicațiilor și în dezvoltarea „noii economii”. Ceea ce poate fi mai important, însă, este că economia americană a fost mai puțin afectată de șocurile politico-economice din anii 1990 (de exemplu, prăbușirea Uniunii Sovietice) sau că sistemul economic american mai flexibil a fost capabil să facă față mai bine șocurilor externe.

Actualmente, Uniunea Europeană (UE) s-a dezvoltat într-o superputere economică în globo, datorită pieței sale interne. Accesul la această piață a puterii de cumpărare oferă Uniunii Europene o poziție favorabilă de negociere cu țări terțe din întreaga lume. Dar poziția UE ca putere economică majoră a fost din ce în ce mai expusă riscului. Aceasta este o consecință a crizelor cu care s-a confruntat UE în ultimele două decenii, cum ar fi, criza financiară globală (2007-2009), criza euro (2010-2012), criza refugiaților (2015-2016), Brexitul (2016-2020), pandemia Covid-19 și războiul din Ucraina din 2022-prezent. Aceste șocuri economice și politice, care au lovit economiile UE parțial simetric și parțial asimetric, au influențat, de asemenea, competitivitatea UE și a companiilor din Europa. Astfel, pe fonul schimbărilor climatice și al necesității care rezultă dintr-o ordine economică și socială durabilă, are loc în prezent o schimbare structurală în economia europeană către mai multă durabilitate și neutralitate climatică, cum ar fi, calea către o societate și o economie neutră, din punct de vedere climatic până în 2050, menținând, în același timp, populația și, prin urmare, prosperitatea globală.

Cu toate acestea, competitivitatea UE nu este ușor de definit. Competitivitatea companiilor europene și a UE în ansamblu trebuie să poată concura cu SUA și China în așa-numita competiție de sistem. Dar UE poate continua să ofere condiții bune de angajare doar în condițiile unui grad sporit de atractivitate pentru investiții și lucrători calificați, care, la rândul lor, pot stimula și promova inovațiile.

În opinia noastră, competitivitatea este un proces dinamic, care impulsionează dezvoltarea economică a statelor lumii prin creșterea productivității și a inovațiilor. Astfel, orice țară este obligată să ia niște măsuri decisive pentru a crește competitivitatea, pentru a sprijini nivelul mai înalt de productivitate, majorarea locurilor de muncă și sporirea nivelului de prosperitate.

În baza Raportului Global al Riscurilor pentru 2022-2023, elaborat de Forumul Economic Mondial, un impact negativ major la nivel global, estimat pentru perioada de 2 ani, este criza costului vieții, urmată de dezastrele naturale și confruntările geoeconomice, iar pentru perioada de 10 ani este eșecul atenuării schimbărilor climaterice, eșecul adaptării la schimbările climatice și dezastrele naturale.

Tabelul 1.1

**Riscurile globale clasificate
în funcție de importanța acestuia pe termen de 2 și 10 ani**

Nr. d/o	Riscuri pe termen scurt (2 ani)	Nr. d/o	Riscuri pe termen lung (10 ani)
1.	Criza costului vieții	1.	Eșecul atenuării schimbărilor climaterice
2.	Dezastre naturale	2.	Eșecul adaptării la schimbările climaterice
3.	Confruntare geoeconomică	3.	Dezastre naturale
4.	Eșecul atenuării schimbărilor climaterice	4.	Pierderea biodiversității și colapsul ecosistemului
5.	Erodarea coeziunii sociale	5.	Migrație involuntară la scară largă

Sursa: Sondaj de percepție 2022-2023, Forumul Economic Mondial, Riscuri globale [90]

În rezultatul analizei, noi am determinat drept riscuri majore comune pentru **România și Republica Moldova** pentru anul în curs inflația rapidă și/sau susținută, confruntarea geoeconomică, conflictul interstatal, șocuri mari ale prețurilor mărfurilor și criza costului vieții. Pentru **România** apare un risc ce ține, cel mai probabil, de scutul antirachetă amplasat și pe teritoriul țării, iar pentru **Republica Moldova** tot mai acută devine lipsa forței de muncă și, eventual, instabilitatea socială profundă.

Globalizarea este fenomenul principal al lumii moderne care generează atât **oportunități**, cât și noi **riscuri și amenințări**. Și, în primul rând, economia mondială devine tot mai mult una globală. Și trebuie să recunoaștem, că globalizarea nu are alternative. Ea a devenit o realitate obiectivă a integrării economice a statelor lumii, proces început cu multe decenii în urmă (sau poate chiar cu sute de ani în urmă, dacă să considerăm începutul globalizării descoperirea Americii de către Cristofor Columb), având astăzi ritmuri de creștere extrem de rapide.

Globalizarea vieții economice are, bineînțeles, un șir de **consecințe pozitive**, fiind considerată chiar o forță motrice a creșterii economice. Totodată, prin termenul de globalizare se definesc și un șir de **probleme globale** ale lumii contemporane, cum ar fi: tardivitatea creșterii economice a multor state ale lumii, prevenirea poluării mediului ambiant, asigurarea echilibrului

ecologic, asigurarea cu resurse energetice și materii prime etc. Globalizarea a permis, de asemenea, celor bogați să-și mărească veniturile, lumea în care trăim devenind din ce în ce mai polarizată economic. La fel, creșterea rolului pe care îl au organizațiile financiare internaționale – Fondul Moneta Internațional, Banca Mondială, precum și apariția diverselor agregate economice și politice la nivel regional, au provocat frica de apariția unor structuri supranaționale, frica de a pierde unele elemente de suveranitate națională, de dispariție a culturilor, identităților naționale.

Integrarea economică duce la creșterea comerțului între țările membre, deoarece barierele în calea comerțului, precum tarifele și cotele, sunt reduse sau eliminate. Acest lucru se poate solda cu o specializare mai mare, economii de scară și câștiguri de eficiență, ceea ce duce la o creștere economică generală. De menționat că integrarea poate oferi acces la piețe mai mari pentru bunuri și servicii, permițând întreprinderilor să se extindă dincolo de granițele interne. Acest lucru poate încuraja investițiile, inovația și concurența, stimulând îmbunătățirea productivității și dezvoltarea economică. Prin diversificarea legăturilor economice cu mai mulți parteneri, țările își pot reduce expunerea la șocurile și vulnerabilitățile interne. Integrarea poate oferi acces la o gamă mai largă de piețe și surse de aprovizionare, sporind rezistența la recesiunile economice și la riscurile geopolitice [10].

Totodată, și politica de extindere economică reflectă dezvoltarea strategiilor guvernamentale care vizează stimularea creșterii economice, creșterea producției și promovarea prosperității generale într-o țară sau regiune. Politicile de extindere economică implică, de obicei, un mix de măsuri fiscale, monetare și structurale menite să stimuleze cererea agregată, să promoveze investițiile și să sporească productivitatea.

Integrarea economică, în special în contextul Uniunii Europene (UE), implică adesea politica de extindere, care se concentrează pe extinderea UE prin aderarea de noi state membre, iar acordurile de asociere sunt instrumente semnificative în acest proces. Astfel, necesitatea integrării are drept scop creșterea economică (bunăstării) prin extinderea comerțului exterior al fiecărei țări semnatare, iar Acordul de Asociere este unul din instrumentele care stimulează comerțul internațional prin exporturi.

1.3. Interdependența comerțului internațional cu procesul integrării economice regionale și competitivitatea exporturilor

Competitivitatea conduce la îmbunătățirea productivității, care este un factor cheie al creșterii economice. Industriile și firmele competitive tind să fie mai eficiente în utilizarea resurselor, tehnologiei și competențelor, ceea ce duce la niveluri mai ridicate de producție pe unitatea de input. Intensificarea productivității alimentează creșterea economică prin extinderea posibilităților de producție, creșterea nivelurilor de producție și a eficienței generale în alocarea resurselor.

Astfel, competitivitatea este strâns legată de performanța la export, deoarece industriile competitive sunt mai bine poziționate pentru a concura pe piețele internaționale și pentru a captura oportunități de export. Strategiile de creștere bazate pe exporturi valorifică avantajele comparative și competitivitatea unei țări pentru a spori exporturile, a genera venituri în valută și a stimula creșterea economică. Exporturile competitive contribuie la niveluri mai ridicate de producție, locuri de muncă și venituri, conducând la expansiunea economică generală.

Totodată, precizăm că globalizarea și integrarea sunt procese strâns legate între ele, care se consolidează reciproc, conducând la interconexiunea economică, politică, socială și culturală între țări și societăți. Globalizarea accelerează integrarea economică prin extinderea oportunităților de piață, promovarea fluxurilor comerciale și de investiții și promovarea coordonării și armonizării politicilor. Integrarea economică, la rândul său, adâncește globalizarea prin sporirea interdependenței economice, facilitarea tranzacțiilor transfrontaliere și promovarea convergenței în cadrele de reglementare și practicile de afaceri. Împreună, globalizarea și integrarea modelează dinamica economiei globale, a societăților și a culturilor, înrâurind dezvoltarea ordinii mondiale contemporane.

Competitivitatea este capacitatea unei țări de a-și promova imaginea și de a-și impune „marca” pe piață. Un exemplu elocvent de succes, în acest domeniu, îl prezintă Irlanda, care, pe parcursul unei perioade de zece ani, și-a revigorat economia și a utilizat această transformare pentru a crea o imagine pozitivă despre sine în lumea întreagă. Această imagine a fost utilizată, ulterior, pentru atragerea capitalului străin și crearea locurilor de muncă bine remunerate. Majoritatea țărilor competitive și-au creat o imagine de succes, care le-a permis să devanseze și mai mult sub aspect economic, social și politic. Spre deosebire de ele, multe din țările mai puțin competitive n-au reușit să-și construiască o imagine de rigoare și și-au format o poziție mai puțin avantajoasă pe piață. Într-o economie globală, unde „succesul creează succes”, această situație influențează negativ investițiile, crearea locurilor de muncă și alte stimulente economice.

Țările lipsite de imagine globală se fac, practic, invizibile pe ecranul mondial al competitivității și nu se pot bucura de succes. Realitatea este, însă, și mai dură, deoarece, când se compară indicatorii economici și sociali, devine evident că aceste țări nu sunt „invizibile”, ci percepute de restul lumii în mod negativ [113]. Ca urmare, capacitatea lor de a crea avuție este grav afectată și sunt necesare măsuri radicale pentru a promova o imagine mai favorabilă.

Crearea de bogăție oferă cetățenilor posibilități economice, sociale și educaționale de dezvoltare a structurii economice. Menționăm că deși competitivitatea va continua să reprezinte un obiectiv important pentru organizațiile donatoare și guvernele lumii și pe viitor, totuși, fără un plan clar privind crearea de bogăție, nu se pot face prea multe progrese în realizarea ei.

Prin avantajele posedate, competitivitatea apare în calitate de concept nou al integrării europene, de criteriu al integrării postindustriale. Necesitatea integrării țărilor central- și est-europene nu este și nu poate fi pusă la îndoială. Viitorul democrației și al prosperității economice și sociale ale acestor țări, inclusiv ale Republicii Moldova, este strâns legat de integrarea europeană, acest lucru fiind recunoscut atât de politicieni, cât și de practicieni.

Potrivit Deciziei Consiliului Uniunii Europene, întrunit la Copenhaga, în iunie 1993, Republica Moldova ar putea deveni membru al Uniunii Europene, aderarea fiind posibilă în măsura în care ea își va asuma obligațiile ce-i revin prin satisfacerea *condițiilor politice și economice pe care le implică aderarea, și anume:*

- „existența instituțiilor stabile, care garantează democrația, primatul legii, drepturile omului, respectarea și protecția minorităților naționale;
- prezența unei economii de piață funcțională, aptă să facă față presiunilor concurențiale din partea forțelor de piață din cadrul Uniunii Europene;
- capacitatea de a-și asuma obligațiile ce rezultă în urma aderării, inclusiv față de obiectivele uniunii politice, economice și monetare.” [44].

Studiind documentele referitoare la criteriile economice, pe care urmează să le îndeplinească țările candidate la integrare, rezultă cert că organismele de decizie ale UE au adoptat *o abordare modernă, nouă în legătură cu:*

- definirea structurii piețelor și a mecanismelor de funcționare a acestora;
- componența instituțiilor de piață;
- tipul politicilor economice promovate;
- modalitățile de acțiune pentru crearea condițiilor de aderare [44].

Această abordare filosofică și pragmatică se bazează pe un concept fundamental nou – cel al avantajului competitiv, ca antipod al teoriei avantajului comparativ, căzută în dizgrație, însă invocată des în literatura noastră economică și aplicată, preponderent, la fundamentarea teoretică a orientării structurii de ramură a unei economii naționale.

Dacă avantajul competitiv este conceput ca fundament teoretic, metodele și analizele pe care el le implică permit înțelegerea mai bună a realităților economice și formularea unor opțiuni care conduc la soluționarea problemelor prin aplicarea unor politici adecvate [93]. Avantajul competitiv nu se rezumă la explicații teoretico-dogmatice fără o confruntare cu practica. *Ultima are un caracter puternic operațional, abordat tridimensional,:*

- impune efectuarea unor analize empirice la nivel microeconomic și mezeconomic (ramură), pentru a scoate în evidență cauzele unor tendințe și a evalua efectele directe și propagate ale acțiunilor sau aplicării politicilor;

- contribuie la formularea și aplicarea unor politici adecvate, care să conducă la soluționarea problemelor;
- evidențiază căile și metodele de acțiune în vederea atingerii obiectivului principal - creșterea gradului de competitivitate.

În condițiile tranziției la piața europeană, competiția obține alte dimensiuni, iar pentru țările în plină transformare și mai puțin dezvoltate, cum este Republica Moldova, acest concept obține și o conotație deosebită, precum și moduri speciale de tratare și soluționare.

Un rol deosebit de important în crearea avantajelor concurențiale îi revine statului. Cele mai recente teorii ale comerțului internațional, ca și studiile referitoare la integrare, formulează ideea că avantajele competitive ale firmelor și națiunilor sunt dinamice și ar trebui create și susținute, inclusiv cu participarea statului. Astfel, *J. H. Dunning, părintele domeniului afacerilor internaționale*, afirmă, într-un studiu privind integrarea, că economia globalizată este, în primul rând, expresia unei noi diviziuni a muncii; în al doilea rând, este determinată, tot mai mult, de modul în care țările sau firmele sunt capabile să producă noi active generatoare de venit și să le combine cu resursele naturale [155, p.173]. Cantitatea și calitatea sunt influențate de politicile și strategiile guvernelor, iar *rezultatul acestora depinde tot mai mult de ierarhia societăților transnaționale și a statelor, decât de forțele pieței*. În opinia economistului britanic *J. Dunning*, rolul guvernului, în sensul creării de avantaje competitive complexe și specializate, se manifestă prin acțiuni în direcția creșterii ariei de cuprindere a învățământului public, finanțării cercetării-dezvoltării, furnizării de informații și consultanță pentru firme, sprijinirii concurenței interne, dezvoltării infrastructurii [174, p.191].

Relevăm că problema intervenției active a statului în crearea specializării internaționale avantajoase a Republicii Moldova este una din cele mai delicate, ea comportând numeroase nuanțe și obstacole. Este indubitabil faptul că, în prezent, mai sunt necesare măsurile de limitare, din anumite considerente, a intervenției statului în economie. Deci, este necesară o reducere, în continuare, a sectorului public și a formelor directe de intervenție statală. Dar intervenția directă este supusă, într-o măsură crescândă, unor restricții interne sau externe.

Internaționalizarea economiei naționale a Republicii Moldova conține în sine și limite, iar relațiile cu Uniunea Europeană sau cu instituțiile financiare internaționale sancționează numeroase forme de intervenție statală. De asemenea, o strategie de perspectivă nu se poate elabora, decât dacă se îndeplinesc anumite obiective ale politicii economice: realizarea macrostabilității economice; finalizarea privatizării și promovarea unui management performant la nivelul firmelor autohtone, restructurarea sistemului bancar, crearea unui mediu concurențial în economie. Implementarea acestor obiective crește credibilitatea Republicii Moldova pe plan extern, făcând posibilă creșterea finanțării externe fie din partea Uniunii Europene sau Băncii Mondiale, fie cu suportul investițiilor străine directe sau al altor tipuri de finanțări.

Factorii identificați în analizele mediului de afaceri, a resurselor și procesului de inovare contribuie la succesul economic. Totuși, performanța, în ultimă instanță, necesită să fie estimată după rezultate. La acest capitol, prezentăm câțiva *indicatori care măsoară succesul obținut de țările central și est-europene în creșterea competitivității și realizarea unei economii de piață organizată, social-orientată*:

- PIB / locuitor – una din evaluările cele mai complete ale performanței economice;
- productivitatea muncii ca element determinant al prosperității;
- utilizarea deplină a forței de muncă – o economie de succes și sustenabilă trebuie să ofere populației sale suficiente locuri de muncă;
- specializarea comerțului – indică măsura în care s-a extins specializarea în activitățile intensive ale postindustrializării;
- structura PIB-lui – modul în care se schimbă structura economiei naționale denotă măsura în care utilizarea cunoștințelor este reflectată în economie ca un tot întreg;
- cota exportului în PIB.

Începând cu anii 90, în Republica Moldova, s-au schimbat multe componente ale activității economice, mediul economic a devenit mai dinamic, mai complex și mai apropiat de ceea ce înseamnă economie de piață concurențială. Totuși, în multe sectoare de activitate, concurența este încă slabă, dar premisele de bază au fost deja create, urmând ca timpul să intensifice activitatea și nivelul concurențial al fiecărui sector luat în parte.

Pe lângă aspectele generale, referitoare la competitivitate, firmele autohtone trebuie să ia în considerare noile tendințe și fenomene, care se manifestă pe plan mondial și care determină o reconfigurare a economiei mondiale, sub presiunea unui ansamblu de factori cu impact global. În acest nou context internațional, conținutul conceptului competitivității obține valențe noi, suportă modificări importante, de care firmele moldovenești ar trebui să fie conștiente, să le cunoască și să acționeze în direcția manifestării lor.

Schimbările intervenite imprimă procesului de integrare o nouă dinamică. Faza actuală a integrării postindustriale se referă la internaționalizarea fluxurilor de informații, devenită provocare pentru toate economiile, indiferent de nivelul de dezvoltare, reprezentând o deschidere fără precedent a piețelor mondiale. Această evoluție internațională determină modificări în structura factorilor de competitivitate. Astfel, în ierarhia importanței, factorul cost este surclasat de următorii indicatori importanți: calitatea; viteza tranzacțiilor; adaptarea la preferințele cumpărătorilor; imaginea de produs; serviciile postvânzare.

Asemenea influențe noi sau cu o pondere majorată necesită, frecvent, importante investiții imateriale, în special în organizare, resurse umane și cercetare. Sub presiunea lor și, implicit, a procesului de integrare, în ansamblu, se identifică noi forme de competitivitate, care apar și se dezvoltă în asemenea domenii, precum: managementul tehnologic, accesul pe piețele mondiale, viteza de acțiune, investiții

imateriale. Firmele autohtone trebuie să dispună de capacitatea de adaptare rapidă la noile realități și tendințe, să-și asume noi responsabilități, să dezvolte activități de cooperare internațională, să-și creeze adevărate avantaje competitive, astfel încât să-și poată propune drept principal obiectiv strategic asigurarea unei poziții consolidate în sectoare de activitate, considerate „de vârf”, și să poată face față noilor provocări ale contemporaneității.

În opinia noastră, termenul competitivitate națională presupune și existența unei prosperități economice, care depinde, în mare măsură, de *productivitate*. Productivitatea forței de muncă determină salariile, iar productivitatea capitalului – câștigurile patronului. O productivitate înaltă asigură nu numai nivelul ridicat al salariilor, dar și un venit național taxat în vederea efectuării cheltuielilor necesare creșterii standardului de viață. Prin urmare, un nivel de trai decent dintr-o țară depinde de capacitatea firmelor de a atinge niveluri înalte de productivitate și de a menține și spori aceste rezultate.

Profesorul de management strategic la Harvard Business School M. Porter, de altfel o autoritate în domeniul managementului strategic și competitivității companiilor, regiunilor și statelor, consideră că obținerea unui avantaj competitiv, într-un anumit domeniu, depinde de rolul jucat de *mediul economic național, instituțional și politic*, factori care își pun amprenta asupra caracteristicilor naționale specifice fiecărei firme. Mediul, în care firma își desfășoară activitatea, include și localizarea geografică, istoria, tradițiile, precum și locul în care sunt instruiți și formați atât managerii și lucrătorii, cât și primii clienți ai companiei. Rezultatele obținute în mediul economic național depinde, de asemenea, de decalajul existent între centru și periferie, nord și sud, ca loc de amplasare a firmelor sau țărilor.

Referindu-ne la cele cinci forțe care definesc competitivitatea, evidențiem mediul în care acționează firmele influențate de forțe competitive, care pot stimula sau deconcerta (descuraja) apariția avantajului competitiv. Printre forțele de bază, putem nominaliza:

- amenințări din partea noilor concurenți;
- pericole din partea produselor și serviciilor substituibile;
- puterea de afaceri a ofertanților; a cumpărătorilor;
- rivalitatea dintre potențialii concurenți [135, p.423].

Cele patru forțe nominalizate ale competitivității determină profitabilitatea ramurii, respectiv a firmei, deoarece ele stabilesc prețurile la care vând firmele, costurile la care produc și investițiile necesare pentru a fi competitive în domeniu [135, p.68]. Analizând aplicabilitatea acestor forțe și rezultatele funcționării lor, autoarea s-a convins de integrarea acțiunilor la nivel microeconomic sub forma competitivității. Poziția oricărei firme în cadrul ramurii este determinată de *avantajul competitiv* care, în viziunea noastră, apare sub două tipuri de avantaj: cel condiționat de *costuri scăzute* și cel indus de *diferențiere*.

Avantajul competitiv, bazat pe costuri scăzute, este susținut de abilitatea firmei de a produce și vinde un produs mai eficient decât rivalii săi; la același preț de vânzare a produsului pe piață costurile scăzute ale firmei conduc la profituri mai mari. Strategia firmelor constă în lansarea pe piață a produselor solicitate de cumpărători, folosind forța de muncă cu productivitate înaltă la salarii relativ mici și tehnologii moderne, la standarde acceptate de cumpărătorii de pe piețele internaționale.

Avantajul competitiv, bazat pe diferențiere, constă în dexteritatea/abilitatea de a oferi cumpărătorilor o marfă de valoare unică și de calitate superioară. Diferențierea le permite firmelor să vândă la prețuri excepționale, care le asigură o profitabilitate superioară atunci, când costurile sunt comparabile cu cele ale celorlalți concurenți.

Ambele tipuri de avantaje competitive sunt luate în calcul la adoptarea strategiilor de producție care ar conduce la o productivitate mai ridicată decât cea a concurenților. Totuși, pentru o firmă este dificil a formula o strategie, care să includă ambele tipuri de avantaje competitive: calitatea deosebită a produselor și a serviciilor oferite costă mai mult, astfel, încât este greu să se găsească tehnologii sau metode care ar asigura costuri reduse pentru produse de calitate superioară. Un producător care obține costuri mici oferă, în general, o calitate acceptabilă la prețuri comparabile cu cele ale concurenților; în timp ce un producător, care se diferențiază de ceilalți concurenți, trebuie să producă un bun de înaltă calitate la un cost diferit de cel al concurenților.

Domeniul competiției este unul din factorii de importanță majoră în obținerea avantajului competitiv pentru o firmă. Dintr-o multitudine de produse, firma trebuie să aleagă: ce anume va produce, cu ce mijloace, care vor fi rețelele de distribuție, segmentul de cumpărători pe care își propune să-l atragă, aria geografică în care va vinde, amplasarea geografică a firmelor cu care intră în competiție. Mediul economic se extinde și asupra condițiilor de cerere, inclusiv nivelul cererii interne pentru produsele sau serviciile ramurii. Nivelul cererii depinde de necesitățile cumpărătorilor, dar este influențat și de o multitudine de alți factori, cum ar fi: solvabilitatea cumpărătorilor, majoritatea acordând preferință bunurilor ieftine etc., deși, uneori, poate fi identificat un segment care preferă bunuri unicate sau sofisticate; obiceiuri și tradiții de consum, rivalitatea produselor de import etc.

Unul din factorii mediului economic este prezența industriilor-suport. Economia națională a industriilor ofertante și a celor complementare, competitive pe plan internațional, creează premise pentru obținerea avantajului competitiv în industriile ofertante, conferă un avantaj potențial ramurii respective, dat fiind faptul că ramurile complementare produc input-urile necesare la standarde internaționale și la costuri competitive.

Politicile guvernamentale pot influența pozitiv sau negativ fiecare din acești determinanți. Condițiile generale, care se referă la factorii de producție, pot fi influențate prin subvențiile acordate sau

retrase, prin politicile privind piețele de capital, ca și cele ce vizează învățământul sau cercetarea științifică. Pe piața internă, influența guvernului se manifestă prin stabilirea unor standarde de producție care influențează preferințele consumatorilor atât prin comenzile de stat pentru anumite industrii (armament și nu numai), cât și prin politici de comerț exterior (taxe vamale, contingentări, diverse bariere la import sau export). Industriile-suport, la rândul lor, sunt și ele influențate de acest tip de politici, iar strategia firmei depinde, în mod esențial, de reglementările privind piețele de capital, de politica fiscală, de legi-antitrust etc.

Menționăm că politicile-antitrust pot influența intensitatea competiției într-o ramură, iar investițiile guvernamentale în educație pot modifica mediul în care se desfășoară afacerile. Investigațiile efectuate, în acest scop, au scos din anonimat și alți factori care influențează mediul economic competitiv – riscul și marketingul (figura 1.5).

De menționat că mediul economic competitiv influențează pozitiv asupra avantajelor financiare, care, la rândul lor, conduc la extinderea numărului de companii și firme intraramurale și interraturale. Vânzările întreprinderilor multinaționale, efectuate prin intermediul filialelor din străinătate, precum și numărul „alianțelor tehnologice” recente prezintă o creștere semnificativă. Extinderea fluxurilor financiare sporește incertitudinea în spațiul mondial, ceea ce creează dificultăți în elaborarea unor politici eficiente privind relațiile economice internaționale.

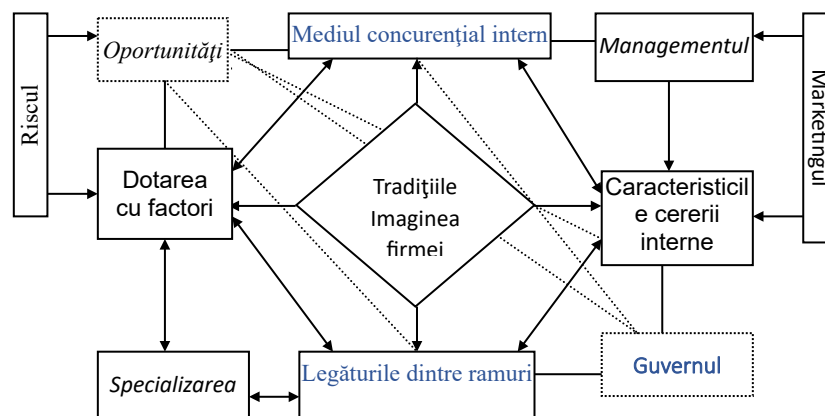

Figura 1.5. Factorii care influențează mediul economic competitiv

Sursa: completată de autor [90]

Pe lângă avantajele nominalizate, integrarea, ca etapă destul de matură a relațiilor economice internaționale, dispune de un ansamblu de alte avantaje, care se înscriu în mediul economic competitiv. În opinia noastră, procesul de integrare permite obținerea avantajelor de scară, valorificarea priorităților sinergice, fructificarea avantajelor geografice și a celor corespunzătoare propriei ponderi pe piață, minimizarea riscului. Conform teoriei economiei de scară, pe măsura creșterii cantității de bunuri sau servicii realizate și obținerii avantajelor de scară, favorizate de expansiunea firmei în străinătate și de

creșterea volumului afacerilor, costul mediu unitar de producție scade, se reduc costurile sistemului de desfacere (vânzare, marketing) și costurile generate de aprovizionare. Are loc o extindere a utilizării rezultatelor cercetării-dezvoltării și sunt promovate inovațiile. Ca urmare, se poate afirma că apar noi posibilități de reducere a prețurilor, prin intermediul cărora firma își menține competitivitatea.

Pe de altă parte, economia de scară presupune reducerea costului unitar ca urmare a vânzării unei game extinse de produse. Avantajele sunt înregistrate, cu predilecție, de-a lungul lanțului logistic. În cazul extinderii gamei de produse, trebuie evitat fenomenul negativ de diminuare a nivelului de calitate impus. Utilizarea avantajelor de scară apare în cazul cuceririi unor noi piețe sau diversificării produselor, când întreprinderea „globală” profită de experiența sa pe alte piețe sau pentru alte produse. Aceste efecte sinergice pot apărea și ca urmare a relațiilor cu furnizorii, clienții sau partenerii tehnologici străini.

Diferențele determinate de specificul fiecărei regiuni pot crea avantaje prin utilizarea factorilor de producție mai ieftini sau mai buni din exterior, prin intermediul furnizării producției în străinătate sau prin intermediul importurilor, acestea reprezentând a treia categorie de avantaje, generată de extinderea relațiilor economice internaționale.

Integrării piețelor îi corespunde, de fapt, o puternică poziție pe piață. Astfel, prin intermediul investițiilor sau alianțelor strategice, întreprinderile pot înlătura anumiți concurenți reali sau potențiali. Marile firme au, de asemenea, posibilitatea de a modifica prețurile de achiziție, de a îmbunătăți condițiile de aprovizionare sau chiar de a controla tehnologiile internaționale. De mari avantaje se bucură, în special, corporațiile multinaționale, care înglobează, în propria rețea, sisteme internaționale de producție. Aceste firme caută să valorifice la maximum oportunitățile oferite de existența unor factori de producție, care pot fi exploatați cu mari efecte în diferite țări. Potențialul de care dispun aceste firme le oferă un grad ridicat de flexibilitate, creându-le posibilitatea de a-și modifica sau chiar schimba strategia.

În acest context, dezvoltăm teza, potrivit căreia **integrarea, specializarea (potențialul de export) și competitivitatea sunt complementare**. Acest fapt se datorează ritmului accelerat cu care se produc schimbările tehnologice, reducerii pronunțate a ciclului de viață al produselor, ce impune o nouă atitudine a conducerii firmelor față de activitățile de cercetare-dezvoltare, al căror rol sporește considerabil. Elaborarea unor noi tehnologii reprezintă doar punctul de plecare al procesului inovațional, ele fiind difuzate rapid în interiorul sistemului firmei multinaționale și, de aici, mai departe în lumea largă, contribuind la creșterea performanțelor economice în diverse țări.

Competiția dintre firme a provocat o „revoluție tehnologică”. Dezvoltarea fără precedent a tehnicii și a tehnologiei a pus fundamentele unui nou tip de protecție a mediului, sănătății și securității consumatorilor.

Unele opinii ale autoarei ce au fost publicate într-un articol, evidențiază legătura profundă dintre inteligența artificială și comerțul electronic, două domenii tehnologice care se dezvoltă rapid și care au

potențialul de a transforma complet peisajul comerțului digital în următorii ani. Prin studierea a două exemple semnificative, Amazon și Zalando, a fost evidențiat impactul inovator al inteligenței artificiale în îmbunătățirea gestionării operaționale și în personalizarea experienței utilizatorilor, demonstrând modul în care aceste tehnologii redefinesc în mod fundamental comerțul electronic. Cu toate acestea, adoptarea pe scară largă a inteligenței artificiale în comerțul electronic ridică o serie de provocări-cheie legate de confidențialitatea și securitatea datelor și de impactul asupra locurilor de muncă. În acest context, progresul tehnologic trebuie să fie însoțit de cercetări aprofundate și de dezbateri etice pentru a asigura protecția drepturilor utilizatorilor și pentru a preveni eventualele riscuri asociate. De asemenea, trebuie elaborate reglementări și legislație privind utilizarea Inteligenței Artificiale (IA) pentru a preveni abuzurile și a asigura un echilibru între inovare și protecția intereselor individuale [67].

Economia de piață funcțională, care se realizează prin intermediul integrării postindustriale în țările Europei Centrale și de Est (ECE), necesită obținerea unor indicatori de productivitate mult mai înalți decât media stabilită în societatea postindustrială. Constatăm că principalul criteriu al integrării postindustriale este nivelul înalt al productivității muncii în țara respectivă. Productivitatea, avantajele în producție semnifică realizarea avantajului competitiv atât la nivelul economiei naționale, cât și la cel de întreprindere. Toate acestea influențează pozitiv integrarea la nivel internațional, fapt ce poate cauza realizarea deplină a posibilităților generate de postindustrializare bazate, în primul rând, pe valorificarea avantajului competitiv.

Soluționarea acestor posibilități ar putea fi înfăptuită printr-o combinație armonioasă a factorilor, preponderent, intensivi ai creșterii economice, acesta fiind principiul de bază al funcționării economiei de piață organizată, social-orientată. Astfel, s-ar putea asigura o creștere economică prin modernizarea și revitalizarea rapidă a economiei și prin valorificarea potențialului uman.

Concluzia principală ce rezultă din analiza efectuată a creșterii economice este următoarea: prin politici bine argumentate la micro- și macronivel am putea asigura stabilitatea economică atât de necesară în cadrul realizării modelului integrării postindustriale. Aceasta din urmă este o premisă necesară asigurării competitivității naționale. Ambele – stabilitatea economică și competitivitatea, formează esența integrării postindustriale. Anume, această cale se realizează, în prezent, în țările ECE și, anume, ea este unica posibilă pentru Republica Moldova. Să analizăm, în continuare, problema competitivității și posibilitatea asigurării avantajului competitiv al economiei țării noastre în contextul integrării postindustriale.

Una din problemele ce țin de evaluarea competitivității constă în determinarea conținutului adecvat al acestui termen. În forma sa cea mai abstractă, competitivitatea poate fi asociată cu un proces de creare a avuției cu costuri optime. Drept exemplu pot servi țările cele mai bogate care, totodată, sunt și cele mai competitive. Aceste țări creează continuu bogăție, și nu doar sub forma veniturilor financiare

ale cetățenilor lor, ci și în domeniul infrastructurii sociale, a educației și politiciii.

Crearea avuției (potențialului de export) și, prin urmare, competitivitatea, se orientează la utilizarea resurselor umane, financiare și educaționale, în vederea asigurării și menținerii unui fundament puternic, care ar permite economiei să prospere. Acest moment, fiind atins, se inițiază un ciclu al bogăției, care generează o spirală ascendentă a competitivității. Fără această generare de bogăție și deschidere către exterior, competitivitatea poate conduce la apariția unei spirale descendente, țările necompetitive devenind și mai puțin capabile să reziste concurenței pe piața globală.

Dacă masa monetară ar fi factorul predominant în competitivitate, atunci multe din țările producătoare de petrol din lume ar trebui să se claseze printre cele mai competitive. Însă, competitivitatea este de altă natură. Atunci când se analizează clasamentul țărilor în funcție de competitivitate, apare o altă scară, prezentată de autor în tabelul 1.2. Motivația acestor date poate părea simplistă, dar își are rădăcinile într-un raționament obiectiv. Competitivitatea reprezintă mai mult decât a *fi bogat*, ea semnifică, mai degrabă, un proces sistematic de *creare* a bogăției. Țările care se află pe primele cinci locuri în clasamentul competitivității (Growth Competitiveness Index-ICG) nu și-au schimbat pozițiile în ultimii ani, deținând, pe termen relativ îndelungat, aceleași poziții. Anume, în țările respective, nivelul de viață este unul din cele mai ridicate, grație realizării mai multor programe sociale. Această situație rămâne stabilă pe parcursul mai multor ani, ceea ce denotă o creștere continuă a avuției lor naționale.

Tabelul 1.2

Pozițiile unor țări conform Indicelui Competitivității Globale (ICG)

Anii Țara	Poziția 2019	Poziția 2020	Poziția 2021	Poziția 2022	Poziția 2023
Danemarca	8	2	3	1	1
Irlanda	7	12	13	11	2
Elveția	4	3	1	2	3
Singapore	1	1	5	3	4
Țările de Jos	6	4	4	6	5
Taiwan, China	16	11	8	7	6
Hong Kong	2	5	7	5	7
SUA	3	10	10	10	9
Emiratele Arabe Unite	5	9	9	12	10

Sursa: [102]

Procesul de creare a bogăției (avuției naționale) semnifică și o permanentă creștere a PIB-lui per capita. Atunci când se compară competitivitatea acestor țări cu nivelul PIB/locuitor, apare un argument în plus în susținerea ideii *creării bogăției*. Prin urmare, țările care tind să fie competitive sunt, inițial, obligate să susțină și să asigure o creștere economică stabilă, ceea ce o reflectă, în primul rând, creșterea PIB-lui per capita. Acest lucru este valabil și în cazul în care comparăm nivelul competitivității următoarelor țări.

Însăși, legătura dintre integrarea economică și competitivitate este semnificativă, deoarece inițiativele de integrare urmăresc să sporească capacitatea unei țări sau regiuni de a concura eficient pe piața globală.

În acest context, precizăm că competitivitatea este influențată de către integrarea economică prin mai multe elemente-cheie.

În primul rând, accesul extins la piața de desfacere prin integrarea economică, cum ar fi încheierea acorduri comerciale regionale sau participarea la acorduri de liber-schimb, deschide noi piețe pentru țări și regiuni. Acest acces sporit la piețe permite companiilor să-și extindă baza de clienți, să crească volumele de vânzări și să realizeze economii de scară, care le pot maximiza competitivitatea.

În al doilea rând, specializarea și avantajul comparativ este reflectat prin faptul că integrarea încurajează țările să se specializeze în producția de bunuri și servicii acolo unde au un avantaj comparativ. Concentrându-se pe domeniile de putere, companiile pot produce mai eficient, pot îmbunătăți productivitatea și își pot spori competitivitatea atât pe piețele interne, cât și pe cele internaționale.

Totodată, menționăm că integrarea promovează alocarea eficientă a resurselor, permițând factorilor de producție, cum ar fi forța de muncă, capitalul și tehnologia, să circule mai liber peste hotare. Acest lucru poate duce la câștiguri de eficiență, reduceri de costuri și îmbunătățiri ale productivității, făcând companiile mai competitive în ceea ce privește prețul, calitatea și inovația. Integrarea facilitează și transferul de tehnologie, schimbul de cunoștințe și distribuirea inovației peste granițe. Participarea la piețele integrate permite companiilor să acceseze noi tehnologii, idei și bune practici de la parteneri internaționali, care pot stimula inovarea, spori productivitatea și îmbunătățirea competitivității.

Integrarea economică poate spori semnificativ competitivitatea firmelor, industriilor și economiilor prin extinderea accesului pe piață, promovarea specializării, stimularea creșterii eficienței, stimularea inovației, facilitarea transferului de tehnologie, îmbunătățirea eficienței lanțului de aprovizionare, armonizarea standardelor și reducerea barierelor comerciale. Prin valorificarea oportunităților oferite de inițiativele de integrare, țările și regiunile își pot consolida poziția competitivă în economia globală și pot obține o creștere economică și o dezvoltare durabilă.

Astfel, integrarea economică poate lua diferite forme, de la acorduri comerciale preferențiale până la uniuni economice și monetare complexe.

Politica de extindere a Uniunii Europene este reflectată prin mai multe tipuri de acorduri (tabelul 1.3), iar Acordul de Liber-Schimb și Acordul de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, precum și trinomul integrare-competitivitate-comerț exterior oferă Republicii

Moldova mai multe avantaje, inclusiv acces sporit pe piață, facilitarea comerțului, promovarea investițiilor, cooperare instituțională, acces la programe și finanțare UE, stabilitate politică și securitate, precum și o perspectivă clară de integrare europeană. Prin valorificarea acestor avantaje, Republica Moldova își poate consolida economia, instituțiile și standardele de guvernare, în timp ce își avansează agenda de integrare europeană și promovează dezvoltarea durabilă și prosperitatea pentru cetățenii săi.

În timp, sistemul comercial internațional a fost restructurat în timp în baza mai multor principii și atitudini. O mare parte în succesul dezvoltării sistemului comercial internațional este determinată de voința guvernelor de a aplica și respecta un set de principii și reguli stabilite în acordurile comerciale bilaterale sau multilaterale.

Reiterăm că, la Titlului IV, capitolul 2, din cadrul Acordului de Asociere este reflectat faptul că „UE și Republica Moldova facilitează procesul de reformă economică, îmbunătățind înțelegerea mecanismelor fundamentale ale economiei fiecăreia dintre ele. Cooperarea dintre părți are drept scop promovarea unor politici economice pertinente pentru economiile de piață funcționale, precum și elaborarea și punerea în aplicare a acestor politici economice.” Acordul de Asociere promovează liberalizarea comerțului dintre Republica Moldova și UE, ducând la eliminarea tarifelor, cotelor și a altor bariere comerciale. Acest lucru creează oportunități pentru exportatorii moldoveni de a accesa mai ușor piața UE, de a-și extinde cota de piață și de a spori competitivitatea, stimulând astfel creșterea și dezvoltarea economică.

Titlul V. *Comerț și aspecte legate de comerț* din cadrul Acordului de Asociere UE-Republica Moldova are drept obiectiv de bază instituirea „unei zone de liber-schimb, pe parcursul unei perioade de tranziție de maximum zece ani de la intrarea în vigoare a prezentului acord, în conformitate cu dispozițiile prezentului acord și ale articolului XXIV din Acordul General pentru Tarife și Comerț 1994 (denumit în continuare “GATT 1994”)”. Astfel, Acordul de Asociere promovează liberalizarea comerțului dintre Republica Moldova și UE prin eliminarea tarifelor și a altor bariere comerciale. Exportatorii moldoveni beneficiază de acces preferențial pe piața UE, permițându-le să exporte mărfuri în UE fără taxe vamale sau cu tarife reduse. Acest lucru îmbunătățește accesul la piață pentru produsele moldovenești, stimulează fluxurile comerciale și promovează creșterea economică.

Datorită economiei sale deschise, comerțul pentru UE este esențial, din acest considerent se negociază o serie de acorduri de liber-schimb (ALS), care au ca scop depășirea obstacolelor din calea comerțului și crearea condițiilor echitabile pentru întreprinderile sale. Astfel, UE are cea mai mare rețea comercială din lume, cu peste 40 de acorduri individuale cu țări și regiuni. Aceste acorduri favorizează comerțul cu produse și servicii între UE și partenerii săi externi. O serie de

acorduri au fost încheiate între Uniunea Europeană și țări terțe. Unele dintre ele acoperă toate aspectele relațiilor comerciale, altele acoperă doar anumite domenii ale comerțului.

UE negociază acorduri de liber-schimb în numele tuturor statelor, întrucât statele membre au acordat că UE are „competența exclusivă” de a încheia acorduri comerciale. Chiar și așa, guvernele statelor membre controlează fiecare etapă a procesului (prin intermediul Consiliului Uniunii Europene, ai cărei membri sunt naționali miniștri de la fiecare guvern național). Acordurile de liber-schimb reprezintă o componentă esențială a numeroase acorduri de Asociere. La moment UE are 75 de acorduri intrate în vigoare, 26 acorduri în așteptarea semnării sau rectificării și 6 în curs de negociere (tabelul 1.3) [80].

Tabelul 1.3

Acorduri comerciale ale Uniunii Europene

Acorduri în vigoare					
Africa de Sud	Canada	Ghana	Japonia	Muntenegru	Sfântul
Albania	Chile	Grenada	Kazahstan	Nambia	Vicențiu și
Algeria	Columbia	Guatemala	Kosovo	Nicaragua	Grenadenele
Andora	Comore	Guyana	Lesotho	Norvegia	Singapore
Antigua și Barbuda	Coreea de Sud	Honduras	Liban	Papua Noua-	Suriname
Armenia	Costa Rica	Insulele Feroe	Lichtenshtein	Guinee	Swazland
Azerbaidjan	Côte d'Ivoire	Insulele Samoe	Macedonia de	Peru	Teritoriile
Bahamas	Dominica	Insulele	Nord	Republica	palestiniene
Barbados	Ecuador	Solomon	Madagascar	Dominicană	ocupate
Belize	Egipt	Iordania	Maroc	San-Marino	Trinidad și
Bosnia și	El Salvador	Irak	Mauritus	Serbia	Tobago
Herțegovina	Elveția	Islanda	Mexic	Seychelles	Tunisia
Botswana	Fiji	Israel	Moldova	Sfânta Lucia	Turcia
Camerun	Georgia	Jamaica	Mozambic	Sfântul Cristofor și Nevis	Ucraina
					Zimbabwe
Acorduri în așteptarea semnării sau ratificării					
Argentina	Capul Verde	Haiti	Mauritania	Rwanda	Togo
Benin	Gambia	Kenya	Niger	Senegal	Uganda
Brazilia	Guineea	Liberia	Nigeria	Sierra Leone	Uruguay
Burkina Faso	Guineea-Bissau	Mali	Paraguay	Tanzania	Vietnam
Burundi					
Acorduri în curs de negociere					
Australia	Filipine	Myanmar/Birmania			
China	Indonezia	Noua Zeelandă			

Sursa: [162]

După cum observăm UE, la fel, este legată de mai multe țări vecine prin uniuni vamale (Andora, San Marino și Turcia). Sunt intrate în vigoare acorduri de liber-schimb între Europa și Insulele Feroe, Islanda, Norvegia, Elveția și țările sud-mediteraneene (Algeria, Autoritatea Palestiniană, Egipt, Iordania, Israel, Liban, Maroc, Siria și Tunisia). Pe lângă acordurile de stabilizare și de Asociere cu țările din Balcanii de Vest, este în vigoare un regim comercial autonom între UE și fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Albania, Muntenegru, Bosnia și Herțegovina, Serbia și Kosovo. În prezent, se desfășoară negocieri privind încheierea unor acorduri de comerț liber cu: Canada, India, Singapore, Malaiezia, Ucraina, Arabia Saudită, țările MERCOSUR, țările

din Golf și noi acorduri aprofundate și cuprinzătoare EPAs. De asemenea, UE urmărește lansarea negocierilor vizând încheierea unor acorduri de comerț liber cu Japonia, Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Brunei Darussalam, Republica Moldova și țările ASEAN [36].

De asemenea, UE folosește acordurile comerciale pentru a stabili **standarde pentru mediul înconjurător și forța de muncă**, pentru a evita, de exemplu, importul de produse obținute prin exploatarea muncii copiilor.

În 2019, UE a aplicat acorduri comerciale preferențiale cu trei economii asiatice: Coreea de Sud, Japonia și Singapore. Aceste acorduri ajută întreprinderile din UE să rămână competitive, având în vedere acordurile comerciale încheiate recent între anumite țări terțe, cum ar fi Acordul de parteneriat transpacific cuprinzător și progresiv, la care Japonia și Singapore sunt părți. Ele contribuie, de asemenea, la consolidarea standardelor internaționale, care reprezintă coloana vertebrală a angajamentelor netarifare prevăzute în cele trei acorduri. În special, cele mai recente acorduri încheiate cu Singapore, membru al Asociației Națiunilor din Asia de Sud-Est (ASEAN), și cu Japonia reprezintă pivoți importanți pentru întreaga regiune, pornind de la care întreprinderile din UE își pot extinde activitatea în țările învecinate [125]. Acordul de liber-schimb (ALS) dintre UE și Coreea de Sud a fost aplicat timp de opt ani și, potrivit evaluării sale ex post publicate în martie 2019, a dus la câștiguri atât pentru economia UE (+ 4,4 miliarde EUR), cât și pentru economia sud-coreeană (+4,9 miliarde EUR), în pofida unei perioade dificile de după criza financiară, care a frânat cererea și comerțul internațional [162].

În 2019, creșterea economică a Coreei de Sud a rămas moderată, deoarece încetinirea la nivel mondial și tensiunile comerciale au frânat exporturile, în timp ce investițiile au fost afectate de un nivel ridicat de incertitudine. Scăderea de 1,3 % a exporturilor industriale ale UE către Coreea de Sud ar putea fi explicată, într-o oarecare măsură, prin cererea internă slabă cauzată, printre altele, de încetinirea ciclului semiconductoarelor și de disputa comercială dintre SUA și China. Comerțul cu servicii a continuat să crească, cu 3,6 % în 2018 în comparație cu 2017, mai mult decât comerțul UE cu restul lumii. Acordul de liber-schimb dintre UE și Coreea de Sud a stimulat, de asemenea, creșterea investițiilor străine directe între cei doi parteneri. Cele mai recente date disponibile arată că, în 2018, stocul de investiții străine directe al UE în Coreea de Sud a crescut cu 4 %, ajungând la 46 de miliarde EUR, în timp ce stocul de investiții străine directe al Coreei de Sud în UE a crescut cu 1 %, ajungând la 25 de miliarde EUR [77].

Acordul de parteneriat economic UE-Japonia (2019). Japonia este cel de-al șaptelea partener comercial al UE, în ordinea importanței, reprezentând 3 % din comerțul său exterior. În 2019, comerțul cu mărfuri între părți a crescut cu 5,8%, iar în anul 2023 au înregistrat o creștere de 4,5% față de anul precedent [77].

Exporturile tradiționale ale UE către Japonia, precum produsele farmaceutice, echipamentele de transport și mașinile, au beneficiat de o creștere constantă. Categoriile de produse care beneficiază de reduceri tarifare au înregistrat o creștere mai mare, inclusiv articolele textile, de îmbrăcăminte și de încălțăminte, care au crescut în medie cu aproximativ 10%. În rândul partenerilor preferențiali vizați de prezentul raport, Japonia a fost cea de-a cincea destinație ca mărime pentru exporturile agroalimentare ale UE, care a înregistrat o scădere cu 4,9% în 2023 față de anul precedent (figura 1.6). Totuși, acordul continuă să-și atingă potențialul enorm de creștere a exporturilor UE pentru numeroase produse, cum ar fi carnea de porc, carnea de vită, brânza, produsele agricole prelucrate și vinul. O realizare notabilă este aprobarea și recunoașterea progresivă de către Japonia a practicilor oenologice ale UE.

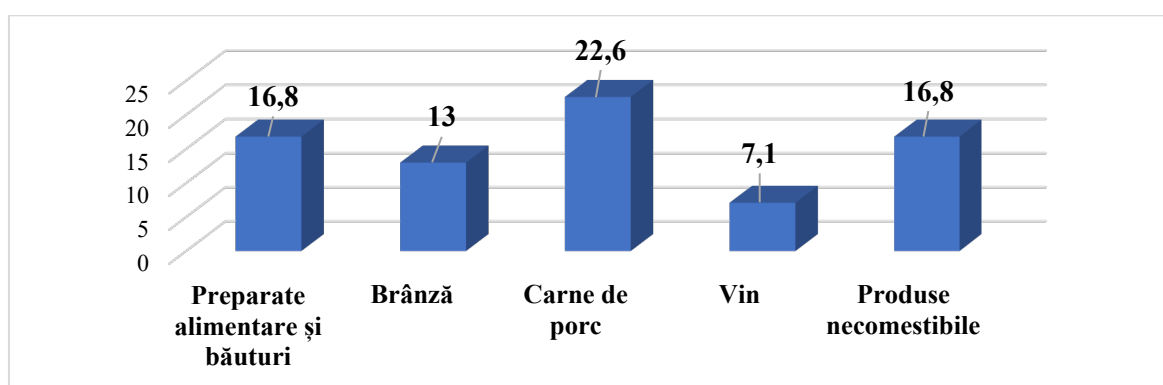

Figura 1.6. Ponderea valorică a principalelor exporturi agroalimentare ale UE-27 către Japonia în anul 2023
Sursa: [163]

În 2023, mai mult de jumătate din toate mărfurile UE eligibile pentru preferințe tarifare în temeiul Acordului de parteneriat economic UE-Japonia au beneficiat efectiv de preferințe tarifare (93%). Majoritatea exporturilor agricole ale UE au beneficiat de preferințe tarifare (86 % în medie), cu rate medii de creștere pentru carne (70%) și vin (81%). Din cauza complexității lanțurilor de aprovizionare și a marjelor preferențiale relativ mai slabe, ratele pentru produsele industriale au fost semnificativ mai scăzute atât pentru Japonia, cât și pentru UE, și anume de ordinul a 29 % în medie (figura 1.6).

În general, utilizarea preferințelor crește de-a lungul anilor, întreprinderile având adesea nevoie de timp pentru a se adapta la noile condiții comerciale, de exemplu, prin revizuirea lanțurilor de aprovizionare și a mecanismelor interne de contabilitate. Pentru a crește gradul de sensibilizare, Comisia Europeană a intensificat, de asemenea, cooperarea cu statele membre și cu întreprinderile și s-a implicat în întreprinderi comune cu Japonia, în special în acțiuni de informare desfășurate de Centrul de cooperare industrială UE-Japonia [79].

Acordul de liber-schimb UE-Singapore este în vigoare de la 21 noiembrie 2019. Singapore este cel mai important partener comercial al UE din Asia de Sud-Est, reprezentând o treime din

comerțul UE cu această regiune și peste două treimi din stocurile de investiții străine directe ale UE în regiune. În 2019, Comisia Europeană a intensificat pregătirile pentru intrarea în vigoare a acordului, comunicând cu părțile interesate de pe teritoriul ambelor părți și începând deja să își consolideze rolul de monitorizare față de autoritățile din Singapore în etapa premergătoare punerii în aplicare. Printre primele realizări s-au numărat înregistrarea și protecția în Singapore a denumirilor a 138 de indicații geografice ale UE în temeiul legislației din Singapore.

Acordul economic și comercial cuprinzător UE-Canada (CETA) este aplicat cu titlu provizoriu de la 21 septembrie 2017, cu excepția câtorva dispoziții, în special cele referitoare la sistemul jurisdicțional în materie de investiții. În 2019 a fost făcut un important pas înainte în ceea ce privește viitoarea punere în aplicare a sistemului jurisdicțional în materie de investiții¹ în octombrie, Comisia Europeană a adoptat patru propuneri² care vor contribui la garantarea standardelor de etică și de integritate ale arbitrilor, precum și a eficacității funcției de apel a sistemului. Aceasta va fi prima astfel de funcție de apel care va deveni operațională în cadrul acordurilor internaționale de investiții. În timpul celui de-al doilea an de aplicare provizorie a CETA, Comisia Europeană a realizat progrese suplimentare în ceea ce privește punerea în aplicare eficace a acordului, pe baza celor 20 de comitete și dialoguri instituite în 2018. Comisia Europeană a adus în discuție unele bariere în calea comerțului, în special în ceea ce privește exporturile agricole. În paralel, Comisia Europeană a continuat să își intensifice și să își îmbogățească agenda de cooperare cu Canada cu privire la chestiuni de interes comun (cum ar fi IMM-urile, egalitatea de gen și schimbările climatice) atât la nivel bilateral, cât și la nivel multilateral.

Comerțul global a atins un record de 33 de trilioane de dolari în 2024, în creștere cu 3,7% (1,2 trilioane de dolari), conform celei mai recente actualizări privind comerțul global realizate de UN Trade and Development (UNCTAD), care avertizează că, deși comerțul rămâne puternic, incertitudinea planează în 2025 [168]. În anul 2024, exporturile Uniunii Europene (UE) către Canada au totalizat 48,06 miliarde EUR, înregistrând o ușoară scădere de 1,3% față de anul precedent. Cea mai mare pondere în anul 2024 este înregistrată la grupa de mașini și echipamente electrice cu 24,4% și grupa de produse chimice și conexe cu 22,3% (figura 1.7).

¹ Dispozițiile sistemului jurisdicțional în materie de investiții nu sunt aplicate cu titlu provizoriu și vor intra în vigoare numai după ce toate statele membre ale UE vor fi ratificat CETA.

² Propunerile vizează: 1) normele referitoare la tribunalul de apel, (2) codul de conduită al membrilor tribunalelor, (3) normele de mediere și (4) procedura de adoptare a unor interpretări obligatorii.

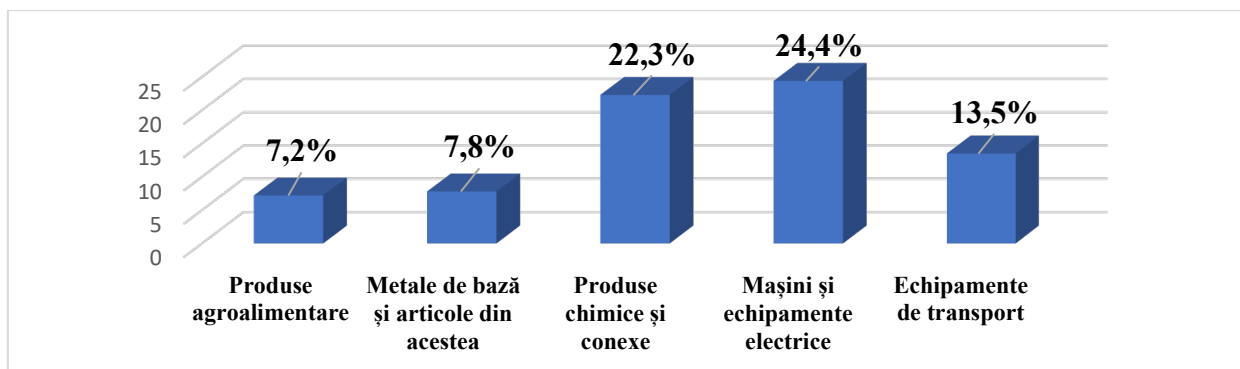

Figura 1.7. Exporturile UE-27 către Canada pe grupe de produse în anul 2024
Sursa: [163]

Comisia Europeană a colaborat în mod proactiv cu asociațiile industriale sectoriale, cu întreprinderile vizate și cu experții pentru a înțelege mai bine motivele acestei situații. Industria (în special industria autovehiculelor) a explicat că acordul era relativ nou și că întreprinderile aveau nevoie de mai mult timp pentru a pune în aplicare procesele și sistemele informatice care să le permită obținerea datelor necesare de la furnizori. Industria autovehiculelor și-a confirmat, de asemenea, intenția de a solicita retroactiv preferințele tarifare, întrucât CETA permite acest lucru pentru o perioadă de până la trei ani. În ansamblu, industria a evidențiat necesitatea de a intensifica sensibilizarea întreprinderilor din UE în ceea ce privește beneficiile CETA și modul de utilizare a acestora. Pentru a facilita utilizarea preferințelor, Comisia Europeană a continuat, în 2019, să furnizeze orientări specializate, publicând un ghid privind regulile de origine în cadrul CETA în septembrie 2019 și o fișă informativă privind articolele textile și de îmbrăcăminte, disponibilă în mai multe limbi ale UE [160].

Cel mai recent acord comercial al UE a fost semnat cu Vietnam, adoptat de Parlament în februarie 2020, dar multe altele sunt în curs de negociere. În plus, în mai 2021 Parlamentul a aprobat acordul comercial și de cooperare UE-Regatul Unit.

Totodată UE încurajează în mod activ țările în curs de dezvoltare să utilizeze schimburile comerciale pentru a-și consolida și pentru a-și îmbunătăți nivelul de trai, iar politica de extindere, în special în contextul organizațiilor internaționale precum Uniunea Europeană (UE), implică adesea negocierea și implementarea acordurilor de Asociere cu potențiale state membre sau țări învecinate. Acordurile de Asociere servesc drept mecanisme importante pentru promovarea legăturilor mai strânse, promovarea cooperării și deschiderea drumului pentru o integrare mai profundă. Prin oficializarea relației dintre UE și țara parteneră, acordurile de asociere oferă o bază structurată pentru extinderea cooperării și angajamentului.

Acordurile de Asociere servesc adesea ca trepte pentru țările care aspiră la aderarea la UE sau care doresc o integrare mai strânsă cu UE. Aceste acorduri pot include prevederi care vizează alinierea legislației, politicilor și practicilor țării partenere la standardele și normele UE, facilitând astfel integrarea treptată în structurile UE.

Concluzii la Capitolul 1

Analizând aspectul teoretic al comerțului internațional în mai multe surse din literatura de specialitate, remarcăm că acesta are un rol indispensabil în dezvoltarea economică a fiecărui stat. Astfel, dezvoltarea comerțului internațional este strâns legat de dezvoltarea lanțurilor valorice globale. Datorită diferențelor de echipamente sau costuri, producția unui bun este redistribuită în diferite țări. În măsura în care integrarea în lanțurile valorice internaționale slăbește sau chiar scade, comerțul global cu mărfuri este, de asemenea, încetinit.

Pe măsura avansării procesului de globalizare, care a impulsionat evident interdependențele economice la nivel internațional, peisajul comercial devine tot mai complex și mai sensibil atât la stimulii economici, cât și la cei extraeconomi. Trebuie de menționat faptul că argumentele tradiționale cu privire la tipul optim de atitudine în plan comercial se completează, pe lângă tradiționalii actori statali, cu grupările economice integraționiste, organizațiile nonguvernamentale sau marile companii multinaționale.

În opinia noastră, comerțul internațional este determinat de influența diversilor factori, cum ar fi: tarife, acorduri comerciale, cursuri valutare și infrastructura disponibilă. În prezent, comerțul internațional este modelat de influența directă a globalizării, integrării și interconectării tot mai avansate a piețelor și economiilor țărilor lumii.

Mai conchidem că globalizarea stimulează competiția între firme din diferite țări, ceea ce poate duce la inovare și îmbunătățirea calității produselor și serviciilor. Comerțul internațional crește competiția, forțând companiile să devină mai eficiente și să adopte noi tehnologii.

Legătura dintre riscuri și integrarea economică subliniază importanța gestionării eficiente a riscurilor pentru a profita de beneficiile integrării economice, atenuând în același timp potențialele vulnerabilități și consecințele negative. Factorii de decizie, întreprinderile și părțile interesate trebuie să adopte strategii proactive de gestionare a riscurilor, să sporească reziliența și să promoveze integrarea economică incluzivă și durabilă, care echilibrează riscurile și recompensele pentru toți participanții.

Ca urmare a analizei interdependenței comerțului internațional cu procesul integrării economice regionale și competitivitatea exporturilor este de menționat că acordurile de Asociere joacă un rol crucial în politicile de extindere, oferind un cadru de cooperare, promovând integrarea treptată, sporind accesul la piață, promovând dialogul politic și instituțional și sprijinind consolidarea capacităților și eforturile de reformă. Aceste acorduri servesc drept instrumente importante pentru promovarea agendei de extindere a Uniunii Europene și pentru promovarea stabilității, prosperității și cooperării în regiunea europeană mai largă.

În concluzie, comerțul internațional este un motor esențial al globalizării, contribuind la interconectarea economiilor și la dezvoltarea unei piețe globale integrate. Globalizarea, la rândul său, promovează și intensifică comerțul internațional, creând un ciclu de creștere și dezvoltare economică continuă.

Astfel, în opinia noastră considerăm că globalizarea a adus beneficii semnificative, dar a amplificat și inegalitățile economice atât la nivel global, cât și în interiorul țărilor. Unele regiuni și grupuri sociale au beneficiat mai mult decât altele, ceea ce poate duce la tensiuni sociale și politice. În anumite cazuri, creșterea naționalismului economic și a tendințelor protecționiste au slăbit integrarea economică globală și au adus incertitudini în ceea ce privește viitorul comerțului internațional.

2. CREȘTEREA COMPETITIVITĂȚII COMERȚULUI EXTERIOR CA REZULTAT AL IMPLEMENTĂRII ACORDULUI DE ASOCIERE REPUBLICA MOLDOVA - UNIUNEA EUROPEANĂ

2.1. Politica europeană de extindere și comerțul exterior al economiilor țărilor mici în cadrul etapei inițiale a integrării.

Politica europeană de extindere este o componentă-cheie a Strategiei Globale de relații externe a Uniunii Europene (UE) cu restul lumii, concentrându-se pe extinderea UE prin admiterea de noi state membre. De la înființare, UE a trecut prin mai multe runde de extindere, acceptând noi țări în Uniune.

Politica economică a Uniunii Europene (UE) în contextul extinderii cuprinde diverse strategii și instrumente menite să sprijine dezvoltarea economică, convergența și integrarea țărilor candidate și potențialilor candidați care doresc să adere la UE.

Unul dintre beneficiile economice principale ale extinderii UE pentru țările candidate este accesul la piața unică a UE, caracterizată prin libera circulație a mărfurilor, serviciilor, capitalurilor și persoanelor. Accesul la piața unică oferă țărilor candidate oportunități de a extinde comerțul, de a atrage investiții și de a stimula creșterea economică prin eliminarea tarifelor, cotelor și a altor bariere comerciale.

Comerțul exterior reflectă schimbul de bunuri, servicii și capital peste hotarele unui stat, pe baza anumitor nevoi. Există mai multe avantaje ale comerțului exterior, dat fiind faptul că promovează eficiența în domeniul producției, crește rata de ocupare a forței de muncă, reduce fluctuațiile comerciale, crește veniturile și durata de viață a produsului.

Comerțul exterior are un rol esențial în dezvoltarea economică a fiecărui stat, totodată, contribuind la creșterea PIB. Astfel, acesta este catalizatorul de diversificare a noilor piețe de desfacere peste hotarele unui stat, precum și de a lărgi gama de produse, respectiv de creștere a ratei veniturilor.

Fiecare țară are o politică de comerț exterior diferită, care ajută la menținerea practicilor de export, precum și de import.

Acordul de Asociere este un acord bilateral încheiat între UE și o țară terță, care are drept scop de a promova relațiile de cooperare privind dezvoltarea diverselor domenii ale economiei țării terțe. De regulă, UE încheie astfel de acorduri cu țări care sunt foste colonii sau țări în curs de dezvoltare, membre ale Spațiului European de Liber-Schimb (AELS), dar și țări potențiale de a deveni membre a Uniunii Europene. În prezentul demers științific, ne-am propus să examinăm respectivele acorduri de asociere, care a făcut sau fac parte din politica de extindere a Uniunii Europene.

Acordurile de Asociere joacă un rol crucial în politica de extindere a Uniunii Europene (UE), oferind o cale pentru țările candidate de a se apropia de standardele europene și de a consolida relațiile cu UE. Aceste acorduri sunt instrumente juridice complexe care stabilesc relațiile politice, economice și sociale între UE și țările candidate, facilitând astfel integrarea acestora în structurile europene.

Unul dintre principalele obiective ale Acordurilor de Asociere este de a consolida relațiile politice între UE și țările candidate, promovând valorile democratice, statul de drept și drepturile omului. Prin semnarea acestor acorduri, țările candidate se angajează să adopte reforme legislative și instituționale care să le apropie de standardele europene, consolidând astfel relațiile politice cu UE și pregătindu-le pentru aderarea la Uniune.

De asemenea, Acordurile de Asociere joacă un rol important în promovarea integrării economice a țărilor candidate în piața unică europeană. Prin intermediul acestor acorduri se creează un cadru legal pentru liberalizarea comerțului și a investițiilor între UE și țările candidate, facilitând astfel accesul acestora la piața europeană și promovând creșterea economică și dezvoltarea durabilă.

În plus, Acordurile de Asociere contribuie la consolidarea cooperării în domeniul securității și al apărării între UE și țările candidate, promovând stabilitatea și securitatea în regiune. Prin intermediul acordurilor în cauză se stabilesc mecanisme de cooperare în domeniul combaterii criminalității transfrontaliere, a terorismului și a altor amenințări la adresa securității, consolidând astfel relațiile de securitate între UE și țările candidate.

Astfel, Acordurile de Asociere reprezintă un instrument vital pentru extinderea și consolidarea UE, asigurând un viitor prosper și sigur pentru întreaga regiune europeană. UE are semnate următoarele Acorduri de asociere: 1. Ucraina, 2. Georgia, 3. Republica Moldova, 4. Armenia, 5. Azerbaidjan, 6. Belarus.

Implementarea acordurilor de asociere a Uniunii Europene este un proces complex care implică o serie de etape și responsabilități. Este imperios de necesar ca statele membre să analizeze cu atenție modul în care aceste acorduri sunt puse în aplicare și să identifice eventualele deficiențe sau probleme care pot apărea pe parcurs. De asemenea, e primordial ca toate părțile implicate să respecte cu strictețe prevederile acordurilor și să colaboreze eficient pentru a asigura implementarea lor corectă și eficientă. Nu în ultimul rând, este esențial ca statele membre să fie transparente în procesul de implementare și să ofere informații și rapoarte detaliate privind progresul realizat. Prin monitorizarea și evaluarea constantă a implementării acordurilor de Asociere a UE, statele membre pot identifica și remedia rapid orice probleme sau întârzieri, asigurând astfel că beneficiile acestor acorduri sunt maximizate pentru toate părțile implicate.

Republica Moldova a încheiat Acordul de Asociere cu UE în 2016, inclusiv pentru a impulsiona dezvoltarea economică a țării. Acorduri de Asociere similare au fost încheiate cu mai multe state, printre care: cu Chile în 2005, cu Georgia în 2016, cu Turcia în 1964, iar cu Ucraina în 2017 (figura 2.1). Mai multe state care sunt astăzi membre ale Uniunii Europene au avut, inițial, astfel de acorduri semnate, amintim în context de : Grecia în 1961, Cipru în 1973 și Malta în 1971.

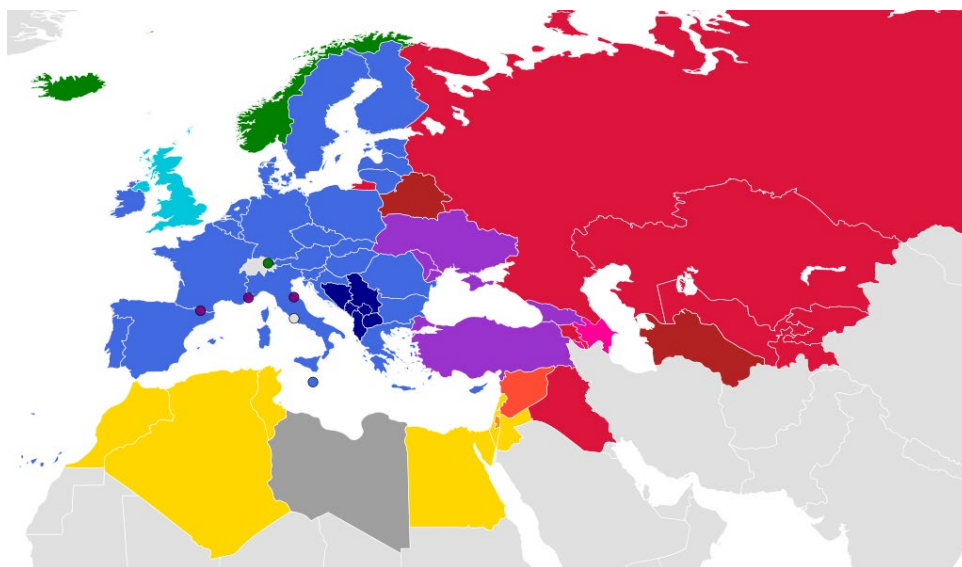

Figura 2.1. Acorduri de Asociere Uniunea Europeană cu țările terțe

Sursa: [162]

■	State membre UE
■	Acordul privind Spațiul Economic European
■	Acord de stabilizare și asociere
■	Acord de înființare a unei asociații
■	Acord de parteneriat și cooperare;
■	Acord de Asociere în curs de negocieri
■	Acordul euro-mediteranean de instituire a unei asociații
■	Acord interimar euro-mediteranean de instituire a unei asociații
■	Acord de cooperare; Acordul euro-mediteranean de instituire a unei asociații parafat
■	Acord de comerț și cooperare
■	Acord de parteneriat și cooperare, Acord de parteneriat cuprinzător și consolidat
■	Acord de parteneriat și cooperare semnat
■	Negocierile privind un acord-cadru au fost suspendate

Grecia a fost prima țară care a încheiat un Acord de Asociere cu CEE în 1961, ceea ce a reprezentat un prim pas spre integrarea în Uniunea Europeană și a constituit un avantaj pentru modernizarea economiei. Acordul de Asociere dintre Grecia și CEE a pus bazele unei cooperări economice mai strânse și a facilitat integrarea între Grecia și Comunitatea Europeană.

Acordul de Asociere a avut drept scop promovarea dezvoltării economice și a modernizării în Grecia prin stabilirea de legături mai strânse cu CEE. Colaborarea a fost văzută ca un motor al creșterii economice și al prosperității în Europa. Acordul a inclus prevederi pentru liberalizarea

comerțului, cooperarea economică și asistență tehnică pentru a sprijini eforturile de dezvoltare economică a Greciei.

Semnarea Acordului de Asociere a marcat o etapă importantă în drumul Greciei către integrarea europeană. Grecia a devenit oficial membră a Comunității Europene (CE), succesorul CEE, la 1 ianuarie 1981, după o perioadă de negocieri și pregătire intensă. Aderarea la CE/UE a adus Greciei beneficii semnificative, inclusiv acces la piața unică, asistență financiară și oportunități de cooperare economică și politică cu alte țări europene.

Astfel, în ultima perioada, creșterea economică a Greciei a fost menținută prin reformele structurale, absorbția substanțială a fondurilor europene, digitalizarea statului și o contribuție remarcabilă a energiei verzi la mixul de generare a energiei electrice, care au un rol grandios în stimularea expansiunii economice.

Evoluția economică a PIB-ului pe cap de locuitor în Grecia a fost influențată de diverși factori, inclusiv politicile economice, condițiile economice globale, stabilitatea politică și reformele structurale (figura 2.2).

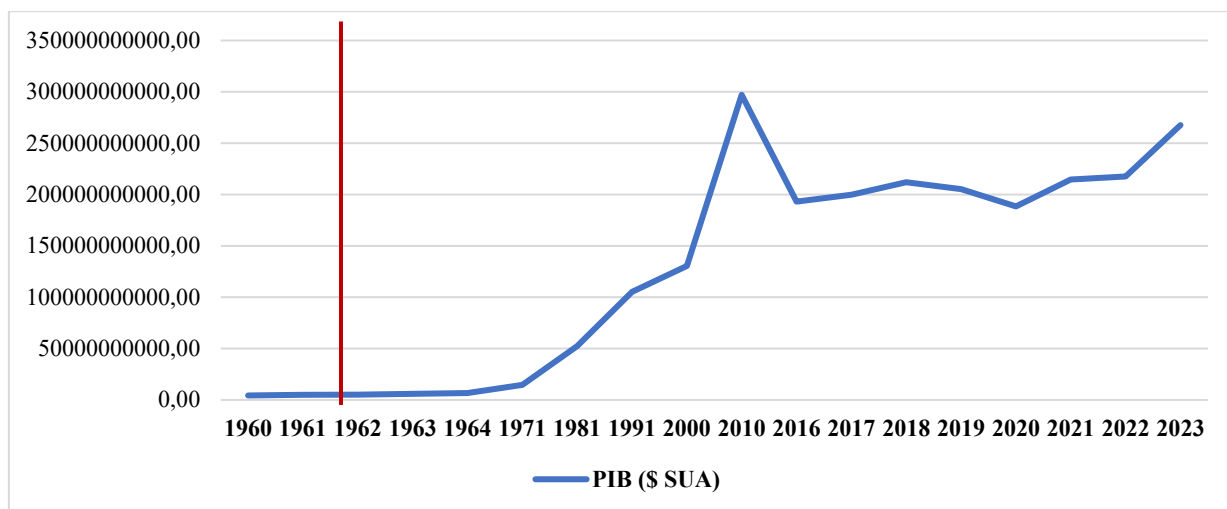

Figura 2.2. Evoluția PIB în Grecia pentru perioada 1960-2023

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.worldbank.org [163]

În anii 1960 și 1970, Grecia a cunoscut o creștere economică modestă, respectiv PIB-ul pe cap de locuitor a rămas relativ scăzut în comparație cu alte țări europene. În această perioadă, Grecia a suferit instabilitate politică, inclusiv dictatura militară din perioada 1967 – 1974, care a împiedicat dezvoltarea economică.

Aderarea Greciei la Comunitatea Economică Europeană (CEE), care urma să devină Uniunea Europeană (UE), a trecut în 1981 printr-un punct de cotitură pentru economie. Aderarea la UE a adus acces la asistență financiară, fonduri de investiții și oportunități comerciale, ceea ce a condus la creșterea economică sporită și la îmbunătățirea PIB-ului pe cap de locuitor. Cu toate acestea,

creșterea a fost inegală, iar Grecia a continuat să se confrunte cu provocări structurale, inclusiv niveluri ridicate ale datoriei publice și deficitelor fiscale.

La începutul anilor 2000, Grecia a adoptat *euro* ca monedă, aderând la zona euro în 2001. Adoptarea euro a facilitat comerțul și investițiile, dar a contribuit și la creșterea datoriei publice și a dezechilibrelor fiscale. În ciuda unor perioade de creștere economică, slăbiciunile structurale ale economiei au persistat, inclusiv productivitatea scăzută, sectorul public ineficient și rigiditățile pieței muncii.

Grecia a cunoscut o perioadă prelungită de recesiune și de contracție economică în urma crizei financiare, dar a început să dea semne de redresare la mijlocul anilor 2010. Creșterea economică a revenit, deși modest, iar PIB-ul pe cap de locuitor a început să crească treptat. Cu toate acestea, Grecia continuă să se confrunte cu provocări precum șomajul ridicat, datoria publică și inegalitățile sociale, precum și impactul economic al pandemiei de COVID-19 (figura 2.3).

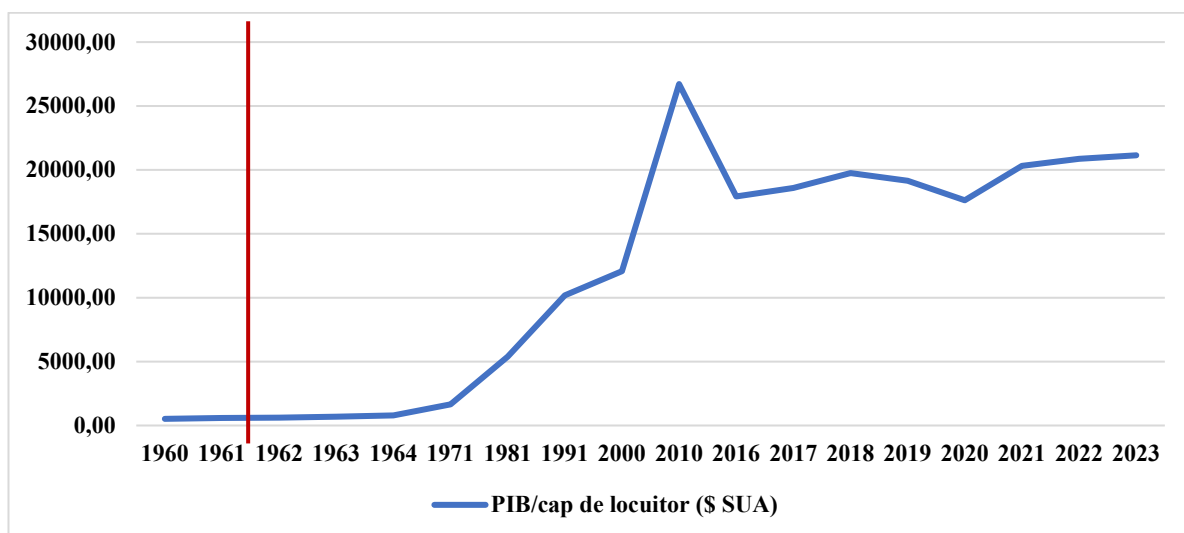

Figura 2.3. Evoluția PIB per capita a Greciei pentru perioada 1960-2023

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.worldbank.org [163]

Turismul este o altă dimensiune ce continuă să contribuie semnificativ la creșterea PIB-ului țării. Un element esențial atât al dezvoltării economice, cât și al autonomiei energetice este creșterea energiei verzi. O idee a inițiativelor viitoare, Grecia își propune să investească în proiecte de stocare a energiei și în modernizarea rețelei, sporind utilizarea energiei produse pe insule prin interconectarea acestora cu rețeaua centrală.

În general, evoluția economică a PIB-ului pe cap de locuitor în Grecia reflectă istoria economică complexă a țării, caracterizată de perioade de creștere, recesiune și redresare. Reformele structurale, disciplina fiscală și investițiile în sectoarele-cheie sunt esențiale pentru susținerea creșterii economice, reducerea șomajului și îmbunătățirea standardelor de viață în Grecia.

Astăzi Economia Greciei se poziționează pe locul al 15-lea în ratingul marilor economii din cele 27 de state membre ale Uniunii Europene. Fiind o țară dezvoltată, economia Greciei se bazează pe sectorul serviciilor, în proporție de 85 la sută, și pe industrie – 12%), în timp ce sectorul agricol reprezintă doar 3% din producția economică națională (figura 2.4).

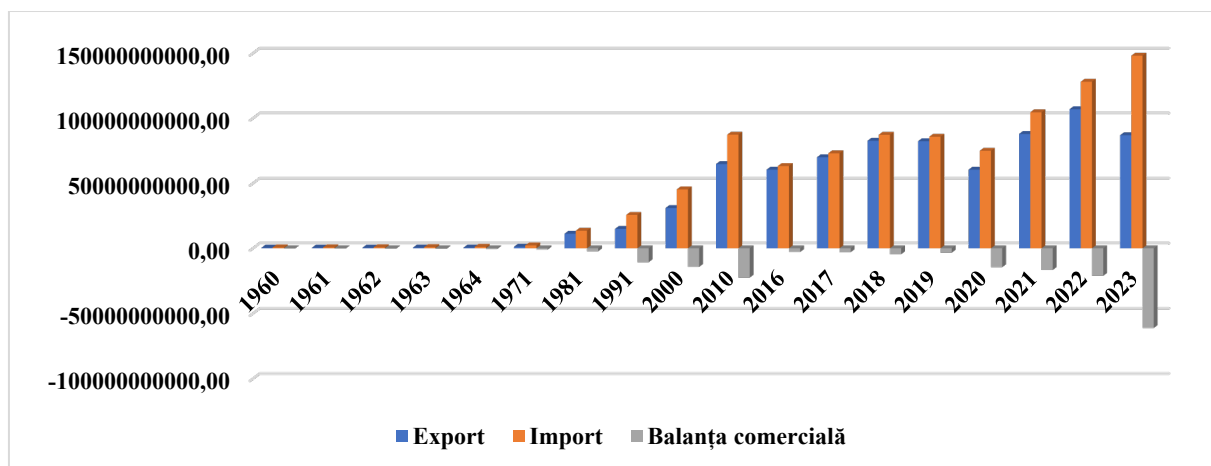

Figura 2.4. Evoluția exportului, importului și a balanței comerciale în Grecia pentru perioada 1960-2023 (\$ SUA)

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.worldbank.org [163]

În anii 1981 și 2016, Grecia a cunoscut o creștere atât a exporturilor, cât și a importurilor, determinată de factori precum apartenența la UE, liberalizarea comerțului și integrarea economică. Exporturile au constat în principal din produse agricole, produse alimentare, textile și produse manufacturate, în timp ce importurile au inclus mașini, echipamente, combustibili și bunuri de larg consum. Cu toate acestea, Grecia a înregistrat adesea deficite comerciale în această perioadă, importând mai multe bunuri și servicii decât a exportat (figura 2.5).

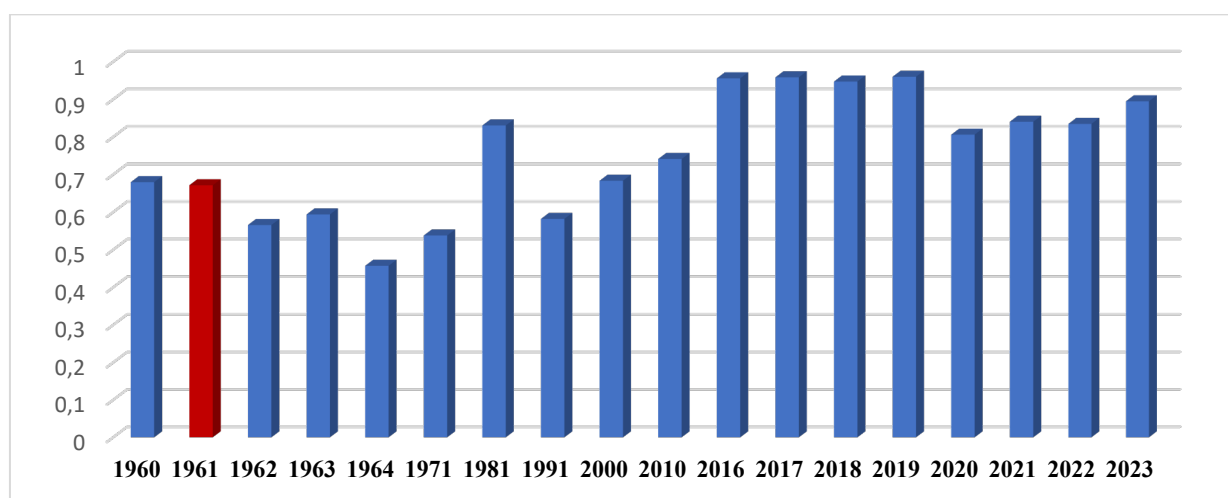

Figura 2.5. Evoluția gradului de acoperire a importurilor prin exporturi în Grecia pentru perioada 1960-2023

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.worldbank.org [163]

În general, Grecia s-a confruntat istoric cu provocări în atingerea balanței comerciale, deficitele comerciale persistente reflectând slăbiciunile structurale ale economiei. Eforturile continue de a îmbunătăți competitivitatea, de a spori diversificarea exporturilor și de a atrage investiții sunt esențiale pentru realizarea unor balanțe comerciale sustenabile și pentru încurajarea creșterii economice pe termen lung și a stabilității în Grecia.

Un alt stat asupra căruia ne-am propus să ne orientăm în prezentul studiu este **Georgia**, care este considerată țara de succes în dezvoltarea economică. În ultimul deceniu Georgia a făcut multe progrese. Acordul de Asociere dintre Georgia și Uniunea Europeană (UE) a jucat un rol semnificativ în dezvoltarea economică a Georgiei de la punerea sa în aplicare. Semnat în 2014 și intrat pe deplin în vigoare în iulie 2016, Acordul are ca scop aprofundarea asocierii politice și a integrării economice dintre Georgia și UE. Astfel, Georgia are oportunități majore de creștere economică, ceea ce ne arată și evoluția PIB-lui, care este relativ în creștere menținând o stabilitate (figura 2.6).

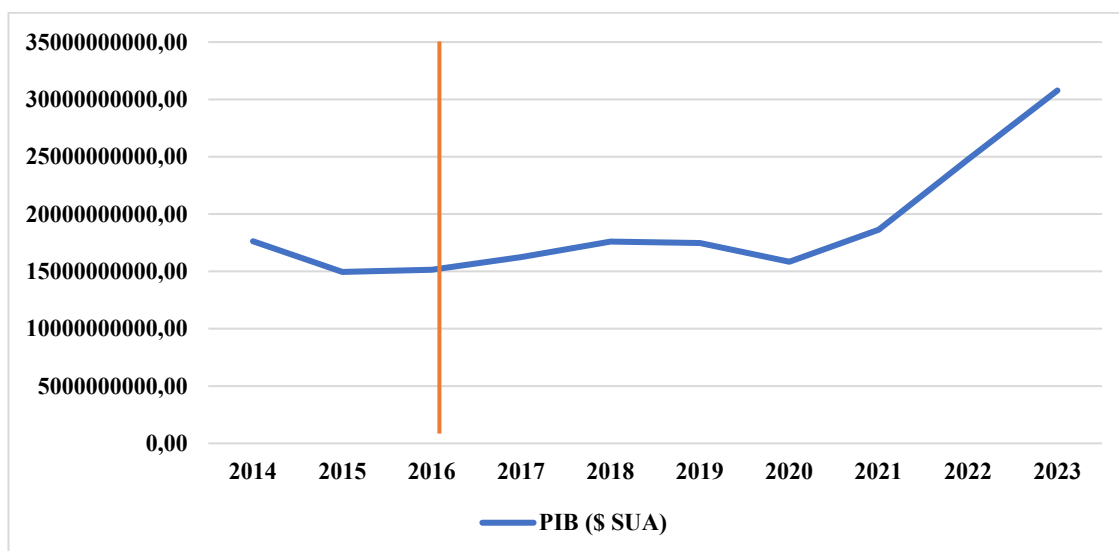

Figura 2.6 Evoluția PIB-lui Georgiei pentru perioada 2014-2023

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.worldbank.org [163]

Acordul de Asociere include prevederi pentru liberalizarea treptată a comerțului dintre Georgia și UE, inclusiv eliminarea tarifelor și a cotelor pentru multe mărfuri. Acest lucru a facilitat creșterea exporturilor din Georgia către UE, oferind întreprinderilor georgiene acces la o piață mai mare și oportunități de extindere.

În ultimele decenii, economia Georgiei a trecut de la una bazată pe agricultură, producție și logistică la una care ocupă o cotă semnificativă de piață internă, mai exact la economia cinematografică și de divertisment, producție de vehicule electrice, tehnologie și sedii corporative. PIB-ul nominal a înregistrat cca 30,78 miliarde USD în 2023, respectiv, PIB-ul pe cap de locuitor – 8283,7 USD, comparativ cu media globală de 10.589 USD. Astfel, în ultimul deceniu, constatăm

o creștere medie reală a PIB-ului de 4,5%, iar în anul 2023 față de anul 2022 s-a înregistrat o creștere 23,1% (figura 2.7).

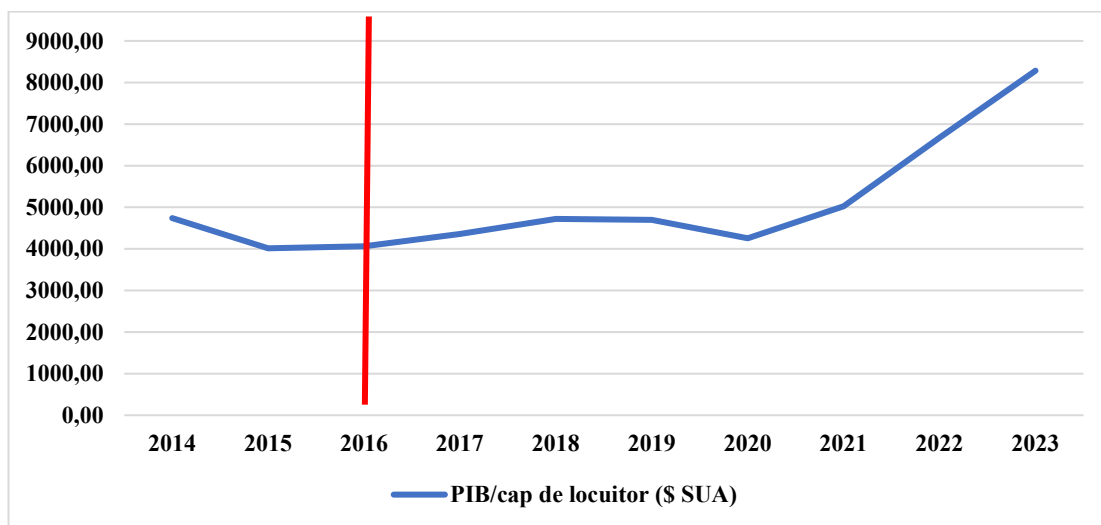

Figura 2.7 Evoluția PIB per capita a Georgiei pentru perioada 2014-2023

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.worldbank.org [163]

În 2023, Georgia continuă să-și extindă și să-și consolideze economia națională, totodată se distinge prin atragerea investițiilor străine și oferirea condițiilor pentru dezvoltarea afacerilor. Sistemul de impozitare liberal al Georgiei și legislația favorabilă afacerilor transformă statul într-un mediu de afaceri perfect și, ulterior, aduc un rezultat pozitiv pentru economia țării.

În 2023, serviciile au reprezentat 62,1% din PIB-ul total, producția – 12%, alte activități industriale – 18,9% și agricultura, silvicultura și pescuitul – 6%. Analiza PIB-ului în baza cheltuielilor, demonstrează că în Georgia, în 2023, consumul privat a reprezentat 68,9% din PIB, consumul guvernamental – 12,7%, investițiile fixe – 25,9% și exporturile nete – 7,5% (figura 2.8).

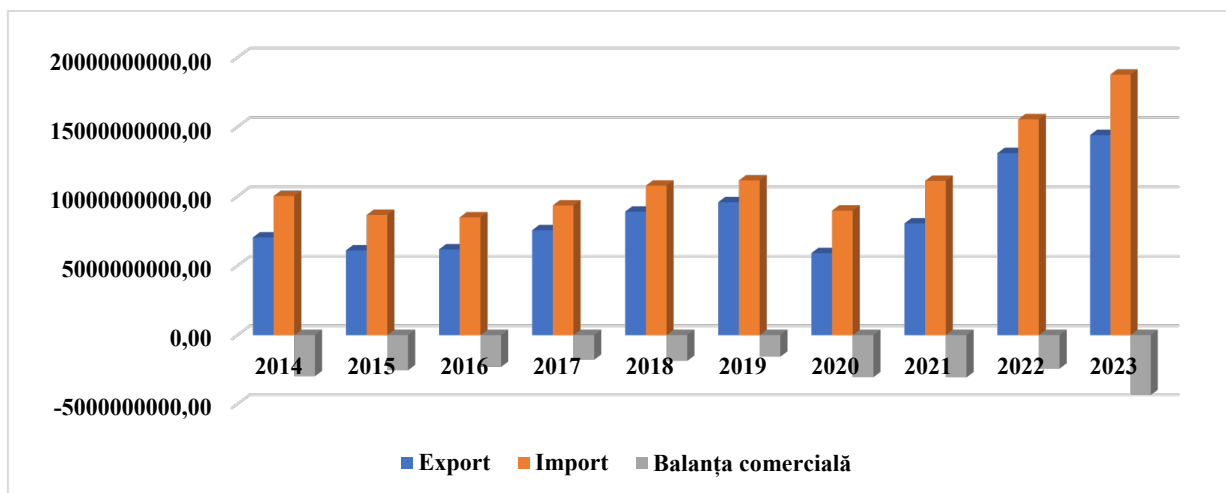

Figura 2.8 Evoluția exportului, importului și a balanței comerciale în Georgia pentru perioada 2014-2023 (\$ SUA)

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.worldbank.org [163]

În general, Acordul de Asociere dintre Georgia și UE a jucat un rol esențial în promovarea dezvoltării economice, încurajarea legăturilor mai strânse și sprijinirea reformelor în Georgia. Oferind acces la piața UE, promovând investițiile și cooperarea economică, facilitând, în același timp reformele instituționale, acordul a contribuit la integrarea Georgiei în economia globală și la eforturile acesteia de a obține o creștere durabilă și favorabilă incluziunii (figura 2.9).

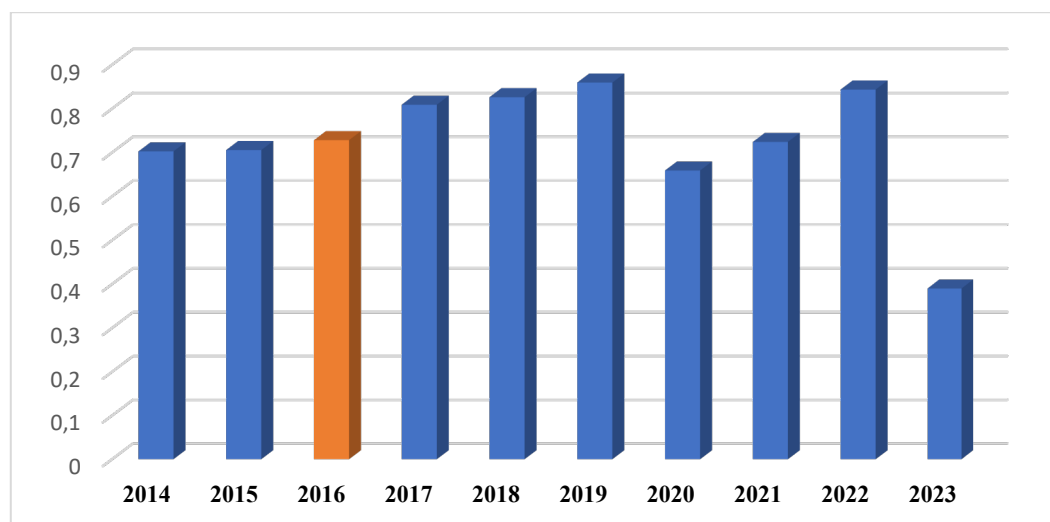

Figura 2.9. Evoluția gradului de acoperire a importurilor prin exporturi în Georgia pentru perioada 2014-2023

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.worldbank.org [163]

O altă analiză pe care ne-am propus-o a vizat statul Chile al cărui PIB nominal este de 335,53 miliarde USD în 2023, respectiv Chile constituind al cincilea stat ca mărime teritorială din America Latină și al treilea ca mărime pe cap de locuitor, după Puerto Rico și Uruguay. În ultimele decenii, țara a devenit cunoscută pentru gestionarea sa economică solidă, politicile de piață deschise, modelul economic condus de sectorul privat și mediul de afaceri favorabil.

Chile are zeci de acorduri de liber-schimb în vigoare. În special, face parte din Alianța Pacificului împreună cu Peru, Columbia și Mexic, Acordul cuprinzător și progresiv pentru Parteneriatul Trans-Pacific (CPTPP) și Acordul de Asociere cu UE.

Precizăm în context că Chile nu are un acord de Asociere cu UE similar cu cel deținut de Republica Moldova, Georgia etc., or, Chile are un Acord de Liber-Schimb (ALS) cu UE, care a intrat în vigoare în 2003.

ALS dintre Chile și UE a facilitat comerțul sporit între cele două părți prin reducerea sau eliminarea tarifelor și a altor bariere comerciale. Acest lucru a extins accesul la piața UE pentru exporturile chiliane, în special în sectoare precum agricultura, pescuitul, minerit și producția. Exporturile crescute contribuie pozitiv la creșterea PIB-ului prin creșterea producției, a ocupării forței de muncă și a veniturilor (figura 2.10).

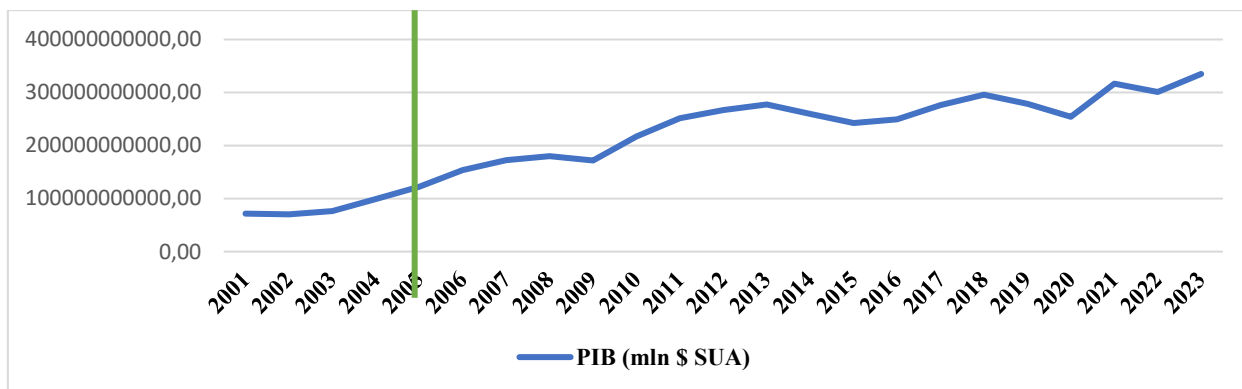

Figura 2.10. Evoluția PIB în Chile pentru perioada 2001-2023

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.worldbank.org. [163]

Însuși, angajamentul Chile față de politici macroeconomice solide, inclusiv disciplina fiscală, ținerea inflației și flexibilitatea ratei de schimb, a contribuit la stabilitatea macroeconomică și la încrederea investitorilor. Un mediu macroeconomic stabil reduce incertitudinea, încurajează investițiile și susține creșterea susținută a PIB-ului pe termen lung.

Mai mult de jumătate din totalul PIB în Chile este reprezentată de sectorul serviciilor, care cuprinde o diversificare de activități, cum ar fi: retail, finanțe, turism etc. La fel și domeniul mineritului are un rol important în creșterea PIB-lui țării.

În general, deși ALS dintre Chile și UE nu este singurul factor determinant al evoluției PIB-ului în Chile, acesta a jucat probabil un rol semnificativ în promovarea comerțului, investițiilor și integrării economice cu UE, contribuind la creșterea și dezvoltarea PIB-ului în țară.

Accesul pe piața UE a încurajat Chile să își diversifice baza de export dincolo de mărfurile tradiționale precum cuprul și produsele agricole (figura 2.11). ALS a oferit exportatorilor chilieni oportunități de a accesa noi piețe și de a exporta o gamă mai largă de bunuri și servicii. Diversificarea exporturilor sporește rezistența la șocurile externe și contribuie la o creștere economică mai durabilă.

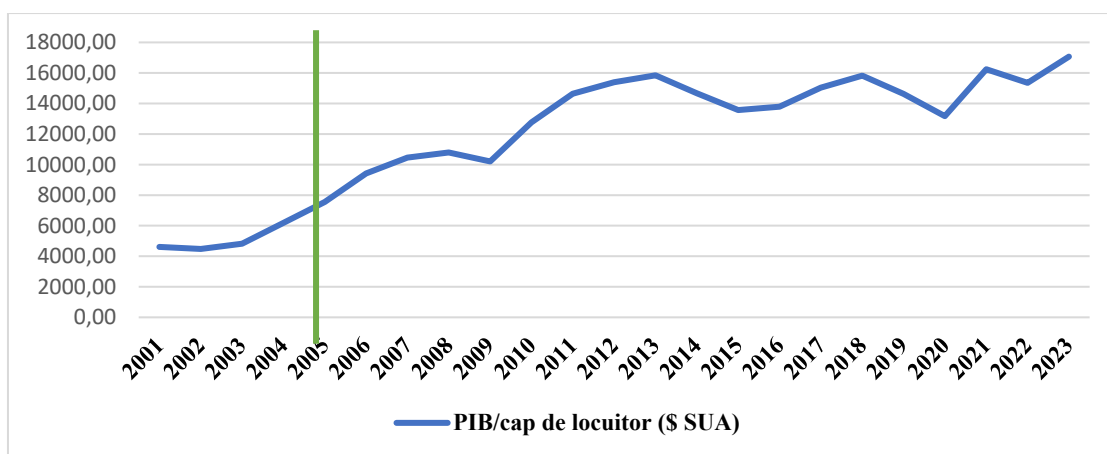

Figura 2.11. Evoluția PIB per capita în Chile pentru perioada 2001-2023

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.worldbank.org. [163]

Analiza evoluției exporturilor, importurilor și a balanței comerciale din Chile în perioada 2001 – 2023 oferă, în ultimele două decenii, perspective largi pentru performanța comercială a țării.

De-a lungul anilor, exporturile dominante din Chile le-au constituit mărfuri precum: cuprul, mineralele, fructele și produsele din pește (figura 2.12).

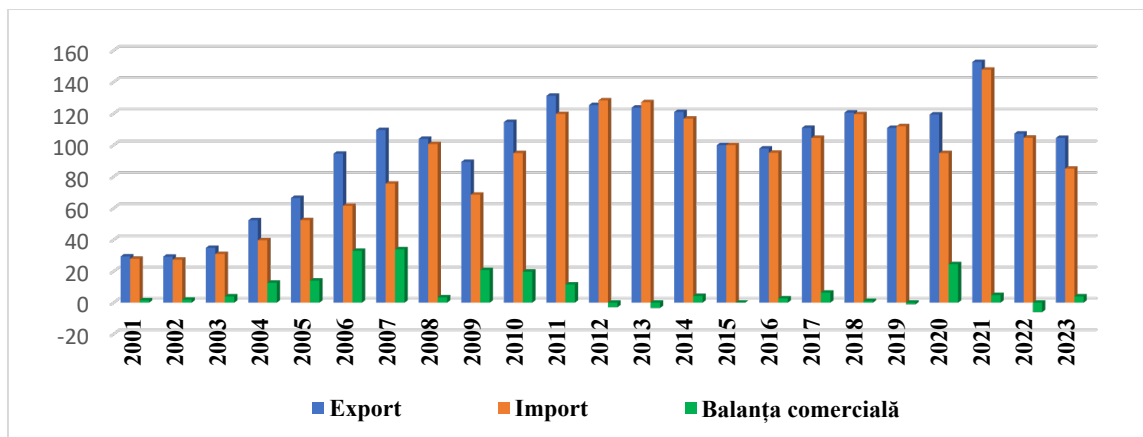

Figura 2.12. Evoluția exportului, importului și a balanței comerciale în Chile pentru perioada 2001-2023 (\$ SUA)

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.worldbank.org [163]

Sectorul exporturilor a cunoscut o creștere la începutul anilor 2000, alimentată de cererea în creștere din economiile emergente precum China și de prețurile globale robuste ale mărfurilor.

Cu toate acestea, este posibil ca sporirea exporturilor să fi fost afectată de fluctuațiile prețurilor mărfurilor și ale cererii, precum și de șocurile externe, cum ar fi criza financiară globală din 2008-2009 și pandemia de COVID-19 din 2020-2021.

În baza indicatorilor de bază analizați, observăm că Chile a menținut un trend pozitiv crescător, începând cu anul 2005, când a fost semnat Acordul de Asociere cu UE până în prezent (figura 2.13). Chile reprezintă o performanță economică mixtă. Are un venit pe cap de locuitor înalt în comparație cu alte state din America Latină.

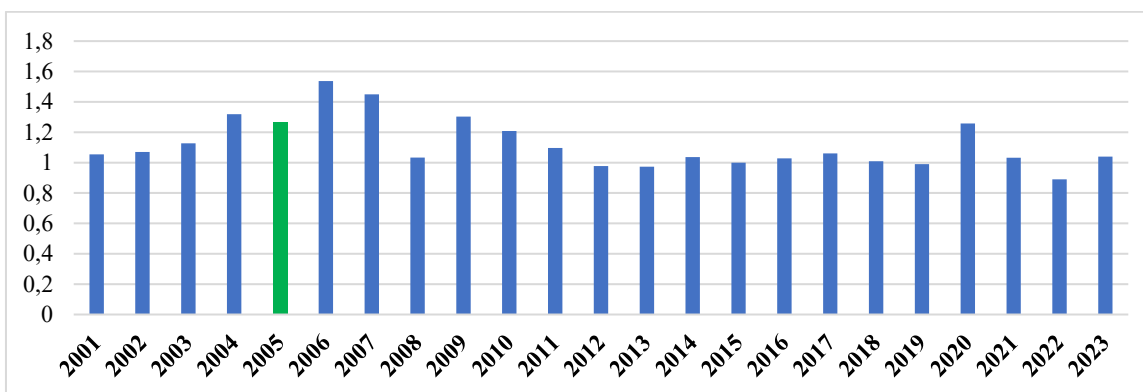

Figura 2.13. Evoluția gradului de acoperire a importurilor prin exporturi în Chile pentru perioada 2001-2023

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.worldbank.org [163]

O diversificare a exporturilor dincolo de mărfurile sus-menționate, ar fi putut contribui la o creștere considerabilă și în sectoare precum: agricultura, silvicultură etc.

Chile a menținut în mod tradițional un excedent comercial, în fond, grație exporturilor sale semnificative de cupru.

Balanța comercială reflectă diferența dintre exporturi și importuri, un sold pozitiv indicând un excedent (exporturile depășesc importurile) și un sold negativ indicând un deficit (importurile depășesc exporturile).

Balanța comercială poate fluctua în timp din cauza modificărilor prețurilor mărfurilor, ratelor de schimb, cererilor globale și condițiilor economice interne.

Deși Chile a menținut, în general, un excedent comercial, pot exista totuși perioade de deficit în timpul recesiunilor economice sau când importurile cresc brusc din cauza creșterii cererii interne sau a investițiilor.

În general, evoluția exporturilor, importurilor și a balanței comerciale în Chile din 2001 până în 2023 reflectă integrarea țării în economia globală, dependența sa de exporturile de mărfuri și eforturile sale de diversificare și consolidare a altor sectoare. Factori precum prețurile mărfurilor, cererea globală, consumul intern și politicile guvernamentale joacă un rol în modelarea dinamicii comerțului Chile în timp.

Acordurile de Asociere servesc ca instrumente importante de dezvoltare economică prin promovarea comerțului și investițiilor, îmbunătățirea accesului pe piață, promovarea alinierii reglementărilor, construirea capacității instituționale, sprijinirea creșterii și competitivității țărilor semnatare. Cu toate acestea, eficacitatea acordurilor de Asociere în promovarea dezvoltării economice depinde de diverși factori, inclusiv de implementarea reformelor, angajamentul țărilor semnatare și contextul economic mai larg în care acestea își desfășoară activitatea.

Acordul de Asociere urmărește aprofundarea asocierii politice și a integrării economice dintre Georgia și UE, promovând legături mai strânse și cooperarea în diferite domenii. În timp ce acordul de Asociere este unul dintre câțiva factori care influențează dezvoltarea economică a Georgiei, acesta poate juca un rol crucial în modelarea viitoarei traiectorii economice a țării.

Deși Acordul de Asociere nu este singurul factor determinant al dezvoltării economice a Georgiei, el poate servi totuși ca un catalizator important pentru creștere prin promovarea comerțului și investițiilor, îmbunătățirea accesului pe piață, promovarea alinierii reglementărilor și sprijinirea dezvoltării sectoarelor cheie. Cu toate acestea, realizarea deplină a beneficiilor economice ale Acordului de Asociere depinde de implementarea efectivă, reformele continue și contextul economic mai larg în care funcționează Georgia.

Cu toate că Chile este una din țările cele mai bogate din America Latină, Acordul de asociere este instrumentul de bază care ajută la consolidarea relațiilor comerciale cu UE și oferă acces la o piață mare și bogată, precum și oportunități pentru diversificarea comerțului și investiții. Prin valorificarea beneficiilor acordului, Chile își poate consolida poziția ca economie competitivă și dinamică în regiune și nu numai.

În urma cercetărilor realizate, în opinia noastră, putem menționa faptul că, pentru creșterea competitivității exporturilor din țările analizate pot fi implementate mai multe strategii și măsuri. Iată câteva recomandări cheie:

1. Îmbunătățirea facilitării comerțului prin simplificarea procedurilor vamale, reducerea barierelor birocratice și implementarea sistemelor electronice de documentare a comerțului pot accelera vămuirea mărfurilor la frontiere. Simplificarea proceselor comerciale și reducerea sarcinilor administrative pot reduce costurile de tranzacție pentru exportatori și pot îmbunătăți competitivitatea produselor lor.

2. Promovarea inovației și adoptării tehnologiei prin încurajarea inovației și adoptarea de tehnologii avansate în procesele de producție poate îmbunătăți calitatea, eficiența și competitivitatea exporturilor. Sprijinirea activităților de cercetare și dezvoltare, oferirea de stimulente pentru adoptarea tehnologiei și încurajarea colaborării între industrie și mediul academic poate genera inovație și câștiguri de productivitate în sectoarele de export.

3. Investirea în capitalul uman prin dezvoltarea unei forțe de muncă calificate prin programe de educație și formare poate spori competitivitatea exporturilor. Investițiile în educație, formare profesională și inițiative de dezvoltare a competențelor pot îmbunătăți productivitatea și competitivitatea lucrătorilor din industriile orientate spre export, asigurându-se că aceștia au cunoștințele și abilitățile necesare pentru a satisface cerințele pieței.

4. Diversificarea piețelor de export prin extinderea pe noi piețe de export poate reduce dependența de o piață unică și poate crește rezistența la șocurile externe. Dezvoltarea strategiilor de promovare a exporturilor, efectuarea de cercetări de piață și participarea la târguri și misiuni comerciale pot ajuta exportatorii să identifice și să acceseze noi piețe pentru produsele lor.

5. Promovarea exporturilor cu valoare adăugată prin creșterea lanțului valoric la producerea de produse cu valoare adăugată mai mare poate crește competitivitatea exporturilor. Încurajarea investițiilor în producția avansată, industriile intensive în tehnologie și serviciile bazate pe cunoaștere poate permite țărilor să producă și să exporte bunuri și servicii de calitate superioară și la prețuri mai mari.

6. Abordarea barierelor netarifare din calea comerțului, cum ar fi reglementările tehnice, standardele și cerințele de certificare, poate facilita accesul pe piață pentru exportatori. Armonizarea

reglementărilor cu standardele internaționale, obținerea de certificări și etichete de calitate și angajarea în dialog cu partenerii comerciali pot ajuta exportatorii să respecte cerințele de reglementare și să acceseze mai ușor piețele externe.

7. Consolidarea agențiilor de promovare a exporturilor și furnizarea acestora cu resurse adecvate, expertiză și sprijin le poate spori capacitatea de a sprijini exportatorii. Furnizarea de informații legate de export, informații despre piață, finanțare comercială și asistență tehnică poate ajuta exportatorii să depășească barierele și să valorifice oportunitățile de export.

Prin implementarea acestor strategii și măsuri, țările își pot spori competitivitatea exporturilor, își pot extinde cota de piață și pot obține o creștere și o dezvoltare economică durabilă. Colaborarea dintre guverne, întreprinderi și alte părți interesate este esențială pentru a implementa cu succes aceste inițiative și pentru a le realiza întregul potențial.

2.2. Creșterea economică și competitivitatea exporturilor Republicii Moldova prin prisma Acordului de Asociere.

Dezvoltarea comercială a Republicii Moldova nu este doar o bază fundamentală a politicii interne și externe a Republicii Moldova și a Guvernului, ci și o forță majoră de coeziune politică și socială. Pe 27 iunie 2014, UE și Republica Moldova au semnat un Acord de Asociere, care include o Zonă de Liber-Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC). Acordul conține mai multe dispoziții obligatorii, bazate pe norme și prevederi de cooperare consolidată pentru promovarea asocierii politice și a integrării economice, mergând mai departe decât în acordurile tradiționale și acoperind toate domeniile importante. Acordul a fost aplicat cu titlul provizoriu de la 1 septembrie 2014 până la finalizarea procesului de ratificare, care a permis aplicarea integrală a Acordului de Asociere pe data de 1 iulie 2016 [66].

Relațiile Republicii Moldova cu UE au fost descrise oficial în Acordul de Parteneriat și Cooperare (APC), care a fost semnat la 28 noiembrie 1994 și a intrat în vigoare la 1 iulie 1998 pentru o perioadă inițială de 10 ani, cu posibilitatea prelungirii tacite. Documentul respectiv a stabilit cadrul legal pentru relațiile bilaterale dintre Republica Moldova și UE în domeniul politic, comercial, economic, juridic, cultural și științific și are ca scop sprijinirea Republicii Moldova în consolidarea democrației și a statului de drept, respectând drepturile omului și ale minorităților prin asigurarea unui cadru adecvat pentru menținerea dialogului politic, creșterea durabilă a economiei și finalizarea tranziției la economia de piață prin promovarea comerțului, investițiilor și a relațiilor economice armonioase. APC a înființat un Consiliu de Cooperare care se întrunește o dată pe an pentru a monitoriza implementarea APC la cel mai înalt nivel.

Un alt pas privind apropierea de UE a fost implementarea planului de acțiune Republica Moldova-UE, elaborat în cadrul Politicii europene de vecinătate și adoptat de Consiliul de cooperare în februarie 2005. Planul de acțiune a stabilit inițial strategii de cooperare pentru o perioadă de trei ani și a fost extins ulterior în mod repetat. Acest Plan de acțiuni a fost înlocuit în 2014 de Agenda de asociere, aprobată în baza Acordului de asociere UE – Republica Moldova, care de la 1 septembrie 2014 constituie cadrul legal pentru creșterea cooperării Republica Moldova -UE. În august 2017, noua Agenda de asociere a fost aprobată pentru perioada 2017-2019, inclusiv priorități pe termen scurt și mediu pentru cooperarea UE- Republica Moldova.

Acordul de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, a fost semnat la 27 iunie 2014 la Bruxelles, Belgia.

În context, precizăm că, actualmente, un loc fundamental în analiza activității economice îl are competitivitatea, fapt determinat de amplificarea, în ultimele decenii, a concurenței la nivel local și global, respectiv intensificarea fenomenului globalizării, internaționalizării afacerilor, creșterii interdependenței dintre state, integrării economice la nivel regional, european sau chiar mondial.

Fundamentarea teoretico-metodologică a competitivității economiei ca sistem nelinear complex îl poate reprezenta **abordarea sinergică** – teoria despre interacțiunea și autoorganizarea subsistemelor în cadrul sistemului complex.

Există opinia că pentru a înțelege un sistem complex e necesar a analiza un număr cât mai mare de variabile. Însă practica investigațiilor denotă că această metodă poate conduce la obținerea unor rezultate divergente, care devin greu de interpretat. Ca urmare, abordarea sinergică presupune evidențierea unor parametri ordinali, adică evidențierea unui număr relativ restrâns de variabile-cheie ale sistemului la care, ulterior, se adaugă variabile de ordin mai inferior, care detaliază parametrii-cheie. Această modalitate de cercetare simplifică studierea sistemului complex, problema de bază fiind evidențierea corectă a parametrilor-cheie.

Forumul Economic Mondial (WEF) publică anual un Raport global de competitivitate, care evaluează competitivitatea economiilor pe baza diversilor factori, inclusiv instituții, infrastructură, stabilitate macroeconomică, sănătate, educație, eficiență a pieței, inovație și sofisticarea afacerilor.

Clasamentul Republicii Moldova în Indicele Competitivității Globale (GCI) a variat de-a lungul anilor, reflectând fluctuații în performanța economică a țării, mediul de politici și reformele structurale. Cu toate acestea, Republica Moldova s-a confruntat în general cu provocări legate de guvernare, corupție, deficiențe de infrastructură, calitate instituțională slabă, acces limitat la finanțare, capacitate scăzută de inovare și constrângeri de capital uman.

Îmbunătățirea competitivității economice a Republicii Moldova necesită abordarea acestor provocări printr-o combinație de reforme de politici, investiții și inițiative de consolidare a capacităților.

Anume în baza acestei abordări sunt evaluați indicatorii de competitivitate la nivel național și global și este prezentat setul de măsuri în vederea creșterii ei. În Republica Moldova acest **set de măsuri este reflectat în Foaia de parcurs pentru ameliorarea competitivității Republicii Moldova** (*Foaia de parcurs* în continuare), care urmărește scopul general de eliminare a constrângerilor din sectorul economic pentru implementarea calitativă și cu succes a Acordului de asociere dintre Republica Moldova și UE. Documentul analizat definește scopul în felul următor: „Esența măsurilor propuse este de a diminua necorespunderea în timp dintre oportunitățile și provocările aduse de ZLSAC, pe de o parte, și natura reformelor structurale necesare a fi implementate pe termen lung, combinate cu necesitatea realizării, pe termen scurt și mediu, a politicilor de ameliorare a competitivității naționale. Economia moldovenească și întreprinderile acesteia, devenind mai competitive, piețele locale vor putea rezista presiunilor concurențiale din partea producătorilor UE, oferind producătorilor autohtoni posibilitatea de a identifica și a cuceri piețe noi în UE și de a exploata avantajele concurențiale ale Moldovei” [25, p.1].

Foaia de parcurs urmează abordarea conceptuală a Raportului Global de Competitivitate (Global Competitiveness Report – GCR), care evidențiază 4 etape de dezvoltare competitivă a țărilor lumii:

1. Etapa bazată pe factori de producție.
2. Etapa bazată pe investiții.
3. Etapa bazată pe inovații.
4. Etapa bazată pe bunăstare.

În Raportul Global al Competitivității 2020, Republica Moldova este plasată în categoria economiilor aflate la **etapa bazată pe factorii de producție** (factor-driven economy). La această etapă **avantajul competitiv este bazat pe minimizarea costurilor de producție a produselor și serviciilor.**

Produsele locale sunt relativ standardizate și de calitate joasă sau medie, iar cele de o calitate mai înaltă sunt produse în cadrul întreprinderilor străine sau în bază de franciză. Producția finită pătrunde pe piețele externe preponderent prin lanțuri transnaționale controlate de investitori străini, puține firme locale deținând contracte directe cu consumatori finali externi. Produsele exportate se vând pe piețele externe cu grad înalt de competitivitate și la prețuri relativ mici și instabile, ce împiedică formarea unor venituri mari din export. Una din căile principale de majorare a competitivității bunurilor autohtone și majorare a veniturilor din export devine devalorizarea monedei naționale.

Tehnologiile aplicate sunt accesibile și relativ ieftine, obținute preponderent din exterior, prin ISD sau licențiere, ce denotă o dezvoltare tehnologică de ratapă (catch-up). Industriile subfurnizoare sunt slab dezvoltate și insuficiente.

Cererea internă este mică pe motivul slabei puteri de cumpărare a populației, majorarea semnificativă a salariilor devenind restricție pentru majorarea competitivității produselor și serviciilor. Salariile joase și posibilitățile reduse ale creșterii profesionale favorizează „exodul de inteligență”, iar productivitatea joasă a factorilor de producție, posibilitățile reduse pentru investiții cu randament înalt și potențialul inovațional slab provoacă ”evadarea capitalului”.

Ca urmare, la această etapă economia națională este vulnerabilă la șocurile economice externe și la modificarea cursului valutar, ce redă economiei o traiectorie foarte incertă de dezvoltare. Ea ușor își poate pierde avantajele deținute odată cu degradarea factorilor de producție utilizați și apariției unor țări cu factori de producție relativ mai ieftini.

Ca urmare, **obiectiv pentru Republica Moldova, trasat în *Foaia de parcurs*, este procesul de tranziție a economiei naționale spre etapa bazată pe investiții** (investment-driven economy) [25, p.2].

Această etapă se bazează pe dorința și capacitatea țării și a firmelor ei de a investi masiv nu doar în reducerea costurilor de producție, dar și în ameliorarea calității produselor, modernizării proceselor de producție, crearea infrastructurii de producție și sociale, ce contribuie la creșterea eficienței producției.

Tehnologiile aplicate, deși cedează celor utilizate de liderii mondiali, suportă permanente ameliorări grație forței de muncă mai calificate și întăririi corpului de lucrători tehnici, ce creează premise pentru dezvoltarea potențialului inovațional.

Calea investițională de obținere a avantajelor competitive este deosebit de eficientă în ramurile caracterizate prin economii de scară și produse standardizate. În acest caz firmele își creează propriile rețele de distribuție prin care se vând produse autohtone sub mărci comerciale proprii.

Mai eficiente devin piețele macroeconomice: piața produselor și serviciilor devine mai diferențiată, piața muncii mai flexibilă, iar piața financiară mai dezvoltată.

Etapa competitivității prin investiții necesită creșterea implicării statului în economie prin promovarea politicilor îndreptate spre crearea unui climat investițional favorabil, atragerea masivă a ISD în obiecte infrastructurale și întreprinderi caracterizate prin economii de scară și potențial de export, susținerea exporturilor.

De o relevanță aparte este și faptul că dezvoltarea bazată pe investiții necesită stabilirea unui consens național și politici care acordă prioritate investițiilor pe termen lung față de consumul curent pe termen scurt.

La mod general, pentru sporirea competitivității sunt necesare 3 condiții:

1. Utilizarea eficientă a factorilor de producție.
2. Existența cadrului instituțional adecvat, bazat pe supremația legii și protecția drepturilor de proprietate.
3. Combinarea optimă a politicilor economice.

În *Foaia de parcurs* se menționează că „de fapt, politicile de stat și practicile necompetitive, promovate în Republica Moldova, au devenit cel mai mare obstacol în calea dezvoltării și prosperității” [25, p.13], generând o serie de constrângeri legate de insuficiența investițiilor, eficiența administrării publice și calitatea serviciilor prestate de instituțiile publice, cadrul legal și de reglementare, dimensiunea ocupării forței de muncă, calitatea competențelor, costurile și structura pieței, concurență [25, p.11-16]. Aceste constrângeri își au rădăcinile primare în probleme instituționale: corupție, protecția insuficientă a drepturilor de proprietate și a statului de drept, lipsa de responsabilitate și accesul inadecvat la resursele financiare [25, p.16].

Ca răspuns, *Foaia de parcurs* propune măsuri de înlăturare a factorilor care afectează competitivitatea într-un termen scurt și mediu, în paralel cu convergența treptată preconizată a Republica Moldova cu standardele UE. Accentul este pus pe 10 componente-cheie:

1. Resursele umane.
2. Accesul la resursele financiare.
3. Infrastructura transportului.
4. Infrastructura energetică.
5. Infrastructura calității.
6. Societatea informațională.
7. Facilitarea comerțului.
8. Impozitarea și administrarea fiscală.
9. Știință, tehnologii și inovații.
10. Concurență.

Selectarea acestor componente s-a bazat pe opiniile agențiilor guvernamentale privind provocările pe termen scurt și mediu cu care se confruntă țara în procesul realizării obiectivelor Acordului de Asociere și ZLSAC.

În temeiul celor relatate supra, a fost analizat gradul de realizare a matricei de politici pentru ameliorarea competitivității Republica Moldova, comparând acțiunile planificate cu cele realizate. Aceasta va permite depistarea restanțelor existente și, ulterior, elaborarea propunerilor de reducere a restanțelor prin aplicarea bunelor practici existente în statele aflate în proces de aderare la Uniunea Europeană.

În acest context, vom analiza câțiva factori-cheie care influențează competitivitatea Republicii Moldova, iar aceasta, la rândul său, caracterizează dezvoltarea comerțului exterior.

Măsurile de ameliorare a calității produselor alimentare posedă atât oportunități pozitive, cât și riscuri semnificative.

Oportunitățile pozitive se referă la faptul că măsurile de control realizate de ANSA și ample reflectate în Planul multianual al controalelor ilustrează gradul relativ înalt de îndeplinire a standardelor de calitate a producției agricole și alimentare, ce creează premise pentru creșterea cererii la ele din partea agenților străini. În 2017 au manifestat interes față de produsele agricole moldovenești Israelul, India, Canada. În 2018 se duc tratative cu reprezentanți din Arabia Saudită și China.

Riscurile semnificative pot genera din faptul că solicitările agenților străini ar putea să nu fie satisfăcute pe motivul insuficienței volumului necesar de producție și a posibilităților logistice modeste de livrare.

Ca urmare, situația existentă dictează necesitatea unei abordări complexe:

1. Creșterea volumului producției autohtone prin măsuri de cooperare a producătorilor agricoli.
2. Ameliorarea substanțială a infrastructurii logistice naționale.

Constituția le garantează cetățenilor Republicii Moldova dreptul la produse alimentare și obiecte de uz casnic sigure, precum și accesul liber la informația veridică privind calitatea acestora. Și *Legea privind drepturile consumatorilor obligă producătorii să livreze pe piață numai produse sigure, însoțite de certificate de conformitate.* Documentul este eliberat de organul independent acreditat și confirmă faptul că produsul a trecut procedura de certificare a conformității în baza testelor de laborator (în acest scop expertul alege probele personal) și că la acel moment acesta corespundea cerințelor unui act normativ (este specificat actul concret). Din păcate, legile Moldovei adesea nu sunt respectate. Dacă le cereți vânzătorilor să vă prezinte certificatul de conformitate al mărfii, de cele mai multe ori veți vedea un *certificat al calității, eliberat de producător*. Denumirile documentelor se aseamănă, ceea ce îl poate înșela pe consumatorul neexperimentat. Deoarece, nici un producător nu va indica că marfa lui este de calitate proastă. De fapt, un asemenea „certificat al calității” este emis în scopuri publicitare, el nu conține nici o ștampilă, nici o semnătură și acolo nu este menționat faptul că furnizorul poartă o anumită răspundere.

În Republica Moldova nu există **teste pentru siguranța genetică a consumatorilor**, adică nu pot fi cunoscute consecințele consumului anumitor bunuri pe o perioadă mai lungă. Or, laboratorul Expertizei Genetice la Institutului Național pentru Standardizare și Metrologie, unde erau efectuate testele pentru siguranța genetică a consumatorilor, a fost lichidat în 2008. Ca urmare, din baza normativă a fost exclusă regula de efectuare a testelor de securitate generică în cazul certificării produselor alimentare și cosmetice, sistemul de control genetic fiind atribuit furnizorilor. În cazul

livrării bunurilor, furnizorii trebuie să posede certificatul de proveniență a bunurilor, certificatul de conformitate și adeverința veterinară, ei declarând sub propria răspundere că produsul livrat nu este genetic modificat. Astfel, a fost creată o situație paradoxală: în Republica Moldova este interzisă producerea bunurilor genetic modificate, dar lipsesc interdicții de import pentru acestea.

Potrivit Legii 279/2017, producătorii, importatorii, distribuitorii, operatorii din sistemul de retail și de alimentație publică, din 1 ianuarie 2019 trebuie să eticheteze produsele cu informații privind însușirile legate de compoziție care pot dăuna sănătății anumitor grupuri de consumatori, data durabilității minime, condițiile de păstrare și de siguranță a utilizării sau efectele asupra sănătății, inclusiv riscurile și consecințele legate de consumul dăunător și periculos al unui produs alimentar. Însă producătorii autohtoni se conformează greu noilor reguli de informare a consumatorului despre conținutul produsului. Astfel, unii operatori în producere și în comerț admit încălcări ca lipsa marcajului produselor alimentare în limba de stat sau traducerea incorectă a acestuia. În limba de stat nu sunt indicate toate ingredientele utilizate la confecționarea produsului, deși în limbile de circulație internațională acest lucru este scris. De exemplu, în denumirea de pe ambalaj al produsului scrie „suc”, dar conform certificatului de conformitate în ambalaj se conține „nectar”. Totodată, în unele cazuri, se indică eronat componenții din rețetă, nu se trec în etichetă ingredientele ce ar putea provoca alergii. Se indică incorect masa netă a produsului sau utilizarea pe etichetă a unui semn standard ilegal.

ANSA este responsabilă de controlul importurilor de animale vii, produse fitosanitare și produse alimentare. Procesul controlului importurilor prevede verificarea documentelor la sosirea încărcăturii, verificarea identității mărfurilor, verificări fizice ale mărfurilor în depozitele interne (ale importatorului) unde bunurile sunt descărcate, verificări fizice de carantină fitosanitară pentru produsele vegetale, prelevarea probelor și testarea lor. În Republica Moldova funcționează 10 posturi de control sanitar-veterinar și fitosanitar, iar cu suportul Băncii Mondiale a fost finalizată construcția a 4 posturi de inspecție la frontieră (Tudora, Criva, Giurgiulești, Leușeni), dotate cu toate cele necesare efectuării controlului și prelevarea probelor în punctele de trecere a frontierei de stat. Controlul minuțios al produselor și prelevarea probelor este efectuată doar la cele 4 posturi de inspecție la frontieră dotate conform cerințelor UE. Ca urmare, 25% din volumul produselor care cad sub incidența controlului sanitar-veterinar și 22% din produse care cad sub incidența controlului fitosanitar sunt importate prin posturi de inspecție vamală care nu posedă dotările necesare (posturile din Otaci, Sculeni, Chișinău, etc.). În plus, ANSA a stabilit proceduri conforme pentru controlul importului de plante, semințe, produse lactate, însă pentru verificarea importului de pește și produsele din pește, a cărnii și nutrețului pentru animale procedurile lipsesc [138, p.12].

Pentru monitorizarea activităților la punctele de trecere a frontierei de stat ANSA implementează sistemul TRACES în vederea certificării sanitar-veterinare a mărfurilor la export. Este un moment important, dat fiind faptul că, conform studiilor de audit, 80% din produsele de proveniență animalieră este exportată de companii care nu posedă acte permise pentru exportul produselor supuse controlului sanitaro-veterinar [138, p.12].

ANSA nu întotdeauna acționează prompt în cazul depistării neconformităților la produsele alimentare. Drept exemplu servește cazul produselor lactate autohtone cu ponderea extrem de ridicată a grăsimilor vegetale. Conform metodicilor existente, ponderea acestor grăsimi nu trebuie să depășească 5% din totalul grăsimilor, însă în probele prelevate din brânzeturile companiei JLC această pondere alcătuia 95,8%, a brânzetului „Făguraș” 93,2%, „Grăuncior” 89,3%, „Gingășie” 89%. Cunoscând existența neconformităților, ANSA nu a organizat campanie de informare a publicului, cum s-ar fi cuvenit, ci a afirmat că în jumătate din probele prelevate ponderea grăsimilor lactate era mai mică decât cea enunțată pe etichetă, abaterea fiind nesemnificativă – de 3-4%. Lista produselor neconforme și a producătorilor acestor produse nu a fost făcută publică sub pretenția confidențialității rezultatelor probelor obținute. Publicul a fost informat prin presă de către experții din cadrul Fondului Europei de Est, care au controlat calitatea produselor lactate autohtone printr-un program finanțat de Suedia [182, p.18]. În acest caz avem 2 probleme: o contradicție legislativă, ce ține de mecanismele de informare a publicului privind calitatea produselor alimentare și gradul de încredere în informația prestată de ANSA cu privire la calitatea produselor autohtone.

În februarie 2018 a fost lansat proiectul UE **„Suport pentru Cadrul Infrastructurii Calității în contextul DCFTA în Republica Moldova”**, gestionat de Camera de Comerț și Industrie. Centrul de Acreditare MOLDAC, Institutul de Standardizare, Institutul Național de Meteorologie, dar și Ministerul Economiei și Infrastructurii vor colabora în cadrul proiectului în vederea alinierii țării la standardele Uniunii Europene în materie de calitate a bunurilor și a serviciilor. Obiectivele proiectului sunt continuarea alinierii structurilor de infrastructură în materie de calitate și de supraveghere a pieței la cerințele UE, sporirea aspectelor de competitivitate a sectorului privat al țării prin îmbunătățirea proceselor de producție, calitate și de business ale întreprinderilor mici și mijlocii (IMM), elaborarea planului de acțiuni privind vizibilitatea și comunicarea specifică multidimensională privind DCFTA, în special în domeniile infrastructurii calității, supravegherii pieței și condițiilor piețelor interne și externe. Peste 70 de companii vor beneficia de suport direct în vederea respectării standardelor de calitate ale Uniunii Europene. Durata de implementare a proiectului este de 3 ani, iar suportul oferit de UE este în valoare de 3,6 milioane de euro [35].

Cercetarea realizată a inclus și o componentă dedicată analizei competitivității exporturilor moldovenești, determinată de numărul de poziții câștigate / pierdute în clasamentul exporturilor mondiale în anul 2022 față de anul 2016.

Perioada de preaderare reprezintă o nouă etapă pentru structura și competitivitatea exportului Republicii Moldova, pentru a căror analiză am utilizat datele primare UNCTAD, într-un context comparativ internațional. Astfel, am determinat, pe grupe SITC la nivel de 3 cifre, numărul de poziții pierdute, constante și câștigate, în ierarhia mondială, pe categorii/tipuri de intensități tehnologice necesare pentru producerea bunurilor exportate, categorii utilizate în analizele noastre.

Tabelul 2.1

Gradul de tehnologizare a produselor la exportul din Republica Moldova, în comparație cu unele state membre ale UE și unele state membre CSI

			%
Structura tehnologică a exporturilor	Anul de pre-aderare la Acordul de Asociere 2015	Perioada de implementare a Acordului de Asociere 2016-2022	Domeniul de cuprindere a clasificării pe diverse tipuri de tehnologii
Produse primare			
Republica Moldova	1,9	4,2	fructe proaspete, carne, orez, cacao, ceai, cafea, lemn, cărbune, țiței, gaz
România	6,8	8,28	
Italia	1,98	2,08	
Germania	7,6	8,54	
Federația Rusă	32	39,7	
Bielorusia	2,4	3,28	
Produse bazate pe resurse			
Republica Moldova	2,8	6,1	preparate din carne/fructe, băuturi, produse din lemn, uleiuri vegetale, minereuri concentrate, produse din țiței/cauciuc, ciment, piatra, sticla
România	4,1	10,07	
Italia	29,2	29,3	
Spania	19,8	26,1	
Portugalia	11,2	10,7	
Produse de tehnologie redusă			
Republica Moldova	2,3	3,1	țesături textile, îmbrăcăminte, articole pentru acoperirea capului, încălțăminte, produse din piele, articole de voiaj, ceramică, piese /structuri metalice, mobila, bijuterii, jucării, produse simple din material plastic
Italia	28,6	30,8	
Turcia	21,1	23,4	
Federația Rusă	12,8	14,6	
România	3,1	3,8	
Produse de tehnologie medie			
Republica Moldova	13,1	18,9	vehiculele de pasageri și parti ale acestor, vehicule de marfa, motociclete si parti; fibre sintetice, produse chimice și vopsele; îngrășăminte, materiale plastice, fier, țevi / tuburi; motoare, utilaje industriale, pompe, instalatii de comutație, nave, ceasuri
România	42,1	49,6	
Ucraina	55,7	58,9	
Federația Rusă	34,8	21,7	
Georgia	0,8	1,2	

Produse de tehnologie înaltă			
R. Moldova	0,6	1,3	echipamente IT, de telecomunicații, televizoare, tranzistori, turbine, echipamente de producere a energiei electrice; produse farmaceutice, industria aerospațială, instrumente optice / măsurare, aparate de fotografiat
România	1,1	0,9	
Federația Rusă	54,8	41,8	
Ucraina	13,4	18,9	
Bielorusia	3,9	4,1	

Sursa: calcule proprii, pe baza datelor UNCTAD, <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx> [170]

Tabelul 2.1 include, centralizat, informații privind numărul total poziții câștigate, constante, respectiv pierdute de Republica Moldova în ierarhia mondială a exporturilor, în anii 2022 cu 2015. Informația este structurată pe tipuri de tehnologii (produse primare, produse bazate pe resurse, tehnologii scăzute, medii și înalte), indicând, pentru scopuri analitice, valorile anuale, ponderile în total export, respectiv dinamicele între cei doi ani de referință.

Republica Moldova are un sector agricol puternic, iar produsele agroalimentare constituie o parte semnificativă a exporturilor sale. Acestea includ fructe (cum ar fi mere, struguri și prune), legume, nuci, cereale (cum ar fi grâu și porumb), vin și produse alimentare procesate. Vinul moldovenesc, în special, este binecunoscut la nivel internațional și este un produs major de export.

Textilele și îmbrăcămintea sunt sectoare importante de export pentru Republica Moldova, țara având o industrie de confecții relativ dezvoltată. Exporturile moldovenești de textile și îmbrăcămintă includ îmbrăcămintă, încălțăminte și produse textile, cum ar fi fire, țesături și articole de îmbrăcămintă finite.

În structura exporturilor ponderea produselor manufacturate constituie 41%, produsele alimentare –44%, combustibili –14% în anul 2022. Importurile includ: animale vii și produse animaliere; produse vegetale (legume, fructe, cereale, semințe ș.a.); grăsimi și uleiuri animaliere și vegetale; produse alimentare; băuturi alcoolice și nealcoolice; produse minerale; combustibil și uleiuri minerale; produse chimice; materiale plastice, cauciuc și articole din acestea; lemn și produse din lemn; materiale textile și articole din acestea; încălțăminte; metale comune și articole din acestea; mașini și aparate; echipamente electrice; mijloace și materiale de transport; instrumente și aparate optice, fotografice; mobilă; televizoare; mașini de spălat rufe și multe altele.

Totalul produselor exportate din Republica Moldova a înregistrat în anul 2023 circa 4048,6 milioane dolari SUA, în comparație cu anul 2015 care a înregistrat doar o valoare de circa 1967 mln dolari SUA [6].

Precizăm, că totalul produselor importate a Republicii Moldova a înregistrat în anul 2023 circa 8675 milioane dolari SUA, în comparație cu anul 2015 care a înregistrat doar o valoare de circa 3987 mln dolari SUA [6].

Principalii parteneri ai Republicii Moldova privind exporturile rămân a fi țările din partea de vest a țării, și anume țările ce fac parte din Uniunea Europeană. Prin urmare în topul partenerilor Republicii Moldova se află: România, Ucraina, Italia, Germania, Cehia de pe urma cărora Republica Moldova a obținut peste 2656 mln dolari SUA în anul 2023 [6].

Relațiile economice dintre Republica Moldova și România continuă să înregistreze o dinamică pozitivă. Schimburile comerciale între cele două state au cunoscut o creștere de peste 35% în 2023 față de 2022.

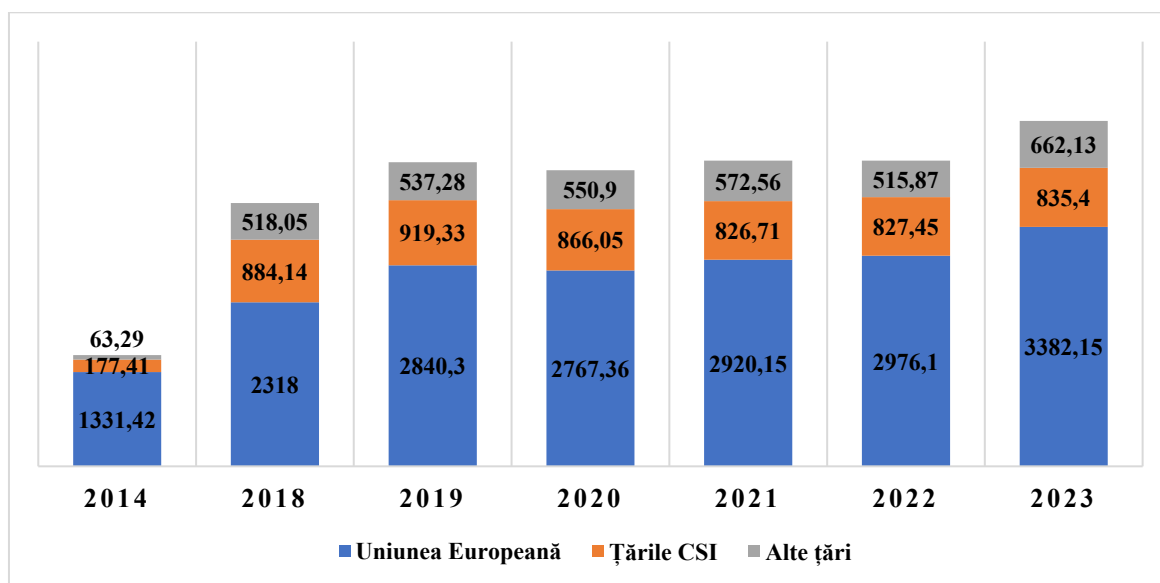

Figura 2.14. Stocul investițiilor directe către Republica Moldova, capital propriu, pe zone geografice (mil. USD)

Sursa: <https://www.bnm.md/bdi/pages/reports/dbp/DBP2.xhtml> [3]

În prezent, România se clasează pe locul 2 printre principalii investitori ai Republicii Moldova. Se atestă peste 1500 de companii românești care au creat mii de locuri de muncă pentru basarabeni. Investițiile în capitalul social au însumat circa 6 miliarde de lei moldovenești. Mai jos este reprezentată diagrama (figura 2.14.) investițiilor directe în Republica Moldova pentru anul precedent. În distribuția geografică a investițiilor directe sub formă de participații și acțiuni acumulate, în anul 2023, investitorilor din țările UE le-a revenit ponderea majoritară – 69,3%. În același timp cota investitorilor din țările CSI a înregistrat doar 17,6% din totalul capitalului acumulat, iar cei proveniți din alte țări – de 13,6%.

Exportul Republicii Moldova structurat pe trimestre și principalele țări-partenere în ordine descrescătoare în anul 2022

mii dolari SUA

	Trimestrul I	Trimestrul II	Trimestrul III	Trimestrul IV
..Romania	352037,46	293336,54	387699,43	387741,50
..Ucraina	173354,76	185915,07	131884,10	104148,81
..Italia	64221,05	74589,87	63151,66	58058,08
..Germania	60194,46	51777,63	50821,15	58522,82
..Federatia Rusa	46077,19	34813,25	26694,81	36511,72
..Turcia	39894,38	39979,31	24741,23	37703,29
..Cehia	38507,58	41128,81	35639,30	45642,87
..Polonia	28763,97	28478,72	32697,69	43641,37
..Belarus	27164,16	20323,90	17526,36	19049,24
..Spania	21091,76	17443,67	4390,70	12288,78
..Franta	14470,50	9268,82	7975,00	7916,14
..Bulgaria	13872,31	12943,86	27755,30	31564,22
..Grecia	11848,59	5416,78	7949,21	14835,06
..Georgia	4804,28	4060,03	4515,55	2541,82
..Belgia	3662,15	4231,12	3538,92	2863,85
..Slovacia	3372,36	3221,68	2880,82	4434,75
..China	1572,54	1316,88	2233,33	2756,87
..Portugalia	304,60	144,07	2206,23	4294,79

Sursa: [6]

La cei peste 10 ani de la intrarea în vigoare a Acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană, implicit a Acordului de liber-schimb, progresele înregistrate pe parcursul acestor ani, permit evaluarea impactului real pe care îl are asupra cetățenilor și comunităților din întreaga țară, dar și a provocărilor întâmpinate în procesul de implementare. Valoarea schimburilor comerciale între Republica Moldova și UE în anii 2017-2023 a crescut, în comparație cu o creștere mai lentă între anii 2014-2016. Astfel, Uniunea Europeană și-a consolidat poziția de partener comercial principal al țării noastre, spre piața europeană fiind direcționate aproximativ 70% din exporturi. Iar importurile din statele UE au atins un volum de aproape 50 la sută.

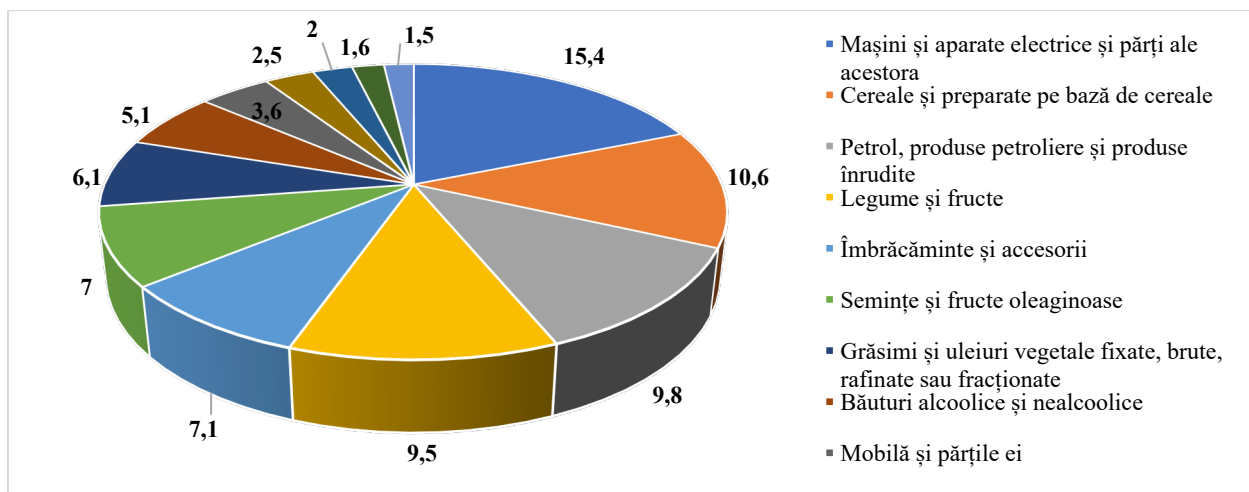

Figura 2.15. Ponderea produselor exportate de către Republica Moldova pe parcursul anului 2023 (%)

Sursa: Diagrama realizată de către autor în baza datelor <https://statbank.statistica.md> [6]

Criza cauzată de efectele epidemiei COVID-19, pe plan mondial, a avut o influență negativă și asupra balanței comerciale ale Republicii Moldova, arată BNS. Astfel, exporturile de mărfuri realizate în anul 2024 a înregistrat circa 3.555,1 milioane dolari SUA, în scădere cu 12,2% față de anul precedent [6]. Dintre acestea, în anul 2023, 3.096,9 milioane USD au fost exporturi de mărfuri autohtone, reprezentând 76,5% din total exporturi, iar restul de 23,5% au fost reexporturi de mărfuri străine. Cel mai mare impact asupra exporturilor în 2023 l-a avut creșterea cu circa 17,6%, până la 632,2 milioane dolari a exporturilor de mașini și aparate electrice și părți ale acestora (figura 2.15). La capitolul exporturi, topul partenerilor comerciali în Republica Moldova este reprezentat de România (32,2%), Ucraina (9,3%), Italia (7,0%), Germania (5,1%), Polonia (4,4%) [6].

Tabelul 2.3

Top 10 tipuri de mărfuri exportate în Republica Moldova, în perioada 2021-2024

Poziția	Tipul	mln dolari SUA	cota în % 2024	cota în % 2023	cota în % 2022
1	Mașini și aparate electrice și părți ale acestora, inclusiv echivalente neelectrice ale mașinilor și aparatelor de uz casnic	632,23	15,62	17,9	13,69
2	Combustibili și uleiuri minerale	455,36	10,5	11,25	13,6
3	Cereale și preparate pe bază de cereale	395,8	9,78	9,1	9,45
4	Semințe și fructe oleaginoase	364,17	9,2	7,01	9,07
5	Fructe și nuci comestibile	266,08	6,57	6,2	5,7
6	Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale	248,37	6,13	6,13	8,68
7	Băuturi (alcoolice și nealcoolice)	232,45	5,74	11,96	10,7
8	Materiale textile și articole din acestea	187,68	4,64	8,7	8,24
9	Mobilă și părțile ei	154,97	3,83	1,31	0,68
10	Sticlă și articole din sticlă	110,36	2,73	2,71	2,65

Sursa : Biroul Național de Statistică, disponibil: <https://statistica.gov.md/> [6]

Problemele fundamentale cu care se confruntă Republica Moldova, în principal, este stabilitatea și consolidarea economiei, care crează obiectivul de a fi cât mai aproape de țările cu un nivel economic mai dezvoltat, a menține o relație de prietenie cu țările UE cu scopul de a prospera și economia țării. Relațiile comerciale dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană reprezintă un element fundamental în procesul dezvoltării și consolidării a țării noastre. În ultima perioadă, comerțul bilateral dintre Republica Moldova și UE s-a dezvoltat rapid datorită deciziei Uniunii Europene din 2008 de a-și deschide piața unilateral față de Republica Moldova în cadrul Preferințelor Comerciale Autonome. Odată cu anul 2008, Uniunea Europeană a devenit în mod progresiv unul dintre cei mai importanți parteneri comerciali ai Republicii Moldova atât pentru import, cât și pentru export, și care astăzi acoperă aproape o jumătate din comerțul anual extern al Moldovei.

Analizând situația comerțului exterior la momentul actual, se constată faptul că Republica Moldova mai are restanțe la recunoașterea unilaterală a certificatelor și standardelor Uniunii Europene, simplificarea procesului de omologare și certificare, implementarea procedurilor simplificate de vamuire, reducerea procedurilor, a numărului documentelor și a timpului necesar pentru obținerea actelor pentru export. Un impact indirect negativ asupra evoluției exporturilor de produse agroalimentare l-au avut și tensiunile regionale, care au rezultat în sancțiuni economice și restricții comerciale aplicate reciproc de UE și Federația Rusă. Dar, chiar și în aceste condiții exporturile acestor produse date către UE au înregistrat o majorare în termeni valorici de circa 25% în perioada de referință, reușind să compenseze într-o anumită măsură pierderea piețelor tradiționale din Est. Gradul de integrare economică a Republicii Moldova cu UE ar fi fost și mai înalt, dacă se dispunea de un sector de transporturi mai dezvoltat. Capacitatea instituțional a organelor de reglementare în sectorul transporturilor trebuie să fie consolidat pentru a îndepărta lacunele în relațiile dintre instituțiile omoloage moldovenești și europene.

2.3. Analiza și evaluarea factorilor determinanți ai competitivității Republicii Moldova în baza sondajului „Competitivitatea IMM pe diverse sectoare”

Principalul obiectiv al politicii economice europene este dezvoltarea accelerată, prin crearea noilor locuri de muncă și asigurarea comunității sociale. Politica comerțului internațional urmărește obiectivele strategice ale unui sistem de reglementare internațional cu o bază largă, acces nediscriminatoriu la piețele internaționale și relații economice care contribuie la dezvoltarea durabilă în țară și în străinătate. Comerțul și globalizarea pot spori schimbările structurale. Politica internă, cu piața muncii și politica sa socială, precum și politica regională și fiscală, joacă un rol important în amortizarea costurilor de ajustare asociate schimbărilor structurale. Provocările actuale care trebuie abordate sunt, în special, schimbările geopolitice care se manifestă în rivalitatea dintre SUA și China sau în tendința de a forma blocuri regionale.

Forumul Economic Mondial (WEF) este o fundație creată în 1971 de Klaus Schwab, care are drept scop dezvoltarea cooperărilor globale în domeniul politic, economic și social [175]. Dat fiind faptul, că problema competitivității fiecărui stat este una foarte actuală și importantă în dezvoltarea economiei, anual este realizat Raportul Competitivității Globale, care reflectă pe deplin analiza datelor și supravegherea competitivității economice, fiind realizat o analiză amplă a factorilor care influențează această competitivitate. Astfel, acest raport analizează trei piloni de bază, cum ar fi: „Cerințe de bază”, „Inițiatorii de eficiență” și „Factorii de inovare și sofisticare” [175].

Este de menționat faptul că, începând cu anul 2020 Republica Moldova și Georgia nu au mai participat la Raportul Competitivității Globale publicat de Forumul Economic Mondial. Din figura 2.16 se observă că Republica Moldova evolutiv, în ultimii doi ani când a participat la sondaj a înregistrat în anul 2018 poziția 88, iar în anul 2019 poziția 86, ceea ce arată că este mai puțin competitivă decât Georgia, România, Estonia și Letonia. Cu toate acestea, în anul 2023 România a scăzut de pe poziția 51 în 2022, pe poziția 48 în anul 2023, ceea ce denotă faptul că, sunt necesare mai multe modificări structurale, cum ar fi, reforme de impulsionează colectării impozitelor, dezvoltarea transportului rutier cu emisii reduse de gaze, digitalizarea serviciilor publice și eliminarea treptată a producției de energie bazată pe cărbune și țiței [149].

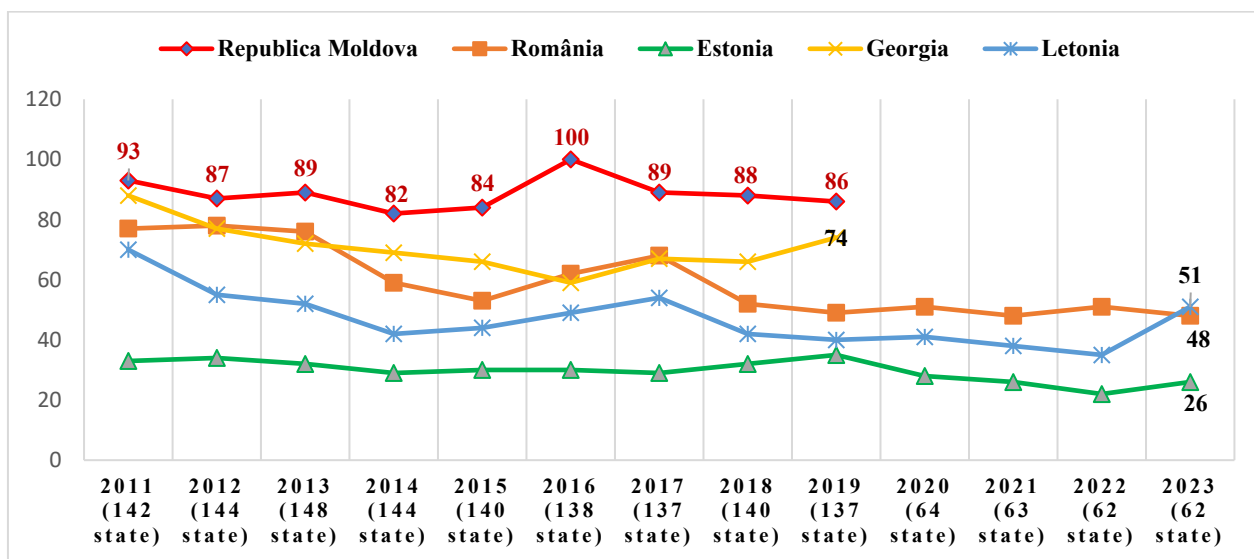

Figura 2.16. Evoluția poziției Republicii Moldova în raportul competitivității globale în perioada 2011 – 2023, comparativ cu alte state
Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.weforum.org [90]

În anul 2023 PIB al Republicii Moldova a scăzut cu 6,5% față de anul precedent fiind direct influențat de impactul războiului din Ucraina. Republica Moldova s-a confruntat cu o inflație majoră înregistrând la începutul anului 2023 o rată anuală a inflației de circa 27,31%, care a afectat în mare parte consumul curent și încetinirea dezvoltării sectorului investițional. Este de menționat faptul că,

în rezultatul inflației, leul moldovenesc în anul 2023 sa depreciat cu circa 7,6% față de dolarul american în anul 2022, ceea ce a dus la o competitivitate negativă a produselor moldovenești.

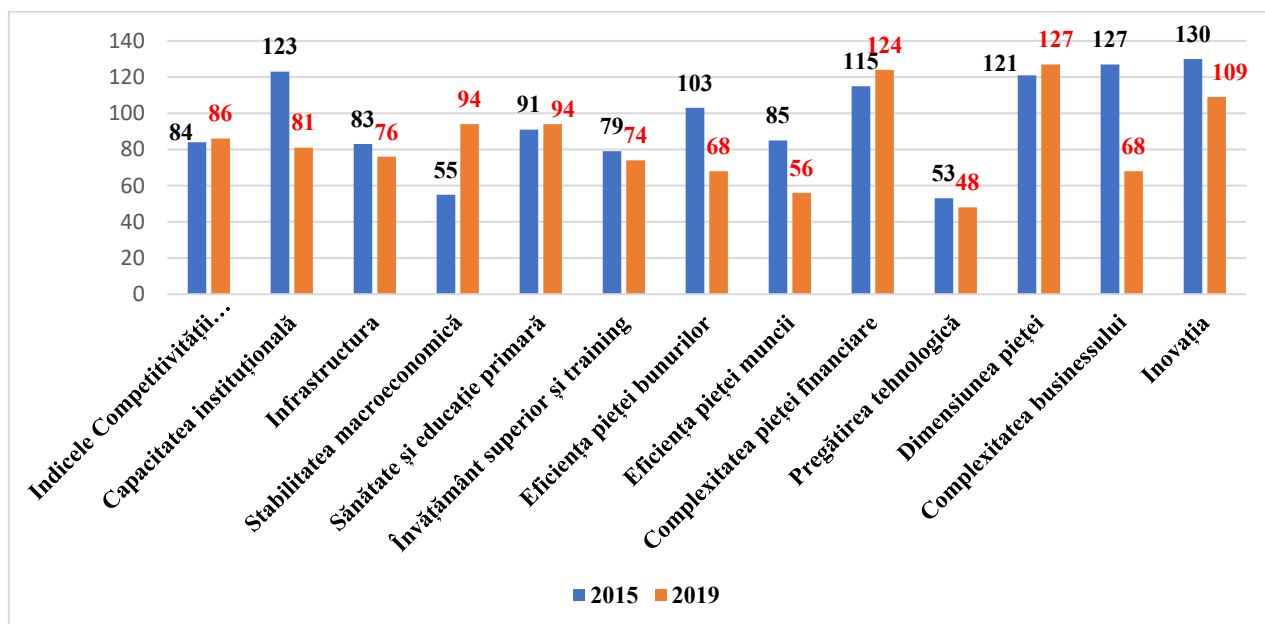

Figura 2.17. Indicele Competitivității Globale al Republicii Moldova în anii 2015-2019

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.weforum.org [90]

Analizând competitivitatea Republicii Moldova în comparație cu alte state, cum ar fi Ucraina, România, Polonia și Lituania, precizăm că la compartimentul „Stabilitate macroeconomică” în anul 2015, Republica Moldova este mai puțin competitivă în raport cu statele menționate, iar în anul 2019 Republica Moldova (poziția 94) este mai competitivă la compartimentul „Stabilitate macroeconomică” față de Ucraina (poziția 133) (figura 2.17).

Tabelul 2.4

Pilonii competitivității globale al Republicii Moldova în context regional în anul 2022

	Republica Moldova	România	Federația Rusă	Ucraina
Capacitatea instituțională	81	52	74	104
Infrastructura	76	55	50	57
Mediul macroeconomic	48	32	22	78
Sănătate și educație primară	94	56	43	133
Învățământ superior și training	94	83	97	101
Eficiența pieței bunurilor	74	72	54	44
Eficiența pieței muncii	68	64	87	57
Complexitatea pieții financiare	56	57	62	59
Pregătirea tehnologică	124	86	95	136
Dimensiunea pieței	127	41	6	47
Complexitatea businessului	68	72	53	85
Inovația	109	55	32	60

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.weforum.org [90]

Raportul Competitivității Globale este unul din instrumentele de bază care ajută factorii de decizie și alte părți interesate pentru a monitoriza dezvoltarea economică și a fi mai ușor modelarea strategiilor economice.

În opinia noastră, competitivitatea este importantă pentru a maximiza nivelul de trai cât mai înalt și creșterea rezistență a produsului intern brut (PIB) pe termen lung, care este bazată pe venituri reale ale productivității. Aceasta depinde de alocarea eficientă a resurselor și de capacitatea a milioane de companii de a se remarca în activități în care avantajul lor comparativ este cel mai mare.

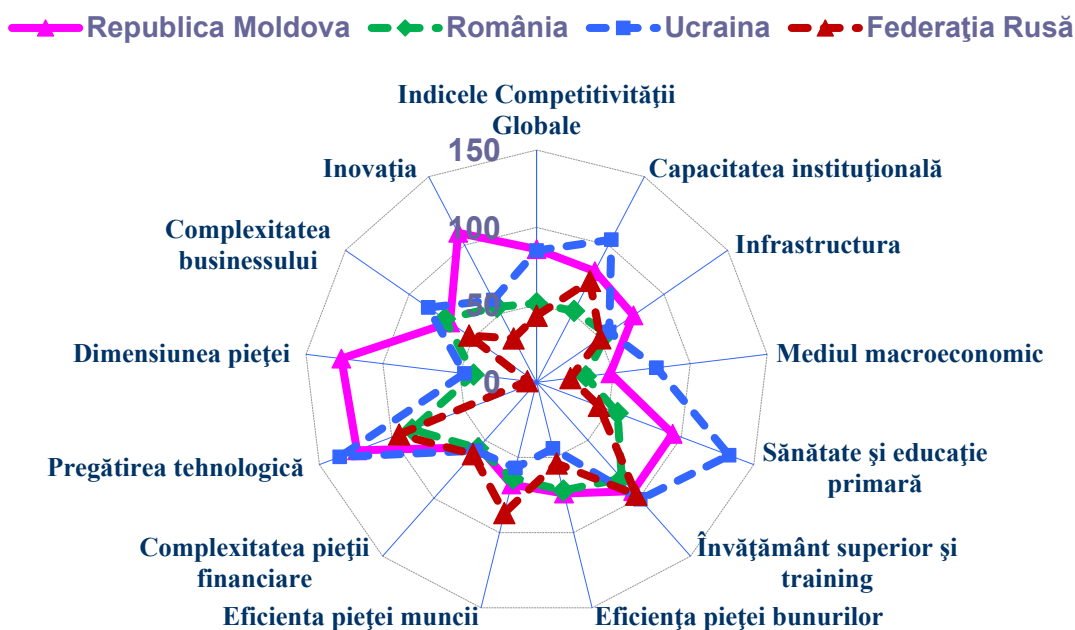

Figura 2.18. Poligonul competitivității globale al Republicii Moldova în context regional în anul 2022

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.weforum.org [90]

În raport cu Federația Rusă, avantajele competitive ale Republicii Moldova țin de învățământul superior și training (Republica Moldova – poziția 94, Federația Rusă – 97), eficiența pieței muncii (respectiv, pozițiile 56 și 62) și complexitatea pieței financiare – pozițiile 56 și 62.

În raport cu Ucraina, Republica Moldova are o poziție mai bună în clasament după următorii indicatori: capacitatea instituțională (poziția Republicii Moldova – 81, Ucraina – 104), calitatea mediului macroeconomic (respectiv, pozițiile 48 și 78), sănătate și educație primară (94 și 133), învățământul superior și training – 94 și 101, complexitatea pieței financiare (56 și 59), pregătirea tehnologică (124 și 136) și complexitatea businessului, respectiv pozițiile 68 și 85 în clasament.

În opinia noastră, Republica Moldova trebuie să implementeze o politică avansată în domeniul competitivității, care să sprijine creșterea economică, inovația și dezvoltarea sustenabilă,

pentru a îmbunătăți poziția competitivă a țării noastre la nivel internațional și stimularea dezvoltării sectorului privat. Astfel, pentru îmbunătățirea mediului de afaceri este necesară simplificarea reglementărilor la nivel de stat, prin reducerea birocrăției și simplificarea procedurilor administrative pentru a facilita deschiderea și operarea afacerilor, prin digitalizarea serviciilor guvernamentale și eliminarea barierelor administrative. Totodată, nu trebuie lăsată în umbră și implementarea de măsuri stricte pentru combaterea corupției, care rămâne un obstacol major pentru investiții și dezvoltarea economică.

Politica în domeniul competitivității pentru Republica Moldova vizează crearea unui mediu favorabil pentru dezvoltarea afacerilor, stimularea inovației, îmbunătățirea infrastructurii și capitalului uman, precum și integrarea eficientă în economia globală. Aceste măsuri sunt esențiale pentru creșterea durabilă și competitivitatea economică a țării.

La o analiză sumară a poziționării Republicii Moldova în clasamentul Raportului Competitivității Globale pentru anii 2018-2019, identificăm următorii factori ce conduc la disensiuni sporite:

- Starea dezvoltării clusterului (în 2018 – poziția 136 din 140 de țări și în 2019 – poziția 136 din 141 de țări);
- Ușurința de a găsi angajați calificați (în 2018 – poziția 135 și în 2019 – poziția 136);
- Independența justiției (în 2018 – poziția 130 și în 2019 – poziția 132);
- Calitatea infrastructurii rutiere (în 2018 – poziția 130 și în 2019 – poziția 129);
- Creșterea companiilor inovatoare (în 2018 – poziția 129 și în 2019 – poziția 129);
- Credite neperformante % din totalul creditelor brute (în 2018 – poziția 122 și în 2019 – poziția 130);
- Gradul de dominanță pe piață (în 2018 – poziția 119 și în 2019 – poziția 112) [149; 150].

În aceeași ordine de idei menționăm că Republica Moldova ocupă și unele poziții bune în Raportul Competitivității Globale în anii 2018-2019, la următorii indicatori:

- Rata de electrificare din totalul % populației (în 2018 – poziția 1 și în 2019 – poziția 2);
- Participarea femeilor raportat la totalul forței de muncă (în 2018 – poziția 2 și în 2019 – poziția 3);
- Deficit de credit (%) (în 2018 – poziția 17 și în 2019 – poziția 1);
- Durata de inițiere a unei afaceri (zile) (în 2018 – poziția 21 și în 2019 – poziția 14);
- Conectare Internet fibră optică (în 2018 – poziția 26 și în 2019 – poziția 30);
- Calitatea administrării terenurilor (în 2018 – poziția 36 și în 2019 – poziția 38);
- Respectarea drepturilor muncitorilor (în 2018 – poziția 39 și în 2019 – poziția 31) [149; 150].

Precizez că unii indicatori au reflectat rezultate pozitive din 2018 către 2019, iar alți indicatori au evaluat negativ. Această demonstrează necesitatea unei abordări coordonate și colaborante între guvern, sectorul privat, instituțiile de educație și societatea civilă. Doar printr-un efort comun se poate face față provocărilor, stimulându-se competitivitatea economică a Republicii Moldova.

Dezvoltarea economică este rezultatul reușitelor sau nereușitelor companiilor ce își desfășoară activitatea, fiind influențați de mai mulți factori, atât pozitivi, cât și negativi. La rândul lor, companiile influențează, printr-o serie de factori și mecanisme, creșterea productivității, inovației și dezvoltării economice generale. Companiile investesc în cercetare și dezvoltare (R&D), creând noi tehnologii și îmbunătățind procesele de producție. Aceasta duce la dezvoltarea de produse inovative și eficiente, sporind competitivitatea pe piața internațională. Prin adoptarea și implementarea rapidă a noilor tehnologii, companiile pot îmbunătăți productivitatea și calitatea produselor, menținându-se competitive.

Companiile sunt esențiale pentru creșterea și menținerea competitivității economice a unei țări. Prin inovare, investiții, crearea de locuri de muncă și îmbunătățirea eficienței, ele contribuie la dezvoltarea economică sustenabilă și la poziționarea favorabilă pe piețele internaționale.

În prezentul demers științific, ne-am propus realizarea unei cercetări la nivel național privind competitivitatea în anul 2022. Procesului de chestionare au fost supuse 147 de companii ce își desfășoară activitatea pe teritoriul Republicii Moldova în diverse domenii de activitate. Obiectivul chestionarului aplicat a constat în determinarea factorilor esențiali atât pozitivi, cât și negativi, care influențează dezvoltarea afacerilor lor, pentru a vedea nivelul de competitivitate a acestora. Astfel, drept factori negativi au fost menționați pe primul loc corupția, birocrăția, personal necalificat și infrastructura slab dezvoltată.

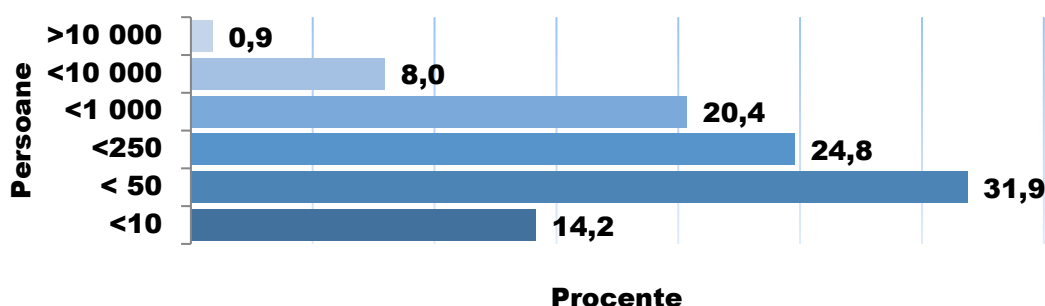

Figura 2.19. Structura eșantionului după numărul de angajați în întreprinderi

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

În calitate de subiecți ai studiului au fost identificate întreprinderile cu o pondere de 31,9%, care au până la 50 de angajați în subordine, fiind considerate întreprinderi mici.

Totodată, cei mai mulți participanți la eșantion au fost întreprinderile din domeniul serviciilor, care a înregistrat o pondere de 64,7% din totalul respondenților.

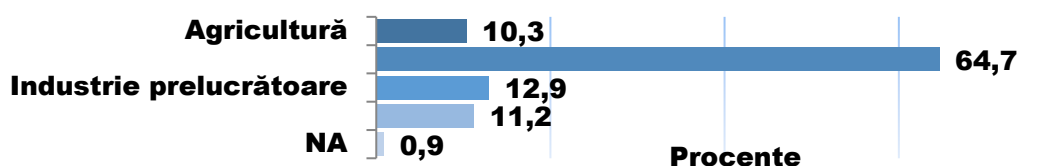

Figura 2.20. Structura eșantionului după domeniile principale de activitate

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Potrivit criteriului de proprietate, cea mai mare pondere valorică de circa 48% revine companiilor din sectorul privat al țării, urmat cu 32% companiile deținute de proprietari străini.

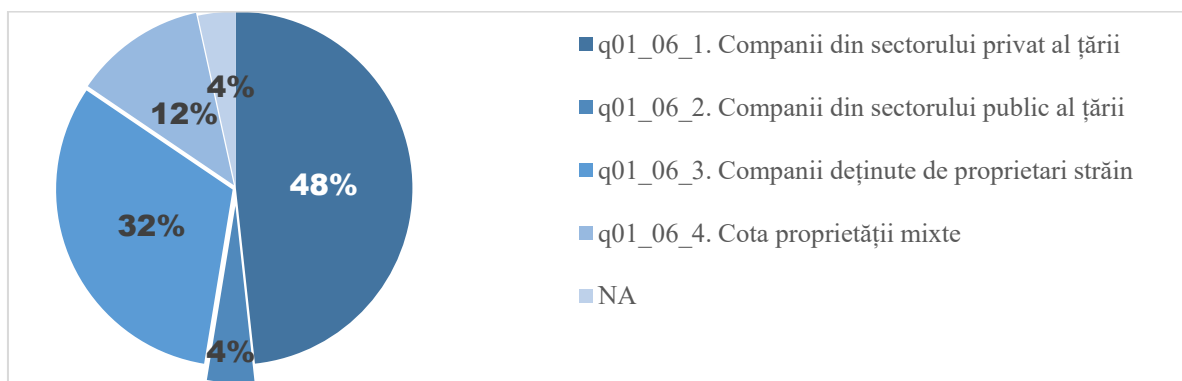

Figura 2.21. Structura eșantionului după forma de proprietate

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Rezultatele studiului prezintă printre riscurile primordiale în derularea afacerilor din următorii 10 ani: migrația involuntară, instabilitatea socială și guvernare instabilă.

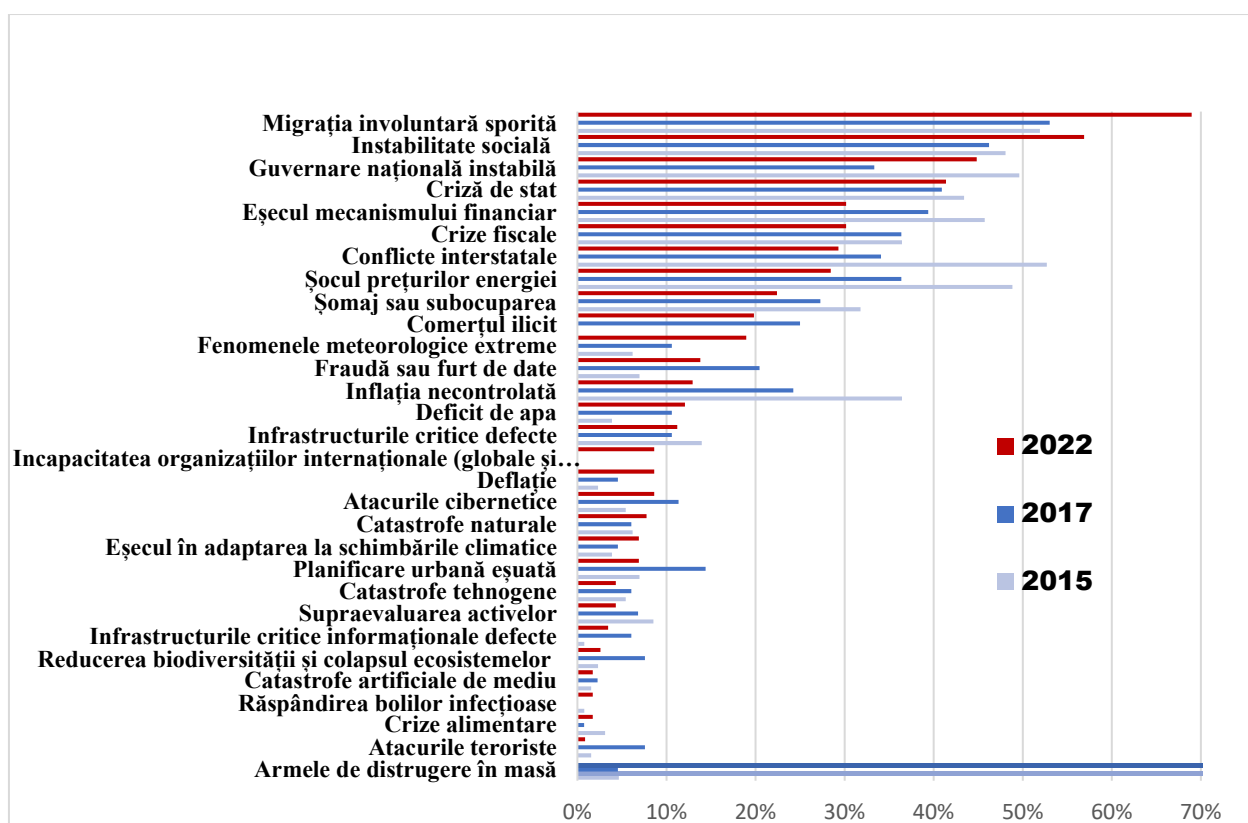

Figura 2.22. Riscurile globale care vor afecta derularea afacerilor în Republica Moldova în următorii 10 ani

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Vorbind despre factorii determinanți ai competitivității, studiul realizat a scos în evidență o îmbunătățire, în raport cu anul 2022, a valorii medii a indicatorilor care determină calitatea

infrastructurii și a mediului financiar, deschiderea țării pentru comerțul exterior și atragerea investițiilor străine directe, calitatea mediului de afaceri și folosirea inovațiilor în business, calitatea guvernării, educației și a capitalului uman. Totodată, putem vorbi despre o reducere a indicatorilor care determină folosirea tehnologiilor moderne în afaceri și securitatea afacerilor, iar dezvoltarea mediului concurențial pe piața internă rămânând la același nivel.

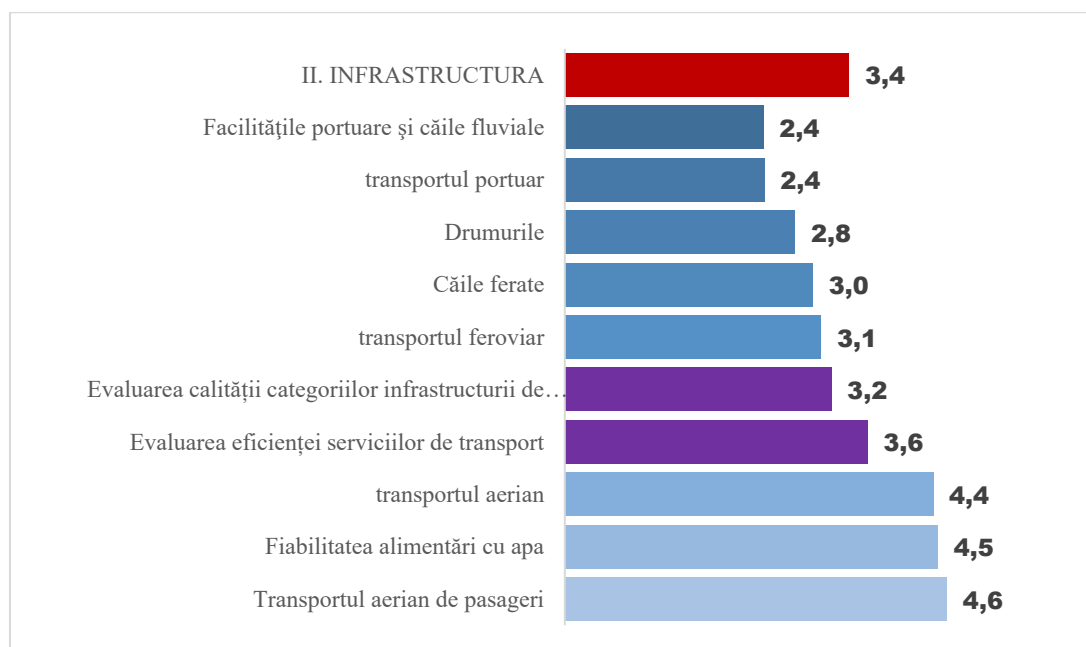

Figura 2.23. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Infrastructura”

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

În urma chestionării respondenților la capitolul *Infrastructura*, precizăm că cel mai mic nivel înregistrat este de 2,4, ceea ce ține de facilitățile portuare și căile fluviale, precum și transportul portuar, iar valoarea cea mai mare fiind înregistrată la direcția ce ține de transportul aerian de pasageri cu o valoare de 4,6.

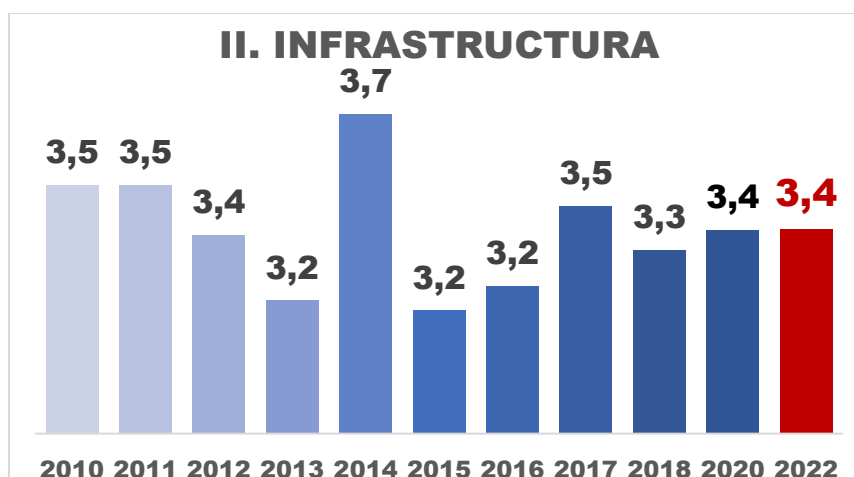

Figura 2.24. Evoluția indicatorului „Infrastructura” în perioada 2010-2022

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Astfel, infrastructura joacă un rol esențial în modelarea competitivității și eficienței comerțului, oferind cadrul fizic și logistic necesar pentru circulația de mărfuri și servicii peste granițe. Investițiile în dezvoltarea și întreținerea infrastructurii sunt esențiale pentru îmbunătățirea conectivității comerciale, reducerea costurilor comerciale și deblocarea întregului potențial al comerțului internațional ca motor al creșterii și dezvoltării economice.

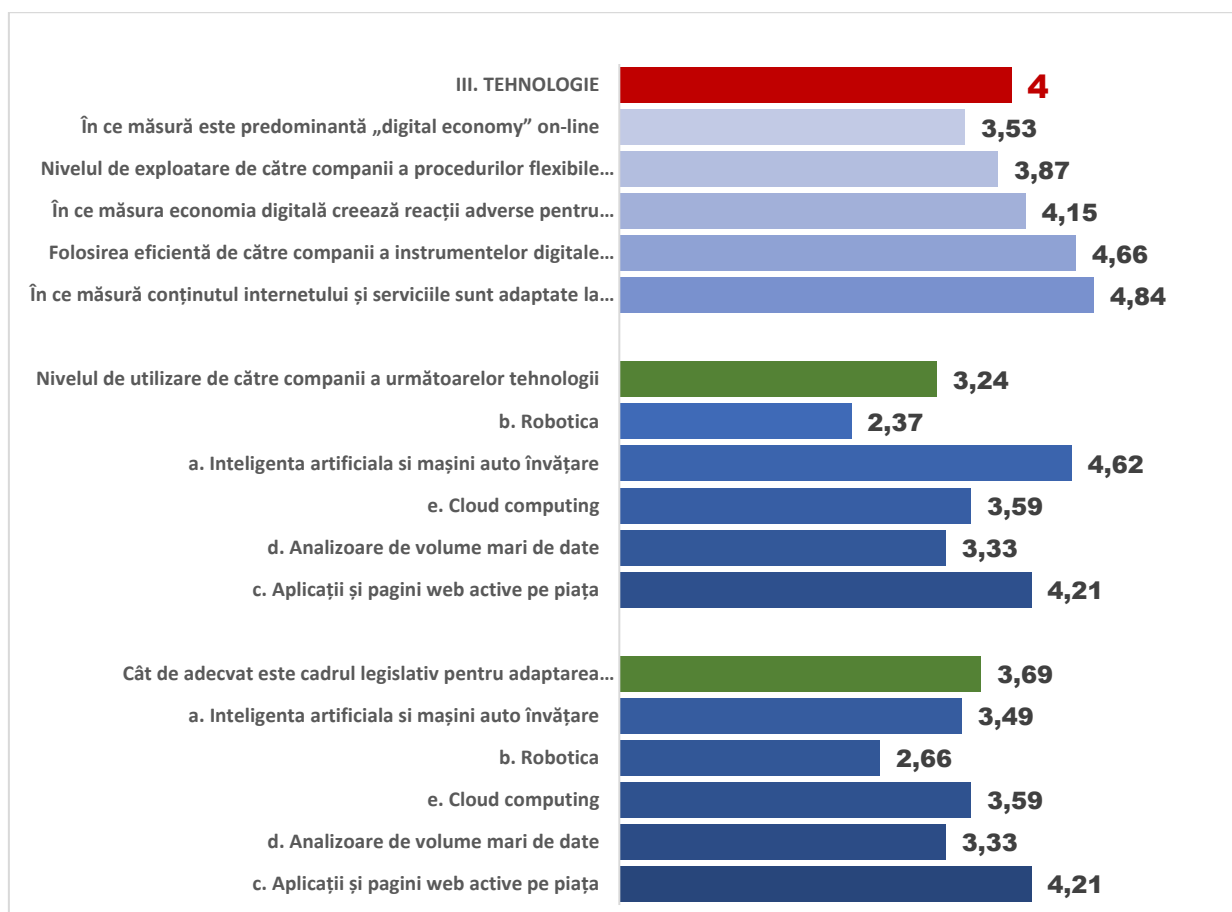

Figura 2.25. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Tehnologii”

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Factorii determinanți al indicatorului *Tehnologii* este foarte diversificat ca valori obținute, ceea ce ne arată faptul că nivelul de utilizare de către companii în activitățile sale robotica este de doar 2,37. Aceasta se explică prin faptul că nu toate tipurile de activități pot utiliza în procesul său de dezvoltare robotica, dar alte întreprinderi nu au posibilitate de a procura astfel de echipament, dat fiind faptul că este unul costisitor pentru ei.

Totodată, acest indicator ne arată că procesul de tehnologizare își desfășoară activitatea într-un ritm crescător și accelerat, ceea ce va avea un impact pozitiv asupra dezvoltării economice per ansamblu.

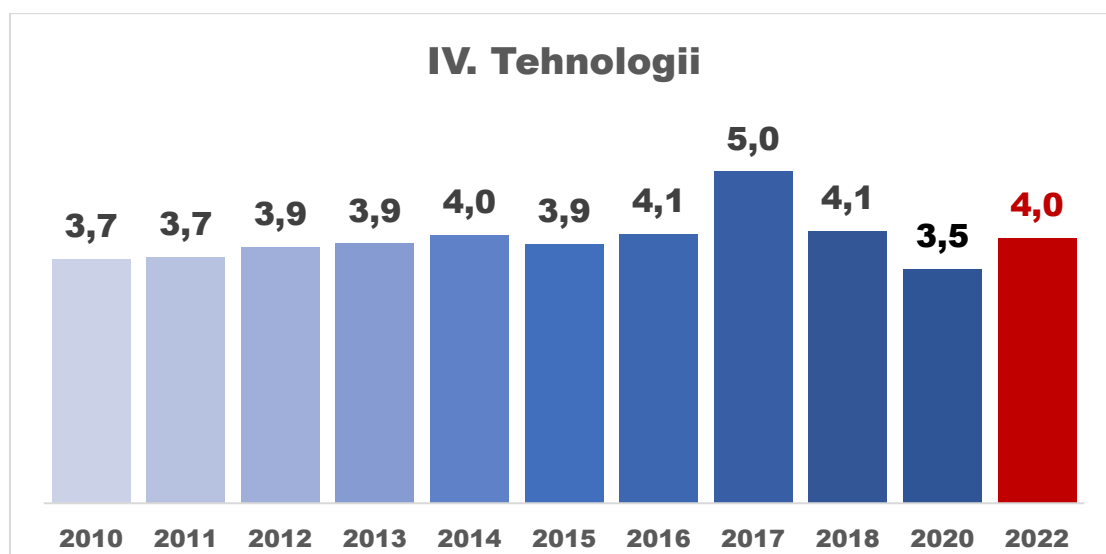

Figura 2.26. Evoluția indicatorului „Tehnologii” în perioada 2010-2022

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Însăși evoluția indicatorului *Tehnologii* este în creștere în anul 2022 față de anul 2020, dar aceasta nu denotă faptul că aici lucrurile nu trebuie perfectate și îmbunătățite.

Evoluția economică prin indicatorul *Tehnologii* se referă la analiza modului în care progresele tehnologice influențează creșterea economică, productivitatea, inovația și competitivitatea.

Astfel, acest indicator cuprinde aspectul digitalizării și adoptării tehnologiei informației și comunicațiilor (TIC), cum ar fi ratele de penetrare a internetului, abonamentele la telefoane mobile și conectivitatea în bandă largă, care reflectă măsura în care tehnologia este integrată în economie și societate. Tehnologiile digitale permit creșterea eficienței, accesul la piață și inovarea în toate sectoarele, conducând evoluția economică în era digitală.

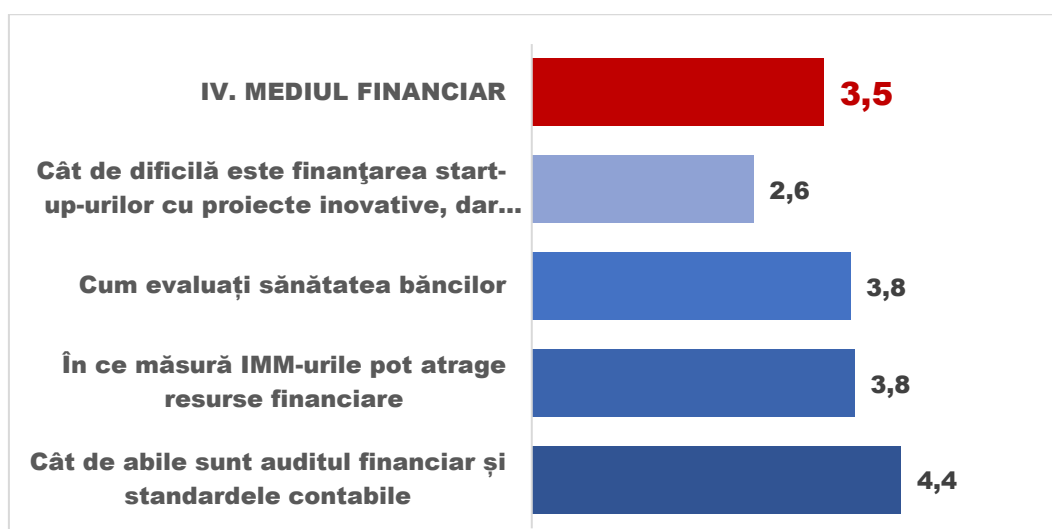

Figura 2.27. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Mediul financiar”

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Un alt indicator, nu mai puțin important, este *Mediul financiar* care joacă un rol semnificativ în modelarea competitivității prin influențarea investițiilor, antreprenoriatului, inovației, productivității și creșterii economice. Astfel, respondenții au menționat că este foarte dificil accesul la finanțarea start-upurilor cu proiecte inovative, dar riscante. Accesul la finanțare permite firmelor să finanțeze activități de cercetare și dezvoltare (C&D), să investească în noi tehnologii, să își extindă capacitatea de producție și să intre pe noi piețe, sporindu-și competitivitatea.

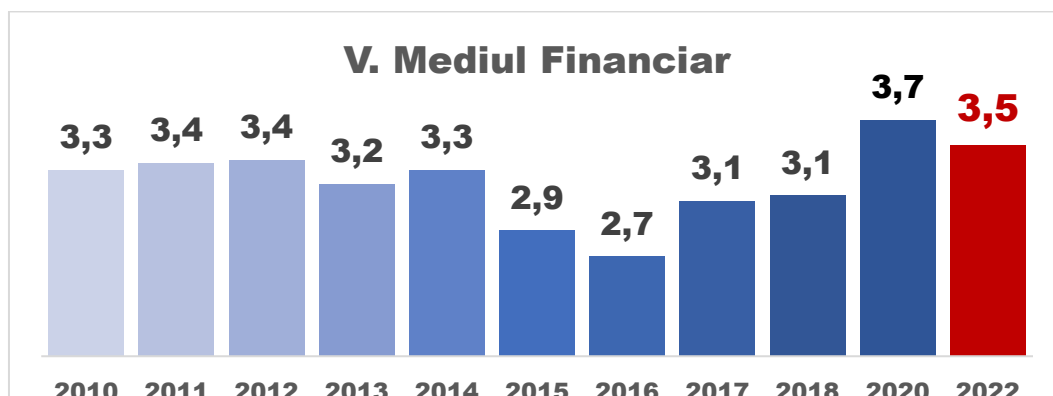

Figura 2.28. Evoluția indicatorului „Mediul financiar” în perioada 2010-2022

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Acest indicator în anul 2022 a înregistrat o valoare de 3,5 care arată minimizarea evolutivă în timp a acestuia datorită faptului că este necesară integrarea pe piețele financiare globale, care vor permite accesul la fluxurile internaționale de capital, diversificarea surselor de finanțare și oportunități de investiții și colaborare.

În general, mediul financiar joacă un rol esențial în modelarea competitivității, oferind întreprinderilor acces la capital, facilitând investițiile și inovarea, promovând alocarea eficientă a resurselor și încurajând creșterea favorabilă incluziunii. Factorii de decizie, autoritățile de reglementare și instituțiile financiare au un rol fundamental în crearea unui mediu financiar favorabil, care să susțină competitivitatea, să stimuleze dinamismul economic și să contribuie la dezvoltarea durabilă.

Figura 2.29. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Comerț exterior și investiții”

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Unul din factorii sensibili la indicatorul *Comerț exterior și investiții* este că barierele netarifare din țara respectivă împiedică competitivitatea produselor de import pe piața internă. Aceasta, de fapt, evaluează nivelul de implicare a unei țări în comerțul internațional și atractivitatea acesteia pentru investițiile străine.

Factorii de decizie, investitorii și părțile interesate folosesc acest indicator pentru a evalua oportunitățile și riscurile asociate cu comerțul internațional și activitățile de investiții, pentru a informa deciziile de politică și pentru a formula strategii și a spori creșterea și dezvoltarea economică.

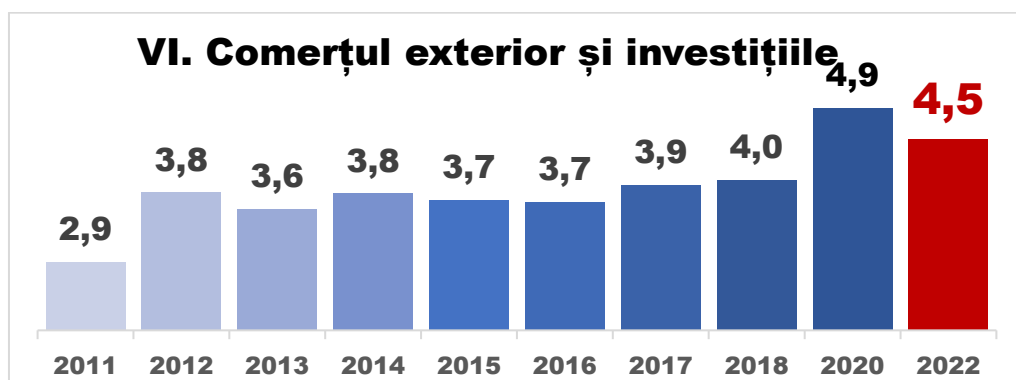

Figura 2.30. Evoluția indicatorului „Comerț exterior și investiții” în perioada 2010-2022
Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Astfel, dacă analizăm comparativ anul 2022 cu anul 2020 se vede un trend negativ, care are la bază atât efectul Pandemiei Covid-19, cât și impactul războiului Federației Ruse asupra Ucrainei. Totodată, precizăm că acest indicator cuprinde ponderea comerțului cu principalii parteneri comerciali, diversificarea geografică a comerțului și intensitatea comerțului cu anumite regiuni sau țări.

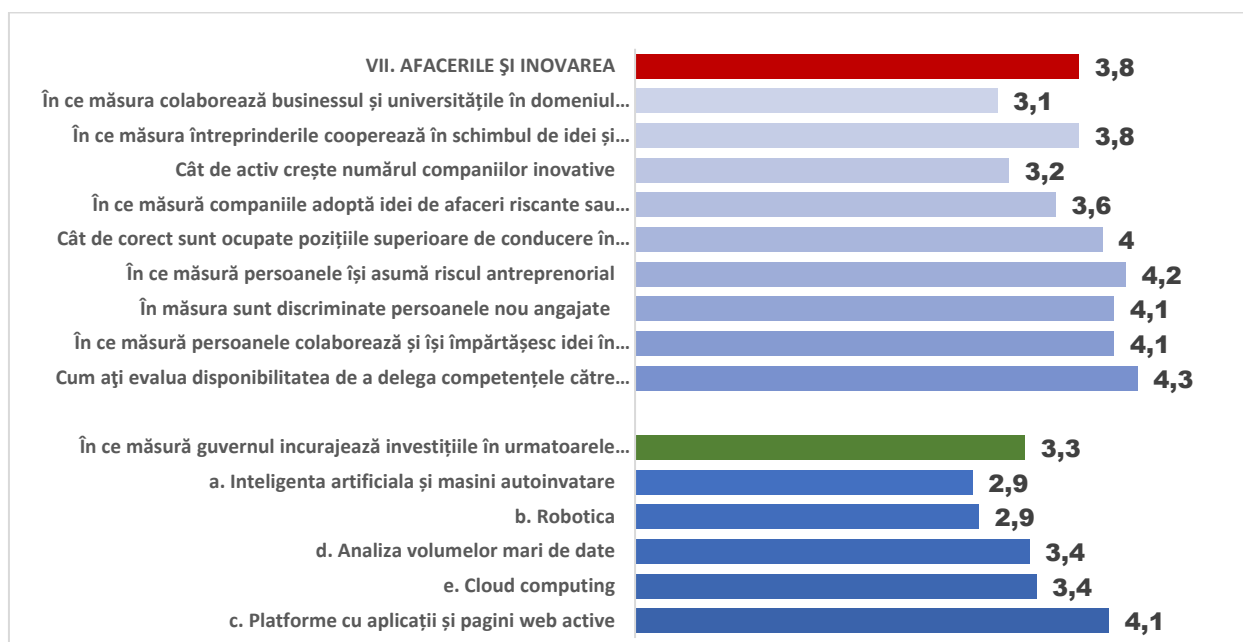

Figura 2.31. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Afacerile și inovarea”
Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Indicatorul *Afacerea și inovarea* este relevant pentru dezvoltarea economică a Republicii Moldova, contribuind la creșterea productivității, competitivitatea și crearea de locuri de muncă. Toate tipurile de programe precum incubatoarele de start-upuri, acceleratoarele de afaceri și competițiile antreprenoriale promovează inovația și încurajează indivizii să urmeze proiecte antreprenoriale. Totodată, rămâne a fi o provocare disponibilitatea limitată a capitalului de risc, costurile ridicate ale împrumuturilor și cerințele stricte de garanție limitează creșterea și inovarea afacerii. Eforturile de îmbunătățire a accesului la finanțare, inclusiv dezvoltarea unor mecanisme alternative de finanțare și sprijin pentru instituțiile de microfinanțare, sunt cruciale pentru stimularea antreprenoriatului și a inovației.

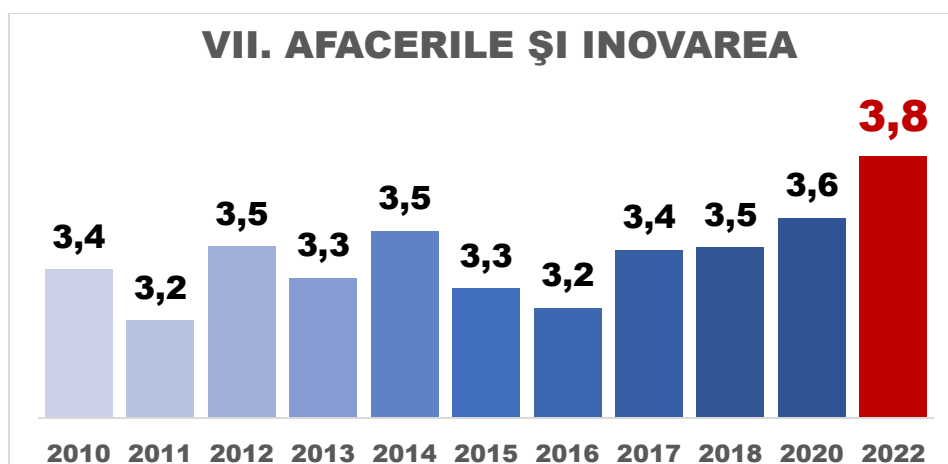

Figura 2.32. Evoluția indicatorului „Afacerile și inovarea” în perioada 2010-2022

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Investiția în educație și dezvoltarea competențelor este indispensabilă pentru formarea unei forțe de muncă talentate, capabile să stimuleze inovația și antreprenoriatul. Sistemul educațional din Republica Moldova se concentrează pe îmbunătățirea educației STEM (știință, tehnologie, inginerie și matematică), alfabetizare digitală și formare profesională continuă pentru a dezvolta competențe specifice necesare pentru economia bazată pe cunoaștere.

Mediul de reglementare a afacerilor din Republica Moldova a cunoscut îmbunătățiri în ultimii ani, dar provocările persistă, inclusiv birocrăția, corupția și aplicarea inconsecventă a legilor. Raționalizarea reglementărilor comerciale, creșterea transparenței și consolidarea statului de drept sunt esențiale pentru crearea unui mediu favorabil pentru dezvoltarea afacerilor și inovare.

Abordarea factorilor determinanți în domeniul afacerilor și inovării este esențială pentru deblocarea potențialului economic al Republicii Moldova, pentru stimularea creșterii durabile și pentru poziționarea țării ca un jucător competitiv în economia globală. Eforturile continue de promovare a antreprenoriatului, inovației și investițiilor vor fi esențiale pentru conducerea agendei de dezvoltare economică a Republicii Moldova în anii următori.

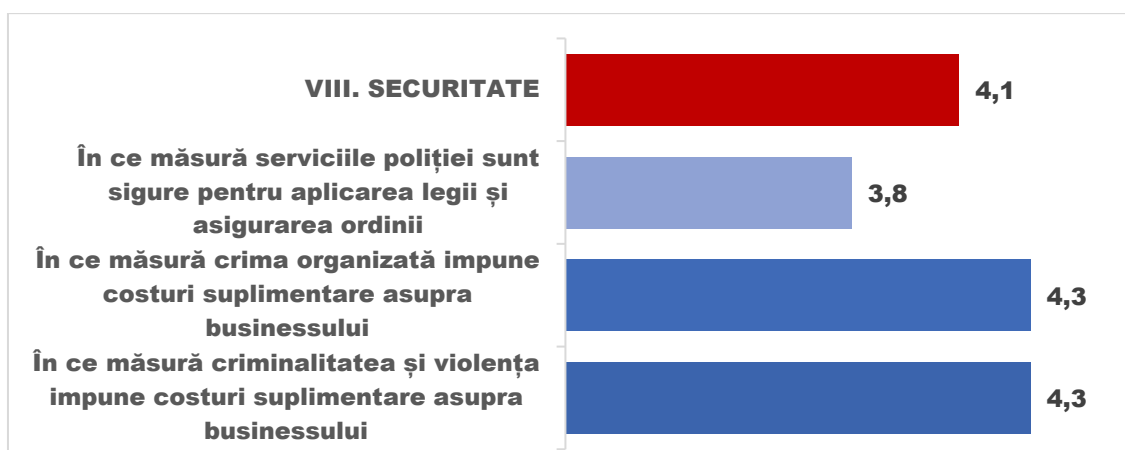

Figura 2.33. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Securitate”

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Indicatorul *Securitate* cuprinde diverse dimensiuni cruciale pentru stabilitatea, dezvoltarea și bunăstarea țării. Integritatea teritorială a Republicii Moldova este un aspect fundamental al securității sale. Conflictul transnistrean nerezolvat rămâne o preocupare majoră, regiunea separatistă mizând pe independență sau pe integrarea cu Federația Rusă. Asigurarea suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova, inclusiv reintegrarea Transnistriei prin mijloace pașnice, este iminentă pentru securitatea națională.

Totodată, specificăm că securitatea internă include combaterea corupției, consolidarea agențiilor de aplicare a legii și abordarea unor probleme precum sărăcia, șomajul și inegalitatea socială, care pot submina stabilitatea și securitatea.

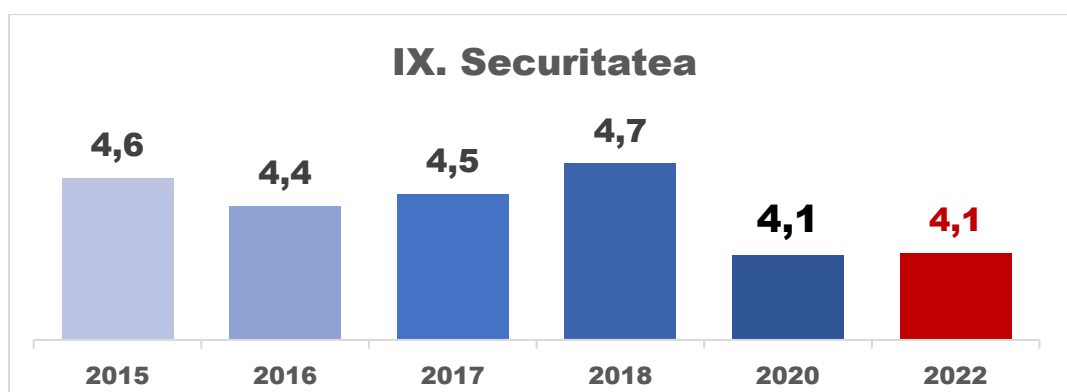

Figura 2.34. Evoluția indicatorului „Securitate” în perioada 2010-2022

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Analiza diverselor aspecte ale securității este esențială pentru asigurarea stabilității, prosperității și rezistenței Republicii Moldova, care va duce la creșterea economică și prosperarea țării. O abordare cuprinzătoare care să integreze eforturile din mai multe sectoare, să implice toate părțile interesate relevante și să încurajeze cooperarea regională și internațională este necesară pentru a aborda în mod eficient provocările complexe de securitate cu care se confruntă Republica Moldova.

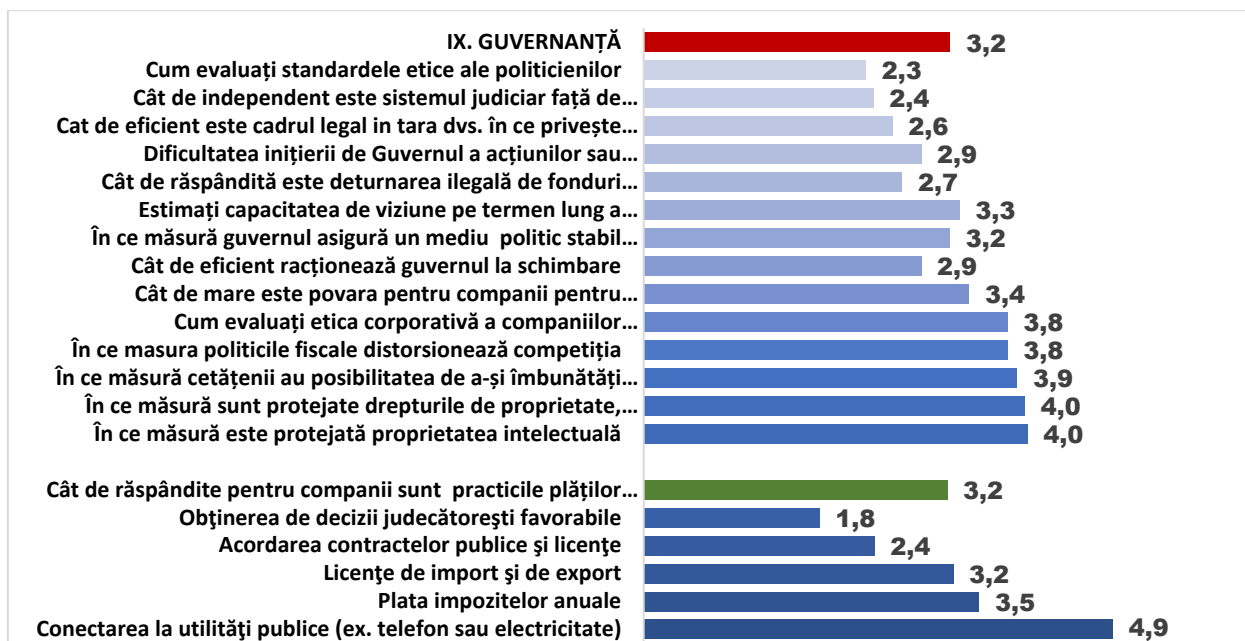

Figura 2.35. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Guvernanță”

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Rămâne indiscutabil rolul guvernanței în modelarea dezvoltării economice, stabilității politice și coeziunii sociale pe întreg teritoriul Republicii Moldova. Stabilitatea politică este esențială pentru crearea unui mediu propice creșterii economice și investițiilor. Republica Moldova a trecut prin perioade de instabilitate politică și polarizare, care pot perturba procesele de guvernare, pot împiedica implementarea politicilor și pot submina încrederea investitorilor. Întărirea instituțiilor democratice, promovarea dialogului politic și asigurarea respectării statului de drept sunt esențiale pentru stimularea stabilității politice în Republica Moldova.

Colaborarea cu organizațiile internaționale, donatorii și partenerii de dezvoltare poate oferi asistență tehnică, sprijin financiar și expertiză pentru a aborda provocările de guvernare și pentru a promova dezvoltarea durabilă.

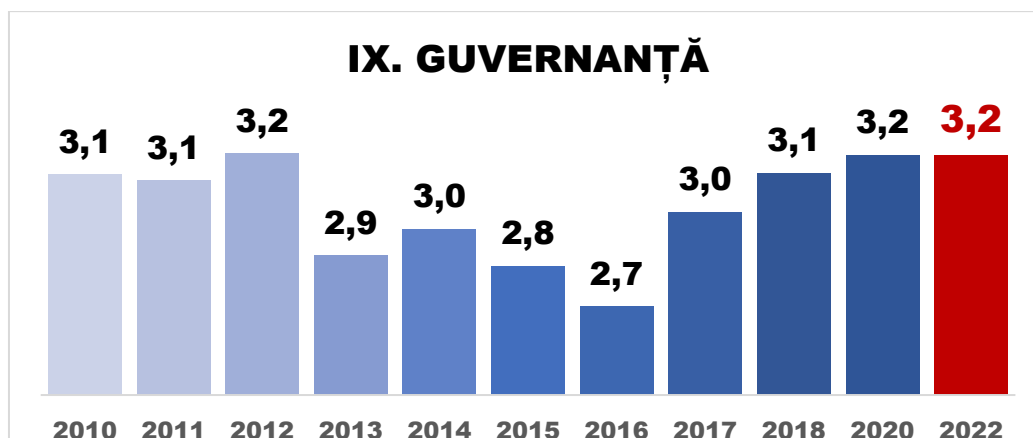

Figura 2.36. Evoluția indicatorului „Guvernanță” în perioada 2010-2022

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Abordarea factorilor determinanți legați de guvernare este relevantă pentru promovarea stabilității politice, sporirea încrederii publicului în instituții și promovarea dezvoltării incluzive și durabile în Republica Moldova. Eforturile continue de consolidare a sistemelor de guvernanță, de susținere a statului de drept și de promovare a transparenței și a răspunderii sunt esențiale pentru promovarea agendei de guvernanță a Republicii Moldova și pentru atingerea obiectivelor sale de dezvoltare.

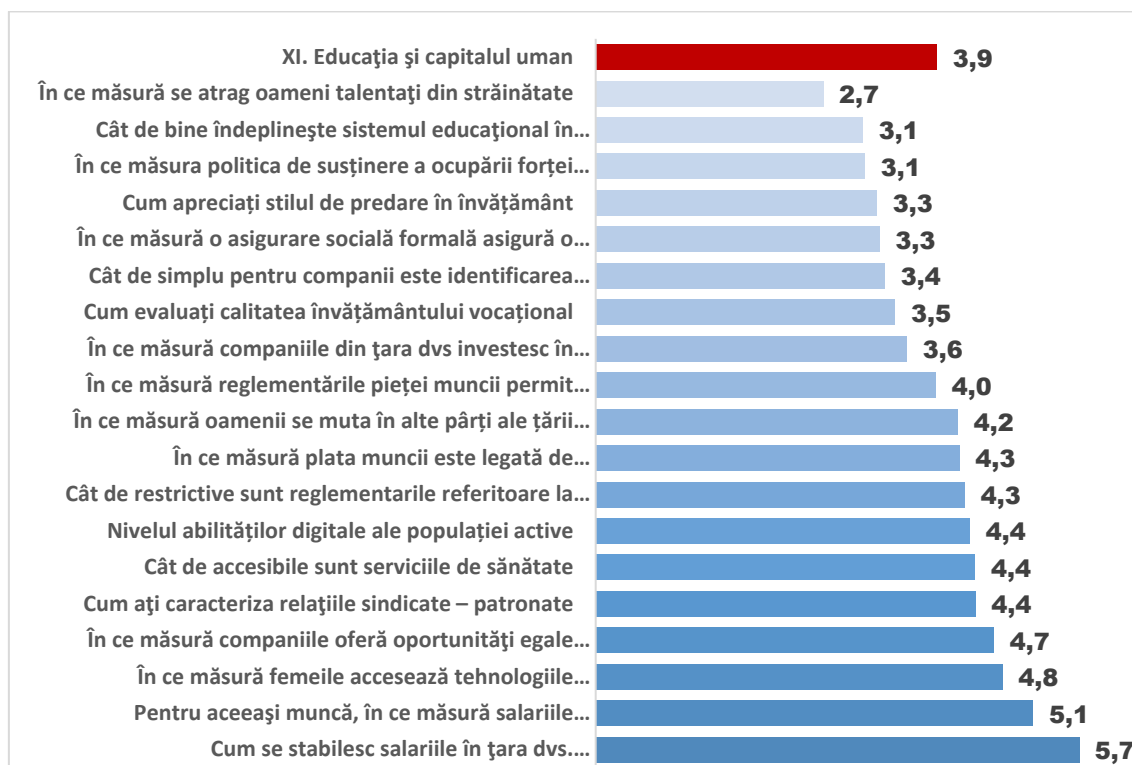

Figura 2.37. Valoarea factorilor determinanți ai indicatorului „Educație și capitalul uman”

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Investiția în educație nu este doar o investiție în viitorul cetățenilor, ci și un factor determinant al competitivității și prosperității pe termen lung a unei țări într-o economie globală din ce în ce mai bazată pe cunoaștere.

Educația îmbunătățește competitivitatea internațională a unei țări prin producerea unei forțe de muncă foarte calificate, care poate concura eficient pe piețele globale. Țările cu populații bine educate sunt mai bine poziționate pentru a atrage investiții străine, a participa la lanțurile valorice globale și a concura pe baza inovației, calității și productivității.

Astfel, sistemele de învățământ de înaltă calitate care pun accentul pe gândirea critică, rezolvarea problemelor și dezvoltarea abilităților practice produc absolvenți care sunt mai bine pregătiți să răspundă cerințelor pieței muncii și să contribuie la competitivitatea economică.

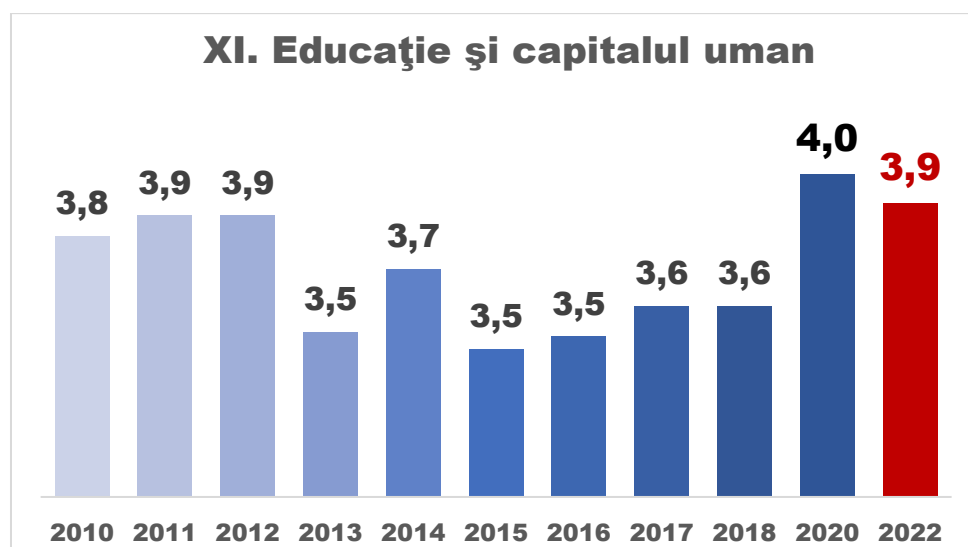

Figura 2.38. Evoluția indicatorului „Educație și capitalul uman” în perioada 2010-2022

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului realizat

Este de menționat faptul că stabilitatea macroeconomică creează un mediu favorabil pentru investiții și creștere economică a Republicii Moldova. Atunci când inflația este controlată, deficitul bugetar este gestionat corespunzător, iar rata de schimb valutar este stabilă, investitorii locali și străini au încredere să investească în economia națională. Astfel, aceasta duce la crearea de locuri de muncă, creșterea producției și, în general, la dezvoltarea economică.

Totodată, în opinia noastră, o politică macroeconomică stabilă contribuie la stabilitatea sectorului financiar. Băncile și alte instituții financiare funcționează mai eficient atunci când riscurile economice sunt reduse. În Republica Moldova, o bună guvernare economică ajută la evitarea crizelor bancare și la menținerea unui sistem financiar sănătos.

Astfel, o economie stabilă poate contribui atât la reducerea sărăciei, cât și la creșterea nivelului de trai. Prin crearea de locuri de muncă și menținerea puterii de cumpărare a populației, stabilitatea macroeconomică ajută la îmbunătățirea condițiilor de trai ale cetățenilor.

Putem menționa că stabilitatea macroeconomică reduce incertitudinea și riscul, încurajează investițiile și promovează creșterea economică durabilă.

Astfel, infrastructura dezvoltată, inclusiv transport, energie, telecomunicații și infrastructură digitală, este esențială pentru competitivitate. Infrastructura bine dezvoltată scade costurile de producție, facilitează comerțul și logistica, îmbunătățește conectivitatea și îmbunătățește accesul la piețe, ceea ce duce la creșterea competitivității. O forță de muncă calificată și educată este esențială pentru competitivitate în economiile bazate pe cunoaștere. Investițiile în educație, formare profesională și învățarea pe tot parcursul vieții sporesc dezvoltarea capitalului uman, îmbunătățesc productivitatea muncii și încurajează inovarea și antreprenoriatul, contribuind la competitivitate.

Totuși, Republica Moldova se confruntă cu numeroase provocări în menținerea stabilității macroeconomice. Acestea includ fluctuații politice, dependența de remitențe, corupția și un sector informal extins. Pentru a aborda aceste provocări, sunt necesare măsuri precum:

- Reformele structurale, adică implementarea de reforme structurale pentru îmbunătățirea eficienței administrației publice și a sectorului privat.
- Lupta împotriva corupției, adică măsuri stricte pentru combaterea corupției și îmbunătățirea transparenței.
- Diversificarea economiei, adică reducerea dependenței de remitențe și diversificarea economiei pentru a stimula creșterea sustenabilă.
- Politici monetare și fiscale prudente, adică menținerea unor politici monetare și fiscale prudente pentru a controla inflația și a asigura stabilitatea financiară.

Totodată, deschiderea către comerț și investiții la fel am dedus că este un factor-cheie al competitivității, deoarece permite țărilor să acceseze piețele externe, să profite de avantaje comparative și să participe la lanțurile valorice globale. Deschiderea comerțului stimulează concurența, promovează specializarea și sporește eficiența, ceea ce duce la creșterea competitivității și la creșterea economică.

Concluzii la capitolul 2

Prin analiza politicii europene de extindere și comerțul exterior al economiilor țărilor mici în cadrul etapei inițiale a integrării precizăm că Republica Moldova prin intermediul Acordului de asociere, la fel ca și Georgia, Chile și Grecia, are posibilitatea creșterii competitivității și impulsivității exporturilor. Astfel, Acordul de asociere oferă Republicii Moldova acces preferențial la vasta piață a UE de peste 500 de milioane de consumatori, iar prin reducerea sau eliminarea tarifelor și barierelor comerciale, exportatorii moldoveni obțin un avantaj competitiv în accesarea piețelor UE în comparație cu țările ne semnate. Acest acces extins la piață poate stimula creșterea exporturilor în diferite sectoare ale economiei moldovenești. Prin alinierea la standardele UE, exportatorii moldoveni pot îmbunătăți calitatea, siguranța și competitivitatea produselor lor, făcându-le mai atractive pentru consumatorii și întreprinderile din UE.

Totodată, Acordul de asociere oferă Republicii Moldova oportunități valoroase de a-și spori competitivitatea, de a promova creșterea economică și de a se integra în economia globală. Prin valorificarea beneficiilor acordului și implementarea reformelor necesare, Republica Moldova își poate debloca potențialul de export, atrage investiții și poate obține o dezvoltare durabilă și prosperitate.

Implementarea Acordului de asociere UE-Republica Moldova contribuie la facilitarea procesului de reformă economică în Republica Moldova prin promovarea alinierii politicilor, consolidarea instituțională, liberalizarea comerțului, promovarea investițiilor, accesul la programele și finanțarea UE, accesul și integrarea pe piață și dialogul politic și cooperare. Prin valorificarea oportunităților oferite de Acordul de asociere, Republica Moldova își poate accelera transformarea economică, își poate îmbunătăți standardele de guvernare și își poate spori competitivitatea și prosperitatea.

Este de menționat că creșterea economică și competitivitatea exporturilor Republicii Moldova prin prisma Acordului de asociere duce la o interdependență dintre creșterea economică și exporturi care este adesea caracterizată printr-o dinamică ce se consolidează reciproc, în care creșterea economică stimulează expansiunea exporturilor și, la rândul său, creșterea exporturilor contribuie la creșterea economică în continuare.

Totodată, creșterea economică duce de obicei la creșterea cheltuielilor de consum și de afaceri, atât pe plan intern, cât și internațional. Pe măsură ce veniturile cresc, consumatorii au o putere de cumpărare mai mare, ceea ce duce la o cerere mai mare de bunuri și servicii. În mod similar, întreprinderile în creștere pot căuta noi piețe pentru produsele lor sau își pot extinde operațiunile

pentru a satisface cererea în creștere. Această cerere crescută se poate transpune în volume de export mai mari, deoarece producătorii interni caută să satisfacă nevoile consumatorilor de peste mări.

Prin cercetare este arătat că progresul economic poate spori competitivitatea unei țări pe piețele globale. O economie în creștere conduce la îmbunătățiri ale productivității, inovației tehnologice și dezvoltării infrastructurii, care pot reduce costurile de producție și pot îmbunătăți calitatea bunurilor și serviciilor. Ca urmare, firmele autohtone devin mai competitive la nivel internațional, permițându-le să-și mărească cota de piață și să-și extindă exporturile.

În general, creșterea economică poate servi ca un catalizator pentru expansiunea exporturilor prin stimularea cererii, creșterea competitivității, îmbunătățirea dinamicii cursului de schimb, promovarea liberalizării comerțului și facilitarea investițiilor în promovarea exporturilor. Pe măsură ce exporturile cresc, ele pot contribui în continuare la creșterea economică prin generarea de venituri suplimentare, locuri de muncă și oportunități de investiții, creând un ciclu virtuos de creștere bazată pe export.

Totodată, cercetarea realizată ne-a arătat că impactul factorilor determinanți asupra competitivității are mai multe fațete și sunt interconectați, fiecare determinant contribuind la competitivitatea generală în felul său. Țările și întreprinderile, care acordă prioritate investițiilor în acești factori determinanți și adoptă politici care să conducă la competitivitate sunt mai bine poziționate pentru a avea succes pe piața globală și pentru a obține o dezvoltare economică durabilă.

3. ZONA DE LIBER-SCHIMB APROFUNDAT ȘI CUPRINZĂTOR ȘI DIVERSIFICAREA STRUCTURII COMERȚULUI EXTERIOR AL REPUBLICII MOLDOVA

3.1. Trăsături și tendințe ale dinamicii și volumului comerțului exterior al Republicii Moldova

Republica Moldova este una din țările care este cea mai mult afectată de războiul din Ucraina, nu numai prin faptul că este țară vecină geografic, ci și din cauza dependenței energetice, lipsa accesului direct la mare, în condițiile unor strânse legături cu Ucraina și Federația Rusă. Incidența războiului și majorarea prețurilor au dus la anumite costuri fiscale suplimentare, astfel fiind direcționate resurse pentru prioritățile de dezvoltare pe termen lung.

Securitatea energetică și accesibilitatea la prețuri până în prezent este una din problemele de bază din cauza dependenței mari de importurile de energie și diversificării limitate a furnizorilor de gaze și energie electrică. Dependența mare de contractele pe termen scurt, în special pentru furnizarea de energie, se adaugă la această vulnerabilitate. Cu toate că au scăzut prețurile la energie, atât la nivel regional, cât și la nivel național, acestea rămân peste nivelul de accesibilitate pentru consumatori, erodând și mai mult competitivitatea companiilor și a veniturilor gospodăriilor, în special pentru păturile vulnerabile.

În contextul economiei actuale, este necesar ca măsurile de redresare pe termen scurt să fie completate cu anumite măsuri pe termen lung care va ajuta schimbarea economiei de modelul economic actual.

Însuși, procesul de globalizare afectează economiile țărilor într-un mod variat, influențând dezvoltarea economică, comercială și socială. Comparând impactul globalizării asupra economiei Republicii Moldova cu alte țări, putem observa diferențe și similitudini în funcție de contextul economic și politic specific fiecărei țări.

Astfel, beneficiile țărilor membre ale Uniunii Europene sunt reflectate prin beneficiile de piețe extinse, transfer de tehnologii avansate, mobilitate a forței de muncă și capital, precum și de politici comune care susțin comerțul liber și cooperarea economică, iar SUA a fost unul dintre principalii promotori ai globalizării, beneficiind de investiții străine directe, exporturi tehnologice și importuri ieftine care au redus costurile pentru consumatori.

În opinia noastră, considerăm că și în multe economii emergente, Republica Moldova depinde semnificativ de remitențele trimise de lucrătorii migranți. Aceasta este o caracteristică comună și în alte țări din Europa de Est și Asia Centrală. Totodată, economia Republicii Moldova este mai dependentă de agricultură și servicii, în timp ce economii precum cea a Chinei, au un sector manufacturier foarte dezvoltat.

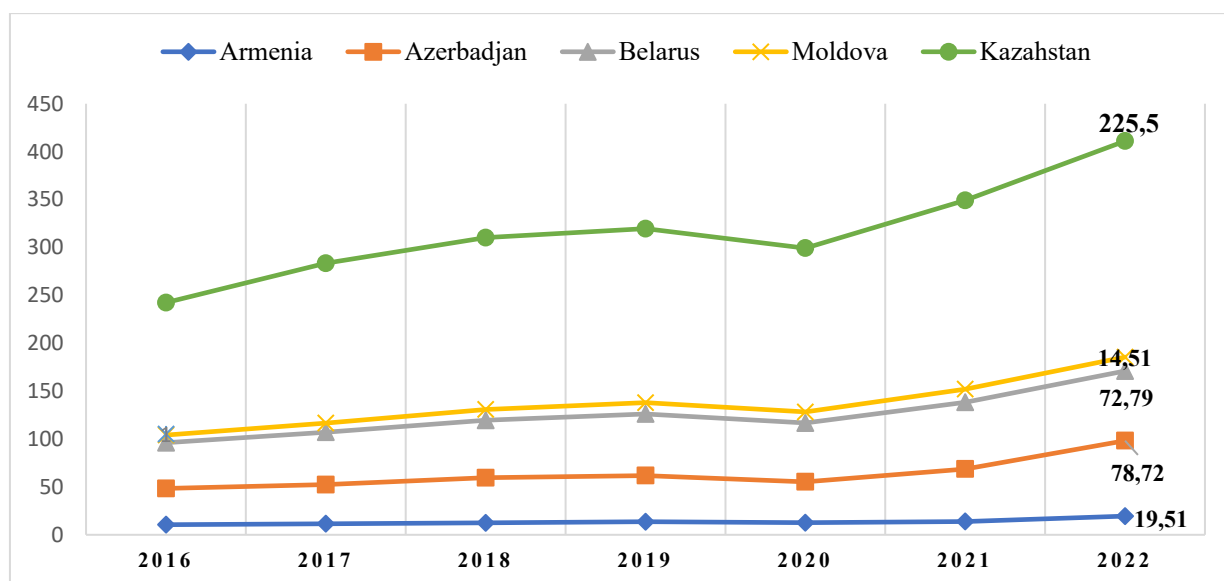

Figura 3.1. Dinamica PIB-ului la nivel mondial, pe grupe de țări și Republica Moldova (dolari SUA)

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.statistica.md [6]

În perioada 2016-2022, dinamica PIB-ului la nivel mondial și în Republica Moldova a reflectat tendințele globale de creștere economică, impactul negativ al pandemiei Covid-19 și ulterioara redresare economică. Amintim că economiile dezvoltate și emergente au arătat diferențe în viteza și amploarea redresării, în funcție de structura economică și măsurile de politică aplicate. Republica Moldova, deși vulnerabilă la șocurile externe, a demonstrat capacitate de redresare în urma crizelor economice, susținută de politicile guvernamentale și de reluarea activităților economice globale.

Astfel, pentru Republica Moldova, datele arată o dinamică specifică unei economii mici și deschise, vulnerabilă la șocurile externe și la fluctuațiile economice globale. În 2016, creșterea moderată a PIB-ului a înregistrat în jur de 4%, iar în 2021, a avut loc o redresare economică puternică după impactul pandemiei Covid-19, cu o creștere de aproximativ 13%, datorită reluării activităților economice, redeschiderii piețelor externe și măsurilor guvernamentale de stimulare.

Țările din CSI au avut o evoluție economică influențată de prețurile la energie și materii prime, precum și de instabilitatea economică și politică din regiune, astfel că în perioada 2016-2019 creșterea economică variabilă s-a înregistrat cu rate medii anuale de creștere de aproximativ 2-4%, susținute de exporturile de energie și materii prime. În anul 2020, a fost înregistrată o contracție moderată în regiune, cu o scădere a PIB-ului de aproximativ 3-4%, din cauza prețurilor mai ridicate ale energiei și unui impact diferit al pandemiei. În perioada anilor 2022-2023, redresarea economică a evidențiat rate de creștere de aproximativ 3-4% în 2022 și 4-5% în 2023, susținute de redresarea prețurilor la energie și de măsuri de stimulare internă (tabelul 3.1).

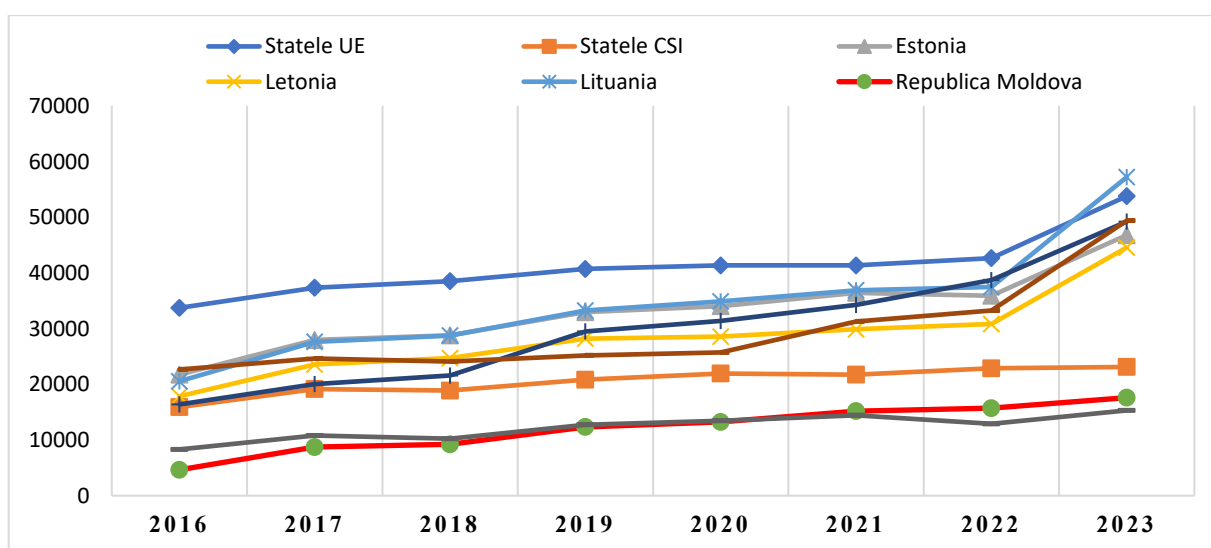
**Valoarea PIB-ului per capita după paritatea de cumpărare în anii 2016-2023
(dolari SUA)**

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Statele UE	33723	37344	38514	40712	41352	41348	42659	53783
Statele CSI	15904	19147	18871	20827	21935	21736	22873	23109
Estonia	21746	27951	28786	32951	34037	36418	35902	46790
Letonia	17852	23560	24709	28196	28555	29878	30829	44560
Lituania	20547	27622	28751	33241	34883	36879	37469	57196
Republica Moldova	4640	8720	9220	12330	13240	15180	15710	17597
România	16388	20042	21570	29500	31380	34250	38700	49213
Federația Rusă	22650	24623	24085	25189	25713	31270	33250	49383
Ucraina	8300	10800	10220	12730	13450	14430	12890	15310

Sursa: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, 2024 [105]

În perioada 2016-2023, dinamica PIB-ului la nivel mondial și în Republica Moldova a reflectat tendințele globale de creștere economică, impactul negativ al pandemiei Covid-19 și ulterioara redresare economică. Amintim că economiile dezvoltate și emergente au arătat diferențe în viteza și amploarea redresării, în funcție de structura economică și măsurile de politică aplicate. Republica Moldova, deși vulnerabilă la șocurile externe, a demonstrat capacitate de redresare în urma crizelor economice, susținută de politicile guvernamentale și de reluarea activităților economice globale.

Valoarea PIB-ului per capita ajustat după paritatea puterii de cumpărare oferă o perspectivă clară asupra nivelului de dezvoltare economică și a standardului de viață. Republica Moldova a înregistrat o creștere constantă în această perioadă, deși valoarea rămâne sub media UE și CSI. Pe măsură ce țara își continuă eforturile de modernizare și integrare economică, este de așteptat ca aceste valori să crească în continuare (figura 3.2).

**Figura 3.2. Valoarea PIB-ului per capita după paritatea de cumpărare în anii 2016-2023
(dolari SUA)**

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.intracen.org [107]

Precizăm că variația procentuală a PIB-ului per capita ajustată după paritatea puterii de cumpărare indică ritmul de creștere sau scădere a economiilor analizate. Republica Moldova și România au arătat o capacitate robustă de redresare după șocul pandemiei, în timp ce Ucraina a avut o evoluție mai fluctuantă. Statele UE au demonstrat o reziliență economică mai ridicată, cu creșteri mai constante și redresări mai rapide post-pandemie.

Astfel, Republica Moldova a prezentat o creștere economică constantă de circa 6,1% până la pandemia din 2020, urmată de o redresare puternică. Aceasta reflectă atât vulnerabilitatea la șocurile externe, cât și capacitatea de recuperare. România, a avut o creștere economică solidă de 6,4%, cu o scădere moderată în 2020, înregistrând o redresare robustă în 2023 de 2,4%, reflectând reziliența economiei și integrarea în piața UE. În Ucraina, a avut o creștere variabilă, influențată de instabilitatea politică și economică, cu o redresare notabilă în 2021, dar estimările pentru 2023 arată o creștere mai modestă de circa 2% (figura 3.3).

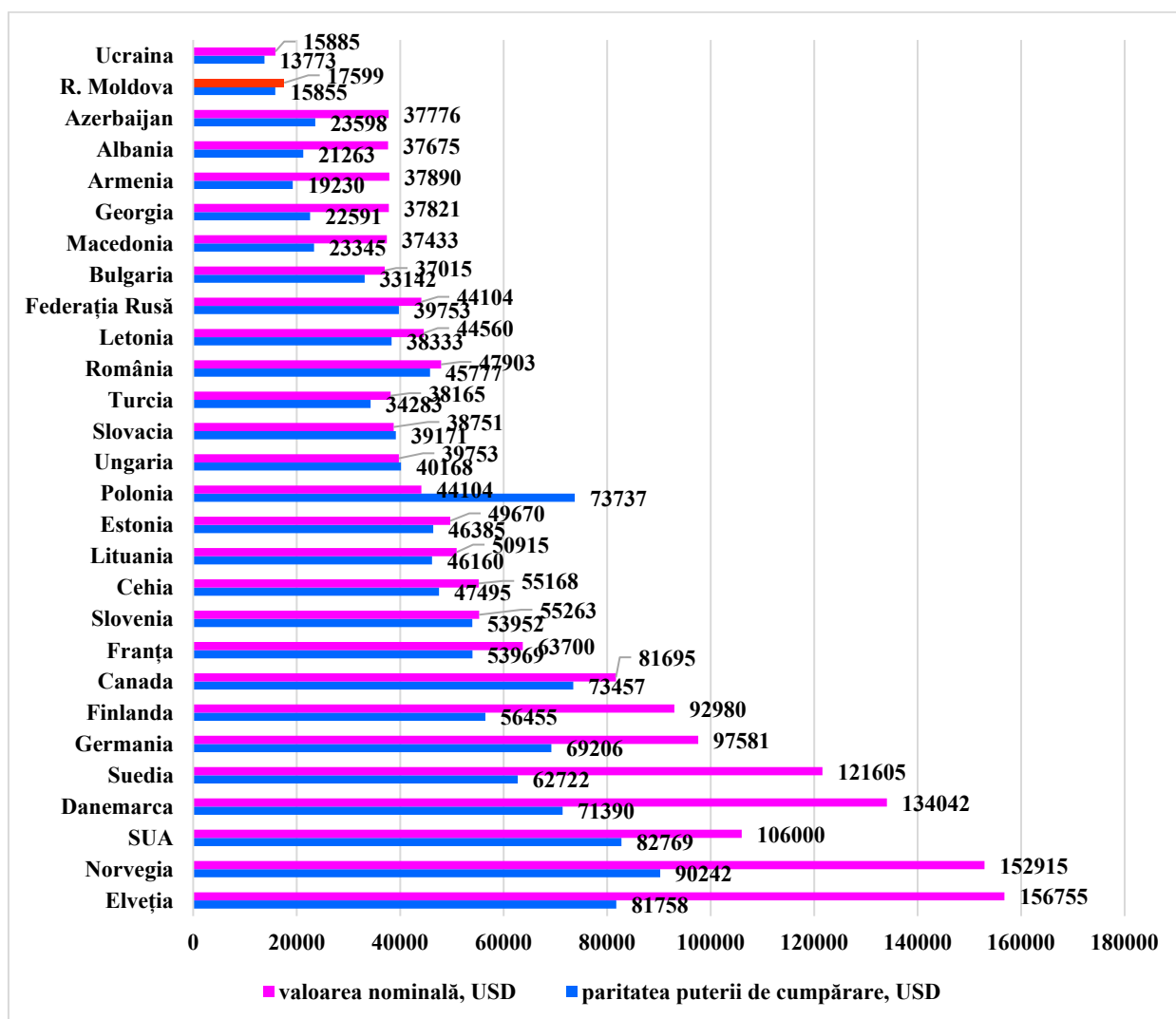

Figura 3.3. Repartizarea statelor după mărimea PIB-ului per locuitor la paritatea puterii de cumpărare în 2023 (dolari SUA)

Sursa: International Monetary Fund, 2024 [177]

Analizând raportul dintre PIB-ul pe cap de locuitor ajustat după paritatea puterii de cumpărare și media UE pentru aceste state în perioada 1992-2023, putem observa următoarele:

1. **Republica Moldova și Ucraina** au avut dificultăți semnificative în convergența economică, menținându-se la niveluri scăzute în raport cu media UE.
2. **România** a demonstrat o convergență economică semnificativă, în special după aderarea la UE, ajungând la aproximativ 55-60% din media UE.
3. **Estonia și Letonia** au avut o creștere economică rapidă și o convergență semnificativă, depășind 75-80% din media UE.
4. **Federația Rusă** a avut o creștere inițială moderată, dar a stagnat în ultimele decenii, menținându-se la aproximativ 30-40% din media UE.

Aceste tendințe reflectă impactul reformelor economice, al integrării europene și al stabilității politice asupra dezvoltării economice și convergenței față de standardele europene (tabelul 3.2).

Tabelul 3.2

Raportul dintre PIB-ul pe cap de locuitor după paritatea de cumpărare a valutei naționale în diverse state față de media UE în anii 1992-2023 (dolari SUA)

	1992	1995	2000	2005	2010	2015	2018	2020	2021	2022	2023
Statele UE	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Statele CSI	46,4	33,2	31,5	40,3	47,2	49,0	48,3	49,5	51,4	54,8	61,4
Estonia	n.d.	41,7	50,1	66,9	64,5	74,7	79,0	80,0	76,8	78,0	80,4
Letonia	33,8	31,2	36,7	52,9	52,9	64,2	69,3	70,8	69,4	70,6	84,4
Lituania	n.d.	35,0	39,7	55,4	60,9	74,6	80,7	81,9	80,8	82,0	65,7
Republica Moldova	18,1	11,8	9,2	12,0	13,8	15,8	16,9	21,6	24,6	29,8	21,3
România	34,7	38,8	32,7	41,6	48,6	54,8	61,3	63,6	64,9	66,3	76,4
Federația Rusă	64,7	48,1	45,9	58,0	66,9	69,2	67,8	69,6	70,0	71,3	76,1
Ucraina	34,7	19,9	16,4	21,9	22,9	20,8	21,5	25,7	30,7	36,5	24,5

Sursa: calculat de autor după International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, 2024 [177]

Însuși raportul dintre PIB-ul per capita prin paritatea puterii de cumpărare (PPC) din diferite țări ne oglindește situația despre standardele lor relative de viață și dezvoltarea economică. Astfel, este important să luăm în considerare factorii precum dimensiunea populației, distribuția veniturilor, costul vieții și ajustările parității puterii de cumpărare, care influențează direct nivelul de dezvoltare economică a fiecărui stat.

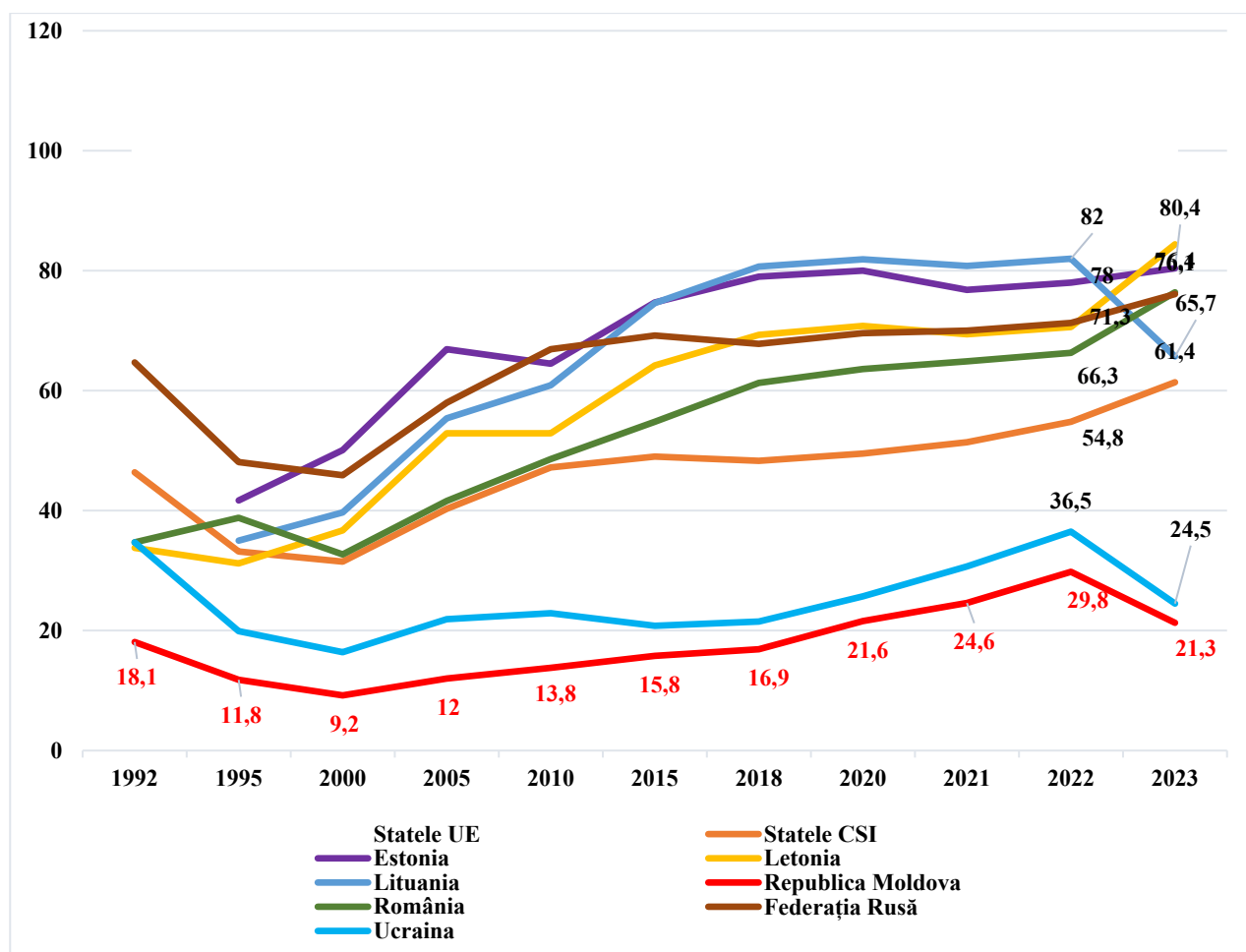

Figura 3.4. Dinamica raportului dintre PIB-ul per capita după paritatea de cumpărare a valutei naționale în diverse state față de media UE în anii 1992-2023 (dolarii SUA)

Sursa: elaborat de autor după International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, 2024 [177]

Dat fiind faptul că, Republica Moldova este o țară mică, oportunitatea creșterii economice a acesteia este determinată de dezvoltarea piețelor de desfacere la nivel internațional și regional.

Pentru a analiza dezvoltarea comerțului exterior al Republicii Moldova este necesar de a analiza factorii care influențează dezvoltarea acesteia și de a determina reformele politicii comerciale care va impulsiona competitivitatea companiilor exportatoare din Republica Moldova.

În prezent, Republica Moldova își dezvoltă piața comercială pe mai multe piețe de desfacere: piața Uniunii Europene, care primește peste 61% din totalul exporturilor, piața țărilor CSI, ce absoarbe circa 19%, iar 20% sunt direcționate către alte țări ale lumii.

În dezvoltarea seriilor de date de comerț exterior cu bunuri au fost folosite ca surse de date:

- BNS – Anuar Statistic al Republicii Moldova, edițiile din perioada 1994 – 2023;
- BNS – banca de date – https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/19#data_bank;
- BNM – Publicații periodice și Baza de date interactivă;
- Eurostat – bazele de date New Cronos, COMEXT;

- UNCTAD – baza de date statistice;
- OECD – baza de date statistice
- World Bank – baza de date statistice.

Valoarea totală a comerțului internațional al Republicii Moldova în anul 2023 a constituit 12724,06 mln. \$ SUA, în scădere cu circa 6,2% în comparație cu anul 2022, exportul înregistrând o scădere de 4048,61 mln. \$ SUA (2,84%), iar importul o scădere la 8675,45 mln. \$ SUA (5,44%) (vezi tabelul 3.3). Atât importurile, cât și exporturile sunt în creștere evolutivă în perioada anilor 2014-2023, cu excepția anului 2015 și 2023, dat fiind faptul că Republica Moldova nu a utilizat pe deplin facilitățile potențialului de export pe piața Uniunii Europene în baza Acordului de asociere și Zonei de Comerț Liber Aprofundat și Cuprinzător (DCFTA), cât și influența consecințelor războiului declanșat de Federația Rusă către Ucraina.

Facilitățile neutilizate sunt determinate de produsele ce erau neeligibile pe piața UE, cum ar fi produsele de origine animalieră, legume, plante, rădăcini și tuberculi alimentari etc.

Tabelul 3.3

**Analiza evoluției comerțului exterior al Republicii Moldova
în perioada anilor 2014-2023**

mln \$ SUA

Anul de referință	Export	Import	Sold
2014	2339,53	5316,96	-2977,43
2015	1966,84	3986,82	-2019,98
2016	2044,54	4020,36	-1975,82
2017	2424,98	4831,34	-2406,36
2018	2706,17	5760,06	-3053,89
2019	2779,16	5842,49	-3063,33
2020	2467,11	5415,98	-2948,87
2021	3144,51	7176,76	-4032,25
2022	4332,14	9218,98	-4886,84
2023	4048,61	8675,45	-4626,84

Sursa: *www.statistica.gov.md* [6]

Comerțul exterior s-a extins în ultimii ani foarte mult, importurile înregistrând creșteri mai dinamice decât exporturile. O creștere evidentă a comerțului a fost generată în mare parte de importuri, care în final duce la o distorsionare progresivă a balanței comerciale.

mln \$ SUA

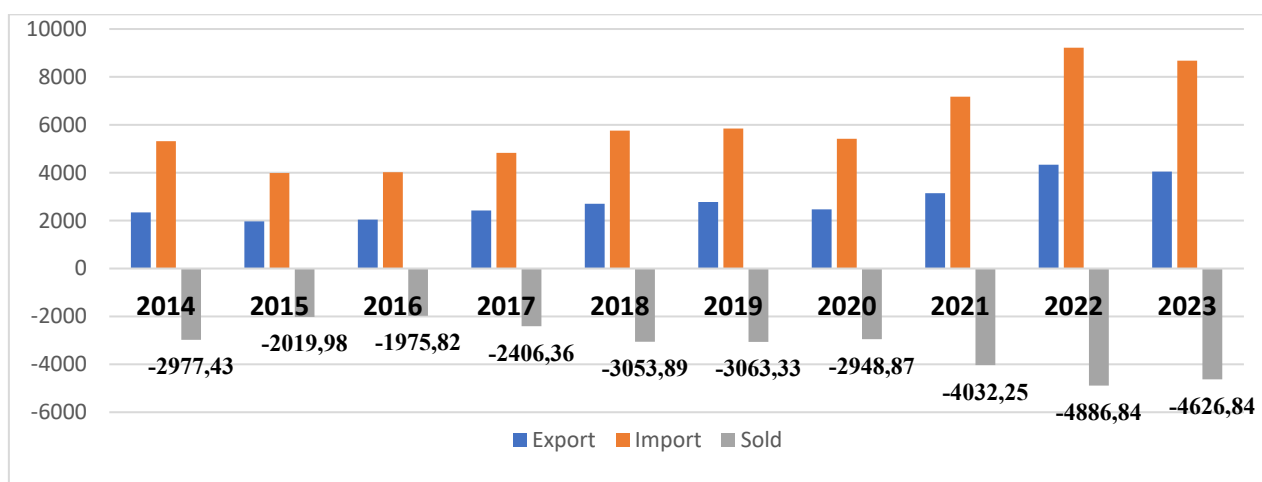

Figura 3.5. Evoluția comerțului exterior al Republicii Moldova, în perioada anilor 2014-2023 (mln \$ SUA)

Sursa: www.statistica.gov.md [6]

Astfel, deficitul balanței de plăți al Republicii Moldova, în anul 2023, a scăzut cu 2,6% în raport cu anul 2022, de la -4886,84 mln \$ SUA la -4626,84 mln \$ SUA (figura 3.5).

Tabelul 3.4.

Analiza evoluției a comerțului intracomunitar al Republicii Moldova în perioada anilor 2014-2023

mln \$ SUA

Anul de referință	Export	Import	Sold
2014	1245,9	2567,7	-1321,8
2015	1217,6	1954,2	-736,6
2016	1331,9	1973,7	-641,8
2017	1596,8	2389,1	-792,3
2018	1861,8	2850,8	-989,0
2019	1830,5	2889,9	-1059,4
2020	1640,4	2470,7	-830,3
2021	1919,5	3148,9	-1229,4
2022	2537,5	4364,8	-1827,3
2023	2646,6	4188,1	-1541,4

Sursa: www.statistica.gov.md [6]

Comerțul total intracomunitar al Republicii Moldova, în anul 2023 față de anul 2022, s-a micșorat cu 0,67% la 6834,7 mln \$ SUA, din care exportul a înregistrat o creștere cu circa 1%, fiind de 2646,6 mln \$ SUA, iar importul o scădere de circa 2% ce constituie circa 4188,1 mln \$ SUA (tabelul 3.4).

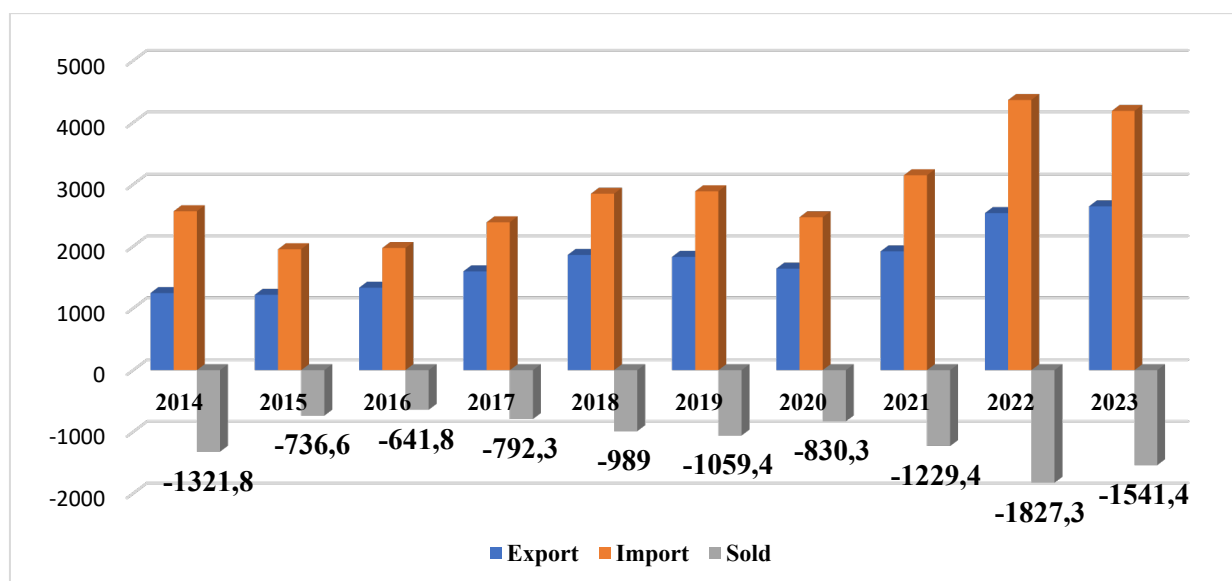

Figura 3.6. Evoluția comerțului intracomunitar al Republicii Moldova, în perioada anilor 2014-2023 (mln \$ SUA)

Sursa: www.statistica.gov.md [6]

Soldul negativ înregistrat la balanța comercială al Republicii Moldova în dezvoltarea relațiilor comerciale cu țările membre ale Uniunii Europene (UE) a crescut evolutiv, datorită faptului că în ultimii ani au crescut atât exporturile, cât și importurile. Astfel, soldul comerțului intracomunitar al Republicii Moldova se menține aproape la aceeași valoare în anul 2023 în comparație cu anul 2022 (figura 3.6).

Comerțul total extracomunitar în perioada anilor 2014-2023 a fost una foarte dinamică, astfel că în anul 2023 a constituit circa 5889,4 6648,7 mln \$ SUA, cu 7,6% mai puțin în comparație cu anul 2022, din care exporturile au fost înregistrate la circa 1401,9 mln \$ SUA (-3,92%), iar importurile au fost de circa 4487,5 mln \$ SUA (-3,66%) (tabelul 3.5).

Tabelul 3.5.

Analiza evoluției a comerțului extracomunitar al Republicii Moldova în perioada anilor 2014-2023

mln \$ SUA

Anul de referință	Export	Import	Sold
2014	1093,5	2749,2	-1655,7
2015	749,2	2032,5	-1283,3
2016	712,7	2046,6	-1333,9
2017	828,1	2442,1	-1614
2018	844,3	2909,2	-2064,9
2019	948,5	2952,5	-2004
2020	826,6	2945,2	-2118,6
2021	1224,9	4027,8	-2802,9
2022	1794,6	4854,1	-3059,5
2023	1401,9	4487,5	-3085,6

Sursa: www.statistica.gov.md [6]

Republica Moldova a exportat activ bunuri în țări din afara Uniunii Europene (UE) de-a lungul anilor. Principalele destinații de export în afara UE includ țări din Comunitatea Statelor Independente (CSI), precum Rusia, Ucraina și Belarus, precum și alte țări și regiuni învecinate.

Sectoarele de export pot varia, dar produsele de export comune includ produse agricole, alimente și băuturi, textile și echipamente electrice.

Volumul și valorile exporturilor fluctuează de-a lungul anilor din cauza modificărilor cererii globale, condițiilor pieței, politicilor comerciale și alți factori.

Dacă e să ne referim la importuri, am putea menționa faptul că, Republica Moldova importă, de asemenea, o varietate de bunuri din țări din afara UE pentru a satisface cererea internă și pentru a-și susține economia. Principalele surse de import din afara UE includ țări din regiunea CSI, Asia, Orientul Mijlociu și alte părți ale lumii.

Produsele importate pot include mașini, echipamente, vehicule, produse chimice, minerale și bunuri de larg consum, printre altele.

Similar exporturilor, volumele și valorile importurilor pot fi influențate de factori precum condițiile economice, acordurile comerciale, tarifele și ratele de schimb.

Figura 3.7. Evoluția comerțului extracomunitar al Republicii Moldova, în perioada anilor 2014-2023 (mln \$ SUA)

Sursa: www.statistica.gov.md [6]

Dat fiind faptul, că în perioada ultimilor ani, în Republica Moldova s-a înregistrat o creștere mai mare a comerțului extracomunitar în raport cu comerțul intracomunitar, ponderea schimburilor comerciale totale cu țările Uniunii Europene din totalul comerțului exterior a scăzut de la 49,1% în anul 2022, la 44,1 % în anul 2023.

Pentru perioada analizată 2014-2023, la general, și în parte pentru anii 2021-2023, deficitul balanței comerciale a Republicii Moldova cu țările extracomunitare a crescut de la -2802,9 mln \$ SUA în anul 2021 la -3085,6 mln \$ SUA (+2,83%) în anul 2023 (figura 3.7).

Republica Moldova a demarat schimbări semnificative în comerțul său exterior, în perioada anilor 2014-2023, în special prin implementarea Acordului de asociere și Zonei de Comerț Liber Aprofundat și Cuprinzător (DCFTA) cu Uniunea Europeană. Această inițiativă a avut un impact semnificativ asupra structurii comerțului exterior al Moldovei și a facilitat accesul la piața europeană.

Astfel, de la punerea în aplicare a DCFTA, cantitatea bunurilor exportate pe piețele UE s-a dublat, ceea ce a jucat un rol semnificativ în dezvoltarea economică a Republicii Moldova. În categoria celor mai exportate bunuri s-au inclus: produsele alimentare și băuturile, produsele cerealiere, uleiurile, fructele și legumele, mașinile, aparatele electrice și piesele de mobilier [12].

Tabelul 3.6

**Exportul de bunuri, conform Clasificării Standard de Comerț Internațional (CSCI)
pe piețele țărilor UE, în perioada anilor 2015-2023**

mii dolari SUA

Grupa de produse	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
10 ... Cereale	81233,80	113738,73	131414,06	155681,34	113223,12	61079,45	132003,11	253937,04	395743,87
07 ... Legume, plante, rădăcini și tuberculi alimentari	132893,90	115451,00	179173,96	148637,35	157536,77	155238,11	131071,71	143740,55	10991,06
22 ... Băuturi, lichide alcoolice și otet	35873,30	42508,35	49665,32	60687,19	60199,60	62645,61	67114,69	61436,81	232453,33
12 ... Semințe și fructe oleaginoase; semințe și fructe diverse	139654,40	151574,89	176585,95	159460,23	150946,73	150045,80	153088,01	317852,41	283948,55
15 ... Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală	68036,80	36658,52	47284,18	57919,59	66595,77	84366,90	106697,24	285863,81	248341,84
XVI. Mașini și aparate electrice și părți ale acestora	229986,30	243342,02	326488,05	504698,01	550741,31	457367,23	503438,19	510121,46	724626,51
61 ... Îmbrăcăminte și accesorii de îmbrăcăminte, tricotate sau croșetate	200242,00	208704,12	234352,04	263322,38	235306,13	162048,54	170474,89	194310,90	96184,46

Sursa: sistematizat de autor în baza datelor www.statistica.gov.md [6]

Dezvoltarea comerțului la nivel mondial dă oportunitatea fiecărui stat să intre în circuitul economic mondial prin utilizarea cât mai eficientă a resurselor de toate tipurile.

Multitudinea de indicatori utilizați în comerțul exterior ne dă oportunitatea de a utiliza acei indicatori pentru care ne dorim să ne reflecte cât mai multe rezultate propuse drept obiectiv.

Menținerea echilibrului dintre exporturi și importuri este în permanență o provocare pentru fiecare stat, indiferent de nivelul său de dezvoltare și nu este o excepție nici Republica Moldova. Astfel, gradul de acoperire (GA) a importurilor prin exporturi este determinată de formula

$$GA = \frac{\text{Exporturi}}{\text{Importuri}} * 100\% \quad (1)$$

Gradul de acoperire este unul din indicatorii care reflectă nivelul de dezvoltare comercială exterioară a unui stat.

Tabelul 3.7

**Evoluția gradului de acoperire a importurilor cu exporturi în Republica Moldova,
în perioada 2004-2023**

(%)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Comertul exterior total	49,3	50,85	50,19	46,98	47,57	45,55	43,82	46,99	46,7
Comertul exterior (țările UE)	62,3	67,48	66,84	65,31	63,34	66,39	60,96	58,14	63,2
Comertul exterior (țările CSI)	48,4	40,31	38,38	28,7	30,69	28,61	24,47	47,72	31,24

Sursa: www.statistica.gov.md [6]

Datele din tabelul 3.8 arată o valoare mai mică decât o unitate de acoperire a exporturilor prin importuri, pentru întreaga perioadă 2015-2023, ceea ce denotă pentru Republica Moldova că valoarea totală a exporturilor nu acoperă valoarea totală a importurilor. Mai mulți economiști iau în considerare acest indicator la analiza eficienței fluxurilor comerciale externe, unde este reflectat faptul că dacă gradul de acoperire este supraunitar, atunci comerțul exterior este eficace și are un efect pozitiv asupra dezvoltării economice a țării.

Cea mai mare deschidere a Republicii Moldova spre comerț este determinată de importuri. Din figurile 3.8 și 3.9 este vizibil că importurile au crescut evolutiv, cu ritmuri rapide, atât cele de pe piața Uniunii Europene, cât și de pe piața țărilor CSI. Unul dintre factorii care influențează deschiderea către comerț este însuși regimul comercial al Republicii Moldova, prin aplicarea unor reglementări oportune, eliminarea corupției din sistem, subvenționarea afacerilor mici și mijlocii, creșterea calității produselor etc.

Însuși aspectul tarifar al Republicii Moldova afectează în mod esențial eficiența și competitivitatea producătorilor și exportatorilor autohtoni, în special, deoarece procesele de producție sunt din ce în ce mai fragmentate, iar firmele participă la lanțurile valorice globale, în care trebuie să importe inputuri pentru a le procesa pe plan intern și, ulterior, pentru a le exporta pe piețele externe [8].

Exportul realizat de către Republica Moldova în anul 2023 a scăzut datorită micșorării importurilor produselor din Ucraina de la începutul declanșării războiului în care aceasta este implicată direct.

mln dolari SUA

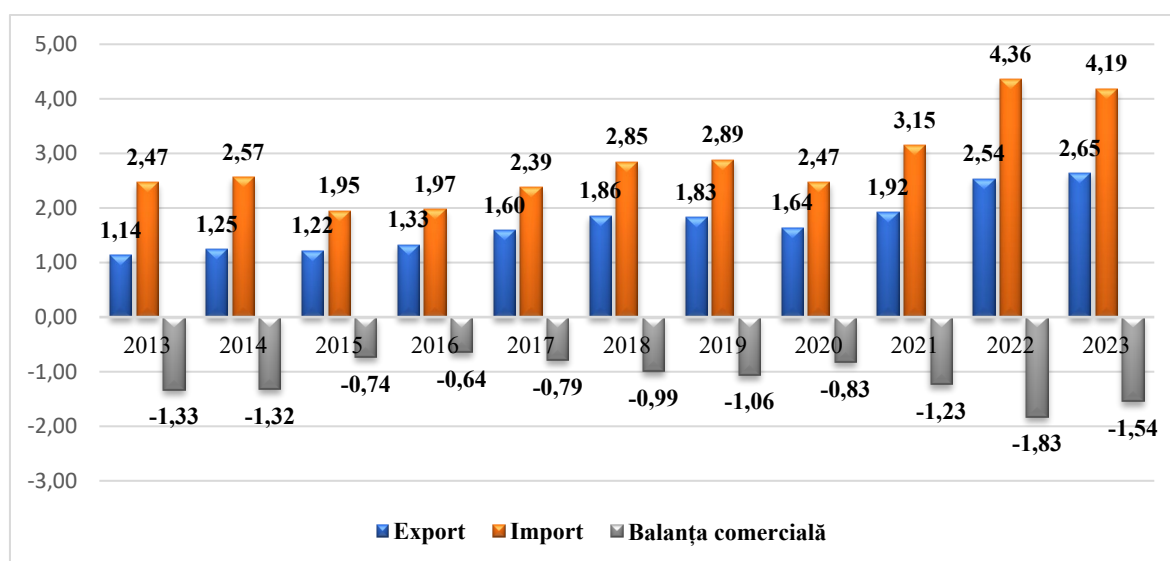

Figura 3.8. Comerțul exterior al Republicii Moldova cu țările UE, în perioada anilor 2014-2023

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.statistica.gov.md [6]

În perioada anilor 2014-2023, Republica Moldova a exportat activ mărfuri în Uniunea Europeană, iar principalele destinații de export din UE includ țări precum România, Italia, Germania, Polonia și Țările de Jos, printre altele. Produsele exportate variază, dar articolele de export comune includ produse agricole, alimente și băuturi, textile, mașini, echipamente electrice și produse minerale [78].

Volumul și valorile exporturilor către țările UE fluctuează de-a lungul anilor din cauza modificărilor cererii, condițiilor pieței, politicilor comerciale și alți factori.

Totodată, Republica Moldova importă o gamă largă de bunuri din statele membre UE pentru a satisface cererea internă și pentru a-și susține economia. Principalele surse de import din UE includ țări precum România, Germania, Italia, Polonia și Ungaria, printre altele.

Produsele importate din UE pot include mașini, echipamente, vehicule, produse chimice, minerale, textile și bunuri de larg consum, printre altele.

Similar exporturilor, volumele și valorile importurilor din țările UE pot fi influențate de condițiile economice, acordurile comerciale, tarifele și ratele de schimb.

Republica Moldova înregistrează excedente sau deficite comerciale cu diferite state membre ale UE, în funcție de compoziția fluxurilor comerciale și de dinamica pieței. Astfel, este necesar să se depună eforturi pentru a îmbunătăți relațiile comerciale cu țările UE, inclusiv prin acorduri comerciale, inițiative de acces pe piață și activități de promovare a comerțului.

mln dolari SUA

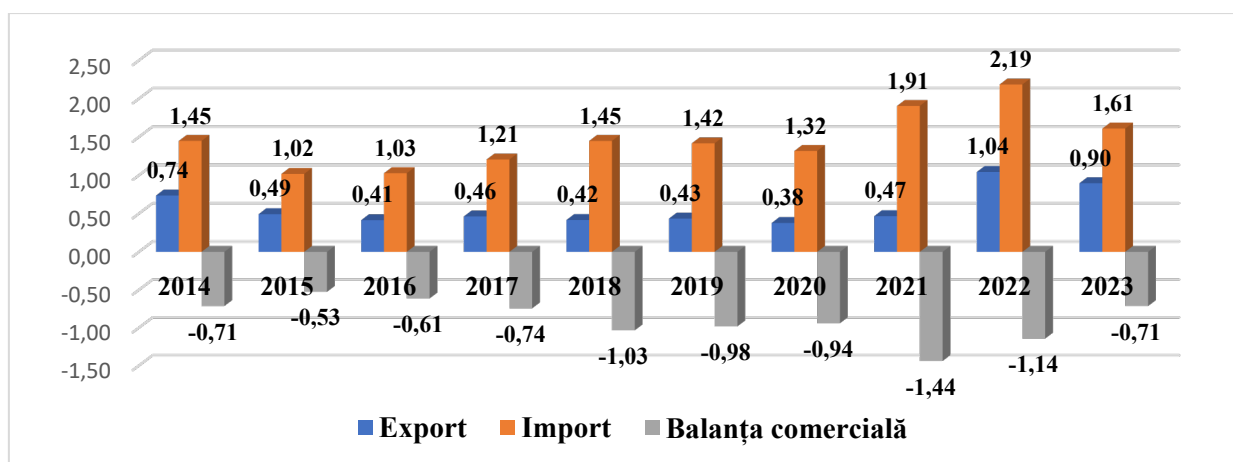

Figura 3.9. Comerțul exterior al Republicii Moldova cu țările CSI, în perioada anilor 2014-2023

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.statistica.gov.md[6]

Dezvoltarea economică durabilă este una din prioritățile de bază ale Republicii Moldova, astfel încât implementarea în practică a Acordului de asociere și Zonei de Comerț Liber Aprofundat și Cuprinzător ar contribui semnificativ la extinderea pieței de desfacere a produselor autohtone pe piața UE, ceea ce ar asigura la rândul său o creștere sporită a prosperității țării noastre.

Analiza respectivă confirmă rezultatele sondajului realizat în subcapitolul 2.3 „Competitivitatea IMM pe diverse sectoare”, care implică luarea în considerare a mai multor factori, inclusiv productivitatea, inovația, accesul la piață, mediul de reglementare, accesul la finanțare și capitalul uman. Astfel, îmbunătățirea productivității prin inovare, investiții în tehnologie și dezvoltarea competențelor poate spori competitivitatea IMM-urilor în diferite sectoare, ceea ce va duce la creșterea economică a țării.

Acordul DCFTA oferă oportunități nu numai companiilor mari, ci și întreprinderilor mici și mijlocii (IMM). Astfel, acest acord ajută întreprinderile mici și mijlocii din Republica Moldova să profite de noi oportunități de cooperare comercială cu țările UE, dar și cu regiunile care au fost

deschise datorită Zonei de Comerț Liber Aprofundat și Cuprinzător; îmbunătățește accesul IMM-urilor la finanțare, permițându-le acestora să facă investițiile necesare pentru a-și crește competitivitatea; permite IMM-urilor să se integreze în lanțurile valorice globale, devenind parteneri de afaceri ai investitorilor străini direcți; permite IMM-urilor să respecte noile standarde sanitare, fitosanitare, tehnice și de calitate, precum și pe cele ce vizează protecția mediului [11].

În baza datelor statistice disponibile analiza econometrică dintre Produsul Intern Brut al Republicii Moldova și exporturile pe piața UE confirmă o corelație strânsă. Modelul econometric log-log ne ajută să vedem evoluția coeficientului de elasticitate pe diverse perioade, perioada 2014-2024 confirmă că el tinde spre a fi izoelastic (tabelul 3.8).

Nemijlocit, regresia este o evaluare statistică care ne dă posibilitatea de a determina modelul și de a face o analiză relațională între variabilele dependente și variabilele independente. Scopul de bază este de a examina nivelul relațional dintre două sau mai multe variabile, iar acest lucru poate fi realizat prin intermediul ipotezelor.

În context, ipoteza noastră este de a demonstra că PIB-ul Republicii Moldova este direct dependent de exportul produselor pe piața Uniunii Europene.

Tabelul 3.8

**Evoluția PIB al Republicii Moldova și a exporturilor pe piața UE,
în perioada anilor 1997-2024**

mii \$ SUA

Anul	Produsul Intern Brut (PIB)	Exportul pe piața țărilor UE	Ponderea export UE/PIB
1997	1928745	185499,7	9,62%
1998	1697895	163272,8	9,62%
1999	1170783	177175,8	15,13%
2000	1288429	165280,2	12,83%
2001	1480674	182435,3	12,32%
2002	1661818	231348,0	13,92%
2003	1980902	307450,6	15,52%
2004	2598231	400687,0	15,42%
2005	2988172	443184,4	14,83%
2006	3408065	536909,6	15,75%
2007	4402496	678929,7	15,42%
2008	6056263	820072,1	13,54%
2009	5437562	667338,5	12,27%
2010	5813014	728938,9	12,54%
2011	7016163	1083006,1	15,44%
2012	7284205	1013418,4	13,91%
2013	7982914	1137286,1	14,25%
2014	9399967	1245980,00	13,26%
2015	7798648	1217587,10	15,61%
2016	7980938	1331898,45	16,69%
2017	9518976	1596839,60	16,78%
2018	11251641	1861863,96	16,55%

2019	11735722	1830548,39	15,60%
2020	11531922	1640367,53	14,22%
2021	13690980	1919531,97	14,02%
2022	14520739	2537508,51	17,48%
2023	16714886	2646659,65	15,83%
2024	18200341	2392368,77	13,14%

Sursa: sistematizat de autor în baza datelor

https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica_13%20CNT_CNT208/CNT208100.px/table/tableViewLayout2/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica_21%20EXT_EXT010_serii%20anuale/EXT010100.px/table/tableViewLayout2/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

Notă: PIB pentru 1997-2013 conform Metodologiei SCN93 (în baza populației stabile), pentru 2014-2024 conform SCN2008 (în baza populației cu reședința obișnuită)[6]

În urma analizei datelor din tabelul 3.9, am determinat că PIB-ul este o variabilă dependentă de variabila independentă – ExportUE. Astfel, vom demonstra că cu cât vor crește exporturile pe piața UE, cu atât PIB-ul țării va crește, și viceversa.

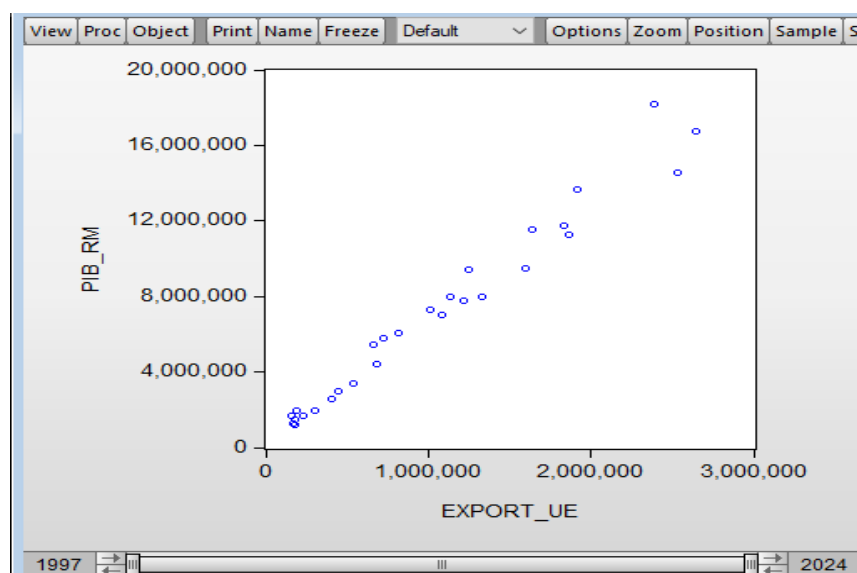

Figura 3.10. Legătura dintre PIB-ul Republicii Moldova și exporturile pe piața UE în perioada 1997-2024

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.statistica.gov.md [6] în aplicația EViews

Forma norului de puncte din diagrama reprezentată în figura 3.10 sugerează legătură liniară între PIB și exporturile pe piața Uniunii Europene. Analiză de corelație ne oferă un coeficient de corelație foarte înalt de 0.985 (vezi tabelul 3.9)

Tabelul 3.9

Analiza corelației dintre PIB-ul Republicii Moldova și exportul UE în perioada anilor 1997-2024

View	Proc	Object	Print	Name	Edit +/-	CellFmt	Grid
Correlation							
		A	B	C			
1			PIB_RM	EXPORT_UE			
2							
3		PIB_RM	1.000000	0.985005			
4		EXPORT_UE	0.985005	1.000000			

Sursa: Elaborat de autor folosind aplicația EViews în baza datelor www.statistica.gov.md [6]

Prin intermediul unei **diagrame de tip scatter plot (nor de puncte)**, în care fiecare punct reprezintă un an sau o observație înregistrată pentru perechea de variabile PIB–exporturi UE, se poate vizualiza o **distribuție a punctelor care urmează o direcție ascendentă relativ clară**, ceea ce sugerează existența unei **relații pozitive** între cele două variabile. Astfel, pe măsură ce PIB-ul Republicii Moldova crește, cresc și exporturile către Uniunea Europeană.

Această relație este susținută și validată statistic de rezultatul obținut în urma *analizei corelației liniare Pearson*, unde coeficientul de corelație $r = 0,985$:

Considerăm că, acest coeficient se apropie foarte mult de valoarea maximă posibilă de **+1**, ceea ce indică o **corelație pozitivă aproape perfectă**. O astfel de valoare semnifică faptul, că variabilitatea exporturilor către UE poate fi explicată într-o foarte mare măsură prin evoluția PIB-ului. Cu alte cuvinte, aceste două variabile se mișcă împreună, aproape proporțional.

În opinia cercetătorului această constatare menționată mai sus, este importantă din punct de vedere economic și politic deoarece:

1. **Sugerează o integrare economică tot mai profundă cu piața UE**, exporturile fiind în mare parte influențate de dinamica economică internă.

2. **Sprijină ipoteza că dezvoltarea economică a Republicii Moldova este strâns legată de comerțul cu Uniunea Europeană**, consolidând argumentul privind beneficiile Acordului de Asociere și a Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC/DCFTA).

3. Poate servi drept **bază empirică pentru elaborarea politicilor de sprijinire a exportatorilor**, întrucât aceștia contribuie substanțial la creșterea PIB-ului.

Înainte de a interpreta rezultatele analizei, vom verifica una din condițiile de bază, mai exact cea a independenței erorilor, pentru care s-a calculat testul Durbin-Watson [9]. Modelul Durbin-Watson este numit în cinstea profesorului James Durbin, un statistician și econometrician britanic, și Geoffrey Stuart Watson, un statistician australian. Acest test ne ajută în a determina autocorelarea reziduurilor dintr-o analiză de regresie. Corelația în serie, numită și autocorelație, se referă la gradul de corelare dintre valorile variabilelor din diferite seturi de date. De obicei, este utilizată atunci când se lucrează cu date din seria temporală, în care observațiile apar în momente diferite [9].

Pentru analiza de regresie vom aplica *modelul log-log* logaritmând ambele variabile efectuând notațiile $\ln(pib_rm)$ și $\ln(export_ue)$. Utilizând softul econometric Eviews am obținut modelul econometric, care reprezintă un model cu autocorelarea erorilor.

Rezultatele modelului log-log(aplicația EViews)

Dependent Variable: LPIB_RM				
Method: Least Squares				
Sample: 1997-2024				
Included observations: 28				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LEXPORT_UE	0.912356	0.026006	35.08270	0.0000
C	3.136216	0.352191	8.904871	0.0000
R-squared	0.979312	Mean dependent var		15.46437
Adjusted R-squared	0.978517	S.D. dependent var		0.850212
S.E. of regression	0.124617	Akaike info criterion		-1.258398
Sum squared resid	0.403763	Schwarz criterion		-1.163240
Log likelihood	19.61757	Hannan-Quinn criter.		-1.229307
F-statistic	1230.796	Durbin-Watson stat		1.110478
Prob(F-statistic)	0.000000			

Sursa: Elaborat de autor folosind aplicația EViews în baza datelor www.statistica.gov.md [6]

În analiza relației dintre Produsul Intern Brut (PIB) și exporturile către Uniunea Europeană, modelul econometric utilizat presupune, conform teoriei clasice, îndeplinirea anumitor **ipoteze fundamentale**, printre care se numără și **lipsa autocorelației erorilor**. Această condiție este esențială pentru validitatea inferențelor economice și pentru încrederea în concluziile privind legătura cauzală între variabilele analizate.

În vederea validării modelului sunt verificate toate ipotezele modelului cu excepția non-autocorelației erorilor. Valoarea testului statistic DW=1,1104 ne arată, că în cazul modelului nostru avem autocorelație pozitivă și se respinge ipoteza nulă de lipsă a autocorelației reziduurilor, deoarece conform tabelului statistic Durbin-Watson (Gujarati, D.N. Econometrie, ed. De Boeck universite, 2004, pag.956) pentru $n=28$ și pragul de semnificație 0,05 avem $d1=1,328$ și $d2=1,476$, iar valoarea obținută este mai mică decât $d1$ (tabelul 3.10).

Precizăm că, acest fenomen poate reflecta faptul că **factorii economici neincluși în model**, cum ar fi politici comerciale, șocuri externe, instabilitate geopolitică sau variații sezoniere ale cererii externe, au efecte persistente în timp. Astfel, exporturile către UE și variațiile PIB nu se ajustează complet într-o singură perioadă, iar acest lucru generează erori sistematic legate între ele în timp.

Consecințele economice ale autocorelației pozitive sunt relevante:

1. Ineficiența estimărilor – deși estimările coeficienților pot rămâne nedeformate (nepărtinitoare), acestea nu mai sunt eficiente în sensul econometric, ceea ce reduce precizia analizei.

2. **Testele de semnificație devin nesigure** – în prezența autocorelației, valorile t-statistice și F-statistice pot subestima sau supraestima semnificația relațiilor economice, inducând în eroare formularea de politici economice.

3. **Subestimarea efectelor persistente ale politicilor comerciale** – autocorelația poate reflecta că efectele Acordului de Asociere și ale DCFTA asupra exporturilor și PIB se desfășoară pe parcursul mai multor perioade, necesitând modelări mai complexe (ex. modele dinamice).

În continuare, vom folosi procedura de estimare directă a coeficientului de corelație ρ a erorilor pe baza statisticii DW , așa dar

$$\rho = 1 - DW / 2 \quad (2)$$

Pentru cazul nostru vom avea

$$\rho = 1 - DW / 2 = 1 - (1.110478 / 2) = 0,444761 \quad (3)$$

Transformând variabilele rezultă ecuația

$$LPIB_RM_t - \rho LPIB_RM_{t-1} = \alpha(1 - \rho) + \beta(LEXPORT_UE_t - \rho DLEXPORT_UE_{t-1}) + \varepsilon_t - \rho \varepsilon_{t-1} \quad (4)$$

unde:

$DLPIB_RM_t$ - reprezintă variația logaritmică, adică rata de creștere aproximativă a PIB-ului Republicii Moldova în momentul de timp t ;

$DLEXPORT_UE_{t-1}$ - reprezintă variația logaritmică, adică rata de creștere a exporturilor către Uniunea Europeană în momentul de timp $t-1$.

Aplicând softul Eviews obținem un model adecvat fără erori autocorelate:

Tabelul 3.11

Rezultatele modelului log-log(aplicația EViews) fără erori de autocorelare

Dependent Variable: DLPIB_RM				
Method: Least Squares				
Sample (adjusted): 1998-2024				
Included observations: 27 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1.526137	0.316089	4.828179	0.0001
DLEXPORT_UE	0.939852	0.041650	22.56570	0.0000
R-squared	0.953202	Mean dependent var		8.643799
Adjusted R-squared	0.951330	S.D. dependent var		0.484466
S.E. of regression	0.106879	Akaike info criterion		-1.563047
Sum squared resid	0.285579	Schwarz criterion		-1.467059
Log likelihood	23.10113	Hannan-Quinn criter.		-1.534504
F-statistic	509.2108	Durbin-Watson stat		2.112767
Prob(F-statistic)	0.000000			

Sursa: Elaborat de autor folosind aplicația EViews în baza datelor www.statistica.gov.md [6]

Coeficientul estimat pentru $DLEXPORT_{UE}$ este 0.939, ceea ce indică o elasticitate aproape unitară între exporturile către UE și PIB. Cu alte cuvinte, o creștere de 1% a exporturilor Republicii Moldova către UE este asociată cu o creștere de aproximativ **0,94% a PIB-ului real**. Acest rezultat este consistent cu teoria comerțului internațional și modele de creștere endogenă, potrivit cărora exporturile funcționează ca motor al creșterii economice, prin stimularea producției interne, a investițiilor și a ocupării forței de muncă.

Valoarea R-squared (R^2), $R^2 = 0,95$ semnalează că 95% din variația PIB-ului real al Republicii Moldova este explicată prin variația exporturilor către UE. Aceasta reflectă o corelație economică foarte strânsă și sugerează că exporturile spre piața europeană au fost un factor major de dinamizare a economiei moldovenești în perioada analizată.

Este de menționat că, valoarea **Durbin-Watson (DW = 2.112)** (vezi tabelul 3.11) se situează în jurul valorii ideale de 2, ceea ce indică lipsa autocorelației seriale a erorilor. Din perspectivă economică, acest lucru înseamnă că modelul specificat nu omite factori economici sistematici care ar putea influența în mod persistent PIB-ul, ceea ce sporește încrederea în estimările obținute.

Diagrama prezentată în figura 3.11 ilustrează evoluția în timp a **valorilor efective** (Actual, linia roșie), a **valorilor estimate** de modelul econometric (Fitted, linia verde) și a **reziduurilor** (Residual, linia albastră), pentru o perioadă de aproximativ 26 de ani (1998–2024) [6].

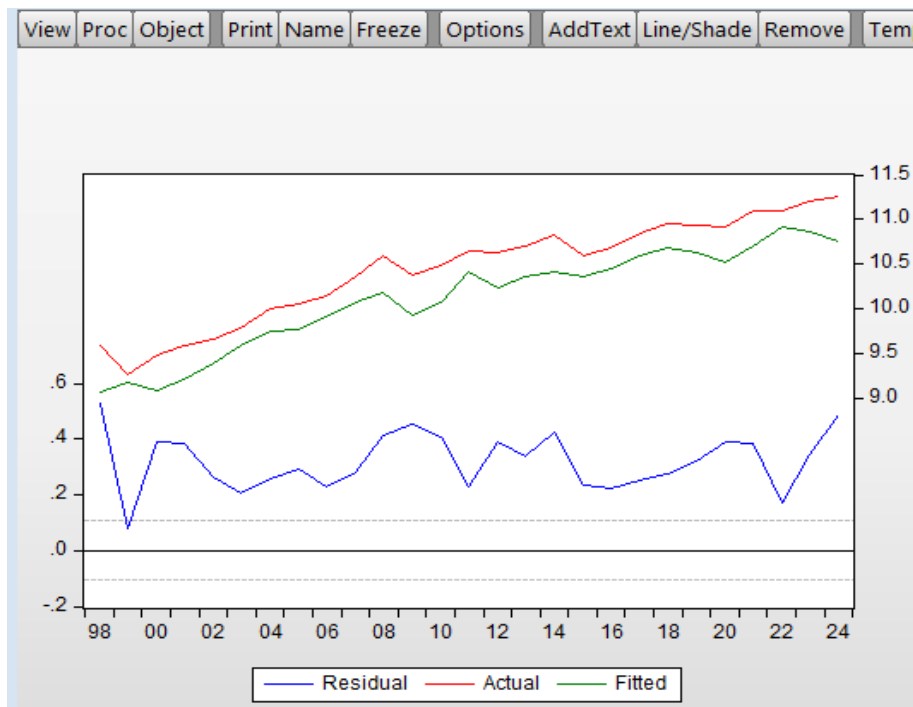

Figura 3.11. Comparația dintre valorile efective, cele estimate și reziduurile modelului econometric privind PIB-ul real al Republicii Moldova în perioada 1998-2024

Sursa: Elaborat de autor folosind aplicația EViews în baza datelor www.statistica.gov.md [6]

În opinia autoarei, curbele *Actual* și *Fitted* urmează un traseu paralel, cu o distanță relativ constantă între ele, ceea ce indică faptul că modelul econometric are o **capacitate ridicată de predicție**. Linia albastră *Residual* (reziduurile) variază în jurul unei medii aproape constante, fără deviații sistematice majore. Deși sunt prezente fluctuații, acestea nu indică un pattern ciclic puternic sau o tendință clară de sub- sau supraestimare pe termen lung. Astfel, aceasta sugerează că modelul este **relativ bine specificat**, deși poate fi loc de îmbunătățiri în privința autocorelației reziduurilor (după cum indica valoarea $DW < 2$ într-un mesaj anterior).

În opinia autoarei, modelul poate fi utilizat cu încredere pentru prognoze economice legate de PIB (sau indicatorul vizat) în funcție de factorul predictor. O relație stabilă între exporturi și PIB (sau altă relație economică investigată) indică dependență structurală între sectorul extern și performanța economică internă. În cazul acesta, când este vorba despre relația dintre exporturile către UE și PIB, atunci rezultatele subliniază importanța pieței europene pentru creșterea economică a Republicii Moldova.

Graficul din figura 3.10 demonstrează validitatea modelului econometric utilizat, printr-o bună potrivire între valorile reale și cele estimate și reziduuri controlate, care nu afectează substanțial interpretarea economică. Modelul are o valoare predictivă ridicată și oferă suport empiric pentru formularea de politici economice orientate spre creșterea exporturilor, în special către piețele stabile cum este UE.

Pentru perioada 2014–2024 autoarea utilizează de asemenea modelul **log-log** care este esențial din mai multe perspective, atât teoretice, cât și practice, care satisface ipotezele modelului econometric. Astfel, acest tip de model oferă interpretare intuitivă a coeficienților în termeni de elasticitate, corectitudine statistică (OLS valid) și robustețe analitică într-un context economic instabil.

$$\text{LOG(PIB_RM)} = 0.963 * \text{LOG(EXPORT_UE)} + 2.40 \quad (5)$$

$$(t) \qquad (8.037) \qquad (1.340)$$

$$F=64.60$$

$$R^2= 0.877$$

$$DW=1,34$$

DW tabelar: $d1 = 0,927$; $d2 = 1,324$; iar $4-d2 = 2,676$, astfel rezultă lipsa autocorelației.

Analizând perioada 2014-2024 observăm că coeficientul de elasticitate crește la 0,96 de la 0.91 pe întreaga perioadă, fapt ce denotă că devine aproape izoelastic.

Astfel, modelul devine:

$$\text{PIB_RM_est} = \exp(2,40) * \text{EXPORT}^{0,963} = 2,62 * \text{EXPORT_UE}^{0,96} \quad (6)$$

Considerând creșterea exportului pe piața UE o funcție exponențială, de forma:

$$Export_{ue_{i+h}} = export_{ue_i}(1 + \bar{r})^h \quad (7)$$

unde:

$\bar{r}$ - ritmul mediu anual de creștere în perioada analizată

$h = 1$ - orizontul de prognoză

atunci vom calcula ritmul mediu de creștere a exportului pe piața UE mediu conform relației:

$$\bar{r} = \sqrt[n-1]{\frac{export_{ue_i}}{export_{ue_1}}} - 1 \Rightarrow \bar{r} = \sqrt[10]{\frac{2392368.77}{1245980}} - 1 = 1,0674 - 1 = 0,0674 \quad (8)$$

Aceasta indică o **creștere medie anuală constantă** a exporturilor către UE (8) ceea ce constituie 6,74%, și reflectă consolidarea relațiilor comerciale cu blocul european, orientarea pieței externe a Moldovei spre UE și evidențiază impactul Acordului de Asociere și al Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC).

Astfel, exportul pe piața UE pe anul 2025 va fi:

$$export_{ue_{12}} = export_{ue_{11}}(1 + 0,0674) = 2392368,77 \cdot 1,0674 = 2553640,925 \quad (9)$$

Aceasta permite o proiecție coerentă a evoluției pieței externe și oferă baza de input pentru prognoza PIB-ului.

Prognoza variabilei PIB_RM respectiv se va estima cu ajutorul modelului econometric obținut:

$$PIB_RM_est_{i+1} = 2,62 * EXPORT_UE_{i+1}^{0.96} = 16457208,56 \quad (10)$$

ceea ce va constitui 6,48 % față de 2024.

Este de menționat, că având un coeficient de elasticitate 0,96 se evidențiază că pentru fiecare creștere cu 1% a exporturilor către UE, PIB-ul Republicii Moldova crește cu aproximativ 0,96%. În opinia autoarei, acest rezultat este economic justificabil, întrucât economia Moldovei este puternic orientată spre export, iar UE este principalul partener comercial.

Astfel, exportul pe piața UE pentru anul 2025 comparativ cu anul 2024, această valoare reprezintă o creștere de 6,48%, reflectă o evoluție economică pozitivă, susținută de dinamica favorabilă a comerțului exterior.

În concluzie, conchidem că modelarea creșterii economice pe baza exporturilor UE și utilizarea unui model econometric validat statistic oferă o abordare riguroasă și fundamentată pentru prognoza PIB-ului Republicii Moldova. Rezultatele obținute demonstrează că:

- exporturile către UE reprezintă un **motor esențial al creșterii economice**,
- modelul econometric permite **estimări robuste**,
- metodologia aplicată este **reproductibilă și utilă pentru politici economice bazate pe evidențe**.

Analiza sprijină importanța integrării economice europene și evidențiază impactul pozitiv al comerțului internațional asupra dezvoltării economice naționale.

Astfel autoarea relevă faptul că, liberalizarea comercială prin intensificarea exporturilor pe piețele țărilor Uniunii Europene este benefică pentru dezvoltarea comercială și economică a Republicii Moldova. Devine evident faptul că Acordul de asociere și Zona de Comerț Liber Aprofundat și Cuprinzător (DCFTA) are un impact pozitiv asupra liberalizării comerciale a Republicii Moldova, prin impulsionearea fluxurilor de bunuri pe piețele țărilor Uniunii Europene. Acordul DCFTA cuprinde o serie de măsuri, precum ridicarea barierelor tehnice în calea comerțului, reducerea tarifelor, a cotelor pentru comerț, îmbunătățirea măsurilor sanitare și fitosanitare, asigurarea drepturilor de proprietate intelectuală, asigurarea concurenței tarifare, achizițiile publice transparente, precum și alte aspecte, cu scopul de a ne alinia regulilor de operațiuni caracteristice întreprinderilor comerciale din țările partenere.

În analiza macroeconomică a unei economii deschise, exporturile constituie un factor determinant al creșterii economice. Pentru Republica Moldova, care are o structură economică orientată tot mai mult spre piețele externe — în special Uniunea Europeană —, comportamentul exporturilor către UE devine un indicator de referință al performanței economice. În acest context, creșterea estimată a exporturilor cu 6,48% în anul 2025 față de 2024 reflectă nu doar o tendință favorabilă, ci și o aliniere la evoluțiile structurale ale economiei moldovenești.

Astfel, aceasta este relevantă din următoarele perspective:

1. Diversificare și stabilitate a piețelor externe:

- UE reprezintă principalul partener comercial al Republicii Moldova, contribuind cu peste 60% din volumul comerțului internațional.
- Această creștere reflectă consolidarea relațiilor comerciale în cadrul ZLSAC (Zona de Liber Schimb Aprofundată și Cuprinzătoare).

2. Stimularea cererii agregate:

- Exporturile cresc veniturile agenților economici, stimulează investițiile și consumul, iar prin efecte de multiplicare se amplifică cererea agregată internă.

3. Creșterea competitivității:

- Progresul continuu în penetrarea pieței europene implică adaptarea producției moldovenești la standarde calitative superioare, ceea ce contribuie la sporirea eficienței și inovației în economie.

În final, autoarea menționează că, creșterea estimată a exporturilor pe piața Uniunii Europene în anul 2025, cu 6,48% față de 2024, este *un semnal economic pozitiv*, susținut de integrarea comercială continuă a Republicii Moldova în spațiul european; adaptarea structurală a economiei; utilizarea unui *model econometric validat (log-log)* cu erori neautocorelate și estimarea fiabilă a PIB-ului în raport cu dinamica exporturilor.

3.2. Eficiența comerțului exterior. Gradul de concentrare și diversificare a exporturilor Republicii Moldova

Concentrarea și diversificarea în domeniul comerțului internațional se bazează pe eficiența economică din perspectiva partenerilor comerciali din țările care schimbă între ele bunuri și servicii. Concentrarea poate fi considerată un alter-ego al specializării, cu condiția ca aceasta să se bazeze mai degrabă pe optimul economic, tehnologic, ambiental și de consum de capital uman și material, și care exclude monocultura, al cărei pericol se manifestă îndeosebi în cazul economiilor în curs de dezvoltare și constă în eventualitatea producerii crahului (scăderea dramatică a cererii externe) pe piețele externe, care formează obiectul produselor și serviciilor rezultate din monocultură. Dacă această concentrare se produce pentru segmente de piață cu cerere ridicată, îndeosebi high-tech, atunci dezavantajele unei așa-zise monoculturi nu se mai pot produce, ci mai degrabă apar avantajele specializării.

Eficiența comerțului exterior se referă la măsura în care activitățile comerciale ale unei țări contribuie la maximizarea bunăstării economice și a prosperității naționale.

Comerțul exterior poate stimula creșterea productivității prin promovarea concurenței, a inovației și a transferului de tehnologie. Expunerea la piețele internaționale încurajează companiile să îmbunătățească eficiența, să investească în inovare și să adopte cele mai bune practici pentru a rămâne competitive, ceea ce duce la niveluri mai ridicate de productivitate și creștere economică. Un comerț exterior eficient, oferă companiilor acces la piețe mai mari și mai diverse, permițându-le să crească capacitatea de producție, să crească volumele de vânzări și să realizeze economii de scară. Accesul extins la piață permite firmelor să realizeze economii de costuri, să exploateze economii de scară și să sporească competitivitatea pe piețele interne și internaționale. Însuși, comerțul exterior poate contribui la stabilitatea prețurilor, oferind acces la o gamă largă de bunuri și servicii la prețuri competitive. Importurile ajută la atenuarea penuriei de aprovizionare internă, la reducerea volatilității prețurilor și la îmbunătățirea bunăstării consumatorilor prin oferirea unei game variate de produse la prețuri accesibile.

Comerțul exterior eficient permite țărilor să își diversifice piețele de export și sursele de venituri, reducând dependența de orice piață sau mărfuri unice. Însuși, diversificarea maximizează rezistența economică, atenuează riscurile asociate cu șocurile externe sau cu fluctuațiile prețurilor mărfurilor și ajută la stabilizarea fluxurilor de venituri și a creșterii economice. Este necesar de susținut măsurile de facilitare a comerțului care simplifică procedurile vamale, reduc barierele birocratice și simplifică documentația comercială. Aceste măsuri reduc costurile de tranzacție, sporesc predictibilitatea și fiabilitatea tranzacțiilor comerciale și promovează fluxul fluid al bunurilor și serviciilor dincolo de frontiere.

De asemenea, comerțul exterior eficient facilitează alocarea optimă a resurselor, permițând țărilor să se specializeze în producerea de bunuri și servicii în care acestea au un avantaj comparativ. Această specializare permite țărilor să aloce resurse mai eficient, să crească productivitatea și să maximizeze producția.

Gradul de concentrare a exporturilor poate fi evaluat, în funcție de metoda utilizată, atât în ceea ce privește structura comercială, pe grupe de bunuri (sau pe sectoare economice), cât și ca repartizare teritorială. Indicele Herfindahl - Hirschman este un instrument de măsurare general acceptat pentru concentrarea valorii exporturilor pe țări partenere (concentrare teritorială) și pe grupe de bunuri. O valoare mai mare a acestui indice indică o concentrare mai puternică a valorii exporturilor pe bunuri sau pe parteneri.

Tabelul 3.12

Evoluția exporturilor Republicii Moldova pe grupe de produse în perioada 2018-2023

mln \$ SUA

Grupe de produse/ anul	2018	2019	2020	2021	2022	2023
27 - Combustibili minerali, uleiuri minerale și produse din distilare a acestora; substanțe bituminoase; ceară minerală	18,463	10,406	14,479	15,65	592,084	455,468
85 - Mașini și echipamente electrice și părți ale acestora; aparate de înregistrare și reproducere a sunetului, aparate de înregistrare și reproducere a imaginilor și sunetului de televiziune și părți și accesorii pentru astfel de articole	526,398	578,383	478,367	526,047	535,202	632,241
10 - Cereale	222,675	232,129	112,946	367,732	409,481	395,743
12 - Semințe și fructe oleaginoase; cereale, semințe și fructe diverse; plante industriale sau medicinale; paie și furaje	242,184	261,517	223,636	258,127	393,155	283,948
15 - Grăsimi și uleiuri animale, vegetale sau microbiene și produsele lor de scindare; grăsimi comestibile preparate; ceară de origine animală sau vegetală	66,852	69,975	103,531	121,104	376,126	248,341
08 - Fructe și nuci comestibile; coaja de citrice sau pepeni	207,591	211,609	226,08	232,538	247,185	266,105
22 - Băuturi, băuturi spirtoase și oțet	220,337	217,384	222,842	229,891	225,483	232,453
62 - Articole de îmbrăcăminte și accesorii vestimentare, netricotate sau croșetate	195,368	182,367	149,369	162,603	180,49	187,675
94 - Mobilier; lenjerie de pat, saltele, suporturi de saltea, perne și articole de mobilier umplute similare; lămpi și corpuri de iluminat, n.a.; semne luminoase, plăcuțe cu nume luminoase și altele asemenea; clădiri prefabricate	165,769	153,124	147,828	169,352	157,93	154,942
70 - Sticlă și articole din sticlă	51,116	51,623	53,825	75,661	114,888	110,365

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.unctad.org [170]

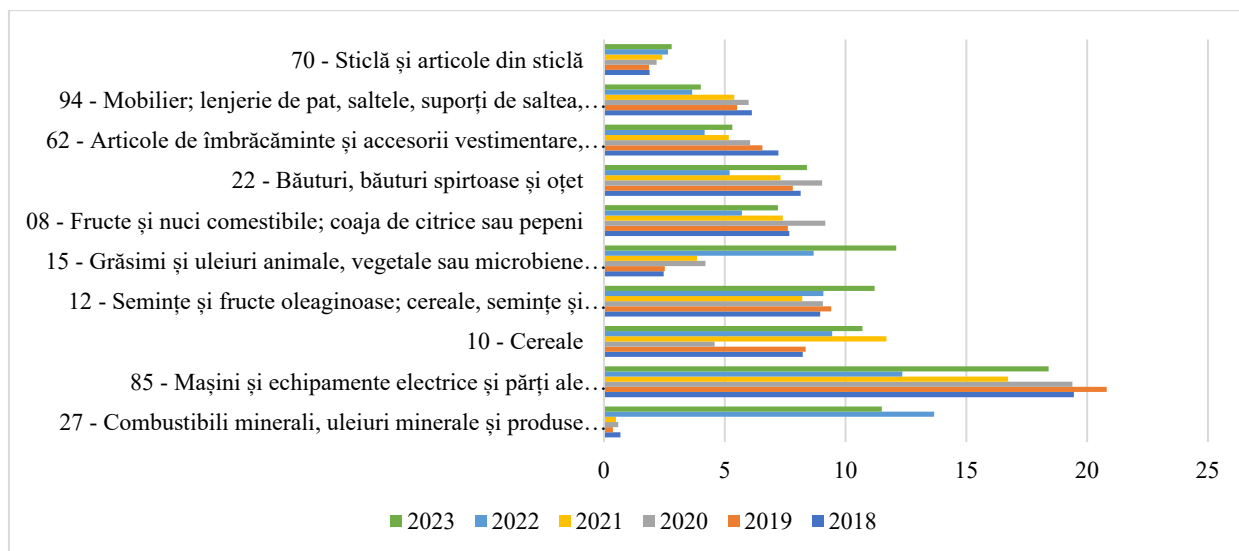

Figura 3.12 Dinamica ponderii diferitor grupe de produse în totalul exporturilor al Republicii Moldova în perioada anilor 2018-2023 (%)

Sursa: elaborată de autor în baza datelor www.unctad.org [170]

Concentrarea exporturilor pe state este un indicator care arată dependența unei țări exportatoare de partenerii săi comerciali. Astfel, indicele Herfindahl - Hirschman arată posibilitatea de diversificării relațiilor comerciale cu țările exportatoare. O țară cu un grad mare de concentrare a exportului pe un număr foarte mic de țări (piețe) partenere va avea un indice cu valoare apropiată de 1.

Formula de calcul al indicelui Herfindahl-Hirschman (HHI) pentru concentrarea teritorială este:

$$HHI_T = \frac{\sum_{i=1}^n \left(\frac{x_i}{V}\right)^2 - \frac{1}{n}}{1 - \frac{1}{n}}; \quad (11)$$

$0 \leq HHI_T \leq 1$, unde:

HHI_T - Indicele Herfindahl-Hirschman al țării de referință (Republica Moldova);

V – valoarea totală a exporturilor țării de referință (Republica Moldova);

x_i - valoarea exporturilor din țara de referință (Republica Moldova) către țara i ;

n - numărul de piețe (țări) partenere către care Republica Moldova exportă bunuri ($n \geq 2$).

Tabelul 3.13

Indicii Herfindahl-Hirschman de concentrare a exportului pe țări partenere, în Republica Moldova și unele state

Anul/Țara	1994	2000	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Moldova	0,21	0,19	0,11	0,08	0,08	0,09	0,09	0,06	0,06	0,06	0,05	0,05
România	0,09	0,09	0,07	0,08	0,08	0,08	0,08	0,09	0,08	0,06	0,04	0,05
Turcia		0,08	0,08	0,05	0,05	0,05	0,04	0,04	0,05	0,05	0,04	0,05
Germania		0,09	0,07	0,06	0,06	0,06	0,05	0,04	0,03	0,03	0,03	0,04
Italia		0,09	0,08	0,07	0,07	0,07	0,05	0,04	0,03	0,03	0,03	0,03

Sursa: calcule proprii, pe baza datelor www.wits.worldbank.org [154]

Gradul de diversificare teritorială la export, evaluat pe baza indicelui Herfindahl-Hirschman, presupune că cu cât valoarea este mai aproape de zero, cu atât o țară are un portofoliu de parteneri comerciali perfect diversificat. Pentru Republica Moldova, gradul de diversificare s-a îmbunătățit substanțial față de anul 1994, HHI reducându-se de la 0,21 în anul 1994 la 0,05 în anul 2023, comparabil cu situația din Turcia, Germania și Italia.

Pentru Republica Moldova, exporturile sunt caracterizate de un grad moderat spre înalt de concentrare. Astfel, concentrarea exporturilor Republicii Moldova este dezvoltată prin două direcții: concentrarea pe piețele externe și concentrarea pe grupe de produse.

În anul 2023, cel mai mare partener comercial pentru Republica Moldova este România cu o pondere valorică de 26,51%, în comparație cu anul 2010, unde principalul partener comercial a fost Federația Rusă cu o pondere valorică de 26,21%. Această dependență geografică reduce reziliența economică la șocuri externe în țările respective.

Însăși evoluția procesului de specializare a comerțului arată modificările din structura economică a unei țări care necesită timp, dat fiind faptul că, avantajele comparative în comerțul internațional nu pot fi obținute repede, ceea ce presupune niște modificări de structură pe grupe de produse.

Astfel, exporturile permit specializarea în avantajul comparativ al unei țări și impulsionează creșterea economică. Economistul englez David Ricardo, în cunoscuta sa teorie a avantajului comparativ, a arătat că statele pot obține mai multe beneficii dacă se specializează în producerea acelor bunuri cu cel mai mic cost de oportunitate, realizând schimbul cu alte state bunurile excedentare raportat la cererea autohtonă, la cursuri de schimb avantajoase. Prin aplicarea acestui model, o țară trebuie să se specializeze foarte repede în acele sectoare, unde are un avantaj comparativ.

Specializarea comerțului unui stat într-un sector sau mai multe sectoare de dezvoltare economică poate fi măsurată cu ajutorul mai multor indicatori. Pentru cercetarea respectivă, am ales ca elemente de cuantificare a specializării internaționale indicatorii avantajului comparativ relevant (Bella Balassa), ai comerțului intra-industrie (Grubel-Lloyed), ai lui Michaely și Lafay.

Prin prisma specializării, măsurate cu ajutorul avantajului comparativ indicatorul are o importanță majoră în analiza performanței comerțului (Giurgiu, 2008). Indicatorul avantajului comparativ relevant (ACR), propus de Balassa (1965), se calculează după următoarea formulă:

$$ACR = \frac{\frac{x_j^i}{\sum_{j=1}^n x_j^i}}{\frac{x_j^W}{\sum_{j=1}^n x_j^W}} \quad (12)$$

unde:

x_j^i - reprezintă exporturile produsului j al țării i;

x_j^W - reprezintă exportul global al produsului j.

Indicatorul avantajului comparativ relevat este utilizat în practică pentru a arăta, din punct de vedere al specializării, cât de slabe sau de puternice sunt sectoarele de activitate ale unei economii. Acest tip de comerț, între diferite ramuri industriale ale economiilor țărilor partenere, se numește și comerț inter-ramură sau comerț vertical. De regulă, comerțul interratură are loc între țări cu niveluri diferite de dezvoltare, fiind generat de înzestrările diferite cu factori de producție, cel mai adesea, având ca scop schimbul de resurse naturale și produse primare pentru produsele industriale.

Tabelul 3.14

**Analiza indicelui avantajului comparativ relevat
pentru Republica Moldova în perioada 2016-2023**

Grupa de produse/ anul	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
27 - Combustibili minerali, uleiuri minerale și produse din distilare a acestora; substanțe bituminoase; ceară minerală	1,1	2,0	1,8	1,2	1,9	2,5	3,5	2,3
85 - Mașini și echipamente electrice și părți ale acestora; aparate de înregistrare și reproducere a sunetului, aparate de înregistrare și reproducere a imaginilor și sunetului de televiziune și părți și accesorii pentru astfel de articole	6,6	4,7	4,3	5,6	6,7	7,1	5,5	3,8
10 - Cereale	8,6	8,4	8,6	9,5	8,1	11,8	10,1	8,1
12 - Semințe și fructe oleaginoase; cereale, semințe și fructe diverse; plante industriale sau medicinale; paie și furaje	4,2	4,6	5,1	4,4	5,9	4,6	3,8	5,1
15 - Grăsimi și uleiuri animale, vegetale sau microbiene și produsele lor de scindare; grăsimi comestibile preparate; ceară de origine animală sau vegetală	1,1	1,2	1,5	1,5	1,2	1,6	2,2	2,6
22 - Băuturi, băuturi spirtoase și oțet	6,7	6,2	5,2	6,8	11,1	11,0	11,3	11,9
62 - Articole de îmbrăcăminte și accesorii vestimentare, netricotate sau croșetate	5,1	3,1	3,5	2,7	3,0	2,9	3,1	4,1
94 - Mobilier; lenjerie de pat, saltele, suporturi de saltea, perne și articole de mobilier umplute similare;	4,5	3,6	4,1	3,9	5,1	4,6	5,8	5,1

lămpi și corpuri de iluminat, n.a.; semne luminoase, plăcuțe cu nume luminoase și altele asemenea; clădiri prefabricate								
70 - Sticlă și articole din sticlă	1,1	1,8	2,1	1,4	1,7	1,4	1,3	1,8

Sursa: calcule proprii, pe baza datelor www.wits.worldbank.org [155]

Astfel, indicele avantajului comparativ ajută la identificarea industriilor sau sectoarelor în care Republica Moldova are un avantaj comparativ, ceea ce înseamnă că poate produce și exporta aceste bunuri mai eficient în comparație cu alte țări. Concentrându-se pe aceste industrii, Republica Moldova își poate valorifica punctele forte pentru a stimula creșterea economică, crearea de locuri de muncă și competitivitatea la export. Valorificând avantajele sale comparative, Republica Moldova își poate crește exporturile în aceste sectoare, își poate extinde cota de piață și poate câștiga valută, ceea ce contribuie la dezvoltarea economică prin stimularea creșterii PIB și îmbunătățirea balanței comerciale.

Totodată, este de menționat faptul că industriile cu un avantaj comparativ pot fi mai atractive pentru investitorii străini care doresc să acceseze forța de muncă calificată a Republicii Moldova, infrastructura specializată sau mediul de afaceri favorabil. Intrările de ISD pot stimula dezvoltarea economică prin aducerea de capital, tehnologie și expertiză, precum și prin crearea de oportunități de angajare.

Înțelegerea avantajelor sale comparative permite Republicii Moldova să se concentreze pe îmbunătățirea competitivității în industriile cheie prin investiții în inovare, adoptarea tehnologiei, dezvoltarea infrastructurii și îmbunătățirea competențelor. Prin creșterea productivității și eficienței în aceste sectoare, Republica Moldova își poate consolida poziția pe piețele globale și poate stimula dezvoltarea economică durabilă.

În baza datelor din tabelul 3.13 se poate vedea cu ajutorul indicelui avantajului comparativ în care domenii sunt necesare eforturi de diversificare pentru a atenua riscurile asociate cu dependența excesivă de anumite industrii. Astfel, grupa 70 - Sticlă și articole din sticlă, în anul 2023 are 1,8 comparativ cu celelalte grupe de produse este cel mai mic, iar în comparație cu anul precedent este în creștere. Diversificarea promovează reziliența prin răspândirea activităților economice în mai multe sectoare, reducând vulnerabilitatea la șocurile externe.

Dacă este să analizăm evolutiv fiecare grupă de produse, putem menționa că **Indicele Avantajului Comparativ Relevat (RCA)** la grupa 27 - Combustibili minerali, uleiuri minerale și produse din distilare a acestora; substanțe bituminoase; ceară minerală înregistrează în perioada

anilor 2016-2023 o evoluție între 1,1 și 3,5. Această grupă a avut un avantaj comparativ modest, dar oscilant. Cea mai mare valoare ($RCA=3,5$ în 2022) indică o specializare temporară crescută. Scăderea în 2023 la 2,3 sugerează o reducere a competitivității. Astfel, putem menționa că această categorie este volatilă și influențată de prețurile internaționale și de cererea regională.

Dacă este să menționăm dezvoltarea grupei de produse 85 - Mașini și echipamente electrice și părți ale acestora; aparate de înregistrare și reproducere a sunetului, aparate de înregistrare și reproducere a imaginilor și sunetului de televiziune și părți și accesorii pentru astfel de articole, aici RCA a înregistrat valori între 3,8 și 7,1, în perioada anilor analizați. Astfel, Republica Moldova prezintă un avantaj comparativ clar, dar în scădere în ultimii ani, la această grupă de produse. Acest rezultat, în opinia autoarei, reflectă dezvoltarea sectorului industrial și integrarea în lanțuri valorice europene, dar și presiunea concurențială.

Grupa de produse 10 – Cereale a înregistrat un RCA între 8,1 și 9,5, ceea ce demonstrează că Republica Moldova are un avantaj puternic și stabil, fiind un exportator eficient de produse agricole de bază. Astfel, putem menționa cu fermitate că agricultura rămâne un sector strategic cu competitivitate naturală.

În baza datelor din tabelul 3.13 se reflectă evoluția grupei de produse 12 - Semințe și fructe oleaginoase; cereale, semințe și fructe diverse; plante industriale sau medicinale; paie și furaje cu un RCA între 3,8 și 5,9, având un avantaj clar, cu o tendință ușor pozitivă în 2023. La această grupă de produse Republica Moldova are un potențial de dezvoltare în industria alimentară și bioenergie.

Autoarea menționează că, grupa de produse 22 - Băuturi, băuturi spirtoase și oțet înregistrează un RCA constant ridicat, peste 6 și atingând 11,9 în 2023. Acest fapt, reflectă pe deplin că este un sector tradițional și de succes, susținut de branduri locale și piețe externe stabile.

În concluzie, putem afirma că, structura exporturilor Republicii Moldova este diversificată și arată competitivitate puternică în produse agroalimentare, băuturi și unele componente industriale. $RCA > 1$ pentru toate grupele analizate arată un avantaj comparativ existent, ceea ce poate fi consolidat prin politici industriale și comerciale. Totodată, sunt necesare investiții în inovare și tehnologizare îndeosebi la categoriile cu tendință de scădere a RCA (ex: echipamente electrice). Dar nu în ultimul rând, este necesară o promovare a brandurilor naționale și pătrunderea pe noi piețe pentru a menține sau amplifica avantajul comparativ în sectoarele tradiționale.

În opinia autoarei, un grad înalt de concentrare face economia moldovenească vulnerabilă la șocuri sectoriale sau geopolitice (ex. embargouri, crize regionale, modificări de reglementări europene), fiind relectat prin prisma riscurilor macroeconomice. Totodată, există o dependență comercială prin concentrarea exporturilor în câteva destinații ce reduce autonomia comercială și crește riscul de perturbare a veniturilor externe. O structură concentrată pe produse primare sau cu

valoare adăugată scăzută limitează creșterea economică pe termen lung, astfel politicile economice trebuie să fie direcționate către minimizarea obstacolelor de dezvoltare durabilă.

În opinia noastră am dori evidențierea unor recomandări pentru reducerea gradului de concentrare, prin:

1. **Diversificarea piețelor externe** – explorarea noilor destinații comerciale prin acorduri bilaterale, participare la târguri internaționale și susținerea diplomației economice.

2. **Sprijinirea exporturilor cu valoare adăugată** – stimulente pentru industrii creative, high-tech și sectorul IT.

3. **Dezvoltarea infrastructurii logistice** – pentru a facilita accesul rapid și sigur pe piețe mai îndepărtate.

4. **Strategii de integrare în lanțurile valorice globale** – susținerea IMM-urilor pentru a deveni furnizori ai marilor companii internaționale.

În final, menționăm că, gradul de concentrare a exporturilor Republicii Moldova evidențiază o specializare competitivă în anumite domenii, dar și o vulnerabilitate sistemică asociată dependenței excesive de un număr limitat de produse și piețe. Diversificarea și inovarea reprezintă direcții esențiale pentru sporirea rezilienței economice și asigurarea unei creșteri sustenabile pe termen lung.

3.3. Zona de Liber-Schimb Aprofundat și Cuprinzător – parte a Acordului de asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană

Acordul de asociere Republica Moldova -UE stabilește un nou cadru juridic pentru avansarea relațiilor dintre Republica Moldova și UE spre o nouă etapă avantajoasă, cea a asocierii politice și integrării economice cu UE. Astfel, Acordul de Asociere (AA) se bazează pe o abordare inovativă și ambițioasă, incluzând crearea unei Zone de Liber-Schimb Aprofundat și Cuprinzător – ZLSAC.

Economia Republicii Moldova a rămas afectată de șocurile economice din anii precedenți. Însă în 2016, PIB-ul a crescut cu 4,3% din care sectorul agricol a contribuit cu 2,2 puncte procentuale (figura 3.13). Economia Republicii Moldova a rămas vulnerabilă la alți factori interni și externi. Performanța economică modestă a fost afectată și de situația dificilă din sectorul bancar.

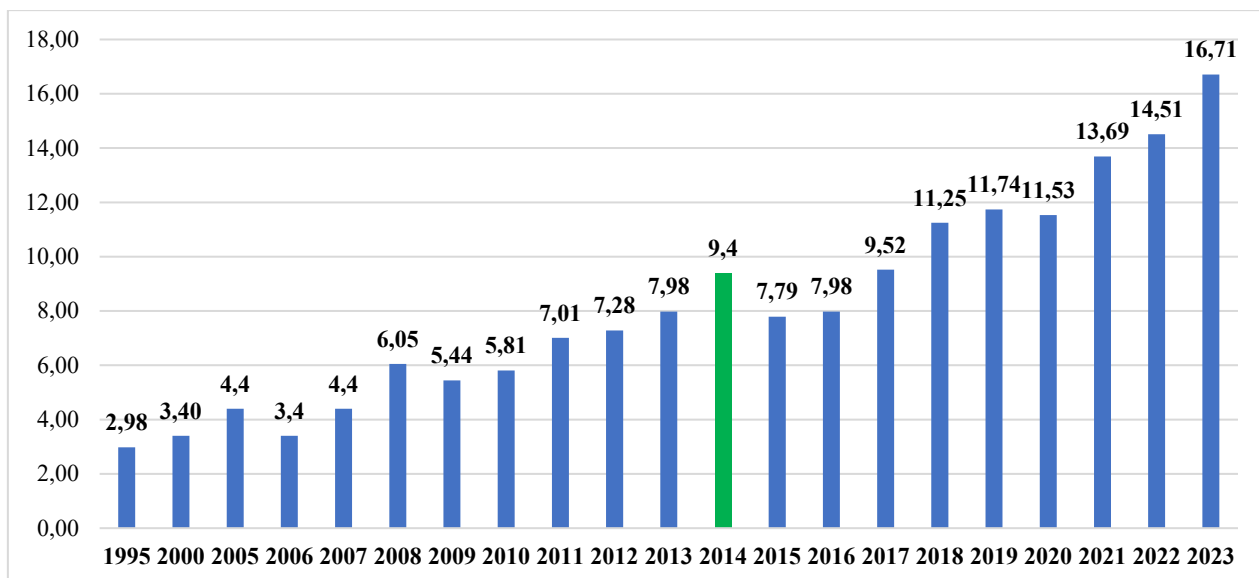

Figura 3.13. Evoluția PIB al Republicii Moldova înainte și după implementarea ZLSAC în perioada anilor 1995-2023 (mlrd \$ SUA)

Sursa: www.worldbank.org [163]

În prezent, Zona de Liber-Schimb Aprofundat și Cuprinzător permite Republicii Moldova:

- excluderea taxelor de import pentru majoritatea mărfurilor distribuite pe piața Uniunii Europene și Republica Moldova;
- acordă acces bilateral comerțului cu servicii;
- atât întreprinderile din UE, cât și din Republica Moldova pot să-și dezvolte filiale sau o sucursale în mod nediscriminatoriu. Aceasta este explicat prin faptul, că sunt aplicate aceleași reguli ca și pentru întreprinderile la nivel național de pe piața partenerului atunci când creează o afacere.

Exporturile moldovenești nu s-au diversificat substanțial în cadrul UE. Chiar dacă producătorii moldoveni au un acces mai larg pe piața UE, diversificarea geografică a piețelor de export din UE a fost destul de modestă. Ponderea valorică dintre primele cinci țări din UE care atrag cele mai multe exporturi moldovenești a scăzut de la 75% în 2005 la 65,7% în 2023. Italia, România, Germania și Polonia au fost cele mai importante țări exportatoare în 2014, la fel ca acum un deceniu, iar singura schimbare a fost că Regatul Unit a înlocuit Franța ca a cincea destinație ca importanță (figura 3.14).

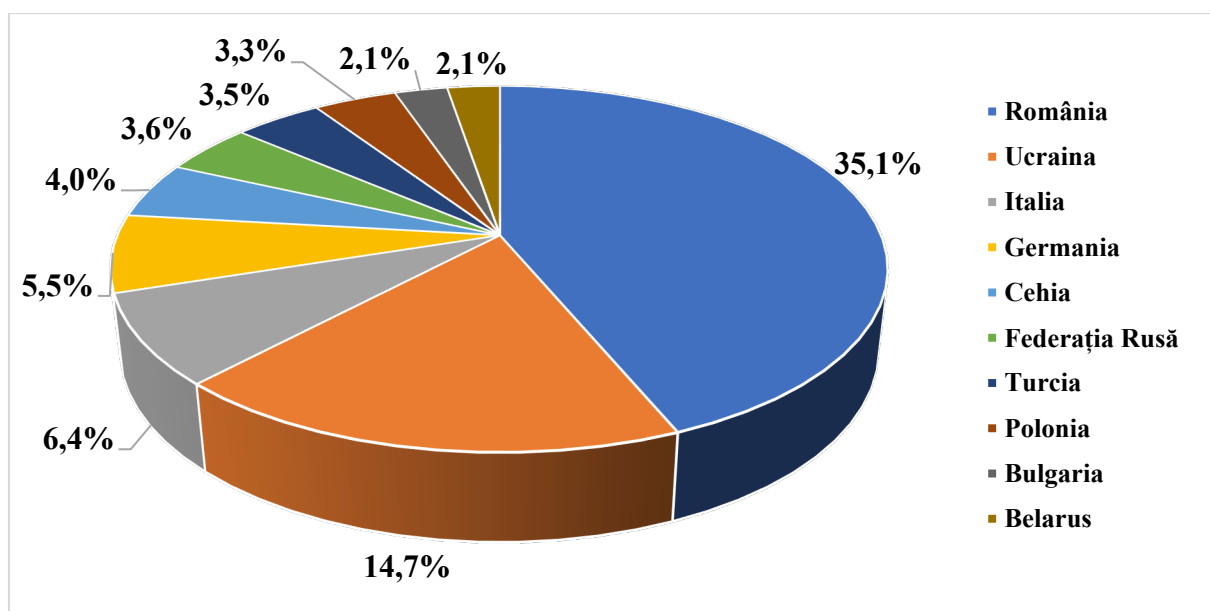

Figura 3.14. Principalele țări pentru exporturile moldovenești în 2023, procent din totalul exporturilor
Sursa: [162]

România fiind țară vecină și partener comercial semnificativ se situează adesea printre destinațiile de top pentru exporturile moldovenești. Comerțul dintre Republica Moldova și România beneficiază de proximitatea geografică și de acorduri comerciale.

Italia este o altă destinație importantă de export pentru Republica Moldova, în special pentru produse agricole, textile și mașini. Piața puternică de consum și sectorul de producție din Italia fac din aceasta o piață atractivă pentru exportatorii moldoveni.

De asemenea, Turcia servește drept punte între Europa și Asia și este un partener comercial important pentru Republica Moldova. Exporturile moldovenești către Turcia includ produse agricole, textile și mașini.

Piața de consum în expansiune și sectorul de producție din China oferă oportunități pentru exportatorii moldoveni, în special pentru produse agricole, vinuri și textile. Comerțul dintre Republica Moldova și China a crescut, susținut de cooperarea diplomatică și economică.

Destinațiile reale de export în 2023 variază în funcție de factori precum condițiile economice globale, cererea pieței, politicile comerciale și evoluțiile geopolitice.

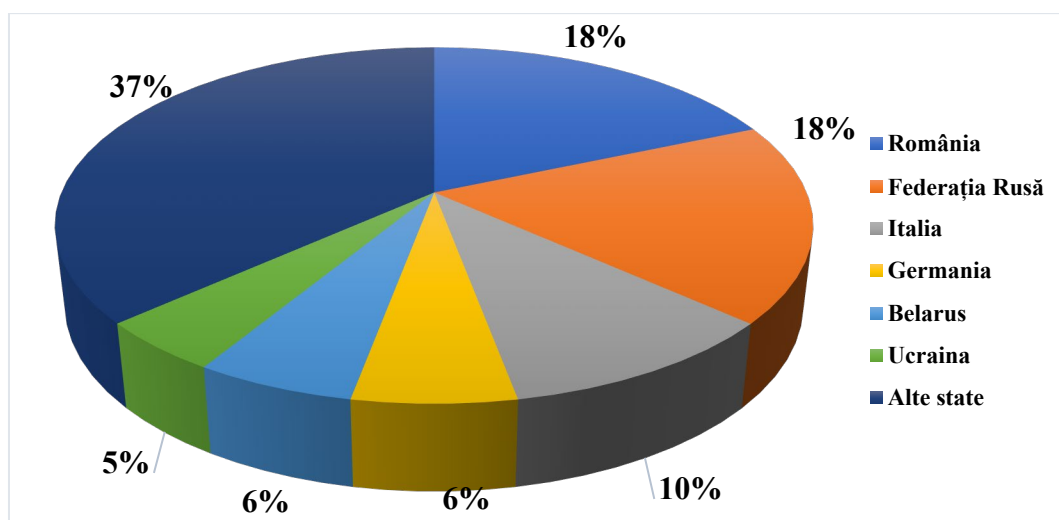

Figura 3.15. Principalele țări pentru exporturile moldovenești în 2014, procent din totalul exporturilor
Sursa: [162]

Ponderea exporturilor produselor moldovenești pe piața României a crescut în 2023 la 35,1%, iar ponderea exporturilor către Federația Rusă a scăzut la 3,6%, ceea ce denotă faptul că implementarea Acordului de Asociere la Zona de Liber-Schimb Aprofundat și Cuprinzător a fost avantajos pentru dezvoltarea comercială a Republicii Moldova. Zona de Liber-Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC) creată de Republica Moldova cu UE asigură accesul la o piață de desfacere de peste 500 milioane consumatori, iar Acordul de Liber-Schimb multilateral în cadrul CSI oferă țării un alt debușeu important care cuprinde aproape 280 milioane de consumatori.

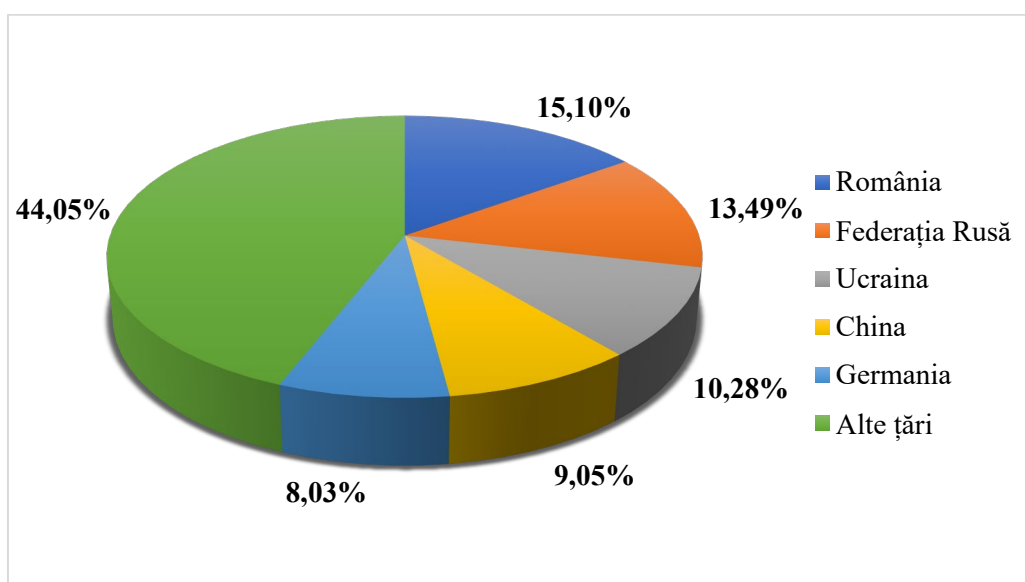

Figura 3.16. Principalele țări importatoare în Republica Moldova în 2014, procent din totalul importurilor
Sursa: [162]

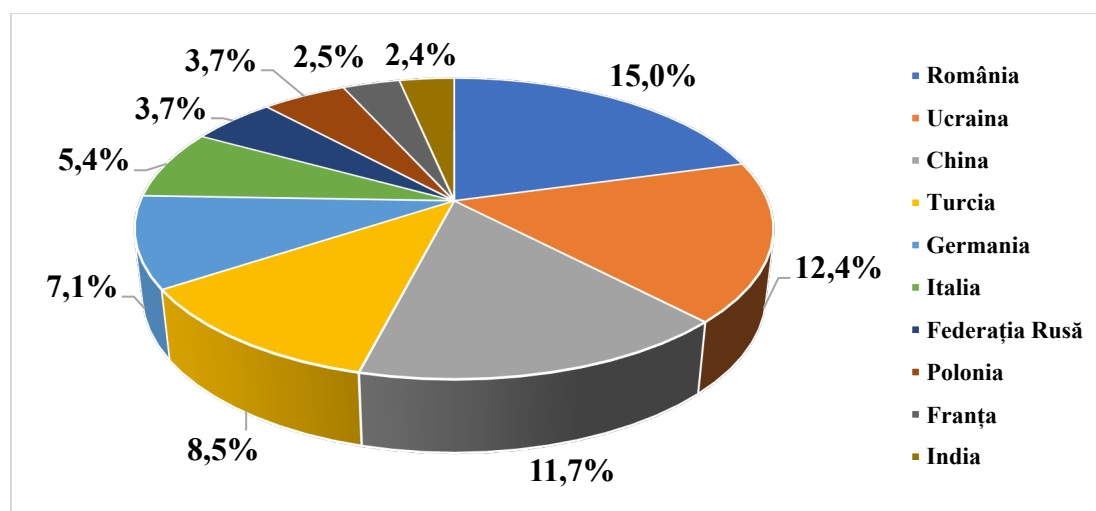

Figura 3.17. Principalele țări importatoare în Republica Moldova în 2023, procent din totalul importurilor
Sursa: [162]

UE este, de asemenea, cel mai important partener comercial al Republicii Moldova în ceea ce privește importurile de mărfuri. În 2014, aproximativ 48% din totalul importurilor moldovenești proveneau din UE-28, o pondere foarte mare în comparație cu importurile din Federația Rusă, Belarus și Kazahstan (17%) și alte țări CSI (11%). În 2014, aproximativ 72% din totalul importurilor din UE proveneau din doar cinci țări (România, Germania, Italia, Polonia și Austria), cu mici schimbări în ultimul deceniu.

În urma semnării Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană în 2016, Guvernul Republicii Moldova a aprobat un Plan Național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017–2019. Planul Național de implementare a Acordului de Asociere RM-UE include prioritățile-cheie de cooperare în vederea asigurării asocierii politice și integrării economice cu UE și reprezintă instrumentul de bază pentru monitorizarea la nivel intern a procesului de integrare europeană în perioada 2014-2016.

În acest context, Planul Național include acțiunile necesare de a fi realizate de către instituțiile responsabile conform fiecărei prevederi, precum și Anexe ale Acordului de Asociere, inclusiv a părții privind Zona de Liber-Schimb Aprofundat și Cuprinzător în termenii indicați și cu specificarea resurselor financiare necesare în acest sens.

Astfel, unul din indicatorii stabiliți a fost realizarea Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei naționale de atragere a investițiilor și promovarea exporturilor pentru anii 2016-2020, aprobată prin Hotărârea de Guvern din 25 aprilie 2016. Totodată, este de menționat faptul că, prin Hotărârea de Guvern nr. 479 din 03.07.2024 a fost aprobat **Programului național de atragere a investițiilor și de promovare a exporturilor pentru anii 2024-2028.**

O provocare semnificativă este respectarea standardelor sanitare ale UE pentru produsele alimentare, care rămâne în urmă din cauza lipsei de capacitate a instituțiilor-cheie și a costurilor ridicate pentru companii. Acest lucru a dus la autorizarea doar a trei produse de origine animalieră pentru export în UE. Progresul în implementare a fost inegal (a se vedea tabelul 3.15). În ceea ce privește implementarea acquisului UE, din 681 de legi acoperite de Acordul de Asociere, Republica Moldova a realizat 499 în totalitate și 152 parțial până în 2022.

Tabelul 3.15

Evaluarea implementării capitolelor Acordului de Asociere și a Zonei de liber-schimb aprofundată și cuprinzătoare UE- Republica Moldova

Capitolul	Rating
Accesul la piața de desfacere	2,5
Serviciile vamale	2
Standardizarea tehnică a produselor	2,5
Securitatea alimentară	1,5
Servicii	2
Achiziții publice	2
Drepturile proprietății intelectuale	1,5
Politica de concurență	1,5
Statistica	2

Sursa: [84]

Notă: Ratingul de 3 implică implementarea completă, iar un rating de 1 doar o anumită implementare.

Pentru consolidarea, accelerarea și susținerea creșterii economice actuale, Republica Moldova trebuie să îmbunătățească climatul de afaceri și investiții. Sprijinul real pentru întreprinderile mici și mijlocii pentru crearea de locuri de muncă ar constitui un pas important înainte. Uniunea Europeană mereu a susținut și susține Republica Moldova în vederea semnării a mai multor acorduri bilaterale de liber-schimb, dar cu condiția de a respecta întru totul prevederile Organizației Mondiale a Comerțului (OMC).

O constatare este că, din cauza unei piețe interne foarte limitate, o creștere accelerată și durabilă a venitului național este posibilă doar prin intermediul creșterii și diversificării exporturilor. Un model de dezvoltare orientat spre exporturi ar permite valorificarea plenară atât a avantajelor naturale ale țării, cât și a noilor oportunități oferite de acordurile comerciale bilaterale și multilaterale la care Republica Moldova este parte. Creșterea rapidă a exporturilor și diversificarea lor structurală constituie cea mai corectă opțiune pe care Republica Moldova trebuie să o urmeze pentru a atinge îmbunătățiri semnificative în standardele de viață pentru generațiile actuale și viitoare. Decalajul tehnologic reprezintă, însă, un neajuns structural major care subminează

competitivitatea exporturilor moldovenești. Investiții majore în dezvoltarea capitalului productiv sunt necesare pentru recuperarea decalajului tehnologic și, astfel, pentru impulsionearea modelului de creștere orientat spre exporturi. Prin urmare, obiectivul de creștere și diversificare a exporturilor este văzut ca unul care derivă din cel de ameliorare a activității investiționale.

Pentru a realiza o creștere economică mai înaltă chiar din primul deceniu de reforme economice de piață, țările din Europa Centrală și de Est s-au bazat, pe atragerea investițiilor străine, deși dispuneau de mai multe resurse financiare interne și de tradiții tehnologice mai avansate decât are Republica Moldova în prezent. Din câte arată exemplul acestor țări, un număr mai mare de istorii de succes ale investitorilor străini la etapele inițiale generează și mai multe investiții la etapele ulterioare, lărgeste accesul la piețele externe de desfacere și susține avansarea tehnologică și diversificarea structurală a exporturilor. Astfel, ISD contribuie în mod direct la dezvoltarea exporturilor prin creșterea și diversificarea structurală a ofertei interne, prin sporirea productivității și prin crearea locurilor de muncă în industriile „noi”. Însă ISD au și o importantă influență colaterală asupra exporturilor, chiar și atunci când nu sunt plasate în sectoare orientate în mod direct la exporturi. Astfel, investițiile străine plasate în sectoarele orientate la piața internă, furnizând în mod mai eficient și/sau mai calitativ servicii sau inputuri sectoarelor orientate la exporturi, pot să contribuie în mod esențial la creșterea productivității celor din urmă. De asemenea, ISD generează efecte de difuziune a tehnologiilor și know-how-ului în întreaga economie, astfel realizându-se o creștere generalizată a productivității, inclusiv în sectoarele care nu beneficiază atât de mult de ISD.

De menționat că exporturile mai productive și mai diversificate vor constitui factorul-cheie pentru echilibrarea balanței comerciale, pentru crearea de noi locuri de muncă decente și pentru asigurarea unei dezvoltări economice durabile. Astfel, Acordul de Asociere cu UE, pune accentul pe îmbunătățirea esențială a climatului investițional și pe sporirea competitivității țării pe piețele externe.

Totuși, experiența ultimului deceniu arată că accesul produselor moldovenești pe piețele externe de desfacere mai degrabă este îngreunat de bariere netarifare decât de cele tarifare, în special de embargouri (Federația Rusă) și de standarde fitosanitare și comerciale înalte (Uniunea Europeană).

Începând cu anul 2006 principala piață de desfacere pentru exportatorii moldoveni a fost în mod constant UE. Până la finele anului 2023, peste jumătate din exporturile Republicii Moldova erau orientate spre piața comunitară, datorită reorientării comerțului autohton dinspre statele CSI spre cele comunitare și acordării Schema Generalizată de Preferință Plus (GSP plus) de către UE țării noastre. Însă, începând cu anul 2010, ponderea exporturilor în UE din totalul exporturilor moldovenești a început să se diminueze treptat, ca urmare a reducerii competitivității producătorilor moldoveni pe piața comunitară și datorită neconformării cu standardele înalte de calitate ale UE. Astfel, conform datelor BNS, în anul 2023 exporturile către țările UE au reprezentat 65.4% din

exportul total al Republicii Moldova, ceea ce este cu aproximativ 28% mai mult, comparativ cu anul 2005. Importurile, însă, nu au avut de suferit mari metamorfoze, de la 45,3 % în anul 2005, a atins nivelul de 45,6% în 2020, respectiv, a avut loc o creștere minimală 0,3%. Gradul de acoperire a importurilor cu exporturi către Uniunea Europeană în anul 2005 era de 42,6%, ulterior, în 2020, s-a majorat până la 66,4% (figura 3.18). Potrivit aceleiași surse, în anul 2020 exportul cu produse agroalimentare către țările UE a constituit 43,45%, iar importul din UE în Republica Moldova cu produse din aceeași categorie a reprezentat 24,2%. În ultimii ani, partenerii principali în derularea comerțului cu produse agroalimentare dintre Republica Moldova și UE sunt: România, Polonia, Italia, Germania, Franța, Spania, Bulgaria și Țările de Jos.

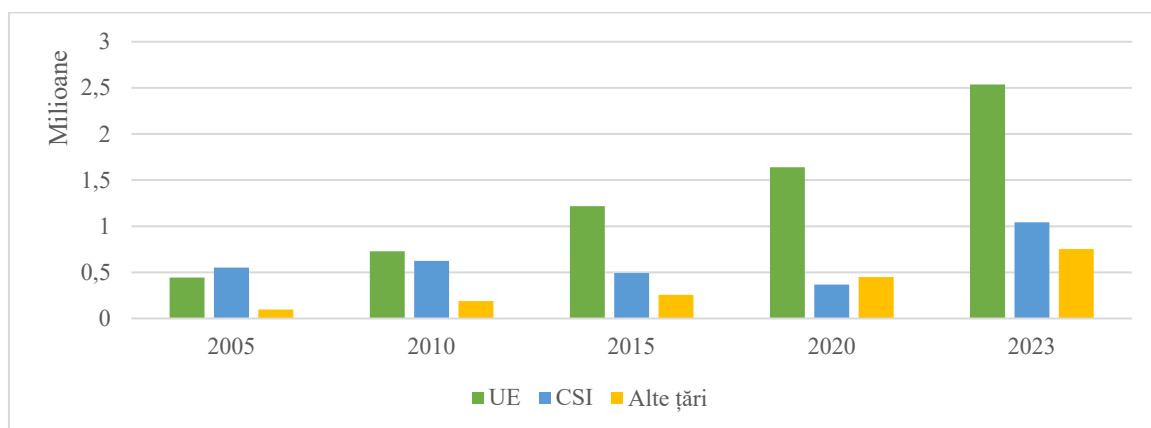

Figura 3.18. Evoluția exporturilor Republicii Moldova pe principalele grupe de țări, pentru 2005-2023

Sursa: elaborat de către autor, în baza datelor <https://statistica.gov.md> [6]

Pe parcursul implementării DCFTA, Uniunea Europeană și-a consolidat pozițiile drept principală piață de desfacere pentru exportatorii moldoveni, fapt ce a permis compensarea în totalitate a pierderilor de pe piața CSI. Exporturile totale spre UE pe parcursul a 4 ani deplini de implementare a DCFTA (2015-2018) au crescut cu 1,5 miliarde USD sau cu 34% față de 4 ani de până la semnarea DCFTA (2011-2014). Această creștere a compensat în totalitate pierderile pe celelalte piețe, în special pe cea rusească. După cum putem observa, practic, fiecare leu de exporturi ratat de piața estică a fost compensat în totalitate prin extinderea pe piața UE. Mai mult decât atât, creșterea a fost de două ori mai rapidă față de cea a exporturilor pe alte piețe (+16%), unde nu au existat restricții comerciale sau alte șocuri negative, fapt ce însă o dată sugerează asupra unui efect de impulsioneare a comerțului în rezultat implementării DCFTA [81]. Este de menționat faptul că, conform datelor Biroului Național de Statistică din Republica Moldova în anul 2014 s-a înregistrat o pondere a exporturilor Republicii Moldova către țările Uniunii Europene de 53,3% din totalul exporturilor, fiind în creștere cu 9,6% față de anul precedent. Totodată, dacă analizăm comparativ

ponderea exporturilor către UE în anul 2024, este de menționat că a fost înregistrată cea mai mare pondere din ultimul deceniu, de circa 67,3% fiind determinată de consolidarea statutului UE ca principal partener comercial [16].

Este de menționat că, ponderea exporturilor produselor agroalimentare și industriale în UE în perioada anilor 2020-2024 a variat în creștere pentru produsele industriale înregistrând o pondere valorică în anul 2024 de 50%, iar la produsele agroalimentare s-a înregistrat o scădere ajungând în anul 2024 la o pondere de 35% (figura 3.19) [16].

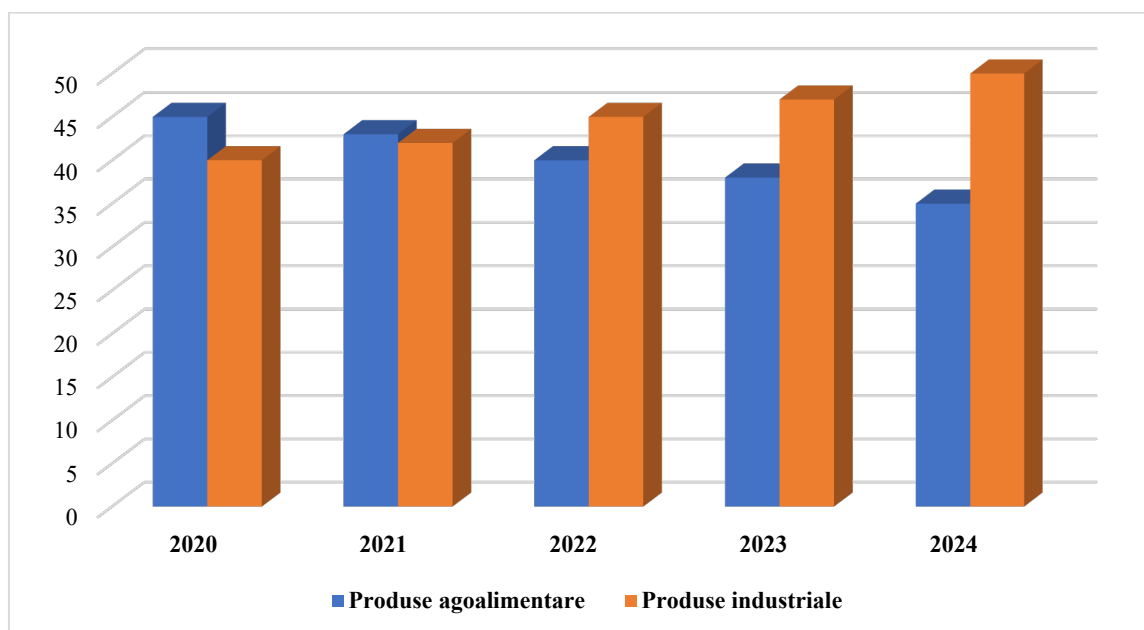

Figura 3.19. Exporturile de produse agroalimentare și industriale în UE în perioada 2020-2024 (%)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor de la Banca de Date Statistice Moldova, <https://statbank.statistica.md> [16]

La nivel de produse, se constată lipsa de omogenitate a creșterii exporturilor de agroalimentare pe piața UE, fiind observate atât creșteri, cât și diminuări. Top 10 produse agroalimentare exportate care au înregistrat creșteri constituie 2/3 din totalul exporturilor de produse agroalimentare [81].

Topul celor 10 țări partenere ale UE în derularea exporturilor realizate de Republica Moldova în anii 2014-2024 sunt: România, Italia, Germania, Polonia, Cehia, Franța, Ungaria, Bulgaria, Austria și Țările de Jos. Astfel, în baza datelor statistice ale BNS este de menționat că România a devenit principalul partener comercial al Republicii Moldova cu o pondere semnificativă de creștere a exporturilor de la 18,55% în 2014 la 32,6% în 2024 [16].

Potrivit datelor BNS, ponderea importurilor cu produse agroalimentare din importul total din statele UE constituie 16,2% în anul 2001, urmată de o descreștere semnificativă – în 2007 fiind de 8,2%, apoi continuând cu o ușoară creștere, în anul 2012 ajungând până la 11,2%. În prezent,

principalele produse agroalimentare importate din UE sunt cele din grupurile: „produse alimentare; băuturi alcoolice, fără alcool, oțet, tutun”; „produse ale regnului vegetal”; „animale vii și produse ale regnului animal”. O pondere mai mică la importul produselor revine tranzacțiilor cu „grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală și produse ale disocierii lor; grăsimi alimentare prelucrate; ceară de origine animală sau vegetală”. Importurile de produse agroalimentare din țările UE în Republica Moldova pe categorii de mărfuri sunt prezentate în figura 3.20.

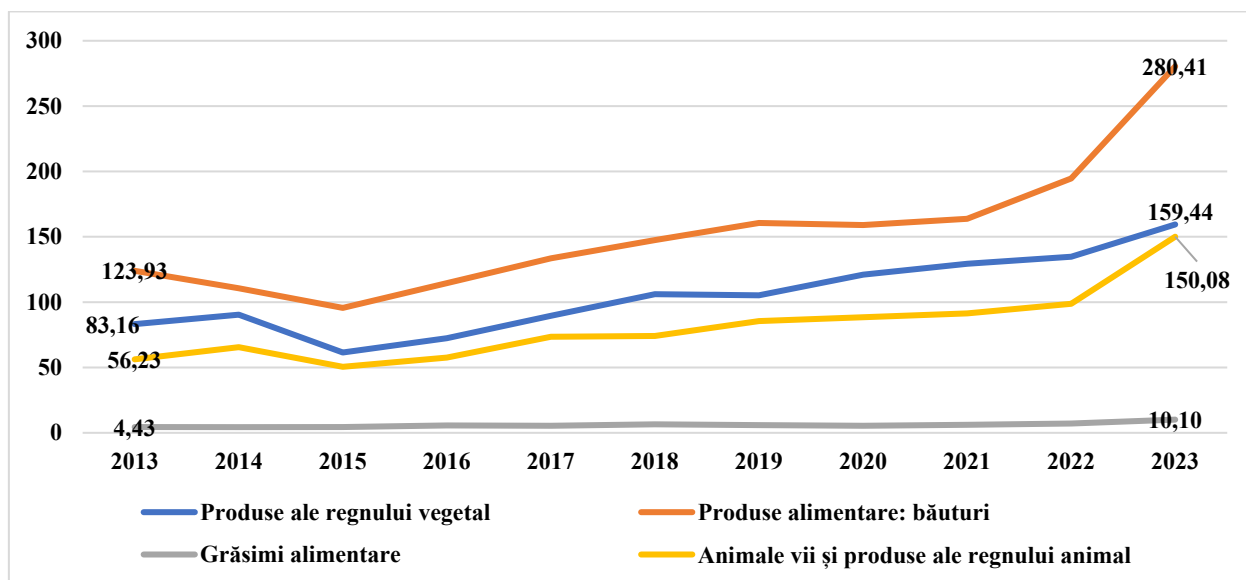

Figura 3.20. Importurile de produse agroalimentare din țările UE, pe grupe de mărfuri (milioane USD)

Sursa: elaborat de autor, în baza datelor <https://statbank.statistica.md> [16]

În perioada anilor 2013-2023, grupul de mărfuri „animale vii și produse ale regnului animal” au urmat, per general, un scenariu pozitiv cu o creștere de circa 5 ori a importurilor – de la 10 mil. USD la 92,1 mil. USD. În ultimii ani, au prevalat importurile de „carne și organe comestibile” și cele din secțiunea „lapte și produse lactate; ouă de păsări; miere naturală”. Importurile de „grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală și produse ale disocierii lor; grăsimi alimentare prelucrate de la 4,43 mil. USD în anul 2013 la 5,2% în 2023. Din totalul importurilor cu produse agroalimentare din UE, în anii 2013-2023 top 10 parteneri comerciali ai Republicii Moldova la importuri sunt: Germania, România, Polonia, Italia, Bulgaria, Franța, Ungaria, Țările de Jos, Spania și Republica Cehă [16].

Importurile de produse agroalimentare ale Moldovei din principalele țări partenere ale UE au înregistrat creșteri semnificative în anul 2023 comparativ cu 2016 la importurile provenite din Bulgaria (+91,3%), Spania (+27,1%), Polonia (+32,8%), Germania (+23,4%), Italia (+15,1%), Franța (+14,6%) și Ungaria (+7,3%) [16].

În perioada implementării DCFTA, importurile totale din UE au scăzut, fapt ce a consolidat poziția UE drept principala sursă de importuri pentru economia moldovenească. Acestea au scăzut cu circa 466 milioane USD sau cu 4,8% în 2015-2022 comparativ cu 2011-2014, preponderent din cauza scăderii importurilor de industriale pe fundalul scăderii prețurilor de import pentru unele produse industriale. Importurile din CSI și alte state au scăzut și mai mult (-28,1 % și, respectiv, 7,5%), fapt ce a consolidat poziția UE drept principala sursă de importuri, cu o pondere de 52% din total importuri. Totuși, faptul că acestea nu au crescut ca și volum, în pofida riscurilor liberalizării comerțului, denotă faptul că DCFTA nu a produs șocuri competitive negative asupra producătorilor autohtoni (figura 3.21).

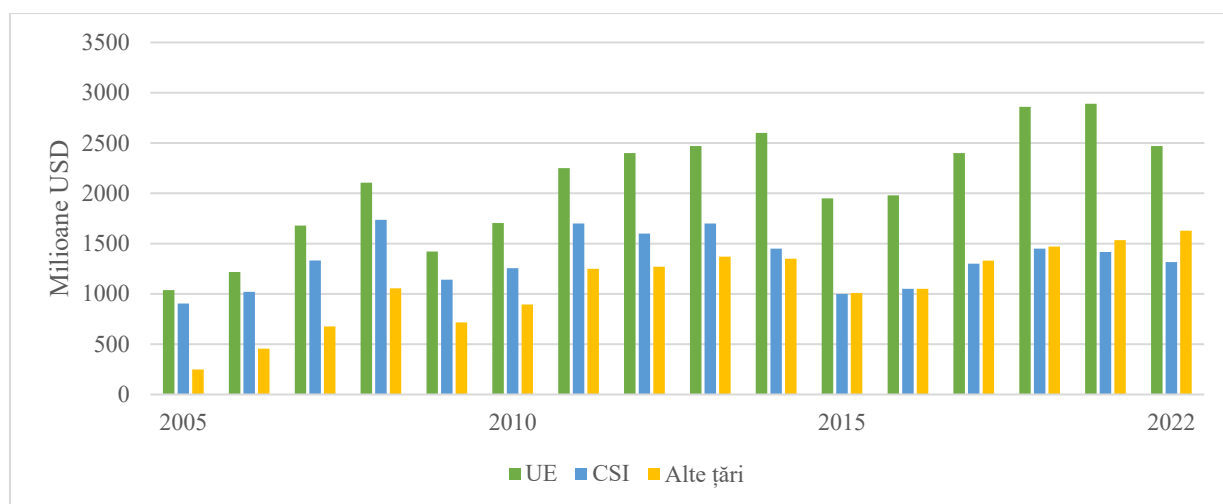

Figura 3.21 Evoluția importurilor totale din UE, CSI și alte state (milioane USD)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor de la Biroul Național de Statistică, <https://statbank.statistica.md> [16]

Ceea ce privește ponderea, importurile de produse agroalimentare au o pondere destul de mică în total importuri din UE și sunt în mare parte complementare cu avantajele comparative ale Moldovei. Importurile respective sunt destul de diversificate, iar pe parcursul implementării DCFTA indicele de concentrare Herfindahl-Hirschman nu a suferit modificări esențiale: 0,024 puncte în 2011- 2014 față de 0,022 puncte în 2015-2022. Acestea au înregistrat o creștere de 8,8% în 2015-2022 față de 2011-2014, însă aceasta nu a afectat negativ pozițiile producătorilor autohtoni. În primul rând, creșterea este una destul de moderată, fiind determinată de accelerarea creșterii importurilor în 2018 [81]. În al doilea rând, creșterea este determinată mai curând de necesitățile sporite de export și nu indică asupra unui șoc competitiv asupra producătorilor autohtoni. Motivul este că importurile de produse agroalimentare din UE sunt reprezentate fie de produse de larg consum (preparate alimentare importate din Germania, România, Italia, Bulgaria, Polonia, Franța; carne de porc înghețată importată din Franța, Polonia, Franța, Germania; pește înghețat importat din Spania, Marea Britanie), fie de inputuri pentru industria agroalimentară (semințe de floarea soarelui

importate din România și Franța, și semințe de porumb importate din România, Ungaria și Franța, care de regulă au randamente mai mari față de semințele autohtone și sunt folosite la semănarea terenurilor agricole, și care ulterior se transformă în exporturi agroalimentare pe piața UE. O altă categorie de import sunt nucile aduse din Franța pentru decorticare și re-export (principala categorie de re-export a produselor agroalimentare pe piața UE). Un aspect remarcabil al anului 2023 a fost extinderea semnificativă a exporturilor moldovenești către piețe emergente, precum Indonezia și Malaezia, marcând creșteri de 27,5 ori, și, respectiv, de 20 de ori, comparativ cu perioadele anterioare [83].

În baza datelor BNS, sectorul industrial al economiei Republicii Moldova, anul trecut a fost determinat în mare parte de activitățile întreprinderilor producătoare, în anul 2023, valoarea totală a producției industriale fabricate în prețuri curente a fost de 87,6 miliarde lei. Este de menționat, că în anul 2024, în comparație cu anul 2023, sectorul „producție și furnizare de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat” a înregistrat o creștere de 16% din valoarea totală, sectorul „industrie prelucrătoare” – o scădere de 4,5% și „industrie extractivă” – o creștere de 10,7%. Totalul costului produselor fabricate la prețuri curente în 2023 în industria prelucrătoare a fost de 73,5 miliarde lei (în 2022 – 73,7 miliarde lei), ceea ce a reprezentat 85,1% din valoarea totală a produselor, dintre care în industria alimentară – 28,15 miliarde ceea ce constituie 32,1% (în 2022 – 29,6 miliarde lei), ceea ce a însumat 34,6% din costul total de producție. BNS enumeră și alte tipuri de activități economice care au o pondere semnificativă în valoarea produselor manufacturate: producția altor produse din minerale nemetalice - 8,9%; producția de băuturi – 8,2%; producția de autoturisme, remorci și semiremorci – 7,5%; producția de produse din cauciuc și plastic – 3,6% (; producția de îmbrăcăminte - 3,5%; producția de produse textile - 3,4%; producția de mobilă - 3,1%; producția de substanțe și produse chimice - 2,4%; producția de structuri metalice și produse metalice, excluzând utilajele, echipamentele și instalațiile – 3,1% etc. [6].

Amintim că, dezvoltarea sectorului industrial a fost perturbată de diverse crize: „șoc de tranziție” și crizele financiare din 1998; embargourile periodice ale Federației Ruse; secetele (2012, 2020), criza financiar-bancară locală (2015-2016) și criza pandemică (2020-2021).

În urma acestor provocări, în perioada 2011-2023 producția industrială a înregistrat o creștere medie anuală de 4,1%. Cererea internă și externă, contribuie la creșterea industriei. De asemenea, toate politicile legate de dezvoltarea Zonelor Economice Libere (ZEL) au contribuit la creșterea industriei.

Principalele sectoare exportatoare sunt: fabricarea de mașini și echipamente, industria ușoară, prelucrarea fructelor și legumelor, fabricarea sticlei, băuturilor. În aceste sectoare circa 53% din producție este orientată spre export. Cu toate acestea, exportul industrial este reprezentat în principal

de produse cu valoare adăugată scăzută, precum cablurile asamblate sau textile, iar Republica Moldova deține o poziție modestă în lanțurile valorice internaționale.

Totalul ponderii mărfurilor industriale în totalul exporturilor este în scădere, în timp ce totalul ponderii mărfurilor agricole neprelucrate este în creștere. În perioada 2015-2022 volumul mărfurilor industriale exportate a crescut cu 2,8% anual. Dar această creștere nu a fost suficientă pentru a consolida poziția produselor industriale în structura exporturilor, deoarece exporturile de produse agricole neprelucrate au înregistrat o creștere medie de 8,6% în această perioadă. Creșterea mai intensă a exporturilor cu valoare adăugată scăzută reduce competitivitatea economiei naționale și nu asigură o creștere economică calitativă.

Uniunea Europeană este principala piață pentru exporturile industriale. Aproximativ 70% din totalul bunurilor industriale exportate sunt livrate în țările UE, 11% - către țările CSI și 17% - către celelalte țări. După semnarea Acordului de Asociere și a ZLSAC cu Uniunea Europeană, ponderea UE în exporturile industriale a crescut constant (de la 58% în 2015 la 73% în 2023) [6].

Volumul investițiilor în domeniul serviciilor informatice, conform datelor analizate, s-a dublat în perioada de referință și a ajuns la 3,1 miliarde lei în 2022, în creștere cu cca. 960 de milioane de lei față de anul precedent, ceea ce vorbește despre faptul că se fac din ce în ce mai multe investiții în eficientizarea proceselor și inovarea digitală în diverse sectoare economice.

În concluzie, vreau să menționez faptul că deoarece în 2014 ponderea exporturilor spre UE era de aproximativ 53%, iar în 2023 aceasta a depășit 60%, conform datelor Biroului Național de Statistică, această evoluție demonstrează o reorientare clară a comerțului moldovenesc către piața UE, în detrimentul piețelor tradiționale din CSI (în special Federația Rusă), pe fondul accesului preferențial oferit de ZLSAC [6].

Un accent considerabil este reflectat prin modernizarea economiei și alinierii la standardele europene prin implementarea normelor tehnice, sanitare și fitosanitare europene ceea ce a determinat o modernizare a proceselor de producție și o îmbunătățire a calității produselor moldovenești, facilitând astfel accesul acestora pe o piață exigentă cum este cea a UE. Această adaptare a presupus costuri inițiale, dar pe termen mediu și lung a adus beneficii structurale pentru economia națională și a încurajat investițiile.

ZLSAC a încurajat exportatorii moldoveni să-și diversifice destinațiile de export dincolo de piețele tradiționale. Prin accesarea pe piața UE, întreprinderile moldovenești au fost stimulate să producă bunuri de calitate superioară, care îndeplinesc standardele UE, ceea ce duce la creșterea competitivității și la diversificarea produselor.

În timp ce ZLSAC a adus numeroase beneficii economiei moldovenești, a prezentat și provocări și costuri de ajustare. Întreprinderile moldovenești au fost nevoite să se adapteze la noile

cerințe de reglementare, să investească în modernizarea proceselor lor de producție și să navigheze pe o concurență sporită atât pe piețele interne, cât și pe cele internaționale.

Însă, cu toate acestea, este de menționat faptul că, ZLSAC a consolidat angajamentul Republicii Moldova față de integrarea europeană și și-a întărit legăturile cu statele membre UE.

În opinia noastră, Acordul de Asociere a stimulat reforme în domeniul concurenței, achizițiilor publice, protecției consumatorului și combaterii corupției. Chiar dacă implementarea a fost inegală, cadrul juridic și instituțional s-a apropiat mai mult de cel european, oferind predictibilitate pentru agenții economici. Deși persistă provocări legate de capacitatea de absorbție a IMM-urilor, infrastructura logistică și implementarea uniformă a reformelor, tendințele evolutive post-2014 confirmă faptul că ZLSAC nu doar a impulsionat comerțul cu UE, ci și a funcționat ca un instrument de transformare economică pe termen lung.

În concluzie, ZLSAC este nu doar un acord comercial, ci un element esențial al strategiei de integrare economică și politică europeană a Republicii Moldova, cu efecte măsurabile și sustenabile asupra dezvoltării economice.

În rezultatul cercetărilor noastre și analizelor putem conchide că prin *crearea unei zone economice funcționale comune cu UE*, Republica Moldova a demonstrat capacitatea de a se adapta și de a se integra în standardele comunitare. Statutul actual de **țară candidată** nu este doar o poziție politică, ci o reflectare a unei interdependențe economice și normative crescânde, care sprijină ireversibil parcursul european al țării.

Prin urmare, ZLSAC nu este doar o componentă a comerțului internațional, ci un instrument strategic de preaderare, ce pregătește Republica Moldova nu doar să fie competitivă în UE, ci și să devină parte a ei în mod sustenabil și echilibrat.

Concluzii la capitolul 3

Prin analiza trăsăturilor și tendințelor dinamicii și volumului comerțului exterior al Republicii Moldova, vreau să menționez că Uniunea Europeană este cel mai mare partener comercial al Moldovei, reprezentând o parte semnificativă din exporturile și importurile Moldovei. Astfel, prin utilizarea modelului de regresie liniară în analiza corelației s-a arătat că Republica Moldova trebuie să intensifice exporturile pe piața UE ceea ce va duce la creșterea PIB al țării, care la rândul său va intensifica creșterea bunăstării. În opinia mea, consider că creșterea condusă de export tinde să aibă un efect multiplicator asupra economiei. Pe măsură ce industriile orientate spre export se extind, ele creează cerere de inputuri de la furnizorii interni, cum ar fi materii prime, componente și servicii. Acest lucru stimulează producția și ocuparea forței de muncă în diferite sectoare ale economiei, conducând la o creștere economică în continuare și la generarea de venituri.

Astfel, obținerea unei creșteri susținute a exporturilor către piața UE necesită depășirea diferitelor provocări, cum ar fi barierele comerciale, constrângerile logistice, conformitatea cu reglementările și concurența pe piață. Politici eficiente, investiții în infrastructură, reforme instituționale și sprijin pentru afaceri sunt esențiale pentru a realiza întregul potențial al creșterii determinate de export și impactul pozitiv al acesteia asupra PIB-ului Moldovei.

Totodată, prin analiza Indicelui Avantajului Comparativ, care este un instrument util pentru evaluarea perspectivelor de dezvoltare economică a Republicii Moldova și pentru orientarea deciziilor de politică, s-a arătat că este un instrument valoros pentru evaluarea perspectivelor de dezvoltare economică a unei țări, inclusiv pentru o țară precum Republica Moldova. Astfel, acesta ajută la evaluarea avantajului comparativ al unei țări în sectoare specifice prin compararea performanței sale la export cu tendințele globale. Prin valorificarea eficientă a avantajelor sale comparative, Republica Moldova poate stimula o creștere bazată pe export, poate atrage investiții străine, poate spori competitivitatea și poate stimula dezvoltarea economică durabilă pe termen lung.

Analiza Indicelui Avantajului Comparativ reflectă sectoarele în care Republica Moldova are un avantaj comparativ cu alte țări. Prin identificarea acestor sectoare, factorii de decizie pot acorda prioritate investițiilor, politicilor și inițiativelor pentru dezvoltarea și promovarea în continuare a acestor industrii. Pentru Republica Moldova, sectoare precum agricultura, prelucrarea alimentelor, textilele și producția de vin pot prezenta avantaje comparative. Totodată, arată care sectoare cresc în cererea globală și unde exporturile Moldovei sunt competitive pentru a influența deciziile strategice privind diversificarea comerțului și direcționarea pieței.

Este de menționat faptul că, Acordul de Asociere (AA) dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, semnat în 2014, este cel mai cuprinzător instrument juridic și politic care reglementează relațiile bilaterale. Acesta include:

- Zona de Liber-Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC) – care asigură integrarea treptată a Republicii Moldova în piața internă a UE;
- Convergență legislativă – armonizarea cadrului legal moldovenesc cu acquis-ul comunitar;
- Dialog politic și cooperare sectorială – în justiție, educație, mediu, administrație publică și lupta împotriva corupției.

Astfel, Acordul de Asociere nu este doar un cadru de cooperare economică, ci o foaie de parcurs a reformelor necesare pentru aderare.

Prin analiza impactului ZLSAC este de menționat faptul, că este necesar de a se pune accentul pe procesul de reducere a barierelor comerciale, cum ar fi tarifele, cotele și barierele de reglementare, pentru a facilita fluxul de bunuri și servicii între Republica Moldova și Uniunea Europeană, chiar dacă în baza ZLSAC, Republica Moldova beneficiază de acces preferențial la piața UE prin reducerea sau eliminarea treptată a tarifelor la majoritatea mărfurilor comercializate între cele două părți. Tarifele mai mici fac exporturile moldovenești mai competitive pe piața UE, ceea ce duce la creșterea volumelor comerciale și a veniturilor din export. La rândul său, ZLSAC promovează convergența reglementărilor între Republica Moldova și UE prin alinierea standardelor, reglementărilor și cerințelor tehnice pentru bunuri și servicii. Armonizarea reglementărilor facilitează comerțul, simplifică procedurile vamale și reduce barierele netarifare, sporind predictibilitatea și eficiența fluxurilor comerciale dintre Republica Moldova și UE, ceea ce este în opinia noastră un avantaj mare pentru creșterea bunăstării.

Zona de Liber-Schimb Aprofundată și Cuprinzătoare dintre UE și Republica Moldova a avut un impact transformator asupra economiei Moldovei, stimulând creșterea comerțului, sporind competitivitatea și promovând modernizarea economică. În timp ce provocările rămân, ZLSAC continuă să joace un rol crucial în modelarea dezvoltării economice a Moldovei și a integrării pe piața europeană.

În opinia autoarei, implementarea Acordului de Asociere este o condiție esențială pentru statutul de țară candidat. Astfel, progresul în implementarea Acordului a constituit baza evaluării Republicii Moldova în cadrul procesului de extindere al UE. Rapoartele Comisiei Europene au apreciat în mod constant nivelul înalt de implementare a Acordului de Asociere, în special în domeniile economic, comercial și al statului de drept. Acest progres a oferit UE certitudinea că Republica Moldova poate asimila acquis-ul comunitar, ceea ce este o condiție de bază pentru a primi

statutul de candidat (acordat în 2022). Prin urmare, statutul de candidat nu ar fi fost posibil fără dovada clară că Republica Moldova poate implementa angajamentele din AA/ZLSAC.

Ca o finalitate a cercetării, putem conchide că interdependența dintre Acordul de Asociere și statutul de țară candidat este bidirecțională și logică. Acordul a fost instrumentul transformator prin care Republica Moldova a reușit să-și consolideze democrația, economia de piață și instituțiile statului de drept, demonstrând capacitatea de a deveni membră a Uniunii Europene.

Statutul de candidat, la rândul său, este o recunoaștere oficială a progreselor realizate în cadrul Acordului de Asociere și oferă o nouă etapă de sprijin și orientare pentru aderare deplină. În esență, Acordul de Asociere a fost premisa necesară, iar statutul de candidat este confirmarea angajamentului și a capacității Republicii Moldova de a se integra în Uniunea Europeană.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Comerțul exterior al Republicii Moldova a cunoscut evoluții semnificative de-a lungul anilor, influențate de poziția sa geopolitică, politicile economice și dinamica pieței globale.

După dizolvarea Uniunii Sovietice, Republica Moldova a pornit pe o cale de tranziție de la o economie planificată central la una orientată spre piață. Această perioadă a cunoscut o scădere semnificativă a comerțului din cauza perturbării tiparelor comerciale tradiționale în cadrul fostului bloc sovietic.

Principalii parteneri comerciali ai Moldovei includ țări din Uniunea Europeană (UE), Rusia, Ucraina și alte foste republici sovietice. UE a devenit din ce în ce mai importantă ca partener comercial de când Republica Moldova a semnat un Acord de Asociere cu UE în 2014, care include o zonă de liber-schimb profundă și cuprinzătoare (ZLSAC).

Menționăm că profilul de export al Moldovei este divers, incluzând produse agricole (cum ar fi fructele, legumele, vinul și cerealele), textile, mașini și produse manufacturate. Vinul este un export deosebit de important, vinurile moldovenești câștigând recunoaștere internațională.

Republica Moldova importă diverse bunuri, inclusiv resurse energetice (cum ar fi gaze naturale și petrol), mașini, produse chimice și bunuri de consum. Importurile de energie, în special din Rusia, joacă un rol crucial în economia Moldovei.

Republica Moldova fiind membră a mai multor acorduri comerciale regionale, inclusiv Zona de Liber-Schimb al Comunității Statelor Independente (CISFTA) și Acordul de Liber-Schimb Central European (CEFTA), beneficiază de facilitarea comerțului între statele membre.

În baza sondajului „Competitivitatea IMM pe diverse sectoare” realizat în cadrul prezentului studiu, stabilim o imagine de ansamblu asupra percepțiilor și provocărilor cu care se confruntă întreprinderile mici și mijlocii (IMM-urile) din diverse sectoare economice. Acest sondaj a evidențiat aspectele-cheie ale competitivității companiilor și a identificat factorii care influențează performanța și dezvoltarea lor pe piața locală și internațională. Astfel, companiile din Republica Moldova au un nivel variabil de competitivitate în funcție de sectorul economic în care activează. Sectoarele tehnologice și de servicii tind să fie mai competitive comparativ cu sectorul agricol sau de producție tradițională. De aceea, statul trebuie să intervină prin diverse instrumente, cum ar fi, dezvoltarea de programe specifice pentru a facilita accesul companiilor la finanțare, inclusiv linii de credit dedicate și fonduri de investiții; reducerea birocrăției și simplificarea procedurilor administrative pot ajuta IMM-urile să funcționeze mai eficient; stimularea inovării și adoptării tehnologiilor avansate trebuie să fie o prioritate pentru a crește competitivitatea companiilor;

promovarea exporturilor și facilitarea accesului IMM-urilor pe piețele internaționale pot contribui semnificativ la creșterea competitivității acestora.

Republica Moldova are nevoie de o politică în domeniul competitivității, care însă nu trebuie privită ca o parte a politicii economice la general, dar însăși politica economică în ansamblu trebuie să fie orientată spre creșterea competitivității. Competitivitatea națională trebuie să se bazeze pe întreprinderi competitive, care să-și identifice corect domeniile de activitate și nișele de piață.

Conceptul de competitivitate națională, la baza căreia se află indicatorii de asigurare a competitivității folosiți în elaborarea clasamentelor internaționale ale competitivității statelor lumii, pot asigura o creștere economică sustenabilă, posibilități de pătrundere pe piețe externe și creștere a calității vieții.

Republica Moldova are nevoie de o modernizare economică, iar scopul principal al acesteia trebuie să devină creșterea competitivității produselor, serviciilor, dar și a economiei în ansamblu. Aceasta trebuie să devină obiectivul strategic principal. Creșterea economică în baza factorilor actuali de dezvoltare a competitivității (resurse și forță de muncă ieftină, inclusiv la export) astăzi nu mai este posibilă. Este necesară o competitivitate bazată pe investiții și inovații, care să genereze creșterea productivității muncii și schimbări structurale în favoarea ramurilor mai competitive.

Aspirațiile Moldovei pentru o integrare mai strânsă cu Uniunea Europeană au influențat politicile sale comerciale. ZLSAC cu Uniunea Europeană urmărește să promoveze liberalizarea comerțului, alinierea reglementărilor și dezvoltarea economică.

Ținând cont de cercetările realizate în domeniu, venim cu următoarele recomandări, după cum urmează:

Recomandări pentru Guvernul Republicii Moldova. Este necesar să se pună un accent sporit asupra dezvoltării capacității instituționale, prin îmbunătățirea cadrului de reglementare și în eficientizare a proceselor de luare a deciziilor pentru a asigura conformitatea cu standardele și angajamentele Uniunii Europene. Totodată, este necesar să se investească în modernizarea rețelilor de transport, a procedurilor vamale și a punctelor de trecere a frontierei pentru a accelera circulația mărfurilor și a reduce blocajele legate de comerț. Îmbunătățirea comunicării între administrația publică și mediul de afaceri, asupra evoluțiilor și tendințelor manifestate la diferite niveluri: state membre partenere, UE, continental, global etc. Preocupări pentru generarea unor noi capacități de export, adiționale celor existente, pentru a limita dependența de anumite firme exportatoare, ramuri economice și/sau țări partenere. Promovarea atragerii investițiilor străine directe orientate spre export trebuie să fie în tandem cu promovarea exporturilor de bunuri pe piața internațională. Acordarea de asistență exportatorilor începători pentru a dezvolta activitatea de export. Crearea unei baze de date la nivel microeconomic, în care statisticile detaliate privind comerțul sunt legate de

statisticile structurale ale întreprinderilor, precum și de alte statistici economice și sociale, care va contribui la crearea de noi indicatori și structuri de date pentru analiza comerțului exterior a țării, ca instrument pentru fundamentarea deciziilor economice și nu numai.

Recomandări pentru Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării. Este necesar a elabora o strategie comercială cuprinzătoare, racordată la obiectivele Acordului de Asociere, care să stabilească obiective, priorități și planuri de acțiune clare pentru valorificarea oportunităților prezentate de ZLSAC, consolidarea relațiilor comerciale cu UE și promovarea dezvoltării economice durabile prin comerțul exterior.

Se cere a face investiții în consolidarea capacității instituționale pentru a implementa și monitoriza în mod eficient prevederile Acordului de Asociere, care vizează îmbunătățirea cadrului normativ, îmbunătățirea coordonării între agențiile guvernamentale (Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului, Unitatea de implementare a proiectului Băncii Mondiale de Ameliorare a Competitivității, Camera de Comerț și Industrie etc.) și dezvoltarea expertizei în analiza și negocierea politicii comerciale. De asemenea, este important a se concentra pe promovarea diversificării exporturilor prin sprijinirea dezvoltării de noi industrii orientate spre export și lanțuri valorice, care implică identificarea sectoarelor emergente cu potențial de export, oferirea de asistență direcționată IMM-urilor și facilitarea accesului pe piață pentru produsele de export netradiționale. Este imperios de necesar să se depună eforturi pentru a facilita accesul pe piețele Uniunii Europene pentru exportatorii moldoveni, depășind barierele comerciale și problemele de conformitate, prin acordarea de sprijin pentru calitatea și conformitatea cu standardele, simplificarea procedurilor vamale și promovarea conștientizării reglementărilor Uniunii Europene în rândul exportatorilor. Totodată, este stringentă colaborarea cu părțile interesate relevante pentru a sprijini eforturile de atragere a investițiilor și de dezvoltare a afacerilor, prin furnizarea de servicii de informare și consiliere pentru potențialii investitori, facilitarea activităților de promovare a investițiilor și crearea unui mediu favorabil pentru antreprenoriat și inovare.

Recomandări pentru Camera de Comerț și Industrie:

- Sensibilizarea în mod activ a membrilor Camerei de Comerț și Industrie cu privire la oportunitățile și beneficiile disponibile în cadrul Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, prin organizarea de ateliere, seminarii și sesiuni de formare pentru familiariza întreprinderile despre prevederile acordului, oportunitățile de acces pe piață și cerințele de conformitate.
- Oferirea serviciilor de asistență în export (cuprivire la documentația de export, procedurile vamale, logistica și cercetarea pieței) pentru a-i ajuta pe exportatori să navigheze în complexitatea comerțului internațional, precum și oferirea de sfaturi privind finanțarea exporturilor, managementul riscurilor și strategiile de intrare pe piață.

- Diseminarea activă a activităților/informațiilor privind promovarea comerțului pentru a prezenta produsele și serviciile moldovenești pe piețele Uniunii Europene prin participarea la târguri comerciale internaționale, expoziții și întâlniri cumpărători-vânzători, precum și utilizarea platformelor digitale pentru evenimente de promovare a comerțului virtual și promovarea comerțului electronic.
- Promovarea inovării și digitalizării în rândul membrilor CCI pentru a le spori competitivitatea și adaptabilitatea pe piața globală, prin încurajarea adoptării tehnologiilor digitale, a platformelor de comerț electronic și a modelelor de afaceri inovatoare pentru a eficientiza procesele comerciale, a extinde acoperirea pe piață și a stimula creșterea afacerii.

Republica Moldova continuă să caute oportunități pentru diversificarea piețelor sale de export și creșterea competitivității. Consolidarea capacității instituționale, abordarea decalajelor de infrastructură și promovarea inovației sunt esențiale pentru susținerea și extinderea comerțului exterior în viitor.

Direcțiile relevante de continuare a cercetărilor în domeniul dat sunt: analiza modului în care deschiderea comerțului influențează dinamica inovației, difuzarea tehnologiei și competitivitatea la nivel de firmă, cât și analiza impactului regimurilor drepturilor de proprietate intelectuală (DPI), mecanismelor de transfer de tehnologie și politicilor de inovare asupra performanței comerciale; analiza activităților IMM din Republica Moldova care înregistrează ritmuri accelerate de dezvoltare, ceea ce impulsionează dezvoltarea comerțului exterior.

În ansamblu, dezvoltarea comerțului exterior al Moldovei reflectă eforturile de adaptare la dinamica economică globală în schimbare, în timp avalanșa provocărilor interne și a complexitățile geopolitice.

În concluzie, ținem seama că Republica Moldova are în prezent un nivel de dezvoltare economică al cărei factor de bază este eficiența economică, socială și ambientală.

Utilizarea resurselor obiective strategice pe termen mediu și lung trebuie orientate spre cerințele dezvoltării durabile, bazate pe cunoaștere și inovare, unde decalajele care ne despart de țările dezvoltate sunt relativ mari, iar comerțul exterior își poate aduce o contribuție notabilă în acest sens.

BIBLIOGRAFIE

Surse bibliografice în limba română

1. Acord de Asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* [online]. 2014, 30 august, L260/4 [viewed 17.02.2024]. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=OJ:L:2014:260:FULL&from=DE>
2. *Agroexpert* [online]. Disponibil: <https://agroexpert.md/>
3. Banca Națională a Moldovei [online]. Disponibil: <https://www.bnm.md/bdi/pages/reports/dbp/DBP2.xhtml>
4. BALAN, Aliona. Creșterea competitivității produselor autohtone – factor important în poziționarea acestora pe piața comunitară [online]. In: *Paradigme moderne ale economiei și antreprenoriatului inovativ*, 3-4 noiembrie 2017. Chișinău: USM, 2017, ed. a 7-a, pp. 285-288 [accesat 15.12.2023]. ISBN 978-9975-71-942-1. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/285-288_0.pdf
5. BELOSTECINIC, Grigore, CHISTRUGA, Boris, ILIADI, Gheorghii, GUȚU, Corneliu, MOVILĂ, Irina, BALTAG, Grigore. Competitivitatea și creșterea economică în contextul economiei bazate pe cunoaștere, integrării regionale și europene. *Akadosmos*. 2014, nr.1(32), pp.11-16. ISSN 1857-0461.
6. *Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova* [online]. Disponibil: <https://statistica.gov.md/>
7. BLANUȚA, Victoria. Importanța relațiilor economice bilaterale cu țările uniunii europene în economia Republicii Moldova [online]. In: *Promotion of Social and Economic Values in the Context of European Integration: 5th International Conference*, ed. a 5-a, 2-3 decembrie 2022. Chișinău, 2022, pp. 27-36 [accesat 18.11.2023]. ISBN 978-9975-3527-9-6. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/27-36_13.pdf
8. BOȚAN, Igor. *Prevederile Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană: Ghid*. Chișinău: Arc, 2014. 96 p. ISBN 978-9975-61-815-1.
9. BRAGOI, Diana. Conceptul dezvoltării comerciale a Republicii Moldova prin prisma aderării la Uniunea Europeană. În: *Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii: conf. șt. intern.*, 26-27 sept. 2014. Chișinău: ASEM, 2014, vol. 2, pp. 453-458. ISBN 9975757162.
10. BRAGOI, Diana. Perspectivele de integrare a Republicii Moldova prin intensificarea schimburilor comerciale cu Uniunea Europeană. În: *Simpozionul Științific al tinerilor cercetători*, 25-26 aprilie 2013. Chișinău: ASEM, 2013, ed. a 11-a, vol. 1, pp. 310-315. ISBN 978-9975-75-659-4.

11. BRAGOI, Diana. Securitatea economică națională în contextul globalizării. *Intellectus*. 2017, nr. 4, pp. 65-68. ISSN 1810-7079.
12. CALMÎC, Octavian, TOMȘA, Aurelia. Acordul de asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană: realizări și perspective [online]. În: *Conferința Științifică Internațională "Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii"*, 28-29 septembrie 2018. Chișinău, 2018. vol. 1. pp. 8-19 [accesat 24.10.2023]. ISBN 978-9975-75-931-1. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/8-19.pdf
13. CHISTRUGA, Boris, BRAGOI, Diana. Impactul Zonei de Liber-Schimb Aprofundat și Cuprinzător asupra dezvoltării economice a Republicii Moldova. *Economica*. 2023, nr. 4(126), pp. 7-18. ISSN 1810-7079.
14. CIOBANU, Natalia. Poziționarea și competența regulii Lex Loci Solutiones în cadrul contractelor de comerț internațional. În: *Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii*: conf. șt. intern, 22-23 sept. 2017. Chișinău: ASEM, 2017, vol. 2, pp. 126-131. ISBN 978-9975-75-892-5.
15. COLȚEA, Traian, BÎRCĂ, Iulita, GRIBINCEA, Alexandru. Statistica comerțului internațional: starea actuală și perspective. *Analele Institutului Național de Cercetări Economice*. 2014, ed. a 4-a, nr. 1, pp. 181-188.
16. Comerț exterior. Export, import, balanța comercială [online]. In: *Banca de date statistice*. Disponibil: https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__21%20EXT__EXT010__serii%20anuale/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
17. DANDARA, Liliana. Acordul de asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană în șirul tratatelor și acordurilor europene [online]. În: *Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*, Ed. a 6-a, 6 iunie 2019. Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, 2019, vol. 6, partea 1, pp. 94-99 [accesat 19.01.2024]. ISSN 2587-3563. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/94-99_8.pdf
18. EMERSON, Michael, CENUȘĂ, Denis. *Aprofundarea relațiilor UE - RM : Ce? De ce? Cum?*. Chișinău: Expert Grup, 2016. 200 p. ISBN 978-1-78660-174-2. 19
19. EMERSON, Michael, CENUȘĂ, Denis. *Moldova și Europa: Ghid scurt*. Chișinău: CEPS: Expert-Grup, 2016. 40 p. ISBN 978-94-6138-539-0.
20. *Evaluarea implementării strategiei Republicii Moldova de adaptare la schimbarea climei și a planului său de acțiuni până în 2020* [online]. Chisinau [viewed 23.06.2023]. Available at: https://mediu.gov.md/sites/default/files/1 Raport final Strategia adaptare_ROM.doc

21. GALBEN, Ilian, ROȘCA, Petru. Comerțul internațional cu servicii. În: *Conferința Științifică Internațională Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Iași, România, 2020. Vol.37, pp.187-198. ISBN 978-606-685-742-0.
22. GARABAGIU, Valeria, CRUDU, Rodica. Relațiile comerciale dintre Uniunea Europeană și Moldova – realizări și perspective. În: *Round table proceedings "EU – a space of opportunities and challenges"*, 28 april 2017. Chișinău, 2017, pp. 115-128. ISBN 978-9975-3129-6-7.
23. GORGOS, Ion. Acordul de asociere UE - un viitor prosper a transporturilor din Republica Moldova. În: *Viitorul Republicii Moldova - Uniunea Europeană*: conf. șt. intern dedicată zilei Europei: materialele comunic. șt., 8 mai 2014. Chișinău, 2014. pp. 123-128.
24. GUȚUȚUI, Veaceslav. Liberalizarea piețelor și sectoarelor economice în contextul acordului de asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană [online]. În: *Analele Institutului Național de Cercetări Economice*. 2015, nr. 2, pp. 39-43 [accesat 16.08.2023]. ISSN 1857-3630. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Liberalizarea%20pietelor%20si%20sectoarelor%20economice%20in%20contextul%20acordului%20de%20asociere%20RM%20%E2%80%93%20UE.pdf
25. Guvernul RM. Hotărârea cu privire la aprobarea foii de parcurs pentru ameliorarea competitivității Republicii Moldova: nr. 4 din 14.01.2014. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 17-23, art. 27.
26. KONST, Uwe. *Exportă cu succes în Uniunea Europeană*: Un ghid practic pentru întreprinderile mici și mijlocii din Republica Moldova. Chișinău: [s. n.], 2015. 44 p. ISBN 9789975-4156-7-5.
27. LOBANOV, Natalia, DIAVOR, Mircea. Oportunități de export ale produselor vinicole din Republica Moldova pe piața asiatică. În: *Conferința Științifică Internațională „Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii”*, 22-23 septembrie 2017. Chișinău: ASEM, 2017, vol. 4, pp. 156-163. ISBN 978-9975-75-899-4.
28. LUCA, Tatiana. Direcții strategice de dezvoltare a activității economice externe a Republicii Moldova [online]. În: *Particularitățile dezvoltării economiei mondiale în condițiile globalizării*, 15 aprilie 2016. Chișinău: IRIM, 2016, pp. 245-258 [accesat 11.01.2024]. ISBN 978-9975-3092-7-1. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/245-258_1.pdf
29. MIGOVA, Xenia. Evoluția comerțului exterior al Republicii Moldova cu Uniunea Europeană și determinarea factorilor influenți [online]. *CSEI WORKING PAPER SERIES*. 2016, Issue 2, pp. 22-32 [accesat 11.12.2023]. Disponibil: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=570284>
30. MIRON, Dumitru, DRAGAN, Gabriela, MARINAS, Laura. *Economia Uniunii Europene*, București: Luceafărul, 2002. ISBN: 9738539986.
31. MOLDOVANU, D. *Doctrinile economice*. Chișinău: Arc, 2003. 278 p. ISBN 9975-61-278-4.

32. *Mold-Street* [online]. Disponibil: <https://www.mold-street.com/>
33. MOLEȘTEANU, Tatiana. Dimensiunea integraționistă europeană - o cale de dezvoltare a relațiilor economice externe ale Republicii Moldova [online]. În: *Relații internaționale. Plus*, 2015, nr. 2, pp. 203-214 [accesat 16.01.2024]. ISSN 1857-4440. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/203_214_Dimensiunea%20integrationista%20europeana%20-%20o%20cale%20de%20dezvoltare%20a%20relatiilor%20economice%20externe%20ale%20Republicii%20Moldova.pdf
34. ONOFREI, Alexandr, GUJA, Anatolie. Analiza comerțului exterior al Republicii Moldova după semnarea Acordului de liber-schimb dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană [online]. În: *Paradigme moderne în dezvoltarea economiei naționale și mondiale: Cu ocazia aniversării a 65 de ani de la fondarea Facultății de Științe Economice*, Ed. 1, 2-3 noiembrie 2018. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2018, pp. 375-379 [accesat 12.02.2024]. ISBN 978-9975-142-57-1. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/375-379_3.pdf
35. Peste 70 de companii din R. Moldova vor beneficia de suport în vederea respectării standardelor de calitate ale UE [online] Reporter V. Bercu, editor A. Răileanu. *Moldpress: Agenția Informațională de Stat* [accesat 02.02.2018]. Disponibil: <https://www.moldpres.md/news/2018/02/02/18000827>
36. *Politica comerciala comuna a Uniunii Europene* [online]. Disponibil: <http://www.imm.gov.ro/ro/politica-comerciala-comuna-a-uniunii-europene>
37. RAISCHI, Natalia. Reglementarea plasării mărfurilor pe piață, în corelare cu acordul de asociere a Republicii Moldova la UE În: *Conferința națională cu participare internațională "Marketing, comerț, merceologie: evoluții și tendințe în condițiile globalizării economice"*, Ed. 1, 27-28 noiembrie 2014. Chișinău, 2015, pp. 259-281.
38. RICARDO, David. *Principiile de economie politica si de impunere*. Bucuresti: Antet, 2000. 291 p. ISBN: 9738203775.
39. ROBU, Tudor, DANILIUC, Aliona, GRIBINCEA, Alexandru. Semnarea Acordului de Liber-Schimb cu UE - o nouă perspectivă pentru competitivitatea produselor moldovenești [online]. *Economie și Sociologie*, 2014, nr. 3, pp. 109-115 [accesat 17.11.2023]. ISSN 1857-4130. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Semnarea%20acordului%20de%20liber%20schimb%20cu%20UE%20o%20noua%20perspectiva%20pentru%20competitivitatea%20produselor%20moldovenesti.pdf

40. ROTARU-MASLO, Liliana. Posibilități de evitare a conflictelor de legi privind contractul de comerț internațional. În: *Conferința Științifică Internațională "Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii"*, 22-23 septembrie 2017. Chișinău: ASEM, 2017, vol. 2, pp. 111-117. ISBN 978-9975-75-892-5.
41. SCRIPCA, Galina. Acordul de liber-schimb cu Republica Turcia și aplicarea Convenției pan-euro-mediteraneene în cadrul Acordului de Asociere RM-UE. *Vama*. 2016, nr. 4 (46). pp. 22-24. ISSN 1857-2979.
42. SUTĂ-SELEJAN, Sultana. *Doctrine și curente în gândirea economică modernă și contemporană*. București: All, 1992. 411 p. ISBN 973-9156-37-1.
43. ȚÂU, Nicolae. Impactul Brexit asupra relațiilor Republicii Moldova cu UE [online]. În: *Teoria și practica administrării publice*, Ed. a 26-a, 20 mai 2022. Chișinău: USM, 2022, pp. 132-138 [accesat 12.10.2023]. ISBN 978-9975-3542-3-3. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/132-138_12.pdf
44. UNIUNEA EUROPEANĂ, PARLAMENTULUI EUROPEAN, CONSILIULUI UNIUNII EUROPENE *Regulament nr. 2023/1524, privind măsurile de liberalizare temporară a comerțului în completarea concesiilor comerciale aplicabile produselor din Republica Moldova în temeiul Acordului de asociere dintre Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte* [online]. 20 iulie 2023 [accesat 11.12.2023]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32023R1524>
45. Veaceslav Ioniță: Moldova se depopulează și devine o explozie socială. In: *Radio Europa Liberă Moldova* [online]. 22 August 2021 [viewed 23.06.2022]. Available at: <https://moldova.europalibera.org/a/veaceslavioni%C8%9B%C4%83-%C3%AEn-viitorul-apropiat-vomavea-o-realitate-nou%C4%83-a%C8%99a-cumpleac%C4%83-ai-no%C8%99tri-la-fel-vor-venial%C8%9Bii-la-noi-/31420112.html>

Surse bibliografice în limba engleză

46. AIGINGER, K, VOGEL, J. Competitiveness: from a misleading concept to a strategy supporting Beyond GDP goals. *Competitiveness Review*. 2015, 25(5), pp. 497–523. ISSN: 1059-5422
47. AIGNER, D. J., LOVELL, C. A. K., SCHMIDT, P. Formulation and estimation of stochastic frontier production function models. *Journal of Econometrics*. 1977, no 6(1), pp. 21-37.
48. ANGHEL, M.G., ANGHELACHE, C., NIȚĂ, G. Analysis of the influence international trade on economic growth in the European Union. *Romanian Statistical Review. Supplement*. 2017, nr. 5, pp. 170-184.

49. ANGHELACHE, C., ANGHEL, M. G. Analysis of the evolution of result indicators in the member states of the European Union. In: *International Scientific Conference "Convergence/divergence in the european economic area"*. Târgu Jiu: Academica Brâncuși House Publisher, 2018, pp. 278-281.
50. ANGHELACHE, C., ANGHEL, M. G. International Trade – factor of economic growth for European Union member States. In: *XXIII International Scientific Conference of the PGV Network „The question of borders: a new representation of the European reality"*. Casablanca, 2017, pp. 267-278.
51. ANTOCI, Natalia. European integration dimension of Republic of Moldova as development path in a globalization setting [online]. *Eastern European Journal of Regional Studies*. 2015, vol. 1, no 2, pp. 32-38 [accesat 11.10.2023]. ISSN 1857-436X. Disponibil: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=569758>
52. ARISTOTLE. *Politics*. With an English translation by H. RACKHAM, M.A. Cambridge. Massachusetts: Harvard University Press. 1932.
53. ARORA, V., VAMVAKIDIS, A. How much do trading partners matter for economic growth? *IMF Working Paper*. 2004, no 4, p. 26.
54. BABIN, A., ȘIȘCAN, Zorina. Discovery of the entrepreneurial potential of settlements, districts in the cross-border territory of the Republic of Moldova-Ukraine on the basis of smart specialization approaches and priorities for sustainable territorial development. In: *II International scientific-practical conference "Modern trends in business and management: theory and practice"* [online], Ukraine, Odessa, October 12-13, 2022: Abstracts. Odessa, 2022, pp. 57-58. ISBN 978-966-7716-90-5. Available at: <https://doi.org/10.31375/978-966-7716-90-5>
55. BALASSA, B. Policy responses to exogenous shocks in developing countries. *American Economic Review*. 1986, no 5, pp. 75-78.
56. BALASSA, B. The Purchasing Power Parity Doctrine: A Reappraisal. In: *Journal of Political Economy*. 1964, vol. 72, no. 6, pp. 584-596. DOI: <http://dx.doi.org/10.1086/258965>
57. BALTAGI, B. H., GRIFFIN, J. M.. A general index of technical change. *The Journal of Political Economy*. 1988, no 96, pp. 20-41.
58. BÂRDAN, Veaceslav, CILOCI, Rafael, CRUCERESCU, Cornelia. Evolution of foreign trade of the Republic of Moldova with the two economic unions - risques and opportunities [online]. EURINT. 2022, no 1, pp. 31-52 [accesat 22.01.2024]. Disponibil: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1092592>
59. BATTESE, G. E. Frontier production functions and technical efficiencies: A survey of empirical applications in agricultural economies. *Agricultural Economics*. 1992, no 7(3-4), pp. 185-208.

60. BATTESE, G. E., COELLI, T. J. A model for technical inefficiency effects in a stochastic frontier production function for panel data. *Empirical Economics*. 1995, no 20(2), pp. 325-332.
61. BATTESE, G. E., CORRA, G. S. Estimation of a production frontier model with application to the Pastoral zone of eastern Australia. *Australian Journal of Agricultural Economics*. 1977, no 21(3), pp. 169-179.
62. BAUER, P. W. Recent developments in the econometric estimation of frontiers. *Journal of Econometrics*. 1990, no 46(1-2), pp. 39-56.
63. BELOSTECINIC, Grigore. Economic Competitiveness – Prerequisite to Accelerate Moldova's Accession to the European Union. *Review of General Management*. 2012, vol. 16, issue 2, pp. 11-42. ISSN 1841-818X. Available at: <https://ideas.repec.org/a/fmb/journal/v16y2012i2p11-42.html>
64. Bertelsmann Stiftung Transformation Index. *BTI 2022 Country Report – Moldova* [online]. Gütersloh, Germany [viewed 25.02.23]. Available at: https://btiproject.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2022_MDA.pdf
65. BRAGOI, Diana. Competitiveness of Moldova a within the European Union: failure or perspectives. In: *Tenth International Jubilee Scientific and Practical Conference "Problems and perspectives of development of the cooperation between South-Eastern european countries within the framework of Black Sea economic cooperation"*, 18-19 september, 2012. Svishtov, 2012, vol. 1, pp. 261-264. ISBN 978-954-23-0773-0.
66. BRAGOI, Diana. Development of Moldova in the perspective European Union accession. În: *Scientific symposium of young researchers*, 4-5 april 2014. Chișinău: ASEM, 2014, ed. a 12-a, vol. 1, pp. 269-273. ISBN 978-9975-75-689-1.
67. BRAGOI, Diana. Development of the Republic of Moldova - the path to integration [online]. În: *Conferința Științifică Internațională "Professional Education and Economic Needs of the Black Sea Region"*, 24 aprilie 2015. Chișinău, 2015, pp. 190-194 [accesat 21.02.2024]. ISBN 978-9975-75-786-7. Disponibil: https://old.ase.md/files/publicatii/electronice/conf_BlackSea_24-04-15.pdf
68. BRAGOI, Diana, Cristina, Gabriela, COSMULESE, *The impact of artificial intelligence on e-commerce: the synergy between innovation and operational efficiency*. În: *European Journal of Accounting, Finance & Business*, nr.3, volume 12, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România, October, 2024, pp.128-133, ISSN 2344-102X, ISSN-L 2344-102X, 0,68 c.a. Disponibil: <https://www.accounting-management.ro/index.php?pag=showcontent&issue=36&year=2024> Accesat în baze de date: RePEC, DRJI, OAJI, ERIH PLUS, Index Copernicus

69. CARAMAN, Cristian, MAHA, Liviu-George. Foreign trade and the prospects of regional integration of the Republic of Moldova [online]. *EURINT*. 2019, no. 1, pp. 168-184 [accesat 21.02.2024].. Disponibil: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=844244>
70. CHISTRUGA, Boris, CRUDU, Rodica. European integration and competitiveness of EU new Member States [online]. *European Journal of Economics and Business Studies*. 2016, vol. 6, no 1, pp. 175-185 [viewed 11.11.2023]. ISSN 2411-9571 (Print), ISSN 2411-4073 (online). Available at: <http://ejes.euser.org/>
71. CHISTRUGA, Boris, HARCENCO, Dorina. Peculiarities of the Republic of Moldova trade policy within the negotiations of tprogrehe association agreement with the EU [online]. In: *The EU as a model of soft power in the Eastern Neighbourhood, the EURINT International Conference*, May 15-17, 2013. Iasi, 2013, pp. 347-363 [viewed 17.12.2023]. ISBN 978-973-703-892-0. Available at: http://cse.uaic.ro/eurint/proceedings/index_htm_files/EURINT_2013.pdf
72. CHISTRUGA, Boris. The need to diversify exports of the Republic of Moldova in the context of international trade fragmentation. In: *International Scientific-Practical Conference "Economic growth in the conditions of globalization"*, 17th edition: Book of abstracts, october 12-13, 2023. Chişinău: ASEM, 2023, p. 11. ISBN 978-9975-167-06-2 (PDF).
73. *Commissioner for Human Rights of the Council of Europe Dunja Mijatović – Report following her visit to the Republic of Moldova from 9 to 13 March 2020* [online]. Strasbourg, France [viewed 15.04.20]. Available at: <https://rm.coe.int/report-on-the-visit-to-moldovafrom-9-to-13-march-2020-by-dunjamijato/16809ed0e4>
74. CRUDU, Rodica, IGNATOV, Augustin. The Role of the European Union in the Consolidation of Market Economy in the Republic of Moldova [online]. *Eastern European Journal for Regional Studies (EEJRS)*. 2017, no 1, pp. 14-23 [accesat 12.01.2024]. Disponibil: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=565183>
75. CRUDU, Rodica, ZUBENSCHI, Mariana, NASTAS, Carmen. The Role of European Integration and European Neighborhood Policy in the Europeanisation of Moldova [online]. *EURINT*. 2021, nr. 1, pp. 58-83 [accesat 22.10.2023]. Disponibil: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1019880>
76. *Deepening EU-Moldovan relations: Updating and upgrading in the shadow of Covid-19* [online]. 3rd ed. Brussels, Chisinau [viewed 15.02.22]. Available at: https://www.ceps.eu/wpcontent/uploads/2021/09/EU_Moldova-relations-3rdedition.pdf
77. *EU position in world trade* [online]. Disponibil: <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2107>

78. *EU4Climate. Republic of Moldova* [online]. Chisinau [viewed 20.02.23]. Available at: https://eu4climate.eu/wpcontent/uploads/2021/08/small_EU4ClimateMOLDOVA_2021.pdf
79. *EU-Japan Centre for Industrial Cooperation* [online]. Disponibil: <https://www.eu-japan.eu/>
80. *European Union free trade agreements* [online]. Disponibil: https://wikicro.icu/wiki/European_Union_free_trade_agreements#Trade_agreements_in_force
81. EUROSTAT. *Digital economy and society statistics - households and individuals* [online]. Luxembourg [viewed 16.01.23]. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Digital_economy_and_society_statistics_-_households_and_individuals
82. EUROSTAT. *Shares (renewables)* [online]. Luxembourg [viewed 20.01.22]. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/energy/data/shares>
83. EXPERT-GRUP. *DCFTA după 5 ani de implementare: impactul estimat și concluzii pentru următorii 5 ani*. [online] Lupusor A. (resp.). Chisinau. Iunie, 2019. [viewed 20.01.22]. Available at: <https://dcfta.md/uploads/0/images/large/studiul-dcfta-5-ani.pdf>
84. *Ex-post evaluation of the implementation of the Deep and Comprehensive Free Trade Areas between the EU and its Member States and Georgia and Moldova* [online]. Brussels [viewed 20.02.22]. Available at: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/may/trade_doc_159581.pdf
85. *First legislative package to digitalise the economy adopted* [online]. Chisinau [viewed 20.01.23]. Available at: <https://consecon.gov.md/en/2021/11/11/firstlegislative-package-to-digitalise-the-economy-adopted/>
86. *Fourth Evaluation Round – Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors* [online]: Interim Compliance Report, Republic of Moldova, Strasbourg, France, Council of Europe [viewed 13.08.2023]. Available at: <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruptionprevention-in-respect-of-members-of/1680a5722f>
87. FREITAG, Ulrike, OPPEN, Achim von. *Translocality: The Study of Globalising Processes from a Southern Perspective*. Leiden: Brill, 2010. Vol. 4, 447 p. Series: Studies in Global Social History. ISBN: 9789004186057.
88. GAGANIDZE, Giorgi. Foreign Trade of Georgia, Moldova and the Ukraine with the European Union after Signing the Association Agreement. *Ecoforum*. 2018, no 1, p. 6 [accesat 12.10.2023]. Disponibil: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1048049>
89. Global real Gross Domestic Product (GDP) growth after the coronavirus (COVID-19) from 2019 with a forecast until 2024 [online]. In: *Statista*. [accesat 15.06.2024]. Disponibil: <https://www.statista.com/statistics/1102889/covid-19-forecasted-global-real-gdp-growth/>

90. *Global Risks Report* [online]. In: *World Economic Forum*. Disponibil: <https://www.weforum.org/publications>
91. *Government Decision on approval of the Low Emissions Development Strategy of the Republic of Moldova until 2030 and of the Action Plan for its implementation* [online]: no. 1470 of 30.12.2016. Chisinau [viewed 23.06.2023]. Available at: <http://clima.md/download.php?file=cHVibGljL3B1YmxpY2F0aW9ucy80MDQ3MjM2X2VuX2hnbV8xNDcwX2VuZy5wZGY%3D>
92. GOVERNMENT OF MOLDOVA. *Energy Strategy of the Republic of Moldova until 2030* [online]. Chisinau [viewed 20.01.24]. Available at: https://www.serviciilocale.md/public/files/Energy_Strategy_2030_Final.pdf.
93. GOVERNMENT OF MOLDOVA. *Updated Nationally Determined Contribution of the Republic of Moldova* [online]. Chisinau. 2020 [viewed 23.06.2023]. Available at: https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/MD_Updated_NDC_final_version_EN.pdf
94. GUTIU, Tatiana. Foreign trade policy of the Republic of Moldova: analysis and trends [online]. *Romanian Statistical Review – Supplement*. 2021, no. 4, pp. 174-184 [accesat 28.11.2023]. Disponibil: https://www.researchgate.net/profile/Tatiana-Gutium/publication/364824323_FOREIGN_TRADE_POLICY_OF_THE_REPUBLIC_OF_MOLDOVA_ANALYSIS_AND_TRENDS/links/635c30e56e0d367d91d57f01/FOREIGN-TRADE-POLICY-OF-THE-REPUBLIC-OF-MOLDOVA-ANALYSIS-AND-TRENDS.pdf
95. IEA. *Moldova* [online]. In: *Iea.org*. Paris [viewed 13.08.2023]. Available at: <https://www.iea.org/countries/republic-of-moldova>
96. IEA. *Moldova 2022 Energy Policy Review* [online]. Paris [viewed 13.08.2023]. Available at: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/dc881e93-9f82-4072-b8b4-a0d00a487f59/Moldova2022.pdf>
97. IEA. *Moldova Energy Profile* [online]. Paris. 2020. Available at: <https://www.iea.org/reports/moldova-energy-profile>
98. IEA. *Total energy supply (TES) by source, Moldova 1990-2020 in World Energy Balances* [online]. Paris [viewed 13.08.2023]. Available at: <https://www.iea.org/data-and-statistics/data-product/world-energy-balances>
99. IHME. *Republic of Moldova* [online]. Seattle, WA [viewed 13.08.2023]. Available at: <https://www.healthdata.org/moldova>

100. ILO. *Assessment of the Social Security Responses to COVID-19: Lessons from the Western Balkans and Eastern Europe during the first stage of the pandemic* [online]. Geneva, Switzerland [viewed 13.08.2023]. Available at:
https://ilo.primo.exlibrisgroup.com/discovery/delivery/41ILO_INST:41ILO_V2/1277539960002676
101. ILOSTAT. *Statistics on youth* [online]. Geneva, Switzerland [viewed 03.18.2023]. Available at:
<https://ilostat.ilo.org/topics/youth/>
102. IMD - *International Institute for Management Development* [online]. Disponibil:
www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center
103. IMF. *Republic of Moldova – Technical assistance report: country governance assessment* [online]: Country Report No. 21/167. Washington, DC [viewed 13.08.2023]. Available at:
<https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2021/07/26/Republic-of-Moldova-Technical-AssistanceReport-Country-Governance-Assessment-462578>
104. IMF. *Republic of Moldova: Ad Hoc Review Under the Extended Credit Facility; Request for Augmentation and Rephrasing of Access, Modification of Performance Criteria, and Completion of the Inflation Consultation Under the Extended Credit Facility and Extended Fund Facility Arrangements-Press Release* [online]: Staff Report and Statement by the Executive Director for the Republic of Moldova. Washington, DC [viewed 13.08.2023]. Available at:
<https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2022/05/13/Republic-of-Moldova-Ad-Hoc-Review-Under-theExtended-Credit-Facility-Request-for-517858>
105. IMF. *World Economic Outlook April 2022: War sets back the global recovery* [online]. Washington, DC [viewed 13.08.2023]. Available at:
<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/04/19/world-economic-outlook-april-2022>
106. IMF. *World Economic Outlook October 2022: Countering the cost-of-living crisis* [online]. Washington, DC [viewed 13.08.2023]. Available at:
<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/10/11/world-economic-outlook-october-2022>
107. *International Trade Centre (ITC)* [online]. Disponibil: www.intracen.org
108. INVEST MOLDOVA. *ICT Sector Overview: Republic of Moldova* [online]. Chisinau [viewed 13.08.2023]. Available at: [https://invest.gov.md/attached_files/2021/03/04/2020_ICT%20overview%20Brochure%20\(ENG\).pdf](https://invest.gov.md/attached_files/2021/03/04/2020_ICT%20overview%20Brochure%20(ENG).pdf)

109. IOM and UN WOMEN. *Updated Displacement Survey: Ukrainian Refugees and Third-Country Nationals* [online]. Geneva, Switzerland and New York [viewed 13.08.2023]. Available at: <https://data.unwomen.org/publications/updateddisplacement-survey-ukrainian-refugees-and-thirdcountry-nationals>
110. IRENA. *Renewables Readiness Assessment Republic of Moldova* [online]. Abu Dhabi. 2019 [viewed 13.08.2020]. Available at: <https://www.irena.org/publications/2019/Feb/Renewables-Readiness-Assessment-Republic-of-Moldova>
111. ITU. *Collaborative Regulation Case Study – Republic Of Moldova: ITU Regional Initiative for Europe on Broadband Infrastructure, Broadcasting and Spectrum Management* [online]. Geneva, Switzerland. 2021 [viewed 13.08.2023]. Available at: https://digitalregulation.org/wpcontent/uploads/Moldova_case-study_final-draft_rev1-clean.pdf
112. ITU. *Global Cybersecurity Index 2020* [online]. Geneva, Switzerland. 2023 [viewed 13.08.2023]. Available at: <https://www.itu.int/epublications/publication/D-STRGCI.01-2021-HTML-E>
113. JITARU, Dorina. Comparative analysis of the EU candidate countries [online]. *International Journal of Science & Engineering Development Research*. 2023, vol. 8, issue 1, pp. 563-571 [viewed 15.01.2024]. ISSN 2455-2631. Available at: <http://www.ijedr.org/papers/IJSDR2301094.pdf>
114. KAVOUSSI, R. M. Export expansion and economic growth. *Development Economics*. 1984, no 14(1), pp. 241-250.
115. KDZ. *Decentralisation and local public administration reform in Georgia, Moldova and Ukraine* [online]. Vienna. 2021 [viewed 13.08.2023]. Available at: <https://www.kdz.eu/en/knowledge/studies/decentralisation-and-local-public-administration-reform-georgiamoldova-and>
116. *Knowledge Economy Index* [online]. London [viewed 20.01.22]. Available at: <https://www.ebrd.com/news/publications/brochures/ebrd-knowledge-economy-index.html>
117. LAM, C. K., HUANG, X., CHAN, S. C. The Threshold Effect of Participative Leadership and the Role of Leader Information Sharing. *Academy of Management Journal*, nr. 58, pp.836-855. DOI: <https://doi.org/10.5465/amj.2013.0427>
118. *Life in Transition Survey – Country Assessment: Moldova* [online]. London [viewed 20.01.22]. Available at: <https://litsonlineebrd.com/countries/moldova/index.htm>
119. LINDERT, Peter H., WILLIAMSON, Jeffrey G. Does Globalization Make the World More Unequal?: NBER Chapters [online]. In: *Globalization in Historical Perspective*. 2003, pp.227-276, 2003. Disponibil: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w8228/w8228.pdf

120. LOKANATHAN, V. *A history of economic*. New Delhi: S. Chand & company LTD, 2013. 301p. ISBN 9789352533374.
121. *Mainstreaming climate change into the energy sector* [online]. Chisinau [viewed 20.03.23]. Available at: <https://eu4climate.eu/wpcontent/uploads/2022/04/Leaflet-2-Eng.pdf>
122. MASS, Harro. *William Stanley Jevons and the Making of Modern Economics*. Cambridge University Press 2005. 330 p. ISBN: 9780521827126
123. MINCU, G. *Profile of Women in Economy and Business* [online]. Chisinau. National Bureau of Statistics of Moldova, UN Women, UNECE and UNDP [viewed 13.08.2023]. Available at: https://moldova.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Moldova/Attachments/Publications/2017/08/Womens%20Profiles%20-%20EN/04%20Women_economy_ENG.pdf
124. MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS AND EUROPEAN INTEGRATION. *Report on the implementation of the National Action Plan for the implementation of the Association Agreement Moldova -EU in 2017-2019* [online]. Chisinau. 2020 [viewed 13.08.2023]. Available at: https://mfa.gov.md/sites/default/files/raport_pna_aa_2017-2019_final_pentru_publicare_website.pdf
125. *Ministry of Trade and Industry. Committee of Supply (COS) 2024* [online]. Disponibil: <https://www.mti.gov.sg/Improving-Trade/Free-Trade-Agreements/CPTPP>
126. *Moldova 2020 – National Development Strategy: 7 Solutions for economic growth and poverty reduction* [online]. Chisinau. 2020 [viewed 23.06.2023]. Available at: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/1100271_en_moldova_2020_e.pdf
127. *Moldova: report identifies major gender gap in ICT professions* [online]. Chisinau [viewed 20.01.23]. Available at: <https://eufordigital.eu/moldova-report-identifies-majorgender-gap-in-ict-professions/>
128. MOLDOVAN ASSOCIATION OF ICT COMPANIES. *ICT Sector in Moldova: Policy White Book* [online]. Chisinau. 2021 [viewed 13.08.2023]. Available at: <https://ict.md/wpcontent/uploads/2020/07/ICT-Sector-White-Book2021.pdf>
129. *MONEYVAL upgrades Moldova's ratings following improvements in measures to prevent money laundering: new report* [online]. Strasbourg, France [viewed 20.01.22]. Available at: <https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/-/moneyval-upgrades-moldova-s-ratings-followingimprovements-in-measures-to-prevent-moneylaundering-new-report>

130. MUȘCHEI, Ion. The relationship between institutions and trade, empirical analysis from the Republic of Moldova case [online]. *Eastern European Journal of Regional Studies*. 2019, vol. 5, no. 2, pp. 4-23 [accesat 22.08.2023]. ISSN1857-436X. Disponibil: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=823519>
131. *Opinion on Moldova's application for membership of the European Union* [online]. Brussels [viewed 20.01.23]. Available at: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/opinion-onmoldovas-application-for-membership-of-the-europeanunion/>
132. PERJU, Diana, CRUDU, Rodica. The Evolution of Economic Relations Between the Republic of Moldova and the European Union in the Period of 2007-2018 [online]. *Centre for Studies in European Integration Working Papers Series*. 2019, no 12, pp. 67-83 [accesat 24.11.2023]. Disponibil: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=814658>
133. PLATO. *The Republic*. With an English translation by Paul SHOREY, Ph.D., LL.D., Litt.D. professor of Greek, University of Chicago in two volumes. Book I-V. Vol. I. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1930.
134. POCZTA-WAJDA, Agnieszka. Strengthening trade between Moldova and the European Union - a case of Polish-Moldovan trade [online]. *Revista de cercetări în comerț, management și dezvoltare economică = Journal of research on trade, management and economic development*. 2017, vol. 4, issue 2, pp. 23-33 [accesat 12.09.2023]. ISSN 2345-1424. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Strengthening%20trade%20between%20Moldova%20and%20the%20European%20Union%20-%20a%20case%20of%20polish-moldovan%20trade.pdf
135. PORTER, M. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, 1990. 875 p.
136. POTORAC, Doina. The role of DCFTA in the development of the national economy of the Republic of Moldova = Rolul DCFTA în dezvoltarea economiei naționale a Republicii Moldova. În: *Simpozion Științific al Tinerilor Cercetători* [online]. Ed. a 20-a, (8-9 aprilie 2022): culegere de lucrări științifice. Chișinău: ASEM, 2022, vol. 1, pp. 32-36 [accesat 02.09.2023]. ISBN 978-9975-3590-2-3. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/32-36_52.pdf
137. *Press country profile: Republic of Moldova* [online]. Strasbourg, France [viewed 20.01.23]. Available at: https://www.echr.coe.int/Documents/CP_Republic_of_Moldova_ENG.pdf
138. *References 44, Moldova diagnostic 2022* [online] [viewed 20.01.24]. Available at: <https://www.03/Report-Green-Growth-Indicators-in-Moldova-ENG1.pdf>

139. RICARDO, David. *On the Principles of Political Economy and Taxation*. McMaster University Archive for the History of Economic Thought, 3rd edition. 1821. 333 p.
140. *Roadmap for reducing the regulatory burden for small and medium sized enterprises in 2022* [online] [viewed 20.01.23]. Available at:
<https://consecon.gov.md/wpcontent/uploads/2022/05/Foaia-de-parcurs-masuriIMM-28.04.2022.pdf>
141. ROBERTSON, Roland. *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage Publishing House, 1992. 224 p. ISBN: 9780803981867.
142. ROBERTSON, Roland. *The Globalization of Markets*. Graduate School of Business Administration. Harvard University, 1985. 198 p.
143. RUUD, P. A. *An Introduction to Classical Econometric Theory*. New York: Oxford University Press, 2000. 976 p. ISBN 2000 978-0195111644.
144. SACHS, J. D., WARNER, A. Economic reform and process of global integration *Brookings Papers on Economic Activity*. 1995, no 26(1), pp. 1-118.
145. SAGGI, K. Trade, foreign direct investment, and international technology transfer: A survey. *World Bank Policy Research Working Papers*. 2000, no. 2349.
146. SANGIOVANNI, Luciano. Autonomous Trade Preference and Association Agreement, the two most important documents the Republic of Moldova signed in the last 10 years with EU differences and points in common [online]. In: *Scientific symposium of young researchers*, (April 28-29, 2017). Chişinău, 2017, vol. 1, pp. 234-240 [accesat 04.10.2023]. ISBN 978-9975-75-876-5. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/234-240.pdf
147. ŞAVGA, Larisa. Progress and trends in the development of external trade of the Republic of Moldova and the impact of implementing the deep and comprehensive free trade agreement [online]. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2018, vol. 21, issue 1, pp. 59-65 [accesat 21.10.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/59_65_1_2018.pdf
148. SCHMIDT, P. Frontier production functions. *Econometric Reviews*. 1986, no 4(2), pp. 289-328.
149. SCHWAB, Klaus. *The Global Competitiveness Report 2018* [online]. Geneva, 2018. 671 p. [accesat 15.06.2024]. Disponibil:
<https://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>
150. SCHWAB, Klaus. *The Global Competitiveness Report 2019* [online]. Geneva, 2019. 666 p. [accesat 15.06.2024]. Disponibil:
https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

151. *SDG7: Data and projections – Energy Intensity* [online]. Paris [viewed 13.08.2023]. Available at: <https://www.iea.org/reports/sdg7-data-and-projections/energy-intensity>.
152. SHANGQUAN, Gao. *Economic Globalization: Trends, Risks and Risk Prevention* [online]. CDP Background Papers, United Nations, Department of Economics and Social Affairs. 2000. Disponibil: <https://EconPapers.repec.org/RePEc:une:cpaper:001>
153. SHUMPETER J. A. *Capitalism, Socialism and Democracy*. Routledge, 1976. 437 p. ISBN 9780415107624.
154. *Special Topic: Rekindling Economic Dynamism* [online]. Washington, DC: World Bank [viewed 12.01.22]. Available at: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports>
155. Statistics on merchandise trade [online]. In: *World Trade Organization (WTO)*. Disponibil: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm
156. STOLPER, W., SAMUELSON, P. A. Protection and Real Wages. In: *The Review of Economic Studies*. 1941, vol. 9, issue 1, November, pp. 58-73, DOI: <https://doi.org/10.2307/2967638>
157. STRATAN, A. Tendencias, progress and challenges related to the improvement of national competitiveness. *International Relations, Economics and Business Administration*. 2022, vol. 5 (1), pp. 71-78. ISSN 2602-1463.
158. STRATAN, A., FALA, V. Technological intensity of Moldovan exports upgrade since the DCFTA between Moldova and European Union have been concluded. In: *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*. 2022, 24(1), pp. 162-174. ISSN 1454-9409.
159. STRATAN, A., LUCAȘENCO, E. Current state of the foreign trade of the Republic of Moldova with agri-food products. In: *Conference Proceedings - IX International Scientific Conference Determinants of Regional Development*, 27-28 October, 2022, Piła, Poland. Piła: Stanisław Staszic State University of Applied Sciences, 2022, pp. 117-134. ISBN 978-83-62617-89-0.
160. *Taxation and Customs Union* [online] Disponibil: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/ceta_guidance_en.pdf
161. *The Chinn-Ito Index: A de jure measure of financial openness* [online]. Madison: University of Wisconsin and Portland [viewed 20.01.23]. Available at: http://web.pdx.edu/~ito/Chinn-Ito_website.htm
162. *The European Commission's trade department* [online]. Disponibil: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/march/tradoc_157716.pdf
163. *The World Bank* [online]. Disponibil: www.worldbank.org
164. *Those Were the Days? Greenfield FDI, Jobs and Inclusion in Emerging Markets* [online]. London [viewed 20.01.23]. Available at:

- <https://www.ebrd.com/publications/workingpapers/those-were-the-days>
165. *Towards Green Transformation in the Republic of Moldova* [online]. Chisinau [viewed 20.02.23]. Available at: <https://www.eu4environment.org/app/uploads/2022/>
 166. *Transition Report 2017-18: Structural Reform* [online] [viewed 20.01.20]. London. Available at: <https://2017.trebrd.com/reform/index.htm>
 167. *Transition Report 2021-22 – System Upgrade: Delivering the Digital Dividend* [online]. London [viewed 20.01.23]. Available at: <https://www.ebrd.com/news/publications/transitionreport/transition-report-202122.html>
 168. *Turning Moldova “white” – The Moldovan government takes bold steps to encourage the formalization of employment* [online]. Geneva, Switzerland [viewed 13.08.2023]. Available at: https://www.ilo.org/budapest/whatsnew/WCMS_863365/lang--en/index.htm
 169. TYUSHKA, Andriy. The Power and Performance of 'Association Bodies' under the EU's Association Agreements with Georgia, Moldova and Ukraine [online]. *Journal of Common Market Studies*. Jul 2022, vol. 60, issue 4, pp. 1165-1189 [accesat 13.12.2023]. DOI: 10.1111/jcms.13309. Disponibil: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/jcms.13309>
 170. *United Nations Conference on Trade and Development* [online]. Disponibil: <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx>
 171. VINER, Jacob. *Studies in the Theory of International Trade*. London: George Allen & Unwin, 1937. 670 p. ISBN: 9781315409610.
 172. WAGNER, J. Exports and productivity: A survey of the evidence from firm level data. *The World Economy*. 2007, no 30(1), pp. 60-82.
 173. *What is eKYC and why is it the future of Know Your Customer?* [online]. Madrid [viewed 20.01.23]. Available at: <https://www.electronicid.eu/en/blog/post/what-isekyc/en>
 174. WIENER, Antje, DIEZ, Thomas. *European Integration Theory*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2009. 295 p. ISBN: 9780199226092.
 175. WORLD ECONOMIC FORUM [online] [accesat 15.06.2024]. Disponibil: <https://www.weforum.org/centres/>
 176. WORLD ECONOMIC FORUM. *Annual Report 2022-2023* [online] [accesat 15.06.2024]. Disponibil: <https://www.weforum.org/publications/annual-report-2022-2023/>
 177. World Economic Outlook Database [online]. In: *International Monetary Fund*. Disponibil: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>
 178. *World economic outlook: Recovery During a Pandemic Health Concerns, Supply Disruptions, and Price Pressures*. International Monetary Fund. October 2021. 172 p. ISBN: 978-1-51357-752-4.

179. XENOPHON. *Memorabilia and Oeconomicus*. With an English translation by E. C. MARCHANT. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. 1923.
180. *Youth transition to work in Moldova* [online]. Turin, Italy [viewed 15.01.23]. Available at: <https://www.etf.europa.eu/en/publications-andresources/publications/youth-transition-work-moldova>
181. ZAPF, Max. *Michael Porter's Competitive Advantage Theory: Focus Strategy for SMEs*. Munich: GRIN Verlag, 2011. 40 p. ISBN 9783640909162.

Surse bibliografice în limba rusă

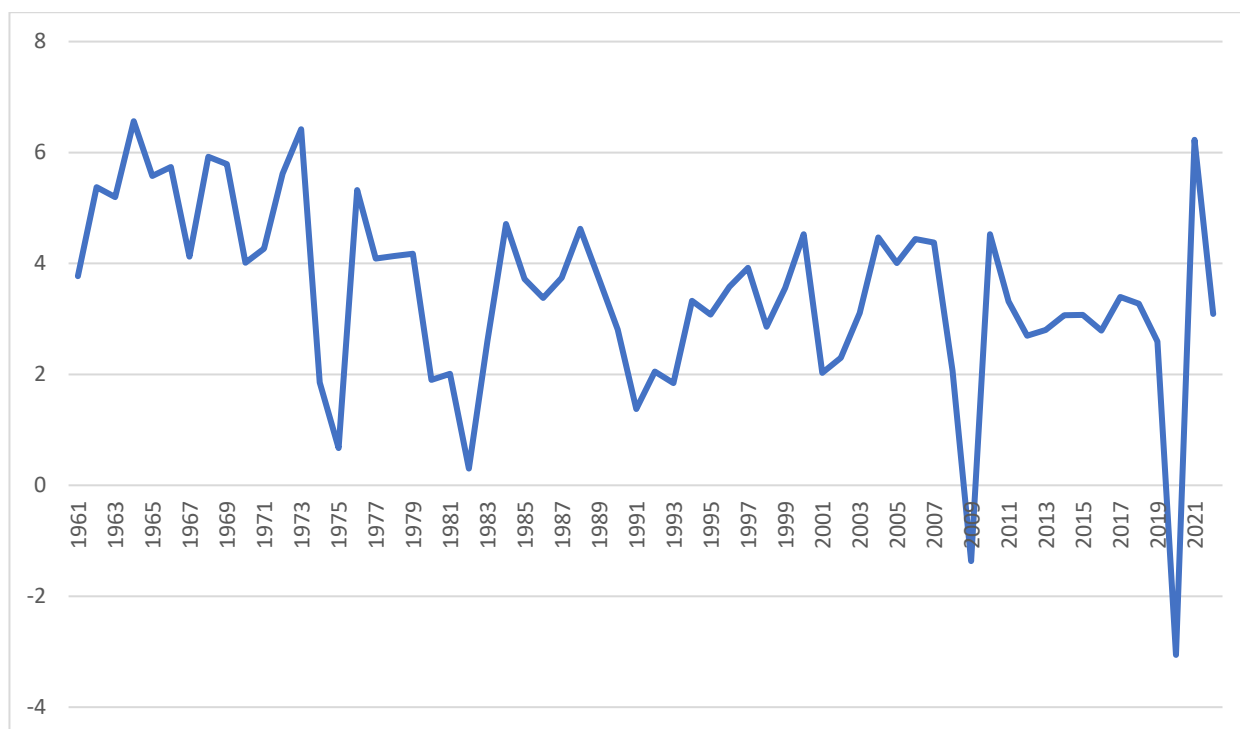
182. Black Sea Region Wines&Spirits Contest' 2018 И Expovin Moldova' 2018 – единый проект в формате B2B. *Экономическое обозрение "Логос пресс"*. 2018, nr. 2, p. 18.
183. CROTENCO, Iurii, TOLMACEVA, Irina. Региональные интеграционные формы в современной мировой экономике. In: *Analele Universității Libere Internaționale din Moldova (Seria Economie)*. 2012. nr. 12, pp.139-148. ISSN 1857-1468.
184. БАРАХВОСТОВ, П. А. Инструменты политики Европейского Союза в отношении стран «Восточного Партнерства» (на примере Молдовы) [online]. В: *Вестн. Моск. ун-та. Сер. 25: Международные отношения и мировая политика*. 2017. № 1, сс. 139-161 [viewed 25.09.2023]. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/instrumenty-politiki-evropeyskogo-soyuza-v-otnoshenii-stran-vostochnogo-partnerstva-na-primere-moldovy/viewer>
185. ГАЛКИ, Юлия. Перспективы отношений Республики Молдова и Европейского Союза [online]. În: *Viitorul Republicii Moldova – Uniunea Europeană: conf. șt. studentască dedicată Zilei Europei*, 8 mai 2014. Chișinău: UTM, 2014, pp. 61-68 [accesat 24.10.2023]. ISBN 978-9975-45-320-2. Disponibil: http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/6626/Conf_StiinteSocioUmanis_Ziua_Europ_ei_2014_pg61-68.pdf?sequence=1&isAllowed=y
186. Голландский эксперт поможет молдавским трейдерам продавать фрукты в ЕС. *Экономическое обозрение "Логос пресс"*. 2018, nr. 35, p. 12.
187. ЛИТВИН, Аурелия, ЛИТВИН, Евгений. Роль европейского союза в поддержке экспорта агропродовольственных товаров Республики Молдова [online]. In: *Perspectives and achievements within European Integration of Moldova*, Ed. 1, 1-2 octombrie 2020. Chișinău, 2021, vol. 2, pp. 31-35 [viewed 02.09.2023]. Available at: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/31-35_55.pdf
188. МРЭФ: об экспорте и инвестициях в виноделие. *Экономическое обозрение "Логос пресс"*. 2018, nr. 35, p. 12.

189. ПОЙСИК, Михаил. Создание зоны свободной торговли с ЕС и Турцией – потенциальные риски. *Analele Institutului Național de Cercetări Economice*. Chișinău: INCE, 2014, ed. a 4-a, nr. 1, pp. 45-51. ISBN978-9975-4326-6-5.
190. СТУКАЛОВА, Татьяна. Конкурентоспособность РМ в рамках интеграции в Европейский Союз [online]. În: *Conferința Tehnico-Științifică a Colaboratorilor, Doctoranzilor și Studenților, Universitatea Tehnică a Moldovei*, 20 – 21 octombrie, 2014. Chișinău: UTM, 2015, vol. 3, pp. 469-472 [accesat 15.07.2023]. ISBN 978-9975-45-249-6. Disponibil: http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/2792/Conf_UTM_2014_Vol_III_pg469_472.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ANEXE

Anexa 1

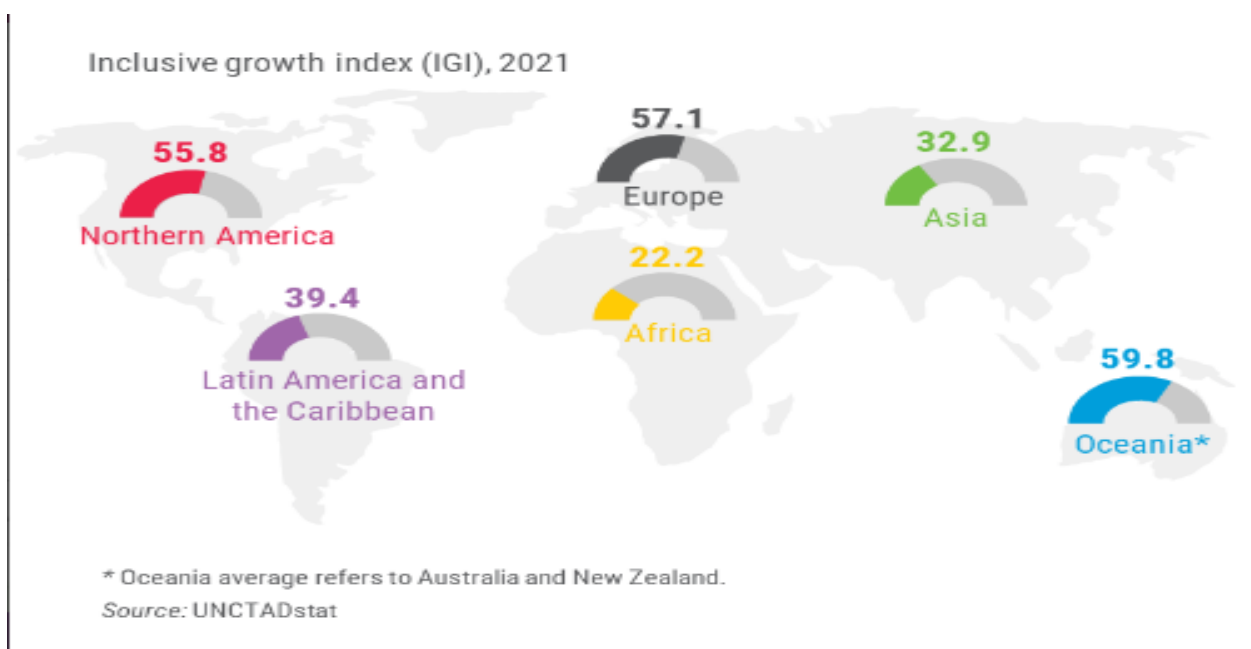
Dinamica PIB-lui anual la nivel mondial în perioada anilor 1961-2022

Sursa: www.worldbank.org

Anexa 2

Indicele creșterii incluzive pe regiuni în anul 2021

Sursa: www.unctad.org

Indicele creșterii incluzive pe regiuni în anul 2021

mii \$ SUA

		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Export	Total	2216815,00	2161880,00	2428303,00	2339529,60	1966837,20	2044538,65	2424972,03	2706173,30	2779164,47	2467106,08	3144504,54	4332145,12
	Tarile CSI	919265,00	928119,50	923219,80	735647,70	492294,60	414185,25	462820,45	415922,25	434949,51	376962,60	466207,47	1043042,14
	Tarile Uniunii Europene	1083006,10	1013418,40	1137286,10	1245980,00	1217587,10	1331898,45	1596839,60	1861863,96	1830548,39	1640367,53	1919531,97	2537508,51
	Alte tari	214543,90	220342,10	367797,10	357901,90	256955,50	298454,94	365311,98	428387,08	513666,57	449775,96	758765,09	751594,47
Import	Total	5191270,60	5212928,30	5492393,10	5316958,90	3986820,30	4020356,96	4831335,29	5760057,05	5842484,34	5415988,30	7176761,19	9218978,77
	Tarile CSI	1713415,90	1623721,20	1672307,70	1449245,90	1018110,70	1027442,11	1206051,90	1449078,77	1417224,57	1317722,25	1905602,04	2185551,46
	Tarile Uniunii Europene	2256291,50	2318613,60	2472111,60	2567695,40	1954251,10	1973711,55	2389159,54	2850800,33	2889980,71	2470745,10	3148990,56	4364825,93
	Alte tari	1221563,20	1270593,50	1347973,80	1300017,60	1014458,50	1019203,30	1236123,85	1460177,95	1535279,06	1627520,94	2122168,59	2668601,38
Balanta comerciala	Total	-2974455,60	-3051048,30	-3064090,10	-2977429,30	-2019983,10	-1975818,31	-2406363,26	-3053883,75	-3063319,87	-2948882,22	-4032256,65	-4886833,65
	Tarile CSI	-794150,90	-695601,70	-749087,90	-713598,20	-525816,10	-613256,86	-743231,46	-1033156,52	-982275,07	-940759,66	-1439394,56	-1142509,32
	Tarile Uniunii Europene	-1173285,40	1305195,20	-1334825,50	-1321715,40	-736664,00	-641813,09	-792319,94	-988936,37	1059432,32	-830377,58	1229458,59	1827317,42
	Alte tari	-1007019,30	1050251,40	-980176,70	-942115,70	-757503,00	-720748,36	-870811,86	1031790,86	1021612,48	1177744,98	1363403,50	1917006,91

Sursa: www.statistica.md

**Dezvoltare comerțului exterior al Republicii Moldova pe grupe de produse
conform Clasificării Standard de Comerț Internațional (CSCI)
pentru perioada 2013-2022**

mii \$ SUA

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Total	2428303,00	2339529,60	1966837,20	2044538,65	2424972,03	2706173,30	2779164,47	2467106,08	3144504,54	4332145,12
0. Produse alimentare si animale vii	525425,10	619748,20	488996,00	498453,76	609574,35	613010,76	636764,93	525904,29	810985,04	926039,96
00 ..Animale vii	7174,90	6416,30	10130,90	10080,03	7795,88	11656,09	10014,98	9947,76	7186,10	6125,93
01 ..Carne si preparate din carne	18786,20	33696,80	8927,40	8487,41	10837,86	9721,73	8727,95	6096,65	8122,71	4624,47
02 ..Produse lactate si oua de pasari	15009,20	14353,40	14351,70	18577,13	20376,82	19957,73	14388,68	11944,79	12314,35	16482,42
03 ..Peste, crustacee, moluste	16,20	93,60	63,90	21,67	28,86	18,99	23,27	15,00	40,01	56,99
04 ..Cereale si preparate pe baza de cereale	139148,50	200820,80	128710,00	172509,43	198800,09	240155,36	250060,03	131869,73	388688,83	437921,84
05 ..Legume si fructe	292636,60	268710,90	253810,70	206048,11	301043,94	264226,49	293357,80	303419,51	314955,54	359900,45
06 ..Zahar, preparate pe baza de zahar; miere	33793,50	65487,30	48043,80	52764,58	41156,89	30883,44	21720,45	18677,69	32712,44	26447,83
07 ..Cafea, ceai, cacao, condimente si inlocuitori ai acestora	6610,50	6737,60	7187,30	8327,45	10186,06	11597,87	10275,70	8315,08	10800,29	12188,77
08 ..Hrana destinata animalelor (exclusiv cereale nemacinate)	9770,90	21212,10	15866,80	15873,11	16204,28	22037,49	25508,17	31850,16	30560,52	53989,76
09 ..Produse si preparate alimentare diverse	2478,60	2219,40	1903,50	5764,84	3143,66	2755,56	2687,89	3767,92	5604,25	8301,52
1. Bauturi si tutun	277087,40	208538,00	167454,40	171660,56	201211,00	218817,31	218271,30	187055,03	209509,97	192979,34
11 ..Bauturi	251576,10	191840,70	154777,60	158092,07	182586,06	196000,33	195898,85	178467,74	196797,55	181188,24
12 ..Tutun brut si prelucrat	25511,30	16697,30	12676,80	13568,50	18624,94	22816,98	22372,45	8587,28	12712,43	11791,11
2. Materiale brute necomestibile, exclusiv combustibili	252800,70	211137,90	219497,40	231690,37	276824,62	279951,16	296070,22	267189,44	364785,06	482433,14

21 ..Piei crude, piei tabacite si blanuri brute	5622,10	5507,50	4135,10	3578,16	3653,75	2946,41	1673,28	1232,12	1167,08	1113,17
22 ..Seminte si fructe oleaginoase	165559,50	153344,80	177410,50	201499,90	240737,58	239980,65	260749,16	222416,52	256287,59	391319,99
23 ..Cauciuc brut (inclusiv cauciuc sintetic si regenerat)	6569,10	5841,80	1988,00	116,76	0,46	1,05	1,25	0,17	1,10	83,86
24 ..Lemn si pluta	706,70	1613,10	2067,80	1933,30	553,28	800,17	1220,82	1555,06	2379,15	3919,21
25 ..Pasta de hirtie si deseuri de hirtie	1704,10	1718,60	2047,30	2635,27	3012,18	3278,83	2638,02	2057,68	5278,57	4594,49
26 ..Fibre textile (cu exceptia linii in fuior si a linii pieptanate) si deseurile lor (neprelucrate in fire sau tesaturi)	1653,70	2548,00	3854,30	788,74	385,94	469,61	348,21	194,21	320,31	266,76
27 ..Ingrasaminte naturale si minerale naturale (exclusiv carbune, petrol si pietre pretioase)	12795,40	11532,60	6821,40	7545,57	10087,24	10566,89	9360,88	8173,86	7482,81	20630,45
28 ..Minereuri metalifere si deseuri de metale	55084,20	26275,50	17657,30	10724,33	15049,39	17159,71	15862,31	26982,11	87298,03	55769,28
29 ..Alte materii brute de origine animala sau vegetala	3105,90	2756,00	3515,70	2868,33	3344,80	4747,83	4216,29	4577,73	4570,41	4735,93
3. Combustibili minerali, lubrifianti si materiale derivate	26895,80	16086,90	10067,20	6697,11	18245,18	18470,95	10414,13	14485,98	15650,44	592084,43
32 ..Carbune, cocs si brichete	8,60	9,60	11,90	-	15,42	18,26	3,98	117,27	390,12	813,15
33 ..Petrol, produse petroliere si produse inrudite	18442,90	15020,30	9987,60	6690,53	18222,52	18435,17	10364,53	13836,25	15254,13	560739,12
34 ..Gaz si produse industriale obtinute din gaz	8434,90	1048,00	58,80	-	-	9,38	37,80	525,38	-	8602,62
35 ..Energie electrica	9,40	9,00	8,90	6,58	7,23	8,14	7,82	7,08	6,19	21929,54
4. Uleiuri, grasimi si ceruri de origine animala sau vegetala	44017,30	79452,30	72066,20	54310,39	53689,18	66841,32	69974,89	103447,72	121090,95	376035,04
41 ..Uleiuri si grasimi de origine animala	-	1802,90	-	25,64	-	0,02	-	6,15	10,86	2,78
42 ..Grasimi si uleiuri vegetale fixate, brute, rafinate sau fractionate	43972,20	77430,30	71923,80	54100,63	53562,86	66667,39	69943,98	103398,86	121076,52	376020,15

43 ..Alte uleiuri si grasimi animale sau vegetale prelucrate; ceara de origine animala sau vegetala, amestecuri sau preparate necomestibile din uleiuri animale sau vegetale	45,10	219,10	142,40	184,12	126,33	173,91	30,92	42,71	3,56	12,12
5. Produse chimice si produse derivate nespecificate in alta parte	181245,90	176002,30	130750,80	113350,54	127741,02	129828,07	145442,49	127666,01	152637,46	146415,48
51 ..Produse chimice organice	1167,50	2262,70	5822,70	17932,04	23240,18	26300,93	23888,66	49322,46	36498,47	49998,40
52 ..Produse chimice anorganice	251,70	220,90	187,50	899,86	1132,73	1081,96	1353,15	1622,92	1484,16	8349,42
53 ..Produse tanante si colorante	2022,80	1226,90	1212,70	1418,12	1098,02	2745,63	916,68	942,21	2953,04	3293,62
54 ..Produse medicinale si farmaceutice	113300,70	125180,80	76112,20	48873,24	62581,24	71809,16	97282,55	56568,17	86373,07	45578,52
55 ..Uleiuri esentiale, rezinoide si substante parfumate, preparate pentru toaleta, produse pentru infrumusetare	49604,50	39432,40	38422,10	34970,92	27973,09	20999,30	15104,16	11514,71	13168,75	19271,29
56 ..Ingrasaminte minerale sau chimice	10,00	35,30	81,50	21,45	54,51	36,53	45,66	37,31	176,45	266,12
57 ..Materiale plastice sub forme primare	4467,20	2340,40	4753,40	2980,15	3475,79	2214,54	2069,13	1998,75	3056,14	6042,65
58 ..Materiale plastice prelucrate	8858,40	3883,40	2098,10	3288,50	3261,40	1946,43	2435,23	2599,90	3656,08	7901,88
59 ..Alte materiale si produse chimice	1563,10	1419,50	2060,60	2966,27	4924,05	2693,60	2347,28	3059,59	5271,29	5713,57
6. Marfuri manufacturate, clasificate mai ales dupa materia prima	246911,50	173775,00	137401,80	171874,94	168502,21	179824,05	172348,74	173505,35	243392,00	290802,65
61 ..Piele, alta piele si blana prelucrate	2755,30	2141,50	1445,00	2350,57	2278,44	1382,98	597,14	836,64	1045,16	3146,64
62 ..Cauciuc prelucrat	15596,10	7884,90	11491,60	12359,37	2176,50	1299,37	2423,19	2256,06	1333,19	2238,73
63 ..Articole din lemn (exclusiv mobila)	8776,80	6712,90	5918,40	7733,86	9966,44	17119,75	20215,37	19349,42	25549,12	25879,60

64 ..Hirtie, carton si articole din pasta de celuloza, din hirtie sau din carton	19875,60	13223,00	6071,60	6495,13	7437,20	9437,06	10524,79	8986,90	11579,33	19763,30
65 ..Fire, tesaturi, articole textile necuprinse in alta parte si produse conexe	78808,10	63544,60	53164,90	75270,19	80412,14	71063,64	61831,15	62288,07	80695,41	92857,99
66 ..Articole din minerale nemetalice	54290,10	51408,50	33730,30	35023,67	33118,23	49636,85	47970,80	50074,34	66811,21	94053,38
67 ..Fier si otel	8772,60	4742,20	2450,00	3369,09	3015,43	4152,64	3364,26	1467,46	12821,65	9840,91
68 ..Metale neferoase	4208,00	2149,70	3196,90	2104,18	3442,22	2149,40	1652,11	2167,66	1983,54	1757,47
69 ..Articole prelucrate din metal	53828,90	21967,70	19933,10	27168,87	26655,62	23582,36	23769,94	26078,79	41573,38	41264,61
7. Masini si echipamemnte pentru transport	360892,80	336959,50	313504,50	324955,13	431394,62	586265,28	648446,72	548856,53	635226,80	691769,46
71 ..Masini generatoare de putere si echipamentele lor	8820,10	7539,40	6377,90	2518,32	3206,37	3007,46	4207,58	1934,60	2303,96	5458,69
72 ..Masini si aparate specializate pentru industriile specifice	13833,60	11723,30	11133,50	10694,26	10081,25	13380,53	14299,33	14830,16	13572,60	15908,04
73 ..Masini si aparate pentru prelucrarea metalelor	3770,90	2913,50	2580,90	2161,85	1526,47	2268,02	2553,41	2985,76	4181,50	4599,83
74 ..Masini si aparate industriale cu aplicatii generale; parti si piese detasate ale acestor masini	45859,50	39139,90	36261,80	28456,66	29619,14	20216,33	24032,45	20157,18	25208,27	27501,35
75 ..Masini si aparate de birou sau pentru prelucrarea automata a datelor	1049,30	1093,10	923,40	2252,19	1008,13	1158,27	1369,58	2147,56	1939,04	7038,70
76 ..Aparate si echipamente de telecomunicatii si pentru inregistrarea si reproducerea sunetului si imaginii	3083,30	3324,00	3762,70	2962,76	3820,90	3740,42	4348,73	2511,98	2699,71	3434,94
77 ..Masini si aparate electrice si parti ale acestora (inclusiv echivalente neelectrice ale masinilor si aparatelor de uz casnic)	238685,60	244188,00	235549,70	249090,04	341499,26	521267,41	571171,61	474667,13	522086,00	528343,43
78 ..Vehicule rutiere (inclusiv vehicule cu perna de aer)	38635,40	17978,00	11520,80	26272,88	25060,18	20147,13	23386,89	29055,29	61989,21	96195,82

79 ..Alte echipamente de transport	7155,10	9060,30	5393,80	546,16	15572,90	1079,69	3077,13	566,88	1246,51	3288,66
8. Articole manufacturate diverse	512454,80	517001,50	426636,90	471159,80	537146,70	612093,06	580551,70	518382,63	590357,00	629674,89
81 ..Constructii prefabricate; alte instalatii si accesorii pentru instalatii sanitare, de incalzit si de iluminat	7625,40	3318,70	3330,40	6215,66	9100,56	8456,33	9285,85	11738,55	15234,63	19136,29
82 ..Mobila si partile ei	105877,20	108934,80	97778,80	122319,54	135013,25	157688,88	145211,20	139382,02	157215,49	145457,72
83 ..Articole de voiaj; sacose si similare	20227,60	21560,50	15274,50	14667,92	12454,89	16356,92	14615,93	11986,62	14456,28	15517,26
84 ..Imbracaminte si accesorii	260495,40	277573,70	229185,20	243970,50	278069,40	309030,97	277482,65	240691,26	275939,85	296355,08
85 ..Incaltaminte	35713,00	33504,10	23755,70	28907,09	33292,61	36019,71	34526,47	33394,18	37129,63	41433,52
87 ..Instrumente si aparate, profesionale, stiintifice si de control	38152,50	32339,90	24233,70	24337,49	23712,04	23279,80	28671,27	24401,11	22955,06	23895,92
88 ..Aparate fotografice, echipamente si furnituri de optica; ceasuri si orologii	1884,70	1368,60	1846,00	2045,32	3128,32	3799,74	4572,09	2877,57	3933,08	6490,85
89 ..Alte articole diverse	42479,00	38401,20	31232,60	28696,29	42375,63	57460,70	66186,24	53911,31	63492,97	81388,25
9. Bunuri neclasificate in alta sectiune din CSCI	571,70	828,00	462,00	386,05	643,16	1071,35	879,33	613,10	869,83	3910,73
96 ..Monede, care nu au curs legal (cu exceptia monedelor de aur)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
97 ..Aur nemonetar	571,70	828,00	462,00	386,05	643,16	1071,35	879,33	613,10	869,83	1320,51
99..Bunuri livrate in calitate de ajutoare umanitare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2590,22

Sursa: www.statistica.md

**Evoluția volumului fizic la mărfurile exportate și importate către Uniunea Europeană
conform Nomenclaturii Combinate a Mărfurilor (NCM)
în perioada 2015-2022**

% față de anul precedent

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
I. Animale vii și produse ale regnului animal	102,0	113,5	160,7	79,7	99,2	74,4	107,6	101,6
II. Produse ale regnului vegetal	145,0	118,0	118,4	94,9	96,7	71,8	100,4	157,6
III. Grasimi și uleiuri de origine animală sau vegetală și produse ale disocierii lor; grasimi alimentare prelucrate; ceara de origine animală sau vegetală	111,0	51,1	130,8	130,4	124,0	112,5	76,3	214,2
IV. Produse alimentare; băuturi alcoolice, fără alcool otet; tutun	109,0	141,8	92,7	90,6	111,7	107,0	92,0	114,1
V. Produse minerale	92,0	75,0	120,1	51,4	107,0	172,0	116,5	51,0
VI. Produse ale industriei chimice sau ale industriilor conexe	116,0	76,2	110,7	117,7	79,3	120,0	97,5	129,0
VII. Materiale plastice și articole din acestea; cauciuc și articole din cauciuc	91,0	106,5	114,4	148,1	124,6	81,4	102,6	136,9
VIII. Piei brute [materie primă], piei tabacite, blanuri naturale și produse din acestea	92,0	100,0	85,3	86,5	91,2	75,8	118,7	122,3
IX. Lemn, carbune de lemn și articole din lemn; plută și articole din plută; articole din paie, împletituri de fibre vegetale sau de nuiele	150,0	115,4	132,1	159,6	113,9	92,6	113,1	107,6
X. Pasta de lemn sau din alte materiale fibroase celulozice; hirtie și carton, reciclate din deseuri și maculatură; hirtie, carton (maculatură și deseuri) și articole din acestea	64,0	93,7	166,4	136,4	107,6	86,2	141,1	129,9
XI. Materiale textile și articole din aceste materiale	110,0	109,8	107,5	108,3	98,2	82,0	103,1	118,3
XII. Încălțăminte, obiecte de acoperit capul; umbrele de soare; bastoane; bice; cravașe și părți ale acestora; pene și puf prelucrate și articole din acestea; flori artificiale; articole din par uman	84,0	119,6	109,4	114,8	98,2	90,5	106,6	126,5

XIII. Articole din piatra, ipsos, ciment, azbest, mica sau din materiale similare; produse ceramice; sticla si articole din sticla	120,0	134,0	91,3	137,4	95,5	103,2	134,8	118,1
XIV. Perle naturale sau de cultura, pietre pretioase sau semipretioase, metale placate sau dublate cu metale pretioase si articole din aceste materiale; imitatii de bijuterii; monede	189,0	84,9	93,3	95,9	150,9	70,1	72,5	657,2
XV. Metale comune si articole din metale comune	104,0	92,4	119,7	111,7	101,3	99,5	142,0	75,5
XVI. Mașini si aparate, echipamente electrice si părți ale acestora; aparate de înregistrat sau de reprodus sunetul si imaginile	116,0	100,2	118,9	139,2	113,3	78,9	102,8	108,0
XVII. Vehicule, aeronave, vase si echipamente auxiliare de transport	152,0	313,0	109,3	92,6	129,0	122,5	223,0	159,0
XVIII. Instrumente si aparate optice, fotografice sau cinematografice, aparate medico-chirurgicale; ceasornicărie; instrumente muzicale; părți si accesorii ale acestora	98,0	122,0	94,6	89,3	97,7	88,7	97,2	121,3
XX. Mărfuri si produse diverse	107,0	130,6	111,8	107,2	93,0	85,8	109,6	95,4
Total	116,0	111,5	111,9	110,5	104,3	84,6	104,6	125,3

Sursa: www.statistica.md

**Fluxul și balanța comercială a Republicii Moldova
în perioada 2012-2022**

Anul	Import		Export		Balanța comercială		Total fluxul comercial	
	Valoarea (mln €)	Creșterea %	Valoarea (mln €)	Creșterea %	Valoarea (mln €)	Creșterea %	Valoarea (mln €)	Creșterea %
2012	4,054		1,676		-2,378		5,730	
2013	4,131	1,9	1,795	7,1	-2,336	-1,8	5,926	3,4
2014	3,976	-3,8	1,731	-3,6	-2,245	-3,9	5,707	-3,7
2015	3,606	-9,3	1,781	2,9	-1,825	-18,7	5,388	-5,6
2016	3,645	1,1	1,851	3,9	-1,794	-1,7	5,496	2,0
2017	4,292	17,8	2,148	16,0	-2,144	19,5	6,440	17,2
2018	4,880	13,7	2,295	6,9	-2,585	20,6	7,176	11,4
2019	5,222	7,0	2,483	8,2	-2,739	6,0	7,705	7,4
2020	4,736	-9,3	2,175	-12,4	-2,561	-6,5	6,912	-10,3
2021	6,067	28,1	2,657	22,2	-3,409	33,2	8,724	26,2
2022	8,829	45,5	4,033	51,8	-4,796	40,7	12,861	47,4

Sursa: elaborat de autor în baza datelor FMI

Indicele global al competitivității pentru Republica Moldova

Moldova

89th / 137

The Global Competitiveness Index 2017-2018 edition

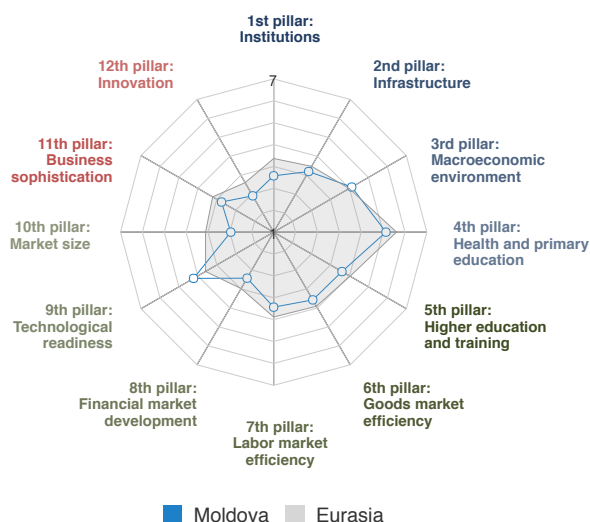
Key indicators, 2016

Source: International Monetary Fund; World Economic Outlook Database (April 2017)

Population millions	3.6	GDP per capita US\$	1,900.9
GDP US\$ billions	6.8	GDP (PPP) % world GDP	0.02

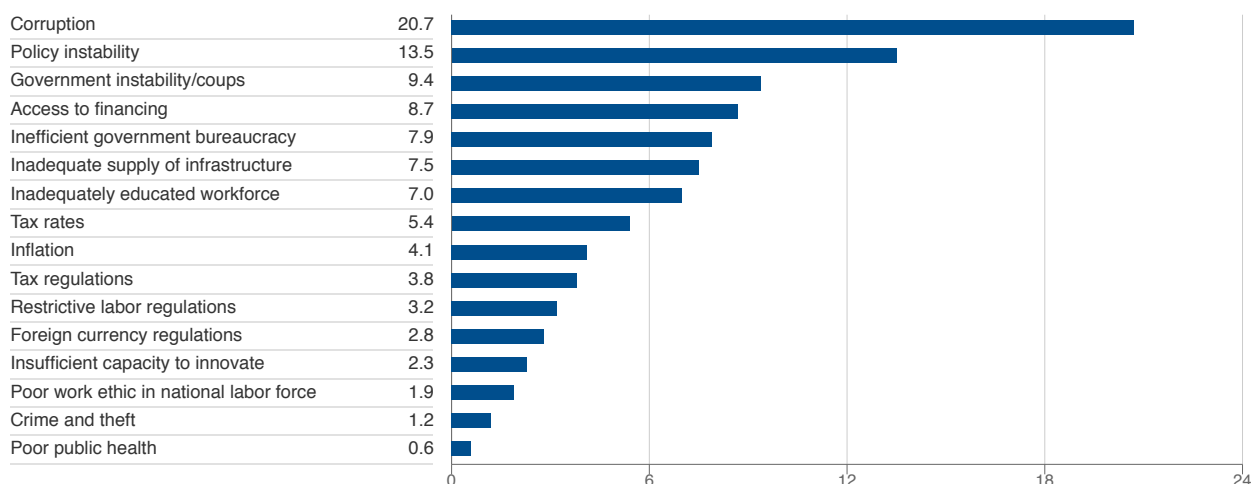
Performance overview

Index Component	Rank/137	Score (1-7)	Trend	Distance from best	Edition	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18
Global Competitiveness Index	89	4.0			Rank	87 / 144	89 / 148	82 / 144	84 / 140	100 / 138	89 / 137
Subindex A: Basic requirements	95	4.2			Score	3.9	3.9	4.0	4.0	3.9	4.0
1st pillar: Institutions	119	3.2									
2nd pillar: Infrastructure	88	3.7									
3rd pillar: Macroeconomic environment	81	4.5									
4th pillar: Health and primary education	97	5.4									
Subindex B: Efficiency enhancers	94	3.7									
5th pillar: Higher education and training	83	4.1									
6th pillar: Goods market efficiency	97	4.1									
7th pillar: Labor market efficiency	94	3.9									
8th pillar: Financial market development	124	3.1									
9th pillar: Technological readiness	53	4.6									
10th pillar: Market size	120	2.7									
Subindex C: Innovation and sophistication factors	124	3.0									
11th pillar: Business sophistication	120	3.4									
12th pillar: Innovation	128	2.6									

Most problematic factors for doing business

Source: World Economic Forum, Executive Opinion Survey 2017

Note: From the list of factors, respondents to the World Economic Forum's Executive Opinion Survey were asked to select the five most problematic factors for doing business in their country and to rank them between 1 (most problematic) and 5. The score corresponds to the responses weighted according to their rankings.

The Global Competitiveness Index in detail

Moldova

Index Component	Rank/137	Value	Trend	Index Component	Rank/137	Value	Trend
 1st pillar: Institutions	119	3.2		 6th pillar: Goods market efficiency	97	4.1	
1.01 Property rights	126	3.3		6.01 Intensity of local competition	95	4.8	
1.02 Intellectual property protection	100	3.5		6.02 Extent of market dominance	122	3.0	
1.03 Diversion of public funds	120	2.4		6.03 Effectiveness of anti-monopoly policy	126	2.8	
1.04 Public trust in politicians	112	2.0		6.04 Effect of taxation on incentives to invest	91	3.4	
1.05 Irregular payments and bribes	111	3.1		6.05 Total tax rate % profits	84	40.4	
1.06 Judicial independence	132	2.1		6.06 No. of procedures to start a business	36	5	
1.07 Favoritism in decisions of government officials	123	2.1		6.07 Time to start a business days	29	6.0	
1.08 Efficiency of government spending	98	2.7		6.08 Agricultural policy costs	123	3.0	
1.09 Burden of government regulation	110	2.8		6.09 Prevalence of non-tariff barriers	80	4.2	
1.10 Efficiency of legal framework in settling disputes	126	2.5		6.10 Trade tariffs % duty	48	3.4	
1.11 Efficiency of legal framework in challenging regulations	126	2.4		6.11 Prevalence of foreign ownership	120	3.6	
1.12 Transparency of government policymaking	92	3.7		6.12 Business impact of rules on FDI	89	4.3	
1.13 Business costs of terrorism	46	5.5		6.13 Burden of customs procedures	86	3.9	
1.14 Business costs of crime and violence	66	4.7		6.14 Imports % GDP	22	71.4	
1.15 Organized crime	94	4.3		6.15 Degree of customer orientation	101	4.2	
1.16 Reliability of police services	111	3.4		6.16 Buyer sophistication	104	2.9	
1.17 Ethical behavior of firms	112	3.3		 7th pillar: Labor market efficiency	94	3.9	
1.18 Strength of auditing and reporting standards	114	3.7		7.01 Cooperation in labor-employer relations	82	4.2	
1.19 Efficacy of corporate boards	98	4.5		7.02 Flexibility of wage determination	96	4.6	
1.20 Protection of minority shareholders' interests	127	3.1		7.03 Hiring and firing practices	99	3.4	
1.21 Strength of investor protection 0-10 (best)	41	6.3		7.04 Redundancy costs weeks of salary	98	22.6	
 2nd pillar: Infrastructure	88	3.7		7.05 Effect of taxation on incentives to work	105	3.4	
2.01 Quality of overall infrastructure	102	3.3		7.06 Pay and productivity	69	3.9	
2.02 Quality of roads	128	2.5		7.07 Reliance on professional management	110	3.6	
2.03 Quality of railroad infrastructure	71	2.7		7.08 Country capacity to retain talent	133	1.9	
2.04 Quality of port infrastructure	126	2.4		7.09 Country capacity to attract talent	134	1.8	
2.05 Quality of air transport infrastructure	86	4.1		7.10 Female participation in the labor force ratio to men	36	0.89	
2.06 Available airline seat kilometers millions/week	104	44.6		 8th pillar: Financial market development	124	3.1	
2.07 Quality of electricity supply	91	4.3		8.01 Availability of financial services	114	3.6	
2.08 Mobile-cellular telephone subscriptions /100 pop.	83	111.0		8.02 Affordability of financial services	121	3.0	
2.09 Fixed-telephone lines /100 pop.	28	34.3		8.03 Financing through local equity market	127	2.4	
 3rd pillar: Macroeconomic environment	81	4.5		8.04 Ease of access to loans	108	3.2	
3.01 Government budget balance % GDP	51	-2.1		8.05 Venture capital availability	125	2.1	
3.02 Gross national savings % GDP	99	15.6		8.06 Soundness of banks	133	2.6	
3.03 Inflation annual % change	107	6.4		8.07 Regulation of securities exchanges	135	2.3	
3.04 Government debt % GDP	44	38.1		8.08 Legal rights index 0-10 (best)	22	8	
3.05 Country credit rating 0-100 (best)	114	25.8		 9th pillar: Technological readiness	53	4.6	
 4th pillar: Health and primary education	97	5.4		9.01 Availability of latest technologies	88	4.4	
4.01 Malaria incidence cases/100,000 pop.	n/a	s.l.		9.02 Firm-level technology absorption	106	4.0	
4.02 Business impact of malaria	n/a	5.6		9.03 FDI and technology transfer	98	4.0	
4.03 Tuberculosis incidence cases/100,000 pop.	102	152.0		9.04 Internet users % pop.	49	71.0	
4.04 Business impact of tuberculosis	90	5.0		9.05 Fixed-broadband Internet subscriptions /100 pop.	54	16.3	
4.05 HIV prevalence % adult pop.	91	0.6		9.06 Internet bandwidth kb/s/user	34	144.1	
4.06 Business impact of HIV/AIDS	64	5.4		9.07 Mobile-broadband subscriptions /100 pop.	75	55.5	
4.07 Infant mortality deaths/1,000 live births	76	13.6		 10th pillar: Market size	120	2.7	
4.08 Life expectancy years	90	71.6		10.01 Domestic market size index	123	2.4	
4.09 Quality of primary education	69	4.0		10.02 Foreign market size index	111	3.5	
4.10 Primary education enrollment rate net %	115	86.9		10.03 GDP (PPP) PPP \$ billions	123	18.9	
 5th pillar: Higher education and training	83	4.1		10.04 Exports % GDP	42	45.3	
5.01 Secondary education enrollment rate gross %	83	86.1		 11th pillar: Business sophistication	120	3.4	
5.02 Tertiary education enrollment rate gross %	69	41.2		11.01 Local supplier quantity	121	3.8	
5.03 Quality of the education system	95	3.2		11.02 Local supplier quality	100	3.9	
5.04 Quality of math and science education	70	4.1		11.03 State of cluster development	134	2.6	
5.05 Quality of management schools	118	3.3		11.04 Nature of competitive advantage	126	2.4	
5.06 Internet access in schools	61	4.4		11.05 Value chain breadth	110	3.3	
5.07 Local availability of specialized training services	109	3.8		11.06 Control of international distribution	120	3.0	
5.08 Extent of staff training	126	3.2		11.07 Production process sophistication	106	3.2	
				11.08 Extent of marketing	109	4.0	
				11.09 Willingness to delegate authority	105	3.9	
				 12th pillar: Innovation	128	2.6	
				12.01 Capacity for innovation	119	3.4	
				12.02 Quality of scientific research institutions	115	2.9	
				12.03 Company spending on R&D	135	2.4	
				12.04 University-industry collaboration in R&D	121	2.7	
				12.05 Gov't procurement of advanced technology products	130	2.5	
				12.06 Availability of scientists and engineers	120	3.1	
				12.07 PCT patents applications/million pop.	72	0.9	

Note: Values are on a 1-to-7 scale unless indicated otherwise. Trend lines depict evolution in values since the 2012-2013 edition (or earliest edition available). For detailed definitions, sources, and periods, consult the interactive Economy Profiles and Rankings at <http://gcr.weforum.org/>

Act de implementare a rezultatelor cercetării de către Comisia Parlamentară Economie, Buget și Finanțe

ACT DE IMPLEMENTARE

a rezultatelor științifice din cadrul tezei de doctor

cu tema: **„Impactul Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană asupra comerțului exterior”**, elaborată de dna **Diana BRAGOI**, în vederea obținerii titlului de doctor în științe economice,
la specialitatea științifică: 521.02. Economie mondială; relații economice internaționale

Prin prezentul se atestă relevanța teoretică și aplicativă a rezultatelor cercetărilor științifice ale dnei Diana BRAGOI, obținute în rezultatul elaborării tezei de doctor în științe economice cu titlu *„Impactul Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană asupra comerțului exterior”* în cadrul departamentului „Business Internațional” a Academiei de Studii Economice din Moldova.

Rezultatele obținute și-au găsit aplicabilitatea în cadrul Ministerului Economiei Republicii Moldova, atât sub aspect general, cât și sub aspect aplicativ. Astfel, prin prezentul act se confirmă posibilitatea utilizării recomandărilor efectuate de către Dna Bragoi la analiza principalilor indicatori ai competitivității economice, care impulsionează exporturile Republicii Moldova.

Recomandările obținute au determinat instituirea unor mecanisme regulate de monitorizare și evaluare pentru evaluarea impactului Acordului de Asociere asupra dezvoltării comerțului exterior în Moldova. Aceasta include urmărirea fluxurilor comerciale, analiza tendințelor pieței, evaluarea performanței sectoarelor de export și identificarea zonelor de îmbunătățire și intervenție ulterioară.

Preluarea propunerilor din teză vor contribui la dezvoltarea durabilă a comerțului exterior al Republicii Moldova privind implementarea cu succes a Acordului de Asociere și creșterea competitivității afacerilor moldovenești, extinderea piețelor de export și creșterea economică și prosperitatea generală.

Valoarea aplicativă prin utilizarea modelelor econometrice a determinat, că liberalizarea comercială prin intensificarea exporturilor pe piețele țărilor Uniunii Europene este benefică pentru dezvoltarea economică a Republicii Moldova, iar structurile la nivel central, local, agenții și companii sunt responsabili prin diversificarea gamei de produse, respectând standardele Uniunii Europene.

De asemenea, materialele cercetării pot servi pentru instituțiile de stat drept suport metodologic în elaborarea și implementarea diverselor acte normative.

Digitally signed by Marian Radu
Date: 2024.03.20 18:23:37 EET
Reason: MoldSign Signature
Location: Moldova

Radu Marian

Deputat în Parlamentul Republicii Moldova
Președinte al Comisiei Economie, Buget, Finanțe

**Act de implementare a rezultatelor cercetării de către
Camera de Comerț și Industrie din Republica Moldova**

ACT DE IMPLEMENTARE

a rezultatelor științifice din cadrul tezei de doctor
cu tema: „**Impactul Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană
asupra comerțului exterior**”, elaborată de dna **Diana BRAGOI**, doctorandă,
la specialitatea științifică: 521.02. Economie mondială; relații economice internaționale

Prin prezentul, se atestă faptul că investigațiile efectuate în teza de doctor cu tema: „*Impactul Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană asupra comerțului exterior*”, elaborată de doctoranda ASEM, *Diana BRAGOI*, precum și recomandările, concluziile acesteia vor fi implementate de **Camera de Comerț și Industrie din Republica Moldova**, dezvoltarea comerțului exterior fiind un factor esențial la sporirea creșterii economice a țării.

Eforturile autorului în domeniul competitivității și a creșterii economice sunt bine reliefate și extrem de valoroase, având în vedere că aspectele procesului de integrare în cadrul Uniunii Europene din punct de vedere a dezvoltării comerțului exterior sunt extrem de importante. Lucrarea se evidențiază printr-o amplă cercetare prin determinarea factorilor care impulsionează exporturile și creșterea competitivității produselor exportate a Republicii Moldova, în baza Acordului de Asociere.

Cele mai valoroase aspecte ale tezei de doctor se referă la următoarele:

- analiza pentru prima dată a interdependenței trinomului Integrare în baza Acordului de Asociere – Competitivitate – Comerț Exterior.

- reconceptualizarea creșterii competitivității economiei Republicii Moldova ca rezultat al implementării Acordului de Asociere la Uniunea Europeană.

- a fost analizată relația cauzală între implementarea Acordului de Asociere și creșterea competitivității;

- a fost analizată relația efect-efort între creșterea exporturilor Republicii Moldova și competitivitatea produselor autohtone pe piețele mondiale, în primul rând piețele europene.

- s-a propus modelul econometric Durbin-Watson prin intermediul căruia au fost analizate trăsăturile și tendințele dinamicii și volumului comerțului exterior al Republicii Moldova pentru o perioadă medie și lungă de timp.

- s-a argumentat necesitatea diversificării structurii exporturilor autohtone în baza identificării direcțiilor prioritare de dezvoltare a economiei naționale și concentrării în sectoarele economice respective, atât a investițiilor străine directe cât și a celor naționale.

- utilizând indicii Herfindahl - Hirschman s-a arătat posibilitatea de diversificare a relațiilor comerciale cu țările exportatoare și impulsionearea comerțului exterior.

În contextul dat, **Camera de Comerț și Industrie din Republica Moldova**, apreciază la un nivel înalt valoarea acestei lucrări, iar rezultatele științifice obținute de autor sunt de o importanță majoră pentru economia națională și se regăsesc în politicile și strategiile de dezvoltare propuse de instituția noastră, astfel încât Republica Moldova să impulsioneze lansarea produsele autohtone pe noile piețe de desfacere în cadrul Uniunii Europene, care este un element esențial pentru Republica Moldova, în calitate de țară-candidat la Uniunea Europeană.

**Președintele Camerei de Comerț
și Industrie din Republica Moldova**

Sergiu HAREA

Declarația privind asumarea răspunderii

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifică. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Bragoi Diana,

Semnătura

Data 19.05.2025

CV-ul candidatului

INFORMAȚII PERSONALE

BRAGOI Diana

📍 str. L. Deleanu, 3, Chișinău, MD-2071, Republica Moldova

☎ +373 69171120

✉ bragoi.diana6@gmail.com

Sexul F | Data nașterii 26/06/1981 | Naționalitatea Republica Moldova

EXPERIENȚA PROFESIONALĂ

2007 - prezent	Consultant principal al rectorului Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Moldova
2016 - prezent	Secretar științific al Senatului ASEM Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Moldova
2006 - 2007	Specialist principal în serviciul „Studii și evidența studenților” Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Moldova
2010 - 2012	Profesor la disciplina „Comportamentul consumatorului” Colegiul Național de Comerț al Academiei de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Moldova
2012 - 2022	Lector universitar la departamentul „Business Internațional” Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Moldova

EDUCAȚIE ȘI FORMARE

2001-2005	Management Informațional Universitatea de Stat din Moldova	EQF Level 6
2009-2012	Integrarea economică europeană și politica de vecinătate Academia de Studii Economice din Moldova	EQF Level 7
2012-2016	Economie mondială; relații economice internaționale Academia de Studii Economice din Moldova	EQF Level 8

COMPETENTE PERSONALE

Limba(i) maternă(e) Limba română

Alte limbi străine cunoscute

	INTELEGERE		VORBIRE		SCRIERE
	Ascultare	Citire	Participare la conversație	Discurs oral	
Limba engleză	B1	B2	B1	B2	B2
Limba franceză	B2	B2	B2	B2	B2
Limba rusă	C2	C2	C2	C2	C2

Niveluri: A1/2: Utilizator elementar - B1/2: Utilizator independent - C1/2: Utilizator experimentat
Cadru european comun de referință pentru limbi străine

PROIECTE DE CERCETARE

2016	Developments, trends and influencing factors on the RDI process in the context of globalization and increased economic competitiveness (ASM, ASEM)
2015-2019	Monitoring the economic competitiveness of the Republic of Moldova in a regional and global context and directions for improvement and development from the perspective of implementing the Association Agreement with the European Union (ASM, ASEM)
2011-2014	The knowledge-based economy as a factor for increasing the economic competitiveness of the Republic of Moldova (ASM, ASEM)
2008-2012	Directions and possibilities for ensuring and developing competitiveness under the conditions of the Republic of Moldova (ASM, ASEM)

DEZVOLTARE PERSONALĂ

2015	Promoting autonomous and sustainable higher education systems in the Eastern Neighborhood (Yerevan, Armenia) (Brussels, Belgium)
2015	Fostering Knowledge Triangle in Belarus, Ukraina and Moldova (Kiev, Ukraina) (Minsk, Belarus)
2017	Increasing the level of internationalization of higher education in the Republic of Moldova (Maastricht, Netherlands) (Lithuania) (High Wycombe, UK)
2018	Erasmus + in higher education: a step beyond mobility (Bucharest, Romania)
2019	Strengthening Research Management and Open Sciences capacities of HEIs in Moldova and Armenia (Valencia, Spain)
2021	Strengthening Research Management and Open Sciences capacities of HEIs in Moldova and Armenia (Montpellier, France)
2021	Towards European University Lifelong Learning Model in Moldova (Graz, Austria)
2022	Strengthening Research Management and Open Sciences capacities of HEIs in Moldova and Armenia (Liege, Belgium) (Roma, Italy)

INFORMATII SUPLIMENTARE

Publicații	Mentionați publicațiile, prezentările, proiectele, conferințele, seminarele, distincțiile, afilierile și referințele pe care le considerați relevante. Ștergeți câmpurile irelevante din coloana stângă.
Prezentări	
Proiecte	Exemplu de publicație:
Conferințe	▪ Cum să întocmești un CV de succes?, New Associated Publishers, London, 2002.
Seminarii	Exemplu de proiect:
Distincții	▪ Biblioteca publică din Devon. Arhitect principal responsabil cu design-ul, producția și supervizarea construcției (2008-2012).
Afilieri	
Referințe	